

**МАКЕДОНСКАТА ЕМИГРАЦИЈА ВО
СОЕДИНЕТИТЕ АМЕРИКАНСКИ ДРЖАВИ
МЕЃУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЈНИ**

IRENA AVIROVIC BUNDALEVSKA

**MACEDONIAN EMIGRATION TO THE UNITED
STATES OF AMERICA BETWEEN THE TWO
WORLD WARS**

SKOPJE, 2024

Д-Р ИРЕНА АВИРОВИЌ БУНДАЛЕВСКА

**МАКЕДОНСКАТА ЕМИГРАЦИЈА ВО
СОЕДИНЕТИТЕ АМЕРИКАНСКИ ДРЖАВИ
МЕЃУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЈНИ**

СКОПЈЕ, 2024

Издавач:

Филозофски факултет - Скопје

Уредник:

проф. д-р Ратко Дуев

Рецензенти:

проф. д-р Тодор Чепреганов и проф. д-р Ѓорѓи Чакарјаневски

Лектор:

Дијана Ристова

Графичко уредување:

Дизајн и принт солушн студио „Мавроски“

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

314.151.3-054.72(=163.3:73)“1918/1940“

329МПО(=163.3:71+73)

329МНС(=163.3:73)

АВИРОВИЌ Бундалевска, Ирена

Македонската емиграција во Соединетите Американски Држави меѓу двете светски војни [Електронски извор] / Ирена Авировиќ Бундалевска. - Скопје : Филозофски факултет, 2024

Начин на пристапување (URL):

<https://repository.ukim.mk/handle/20.500.12188/30223>. - Текст во PDF формат, содржи 238 стр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 22.05.2024. - На напор. насл. стр.: Macedonian emigration to the United States of America between the two world wars / Irena Avirovic Bundalevska. - Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 229-238

ISBN 978-608-238-245-6

а) Македонска политичка организација - МПО -- Активности -- САД и Канада

б) Македонски национален сојуз - МНС -- Активности -- САД и Канада в)

Македонско иселеништво -- САД -- 1918-1940

COBISS.MK-ID 63768837

На моїх родивели

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	9
ВОВЕД	11
I ГЛАВА	
ИСЕЛУВАЊЕ НА МАКЕДОНЦИТЕ КОН САД	21
1.1. КУС ИСТОРИСКИ И СТАТИСТИЧКИ ПРЕГЛЕД НА МАКЕДОНСКАТА ЕМИГРАЦИЈА	29
1.2. ПРИЧИНИ ЗА ИСЕЛУВАЊЕ НА МАКЕДОНСКОТО НАСЕЛЕНИЕ ВО САД	34
1.3. ИСТОРИСКИ ПРЕГЛЕД НА АМЕРИКАНСКИОТ ИМИГРАЦИОНЕН СИСТЕМ	50
II ГЛАВА	
МАКЕДОНСКАТА ЕМИГРАЦИЈА ВО САД: ПРВИТЕ ГОДИНИ	61
2.1. РЕГИСТРАЊЕТО НА МАКЕДОНСКИТЕ ИСЕЛЕНИЦИ ВО САД; ИДЕНТИТЕТСКА РАСПРАВА.....	65
2.2. ПРИСТИГНУВАЊЕТО НА МАКЕДОНСКИТЕ ИСЕЛЕНИЦИ ВО САД.....	76
2.3. ЖИВОТОТ НА МАКЕДОНСКИТЕ ИСЕЛЕНИЦИ ВО САД.....	82
2.4. ФОРМИРАЊЕТО НА МАКЕДОНСКИ КОЛОНИИ И ОРГАНИЗАЦИИ	86
III ГЛАВА	
МАКЕДОНСКА ПОЛИТИЧКА ОРГАНИЗАЦИЈА – МПО	97
3.1. „МАКЕДОНСКА ТРИБУНА“-ПЕЧАТЕН ОРГАН НА МПО.....	156
3.1.1. „МАКЕДОНСКА ТРИБУНА“ ОКОЛУ НАЦИОНАЛНОТО ЧУВСТВО НА МАКЕДОНЦИТЕ.....	176
3.1.2. МПО И ЦРКВАТА	185

IV ГЛАВА	
МАКЕДОНСКИ НАРОДЕН СОЈУЗ – АНТИПОД НА МПО ...	199
ЗАКЛУЧОК.....	219
БИБЛИОГРАФИЈА.....	229
Документи	229
А) НЕОБЈАВЕНИ ДОКУМЕНТИ.....	229
Б) ОБЈАВЕНИ ДОКУМЕНТИ	230
Користена литература	230
А) МОНОГРАФИИ.....	230
Б) СТАТИИ	234
В) ЗБОРНИЦИ НА ТРУДОВИ.....	236
Г) БРОШУРИ.....	237
Д) ДОКУМЕНТАРНИ ФИЛМОВИ.....	237
Ѓ) ИНТЕРНЕТ-СТРАНИЦИ	238

ПРЕДГОВОР

Идејата за пишување труд посветен на македонското иселеништво се јави како последователно продолжување на нашите претходни истражувања посветени на оваа проблематика. За одбирањето на историската рамка – меѓувоениот период, од голема помош ни беа конструктивните разговори со проф. д-р Тодор Чепреганов. Благодарение на него и на проф. д-р Зоран Тодоровски ја добивме на располагање документацијата (оригинали и копии) на Македонската патриотска организација донесена директно од Соединетите Американски Држави во Државниот архив на Република Македонија.

Изработката на овој труд, од самиот почеток, се постави како голем предизвик во однос на селекцијата на обемниот материјал посветен на македонското иселеништво, како и предизвикот да се разгледува истага проблематика во најцрниот период на историјата на македонскиот народ – поделбата на Македонија по Букурешкиот мировен договор. Меѓувоениот период на Балканот претставува клучна пресвртница за сите народи кои живеат на неговиот простор, особено за македонскиот народ, чија вековна борба за слобода и независност кулмира во формирањето на своја држава по Втората светска војна.

Како што напоменавме, нашето истражување претставува континуиран студиски процес на нашето образование, односно изработката на нашата магистерска тема во областа на миграции. Токму отогаш датираат првите теориски истражувања, започнати во богатата библиотека за источноевропски студии „Роберто Руфили“ во Форли, при Универзитот во Болоња, Италија. Истражувањата пак целосно ориентирани кон изработката на овој труд, главно се одвиваа во просторите на Институтот за национална историја и Државниот архив на Република Македонија. Покрај домашната и странската литература кои ги имавме на располагање, користевме документи од фондовите на Македонската патриотска организација и на Македонскиот национален комитет депонирани во Државниот архив на Република Македонија, како и изворен архивски материјал од Министерството за надворешни работи на Велика Британија (Foreign Office).

За истражувањето на македонската прекуокеанска емиграција од особено голема помош ни беа делата на проф. д-р Танас Вражиновски, Лоринг Денфорт, Славе Николовски-Катин, како и мемоарите на самите иселеници, меѓу кои би го издвоиле оној на американскиот писател со македонско потекло Стојан Христов¹. Што се однесува пак на анализата на политичките организациите, особено на Македонската патриотска организација, најмногу се повикувавме на делата на проф. д-р Тодор Чепреганов и на проф. д-р Зоран Тодоровски, како и на бугарските автори Трендафил Митев и Веселин Трајков. Во оваа насока би ги издвоиле и сугестиите и насоките кои ни беа дадени од страна на проф. д-р Тодор Чепреганов и на проф. д-р Зоран Тодоровски во текот на изработката на трудот.

На крајот на овој предговор би сакале да се заблагодариме пред сè на моето семејство, за нивната безрезервна поддршка во текот на изработката на трудот. Понатаму, особена благодарност сакаме да упатиме кон колегите историчари и соработници, а посебно би ја издвоиле поддршката на проф. д-р Тодор Чепреганов, кој со својата конструктивна критика, постојаната помош и несебичност, претставуваше незаменлива референтна личност во изработката на трудот.

¹ Стојан Христов (Кономлади, 1898 - Томпсон Хаус, Вест Довер, САД, 1996) американски писател, новинар, публицист со македонско потекло и сенатор на Сојузната Држава Вермонт. Член на МАНУ и почесен член на ДПМ.

ВОВЕД

Миграцијата претставува сложена и мултидисциплинарна проблематика, особено кога ќе се соочиме со нејзиното класифицирање. Поаѓајќи од едноставната дефиниција на Еверет Ли дека *миграцијата се дефинира како постојана или привремена промена на живеалиштето*² и од зборовите на Е. Г. Равенштајн дека променливите закони на населението не можат да се споредат со оние ригорозните на физиката³, ќе се обидеме да воспоставиме една општа рамка на оваа проблематика, која сама по себе е многу сложена, а истата рамка ќе ја прилагодиме на нашата тематика.

Географот Равенштајн или „таткото на теориите за миграции“, е првиот теоретичар кој ги воспоставил т.н. закони за миграција, според истоимените статии, презентирани пред Британското статистичко здружение прво во 1885 година, а потоа во 1889 година.⁴ Без да навлегуваме во теориски дебати за темата дали воопшто може да се зборува за закони за миграција, што впрочем била и најголемата критика кон Равенштајн во доцниот 19 век, во интерес на нашата проблематика - македонската емиграција во Соединетите Американски Држави меѓу двете светски војни - ќе ги издвоиме следниве закони:

- Мигрантите кои се одлучуваат за иселување на долги далечини, ги преферираат големите индустриски и трговски центри;⁵
- Луѓето родени во урбани центри мигрираат помалку отколку

2 Everett S. Lee, *A Theory of Migration, Demography*, Vol. 3, No. 1 (1966), стр. 49. Достапно на <http://www.jstor.org/stable/2060063> (1.7.2013).

3 E.G.Ravenstein, *The Laws of Migration*, Journal of the Royal Statistical Society, Vol. 52, No.2 (Jun., 1889), стр. 241. Достапно на : <http://www.jstor.org/stable/2979333> (15/07/2013).

4 Во своето прво дело, а базирајќи се на проучувањето на статистички податоци од пописите на Обединетото Кралство, Равенштајн воведува седум првични закони за миграција, кои потоа ги елаборира во своето второ дело, вклучувајќи и анализа на податоци од континентална Европа и Северна Америка. Ние ќе користиме два закона од првиот труд и еден закон од вториот.

5 E. G. Ravenstein, *The Laws of Migration*, Journal of the Statistical Society of London. Vol. 48. No.2. (Jun., 1885), Blackwell Publishing, стр. 199. Достапно на: <http://www.jstor.org/stable/2979181> (24.6.2008).

оние родени во рурална средина;⁶

- Зголемувањето на миграција е показател на прогрес.⁷

Врз основа пак на делата на Равенштајн, теоретичарот Ли, во 1966 година, ги поставува темелите на оние што денес ги познаваме како *џуш* и *џул факџори* во теоријата на човечки миграции, иако тој самиот не ја користи оваа терминологија. Законите на Равенштајн и моделот на миграции на Ли, ќе бидат пошироката теориска основа на овој труд и нив повеќе ќе ги елаборираме во првата глава каде што ќе зборуваме за причините за иселување на Македонците во САД.

Во потесна смисла, етнологот Танас Вражиновски има направено класификација на македонските миграциони движења според три критериуми и тоа:

- *Криџериум на моџиви* кој се однесува на економското и на социополитичкото иселување.
- *Криџериум на желби или инџенџии* кој ги опфаќа доброволното мигрирање на индивидуите како и принудното иселување поради терор од странска власт или принудна асимилација.
- *Криџериум на џравец на иселување*, кој ја дели македонската емиграција на континентална (Западна Европа) или прекуокенаска (САД, Канада и Австралија).⁸

Во нашиот случај, третиот критериум, односно критериумот на правец на иселување е јасен - САД, додека пак за првите два критериума ќе посветиме поопширна анализа во првите две глави на овој труд.

Во делото на хрватскиот социолог Милан Месиќ „*Međunarodne migracije-tokovi i teorije*“ направен е еден комплетен осврт и класификација на миграциите според повеќе автори, социолози, демографи, историчари и географи.

За целите на нашиот труд, меѓу другите, ќе ја земеме предвид класификацијата на Кант кој според траењето разликува:

- а) случајна или привремена миграција;

6 *Ibidem*, стр. 199.

7 E.G.Ravenstein (1889), *Op.cit.*, стр. 288.

8 Класификацијата на македонското иселеништво според овие критериуми е преземено од Танас Вражиновски, *Иселенички стџудио*, Агенција за иселеништво на Република Македонија, Скопје: 2005, стр. 16-18.

- б) трајна или периодична и
- в) дефинитивна миграција⁹.

Поделбата на економска и неекономска миграција, секако се однесува на модерната епоха кога економските мотиви се испреплетени со политички, верски, професионални,¹⁰ а во нашиот случај тешко е да се утврди кои се доминантни. Во раниот период на печалбарството, миграцијата според времетраењето е сезонска, односно привремена, додека пак во однос на просторот е внатрешна, ако Отоманското Царство го сметаме како една голема целина. Ако продолжиме со понатамошна поделба, таа е најчесто миграција село-град или рурално-урбана, односно од една во друга провинција.¹¹

Што се однесува до македонското печалбарство кон прекуокеанските земји, а според поделбата на Петерсен, тоа претставува пред сè слободна миграција и го следи текот на прекуокеанското иселување од Европа во Новиот Свет од 19 век.¹² Македонската прекуокеанска миграција во САД, Канада и Австралија, има масовен карактер како целокупен феномен, не само во периодот помеѓу двете светски војни. Нејзиниот колективен карактер особено е изразен во причините на иселување, начинот на здружување и формирање на колонии и организации во новите држави.

Генерално, истражувањето на миграциите од историски аспект е концентрирано особено на нејзиниот просторен и временски карактер и е поделено на строго дефинирани тематски рамки, каков што е впрочем и насловот на нашиот труд: *Македонската емиграција во САД меѓу двете светски војни*. Во нашиот случај, самиот наслов алудира на линеарно и хронолошко разгледување на проблематиката, каде етничките Македонци ја претставуваат таргет-групата одбрана за истражувањето, САД се нивната дестинација, односно просторот земен предвид, а периодот помеѓу двете светски војни ја нуди потребната вре-

9 Milan Mesić, *Međunarodne migracije-tokovi i teorije*, Societas, Zavod za Sociologiju, Zagreb: 2002, стр. 251-252.

10 Milan Mesić, *Op.cit.*, стр. 251.

11 За разлика од Кант, Смит внатрешната миграција ја дели на миграција село-град, град-село, од една во друга провинција и миграција од едно во друго село. С. Амин употребува поинакви термини и разликува рурално-рурална миграција, рурално-урбана, урбано-урбана и урбано-рурална. Milan Mesić, *Op.cit.*, стр. 251-252.

12 Петерсен ја дели миграцијата на примитивна, присилна, принудна, слободна и масовна. Milan Mesić, *Op.cit.*, стр. 254-273.

менска рамка. Нема компарација со друга етничка група, друга држава, ниту пак друг временски период. Сепак, не успеавме да се воздржиме од предизвикот да се воведо делумен интердисциплинарен пристап во интерпретацијата на податоците и документите. Методолошки, во историјата на миграциите, интердисциплинарниот пристап станува присутен од 1950 година. Тој најчесто се комбинира со социологијата и антропологијата, иако испреплетување со политичките и економските студии, како и со правото, е присутно и претходно. Тоа не значи дека историјата на миграции не е сама по себе доволна да ги изучува истите, но самите иселенички текови се развиваат и ги менуваат своите карактеристики низ периодите, особено во 19 и во 20 век, почнувајќи од транспортната револуција, продолжувајќи со феноменот на глобализацијата во поновата ера, и сè до денес во 21 век, кога наместо за миграции веќе зборуваме за мобилност на населението.

Следствено, сметаме дека е потребно да се адаптира анализирањето, пристапот и методите на истражување на миграциите и во историјата како наука. Воведувањето на други дисциплини, може да додаде нови интерпретации и анализи на документите, понекогаш да води кон нови податоци или едноставно да се набљудуваат миграциите од друга перспектива.¹³ Конечно, не сме пионери во употребата на таквата методологија во истражувањето на македонската миграција. Во 2010 година, историчари од Република Македонија во соработка со историчари и етнографи од Бугарија издадоа едно дело посветено на Балканската миграциона култура. Таму, историчарката Биљана Ристовска-Јосифовска тврди дека истражувањето на миграциите не треба да се ограничи само на употребата на архивскиот документ, туку треба да се вклучи методот на споредбена анализа и секакви видови на писмени сведоштва, мемоари, односно дела кои содржат и информации за секојдневниот живот на луѓето¹⁴, бидејќи човекот е главниот протагонист во овој сложен процес. Понатаму, етнологот Танас Вражинов-

13 Види повеќе во Jan Lucassen, Leo Lucassen and Patrick Manning, *Migration History: Multidisciplinary Approaches*, стр. 3-35. Во Jan Lucassen, Leo Lucassen and Patrick Manning (eds), *Migration History in World History, Multidisciplinary approaches, Studies in Global Social History*, Brill, Leiden, Boston: 2010.

14 Биљана Ристовска-Јосифовска, *Аспекти од истражувањата на миграциските процеси на Балканот во Балканската миграциона култура*, стр. 45. Во Петко Христов (съставител), *Балканската миграциона култура: исторически и съвременни примери од Бџлгария и Македония*, Бџлгарска академия на науките, Етнографски институт с музей, Парадигма, София: 2010.

ски смета дека покрај доброто познавање на историјата на својот народ, при изучувањето на миграциските процеси потребна е теоретска подготовка за материјата во прашање, издржан методолошки пристап, а особен акцент им придава на емпириските истражувања.¹⁵

Свесни дека имаме тешка задача пред себе, ќе се обидеме да ги комбинираме различните пристапи и теории поставени од странски и од домашни истражувачи, да го набљудуваме процесот на миграција од социоантрополошки аспект онаму каде што сметаме дека *човекоџи* е главен протагонист на настаните, а ќе се повикаме на историјата, фактографијата и на документите онаму каде тие ни се единствен материјален доказ за решавање на оваа сложувалка.

Социологот Јан Кок смета дека и семејството игра голема улога во донесувањето одлуки за иселување, односно дека миграциските текови се под влијание на семејните традиции и обичаи, структурата на семејството и неговите стратегии, како и начинот на склопување бракови и одржувањето на роднинските врски.¹⁶ Тој разликува три основни домени кај фамилијарните активности:

1. Создавање на семејство и брак, состав на домаќинството и наследство кај генерациите.
2. Економски опстанок на семејството во кој основни фактори се балансирањето на буџетот на семејството и паричната помош од иселениците.
3. Мрежата и врските помеѓу дисперзираните членови на семејството и нивната улога при обезбедувањето на информации, морална и материјална поддршка.¹⁷

Поаѓајќи пак од дефиницијата дека *миграцијата подразбира преркин со секојдневниите активности и врски и реорганизација на животоџи во ново место*¹⁸, а според дефиницијата на миграции на Чарлс Тили базирана на растојанието и социјалното организирање на самото движењето, разликуваме четири различни видови на иселување:

1. *Локална миграција* - подразбира селење на кратки растојанија поради брак или работа во соседното село или град.

15 Танас Вражиновски, *Иселеници...*, *Op.cit.*, стр. 8.

16 Kok, J., *The Family Factor in Migration Decisions*. Во: Lucassen J., Lucassen L., Manning P. (Eds.), *Op.cit.*, стр. 215.

17 *Ibidem*, стр. 216.

18 *Ibid.*, стр. 216.

2. *Циркуларна миџрација* - се однесува на привременото иселување во далечни простори без намера да се остане трајно во истите. Во нашиот случај, овој вид на движење одговара на раното печалбарство во текот на 19 век, особено на привременото сезонско работење во соседните држави на Отоманската Империја.
3. *Верижна миџрација* - опфаќа трајно или полутрајно иселување, при што првите иселеници се главните врски за праќање корисни информации на членовите на семејството или соселаните и им нудат почетна помош на новоодојденците во потрагата по работа или привремен дом.
4. *Професионална миџрација* - е карактеристична за модерните индустриски општества и поради периодот на истражување нема да биде воопшто разгледувана во овој труд. Од оваа миграција денес се развива и т.н. мобилност на население-то поради работа и е тесно поврзана со феноменот на глобализација.¹⁹

За целите на нашиот труд, особено во првата глава, при анализирањето на причините за иселување на Македонците во САД и нивното населување и организирање, ќе се потпреме на трите основни домени на фамилијарните активности дадени од Кок, со посебно внимание на економскиот фактор како причина за иселување и градење на социјални мрежи кај иселениците. Додека пак, од дефинициите за миграциски текови на Тили, ќе бидат разгледувани циркуларната и верижната миграција.

Историчарите на миграции генерално се фокусираат на иселување на поголеми далечини и на етничките заедници формирани од иселениците, каков што е и нашиот случај. Според тоа, во првата глава на овој труд ќе ги определиме причините за миграција на македонските иселеници кон северноамериканскиот континент. Причините ќе ги бараме како во земјата на потекло, така и во земјата дестинација, чиешто имиграциони закони ќе бидат објаснети детално. Понатаму, во втората глава ќе го анализираме нивното пристигнување и живот во САД, со посебен акцент на првите години на адаптација во новата земја. Опширно ќе биде елаборирана административната контрола на

¹⁹ Поделбата на овие четири видови миграции е целосно преземена од Чарлс Тили цитиран во Кок, J. *Op.cit.*, стр. 217.

островот Елис Ајленд (Ellis Island)²⁰, вршена при влезот на иселениците во САД, како и групирањето на мигрантите во етнички колонии, друштва и организации.

Останатите глави од трудот ќе бидат посветени на формите на организирање на македонските иселеници во САД, со посебен осврт на политичките организации Сојузот на македонските политички организации (МПО) и Македонскиот народен сојуз (МНС). Во првите години на доселување, македонските имигранти формираат колонии, кои најчесто претставуваат населени конгломерати од доселеници од истите села и краишта. Со зголемувањето на бројот на доселениците, се појавува и потребата од нивно организирање, во прв момент поради морална и материјална поддршка, а потоа и од идеолошки, односно политички цели. Токму затоа, во првите децении од 20 век, во Северна Америка, се појавуваат заемнопомагателни друштва, чии имиња најчесто го носат името на селото или на крајот од кои потекнуваат нивните членови. Овие друштва ги помагале новодојденците во прилагодувањето на животот на северноамериканскиот континент, им давале корисни информации за сместување и работа, како и парична помош во одредени случаи.

За задоволување пак на духовните потреби, иселениците формирале друштва и заедници со религиозен карактер, кои понатаму прераснале во религиозни општини. Сè до формирањето на Македонската православна црква²¹ и возобновувањето на Охридската архиепископија во 1958 година, иселениците со македонско потекло биле принудени да ги посетуваат црковните општини и храмови од други православни цркви. Најчесто тоа биле храмовите на Српската, Грчката, но најмногу, поради сличноста со јазикот, на Бугарската православна црква.

Дури подоцна, откако македонските мигранти трајно започнале да се доселуваат и нивниот број значително се зголемил, се јавила потребата од нивно организирање на културна и политичка основа. Политичките организации кои се формирале и дејствувале во периодот

20 Елис Ајленд е остров лоциран јужно од Менхетен, во Њујоршкиот Залив. Познат е како најголемо имиграционо пристаниште во САД, а денес функционира како Историски музеј за имиграција и генеалогски истражувања. Заедно со Статуата на слободата, денес Елис Ајленд има статус на национален споменик во САД. Види повеќе во Barry Moreno, *Encyclopedia of Ellis Island*, Greenwood Press, Westport, Connecticut – London: 2004, стр. xi.

21 Во 1967 година Македонската православна црква на Третиот црковно-народен собор одржан во Охрид, прогласила автокефалија.

меѓу двете светски војни (некои опстанале до денес) немале исти идеолошки гледишта. Идејата двигател за нивното формирање била македонската кауза, ослободувањето на нејзините територии и формирањето на самостојна македонска држава. Она во што тие се разликувале, биле „средствата“ и начинот до остварувањето на целта. Некои организации ја поддржувале идејата за слободна и независна Македонија. Други биле под големо влијание на бугарските институции на европскиот и на северноамериканскиот континент, и се стремеле кон обединување на Македонија со Бугарија. Трети политички здруженија, пак, се бореле за формирање на самостојна македонска држава, со македонски идентитет и македонски јазик во рамките на Балканска Федерација.

Најзначајната, најстарата и најконтроверзна политичка организација формирана од страна на македонски иселеници во САД, несомнено е **Сојузот на македонски политички организации (МПО)**²², која постои непрекинато 102 година. Токму и поголем дел од нашиот труд ќе биде посветен на неа. Имено, оваа организација, која била основана на 1 октомври 1922 година во Форт Вејн, Индијана, во текот на годините дејствувала на две линии: македонска и бугарска, па оттука и придавката „контроверзна“ која го следи нејзиното име. Да се одгатне целосно сложувалката на МПО претставува предизвик, но истовремено невозможна мисија. Консултирајќи ја литературата посветена на организацијата, а особено прегледувајќи ги документите кои ни беа доставени директно од архивите на организацијата во САД, благодарение на историчарите Тодор Чепреганов и Зоран Тодоровски, постојано се јавуваше дилемата околу политичката определба на МПО во периодот помеѓу двете светски војни.

Со цел подетално елаборирање на дејствувањето на Сојузот на македонски политички организации, во третата глава од нашиот труд ќе ги анализираме најважните настани и активности поврзани со организацијата во меѓувоенниот период. Ќе дадеме краток приказ на сите конгреси на МПО кои се одржале од 1922 до 1941 година, ќе ги издвоиме уставите и резолуциите на организација, како и сите останати документи, писма и апели од поголема важност.

22 Сојузот на македонски политички организации го сменил своето име во Македонски патриотски организации во 1952. За повеќе информации за МПО, види во глава 3 од овој труд.

Хронолошки, нашиот период на интерес се совпаѓа со првиот период на дејствување на МПО, кој, според поделбата на Зоран Тодоровски, трае од основањето на организацијата во 1922 година до почетокот на Втората светска војна.²³ Сметаме дека токму првиот период на дејствување на МПО е многу важен бидејќи претставува:

1. период на соединување и организирање на македонската емиграција во Америка;
2. период на заедничко дејствување на македонската емиграција против угнетувачите во Македонија;
3. период на консолидирање и ширење на идејата за создавање на независна македонска држава.

Во прилог на овие точки, нашата задача ќе биде првично да се дефинира македонската емиграција во Америка меѓу двете светски војни. Потоа преку сублимација на литературата и документите за првиот период на дејствување на МПО, ќе се обидеме да ги анализираме нивните ставови кон угнетувачите на Македонците, обидувајќи се да го балансираме односот помеѓу македонската и бугарската линија на организацијата. Конечно, ќе ја презентираме идејата за создавање на независна македонска држава низ призмата на организацијата МПО.

За истите цели, во третата глава, ќе бидат накусо презентирани најважните содржини на весникот *Македонска ѝрибуна*, печатен орган на МПО чиј прв број датира уште од 1927 година.

Конечно, последната глава на нашиот труд ќе го опфати дејствувањето на **Македонскиот народен сојуз (МНС)**, прогресивна македонска организација во САД и Канада и традиционален идеолошки противник на МПО. Оваа организација била формирана во 1929 година и згаснала по Втората светска војна, поради политиката на САД, односно започнувањето на Студената војна во 1947 година, а со тоа и кампањата на САД против лево ориентираните организации. Иако дејствувањето на МНС во САД и Канада траело само две децении, неговата улога е значајна бидејќи според ставовите и идеалите за кои се борел Сојузот, се докажува дека постоело македонско иселеништво кое ја поддржувало идејата за слободна Македонија, со македонски идентитет и македонски јазик како независна држава или во склоп на Балканска Федерација.

23 Тодоровски, Зоран, *Id Ego Sum – Македонски историски рефлексии*, Македонска реч, Скопје: 2008, стр. 91 – 92.

I ГЛАВА

ИСЕЛУВАЊЕ НА МАКЕДОНЦИТЕ КОН САД

„Секогаш се случуваше во одреден момент некој да ја подигне лавата... и да ја види. Оваа работа тиешко се разбира. [...] Не имаше илјадници на бродови, бојаташи на пати, емигранти, чудни луѓе и ние... Сејак, секогаш имаше некој, само еден, еден кој прв... ќе ја здогледаше. Можеби стоел таму јадејќи, или пак едноставно се шетал на палубата... можеби токму таму си ги месел панталоните... и ќе ја подигнеш лавата, ќе погледнеш кон океанот... и ќе ја видеше. Тогаш, ќе се стайисаше, онаму каде што стоеше, срцејто ќе зајочнеше забрзано да му чука, и секогаш, секој проклеј пати, се колнам, секогаш, ќе се завршеше кон нас, кон бродот, кон сити, и ќе извикаше (соро и долго): Америка. Поштоа остануваше таму, недвижен како да треба да влезе во некоја фотографија, со изразот на лицето како некој што ја создал Америка. [...] Оној што прв ќе ја здогледа Америка. На секој брод имаше по еден. И никој не ни помислуваше дека тоа се работи кои случајно се случуваат, не... ниту пак дека во прашање беше диотипер, судбина беше тоа“.²⁴

Алесандро Барико, Новеченто. Еден монолог.

Со овие зборови италијанскиот современ автор Алесандро Барико го започнува својот монолог Новеченто²⁵, амбиентиран на еден од бродовите со кои италијанските емигранти заминувале за Америка²⁶ на почетокот на 20 век, сценарио во кое многу лесно може да се замислат и македонските иселеници на патот кон „ветената земја“.

24 Alessandro Baricco, *Novecento. Un monologo*, Giangiacomo Feltrinelli Editore: 1998. Личен превод.

25 „Novecento“ на италијански јазик го означува бројот деветстотини, но исто така се користи како именка за означување на 20 век.

26 Во нашиот труд терминот Америка се однесува на американскиот континент, поточно на Северна Америка. Ова појаснување е потребно бидејќи често пати во литературата, Америка се поистоветува со Соединетите Американски Држави. Поради тоа кратенката САД ќе биде потенцирана за да не дојде до забуни. Дополнително, нашиот труд не ја опфаќа македонската емиграција во Канада, но во некои прилики ќе се повикаме на податоци од оваа држава, со цел појаснување на одредени теми.

Македонската емиграција во прекуокеанските земји започнува како привремена, а потоа преминува во трајна или дефинитивна, односно од печалба прераснува постепено во трајна преселба.

Печалбарството како феномен се развива уште во времето на Османлиското Царство кога се одело на сезонска работа во околните држави на Империјата. Така на пример, Македонците оделе на привремена работа во поголемите градови на Романија, Бугарија, Србија, Египет, Анадолија и Мала Азија.²⁷

Бугарскиот етнограф Петко Христов, тврди дека феноменот на печалбарство или гурбетчиство постоел со векови на Балканот во одредени региони: Македонија, Албанија, Северна Грција и Југоисточна Србија. Иако, секој од нив развил различни облици на сезонско мигрирање, сепак тој смета дека сите делат заеднички карактеристики, па дури и зборува за балканска култура на миграција.²⁸ Печалбарите биле мажи, кои оделе на сезонска работа во големите градови или пак во соседните земји за да можат да го прехранат семејството. Пред сè, станува збор за миграција од економски карактер, односно доброволна бидејќи тие самите се одлучувале за сезонска работа во странство, но воедно и принудна ако се земе предвид фактот дека за некои тоа претставувало единствено егзистенцијално решение.²⁹ Од друга страна, трудовата сезонска мобилност на балканските простори, придонела до постојана размена на информации, идеи, технологии и култури низ регионите.³⁰

Во текот на 19 век, првата фаза на гурбетчиството се карактеризира претежно со движење на работната сила во аграрната сфера, особено од планинските и руралните предели кон градовите, меѓу кои сезонското овчарство се издвојува како најкарактеристично за Власите,

27 Daskalovski Z. with Kostovska, S., Bimbilovski, I. Risteska, M., "Strengthening cross-border Cooperation in the Western Balkans Regarding Migration Management, Case Study Macedonia" in Vladimir Petronijević (ed.) *Migration Flows in Southeast Europe: a Compendium of National Perspectives*, Belgrade: Group 484, 2007, стр. 5. Достапно на: <http://www.crpm.org.mk/Papers/Countrypercent20Reportpercent20Macedonia.pdf> (3.6.2009).

28 Petko Hristov, *Gurbet on the Balkans – Traditional and Contemporary Forms*. Во Петко Христов *Op.cit.*, стр. 28-29.

29 Според Вронг, миграциите се класифицираат како доброволни и недоброволни, а според Реан Ду Тоа, како присилни и доброволни. Milan Mesić, *Op.cit.*, стр. 250.

30 Петко Христов, *Op.cit.*, стр. 29.

Ароманаците, Каракачаните и Бугарите од Родопските Планини и Добруца.³¹

За Македонија, познати се повеќе печалбарски региони, но Галичник и Мијаците се издвојуваат. Карактеристично за нив е одењето на печалба во околните големи градови: Солун, Истанбул, Белград, Софија и Букурешт. Таму, освен што ги продавале своите типични млечни производи на пазарите, некои од нив почнале да отвораат и свои дуќани.³² Конечно, на почетокот на 20 век, употребувајќи ги зборовите на Петко Христов по „Балканскиите војни (1912-1913) и новиите политички граници кои ја поделуваат и разделуваат територијата на Османска Империја“³³ стивнуваат и аграрните миграции на територијата на Балканот.

Иселувањето на македонскиот народ во прекуокеанските земји започнува кон крајот на 19 век и продолжува во текот на 20 век, како дел од поголемиот бран нови миграции од земјите на јужна и источна Европа. Во првите децении македонската прекуокеанска емиграција е ориентирана кон северноамериканскиот континент, односно САД и Канада, а по воведувањето на системот на квоти во САД во дваесеттите години од 20 век, таа се пренасочува кон Австралија.

Од 1820 до 1927 година околу 37 милиони мигранти пристигнале во САД, од кои 32 милиона потекнувале од Европа.³⁴ Тие се доселувале генерално од Велика Британија, Франција, Германија, Русија, Австроунгарија и Италија. Иселениците и нивните потомци брзо го изградиле населението на новата држава, оттаму и денес велеме дека САД е држава создадена од иселеници. Во 1800 година населението во САД броело 5,3 милиони жители додека пак во 1905 година веќе имало достигнато бројка од 105,7 милиони луѓе.³⁵ Уште на почетокот на формирањето на американската држава се поставил принципот на „американизација“ на населението, односно на новоодојдените емигранти, кои

31 Петко Христов, *Op.cit.*, стр. 30.

32 Петко Христов, *Op.cit.*, стр. 30-31.

33 Петко Христов, *Op.cit.*, стр. 31.

34 Џонатан Пауер во Robin Cohen, *Migration and its Enemies: Global Capital, Migrant Labour and the Nation-State*, Ashgate Pub Co: 2006, стр. 42. Достапно на www.ashgate.com (9.6.2013).

35 Линда Потс во Robin Cohen, *Op.cit.*, стр. 42.

го создаде потоа системот познат денес како „казан за претопување“³⁶ (Melting pot).³⁷

Историјата на американската имиграција традиционално се дели на четири поголеми бранови. Поделбата на имиграциони периоди варира во литературата, а истата зависи од годината која ќе се земе како почетна. Една од поделбите што ја презентираат американските автори, сметаат дека е направена според бројот на иселеници, разликата на нивното потекло, како и имиграциониот законодавен систем во САД. Според таа поделба, првиот бран го опфаќа периодот од 1840 до 1880 година и најголем број доселеници во тој период биле со потекло од Ирска и од Германија. Ирците генерално емигрирале поради тешките економски услови кои биле создадени како последица на масовното уништување на посевиите или т.н. глад за компири (potato famine), додека пак Германците се селеле поради низата неуспешни револуции во 1848 година. Во овој период пристигнуваат во САД 10 милиони имигранти. Вториот бран се поврзува со развојот и последиците на индустриската револуција, односно со појавата на железницата и парабродовите како нови и побрзи превозни средства. Во периодот од 1880 до 1920 година, пристигнуваат во САД 37 милиони имигранти. Мнозинството имале потекло од јужна и од источна Европа, православни христијани, католици и Евреи од Русија, Австрија, Унгарија, Полска, Балканскиот Полуостров и балтичките држави. Покрај овие доселеници, имало и голем број кои доаѓале од Германија, Ирска, Холандија, Скандинавија. Во најмал број биле доселениците од Ерменија, Либан, Сирија, Шпанија, Португалија, Јапонија, Кореа, Карибите и западните покраини на Индија. Третиот бран зголемена имиграција кон САД е една декада по Втората светска војна, односно периодот од 1965 до 1995, додека пак четвртиот, современ бран се смета дека започнал во 1996 и трае до денес.³⁸

36 Казан за претопување е буквалниот превод на ‘Melting pot’, термин чие преносно значење е

„мешавина од раси“.

37 Robin Cohen, *Op.cit.*, стр. 6.

38 K. Lee Lerner, Brenda Wilmoth Lerner, Adrienne Wilmoth Lerner (eds.), *Immigration and Multiculturalism: Essential Primary Sources*, Thomson, Gale, USA: 2006, стр. 108-109.

Други историчари и научници кои се занимавале со изучување на имиграцијата во САД³⁹ исто така разликуваат четири бранови на имиграција, но со поинаква временска поделба, бидејќи ја земаат 1607 година како појдовна година во која се смета дека се формирала првата перманентна англиска колонија во САД. Според таа методологија, првиот бран е долг период кој трае од 1607 до 1820 година, односно имиграциона фаза во која на постоечкото англиско мнозинско население се приклучиле други доселеници од Западна и Северна Европа, поточно Ирци, Шкоти, Холанѓани, Швеѓани и Французи. Вториот бран броел 15 милиони доселеници со потекло од Ирска и Германија во периодот од 1840 до 1870 година. Во овој период се доселуваат и 100.000 кинески работници во Калифорнија, особено по војната помеѓу Мексико и САД (1846-1848) за анексијата на Тексас и на дел од териториите во Калифорнија, Аризона, Ново Мексико, Невада, Јута и Колорадо. Третиот период од 1880 до 1930 година го означува и крајот на традиционалната емиграција во САД во однос на бројноста и новите имиграциони закони. Последниот, четврти бран се однесува на имиграцијата по 1965 година.⁴⁰

Од горенаведените поделби, предмет на наш интерес е бранот кој траел од 1880 до 1920 година, а кој видел 25 милиони имигранти како се доселуваат во САД и бран во кој за прв пат доселениците од Јужна и Источна Европа (т.н. нови имигранти) ги надминале по бројност старите доселеници (Англичани, Шкоти, Ирци, Холанѓани, Германци, Швеѓани, Французи и Мексиканци), и тоа поточно во 1896 година, а нивната доминација по бројност траела до дваесеттите години на минатиот век⁴¹, кога впрочем бил воведен американскиот систем на квоти кој ќе биде елабориран понатаму во оваа глава. Заедно со Словените од Југоисточна Европа во групата нови имигранти спаѓале и Италијанците, Грците и Евреите.⁴²

Пред да се осврнеме подробно во трудот, сметаме дека е потребен краток осврт и објаснување на **терминологијата**, што ќе биде користена во овој труд.

39 Стивен Штаинберг, Џон Хајмен, Џон Избистер (Stephen Steinberg, John Highman, John Isbister).

40 Milan Mešić, *Op.cit.*, стр 51-52.

41 *Ibidem*, стр 52.

42 *Ibid.*, стр. 61.

Сл. 1 Илустрација на мапа и знаме на САД

Термините *миграција* и *мигрирање* се зборови со латинско потекло кои се интернационално прифатени, како и неговите соодветни синоними на македонски јазик – *преселба*, *преселување*, *иселување*, *селидба*, *селење*. За дефинирањето на единката која мигрира, ќе ги комбинираме соодветно според контекстот, македонскиот термин *йечалбар*, интернационалните *мигранти*, *емигранти* (иселеник) и *имигранти* (доселеник). Терминот *емиграција* ќе биде употребуван во првите две глави од овој труд посветени на процесот на иселување и населување во новата држава. Додека пак именката *иселеништво* ќе ја поистоветуваме со „*нашиот народ кој ѝо ѝаиѝ на иселување ѝостиојано се населил во друга земја и ѝродолжува ѝшаму да работи и живее, со намера ѝовеќе да не се врати во својата ѝаиѝковина*“⁴³, според зборовите на етнологот Танас Вражиновски. Овој термин ќе биде употребуван во третата и во чет-

43 За подетална класификација на термините во иселеничката научна литература на македонски јазик види: Танас Вражиновски, *Иселеници...*, *Op.cit.*, стр. 8-9.

вртата глава од овој, труд, но неретко зборовите емиграција и иселеништво ќе ги користиме како синоними, бидејќи под влијание на англискиот јазик, нивното значење во последно време се поистоветува и во македонскиот јазик.

1.1. КУС ИСТОРИСКИ И СТАТИСТИЧКИ ПРЕГЛЕД НА МАКЕДОНСКАТА ЕМИГРАЦИЈА

Македонија и Тракија биле најкомплексните етнолингвистички територии кои останале во рамките на Отоманската Империја по Берлинскиот договор од 1878 година. Географска Македонија се протегала на простор од 65.000 квадратни километри, од Шар Планина на север до планината Олимп и Егејското море на југ; од Охридското Езеро на запад до Родопските Планини на исток. Во склоп на оваа територија, етнолингвистичкото население на почетокот на 20 век го сочинувале: Турци, Бугари, Грци, Срби, македонски Словени, Албанци, Власи, Евреи и Роми.⁴⁴ Токму поради оваа мешавина од култури, религии и традиции, Македонија била наречена во романските јазици „овошна салата“⁴⁵, додека пак идентитетот на нејзиниот народ кон крајот на 19 век, бил покомплициран од оној во Албанија, поконфузен од оној во Босна.⁴⁶ Со оглед на тоа дека Македонија била најсложениот мултиетнички регион во Европа, во овој труд ќе бидат земени предвид податоците на етничките Македонци кои се иселувале од целокупната горенаведената територија, бидејќи во меѓувоениот период Македонија не претставува сè уште посебен и самостоен правно-политички субјект.

*

* *

Дека Македонија е традиционално емиграционо подрачје потврдуваат речиси сите автори кои пишувале за оваа проблематика. Преселничките движења на Македонците во прекуокенанските земји се ја-

44 Paul Robert Magosci, *Historical Atlas of Central Europe*, University of Toronto Press, Toronto: 2002, стр. 87.

45 *Macédoine* на француски јазик, *macedonia* на италијански и шпански јазик.

46 Misha Glenny, *The Balkans, Nationalism, War, and the Great Powers, 1804-1999*, Penguin Books, London: 2001, стр. 156.

виле кон средината на 19 век и се изразиле во вид на печалбарство. Се смета дека првата група печалбари пристигнала на северноамериканскиот континент во 1885 година, а пак во Австралија во дваесеттите години од минатиот век, поточно во 1924 година. Сепак имало поединци кои заминале со други печалбарски групи и претходно. Традиционални иселенички краишта се: Леринско, Битолско, Преспанско, Костурско, Воденско, Тетовско, Охридско, Солунско, Струшко, Прилепско;⁴⁷ 60 % од македонските иселеници потекнувале од егејскиот дел на Македонија во Грција и на горенаведените региони кои ги потврдуваат македонските автори, Александар Трајановски ги дополнува Кукушко и Мегленско.⁴⁸

Иселувањето на етничките Македонци продолжило во првите години од 20 век, а најголеми бранови на емиграција се забележани по Илинденското востание во 1903 година. Најинтензивно било иселувањето по Балканските војни (1912-1913) и по Првата светска војна (1914 - 1918), како и по поделбата на Македонија (1913) на трите соседни земји Србија, Грција и Бугарија, како резултат на Букурешкиот мировен договор.⁴⁹

Историчарот Тодор Чепреганов разликува четири историски периоди или фази на современа емиграција од Македонија. Според него, прва е несомнено печалбарството или гурбетчиството кое се развива во доцниот 19 век. Потоа следуваат иселеничките движења предизвикани од Балканските војни и од Првата светска војна и се предмет на интерес на овој докторски труд. Третата фаза е карактеризирана од масовната емиграција по Втората светска војна и последната се однесува на периодот помеѓу шеесеттите и деведесеттите години од минатиот век, односно на привремената работна миграција или гастарбајгерство, карактеристично како за Македонија, така и за поранешните југо-

47 Славе Николовски-Катин, *Македонски иселенички панојџикум*, Друштво на наука и уметност, Битола: 1996, стр. 11.

48 Александар Трајановски, *Основањето на македонски храмови и црковни ојџиџини во дијаспората од почетокот на 20 век*, во *Прв меѓународен научен собир „Иселеништво од Македонија од појавата до денес“*, Крушево 3-5 август 2000 година, Агенција за иселеништво на Република Македонија, Скопје: 2001, стр. 409.

49 Генерално сите автори ги издвојуваат овие историски настани како политички причини за емигрирањето на македонското население. Види: Славе Николовски-Катин, *Македонците во САД и Канада*, Македонска искра, Скопје: 2002, стр. 26. Ставре Циков, *Четиригодишна емигрантска Македонија*, Аз-буки, Скопје: 2007, стр. 35.

словенски републики.⁵⁰ На овие четири фази, ние би ја додале и петтата, односно она иселеничко движење кое се случило по осамостојувањето на Република Македонија во 1991 година, а карактеристично за неа се иселувањата поради економски причини, нестабилната политичка, општествена и сигурносна констелација во Републиката, одливот на мозоци и привремената мобилност поради студии во странство.

Социологот Верица Јаневска, исто така, разликува четири поголеми преселнички движења од Македонија, во зависност дали го вклучува печалбарството и/или иселувањето по осамостојувањето на Република Македонија.⁵¹

За разлика од нив, етнологот Танас Вражиновски за прв иселенички бран го смета периодот на печалбарство од втората половина на 19 век до Илинденското востание, период за кој нема многу податоци. Вториот период за него се годините од Илинденското востание до Балканските војни, односно поделбата на Македонија. За овој период, тој нагласува дека за македонското население е карактеристично особено преселувањето на селани и занаетчи (90 %) за разлика од интелегенцијата (10 %). Исто така, Вражиновски смета дека овој период е клучен за прекуоканските преселби, особено кон Северна и Јужна Америка. Следниот, трет период, речиси се совпаѓа со нашиот период на истражување, односно од поделбата на Македонија до Втората светска војна. Вражиновски овие декади ги дефинира како најцрниот период не само во историјата на македонскиот народ туку и за неговото иселеништво поради многубројните политички и историски настани со кои тој ќе мора да се соочи во овие две декади. Четвртиот период на македонското иселеништво тој го смета од крајот на Втората светска војна до 60-тите години од минатиот век, кога македонското иселеништво се преориентира кон Австралија. Петтиот период е оној од 60-тите години до осамостојувањето на Република Македонија. Според Вражиновски во овие последни два периода се губи печалбарскиот карактер на

50 Тодор Чепреганов, *Историски фази на миграциите од Македонија*, во Петко Христов, *Op.cit.*, , стр. 218-225.

51 Види повеќе во Верица Јаневска, *Современиите меѓународни миграции, емиграцијата од Република Македонија и социо-економскиот развој*, Економски институт, Скопје: 2001.

македонското иселеништво.⁵² Конечно, шестиот и последен период се однесува на периодот од 1991 до денес.⁵³

Во овој труд, ние нема да се задржуваме на обемот на македонската емиграција во САД или воопшто да го разгледуваме карактерот на феноменот од квантитативен аспект. Пред сè, бидејќи сметаме дека мисијата да се определи бројката на македонското иселеништво изгледа невозможна. Во домашната литература, бројките често пати изгледаат премногу големи и нереални, статистики за меѓувоениот период немаме, односно се несигурни, пописите се водени со различни методологии и нивните податоци се неспоредливи.

Според академик Иван Катарџиев, во меѓувоениот период во САД и Канада имало околу 30.000 македонски доселеници со потекло од Вардарска и од Егејска Македонија⁵⁴, што сметаме дека е прилично реална проценка. Според Катин, во САД (денес - заб. И. А.) живеат 150.000 етнички Македонци, а исто толку и во Канада. Неговите проценки се базираат врз бројот на жителите во градовите населени со македонските колонии и тоа: 100.000 во Торонто, 40.000 во Детроит, 20.000 во Њујорк, 7.000 во Гери и 7.000 во Виндзор.⁵⁵ Вражиновски смета дека целокупната македонска дијаспора, според податоците пред 1991 година, односно независноста на Република Македонија, ја сочинуваат 400.000 до 600.000 Македонци. Според него, 150.000 живеат во САД, 190.000 во Канада, 20.000 во Аргентина и 180.000 во Австралија, но и самиот автор потенцира дека изнесените податоци треба да се прифатат со резерва.⁵⁶ Ванчо Андонов смета дека кон крајот на 19 век, секоја година, 70.000 - 100.000 Македонци заминувале на печалба.⁵⁷ Ставре Џиков пишува дека во периодот на Балканските војни и на Првата светска војна, повеќе од 500.000 Македонци од Егејска и од Вардарска Македонија биле принудени да се преселат во Бугарија.⁵⁸ Што се однесува до прекуокеанската емиграција, Џиков тврди дека во САД

52 Танас Вражиновски, *Македонското иселеништво во Канада*, Матица македонска, Скопје: 1992, стр. 25-28.

53 Танас Вражиновски, *Иселенички...Ор.сit.*, стр. 21-22.

54 Иван Катарџиев, *Историја на македонскиот народ, том IV, Македонија меѓу Балканските и Втората светска војна (1912 - 1941)*, Институт за национална историја, Скопје: 2000, стр. 403.

55 Славе Николовски-Катин, *Македонски иселенички...*, *Ор.сit.*, стр. 13.

56 Танас Вражиновски, *Македонското иселеништво... Ор.сit.*, стр. 29-30.

57 Ванчо Андонов во Танас Вражиновски, *Македонското иселеништво... Ор.сit.*, стр. 24.

58 Ставре Џиков, *Ор.сit.*, стр.35.

и во Канада во 1905 година имало веќе 15.000 Македонци, чија бројка пораснала до 125.000 по Првата светска војна.⁵⁹

Некои од овие податоци се однесуваат на целокупното македонско иселеништво до денес, веројатно бидејќи во своите проценки авторите ги вклучуваат *a priori* вторите и третите генерации мигранти. Веруваме дека истите се со македонското потекло и дел од нив веројатно се попишуваат и денес како такви, но не смееме да го забораваме ниту процесот на асимилација, кој во американското општество е многу изразен, ниту пак фактот дека многумина од тие илјадници иселеници и денес се попишуваат како Грци, Бугари или Срби. Што се однесува пак на податоците во точно определени периоди или години, сметаме дека таквото масовно иселување на стотици илјадници жители од руралните средини би предизвикало радикална депопулација која ни изгледа невозможна, доколку ги погледнеме бројките на населението во тој период или пак едноставно ја споредиме милионската емиграција на други групи од Европа во овој период. Исто така, кога ќе ги споредиме податоците со понови истражувања, дискрепанцата е огромна. Колку за илустрација, од областа Малесија во Македонија, која опфаќа седум села, во постилинденскиот период отишле на печалба вкупно 49 мажи.⁶⁰

Што се однесува пак на странските податоци, тие се корисни само за поновиот период, но за периодот меѓу двете светски војни, како и оној пред него, Македонците патувале со турски, потоа српски, бугарски, грчки или југословенски патни исправи, па како такви и се заведени при нивното пристигнување. Во САД, заведувањето на странците исто така варира, некогаш според местото на раѓање, некогаш според националноста, а некогаш според јазикот.

Пол Роберт Магоши тврди дека според отоманските статистики во 1897 година имало 693.000 Македонци на територијата на Империјата.⁶¹ Додека пак во 1921 година имало 545.000 Македонци, калкулирани врз основа на нивната етнолингвистичка припадност.⁶² Според овие податоци, сметаме дека е неверојатно стотици илјади луѓе да се иселу-

59 *Ibidem*, стр.35.

60 Лупчо С. Паункоски, *Американциите од Малесија* (документарен филм), декември 2006.

61 Магоши појаснува дека овие Македонци се попишани како Бугари во отоманските статистики за битолскиот, косовскиот и санџачкиот вилает. Пол Роберт Магоши, *Op.cit.*, стр. 98.

62 Paul Robert Magosci, *Op.cit.*, стр. 169.

вале од географска Македонија секоја година, бидејќи тоа би резултирало со целосна депопулација на населението. Конечно, како што Кит Браун укажува, ниту странските податоци не може да дадат секогаш прецизни резултати, ако се земе предвид фактот дека на почетокот од 20 век, многу имигранти ги рециклирале пасошите на други иселеници или пак истите тие документи не биле пополнувани секогаш со точни податоци.⁶³

1.2. ПРИЧИНИ ЗА ИСЕЛУВАЊЕ НА МАКЕДОНСКОТО НАСЕЛЕНИЕ ВО САД

Фокусот на нашето истражување ќе биде насочен кон причините и факторите за иселување на Македонците во САД во корелација и анализа на адаптацијата на иселениците во новата средина со посебен осврт кон нивното групирање во колонии и формирање организации.

Причините кои натераа илјадници мажи од Македонија да емигрираат биле многубројни. Ние решивме да ги поделиме во две фази. **Во првиот период** (од втората половина на 19 век до Втората светска војна) сметаме дека емиграцијата е последица на:

- екстремно лоши економски услови (Отоманското наследство остава во регионот претежно рурално население и речиси непостоечка индустријализација);
- политичко-општествените прилики (лошата социјална и безбедносната положба на македонското население под грчката, бугарската и српската власт);
- историски настани, односно војни и диктатури (Илинденското востание, Балканските војни, Првата светска војна, диктатурата на Метаксас).

Во оваа фаза, иселувањето е најчесто во вид на печалбарство или гурбетчиство, односно тоа претставува привремена економска миграција. Во услови кога населението од руралните и планинските предели

63 Keith Brown, "The 'Yellow Peril' of the Caucasian Race": *Macedonian Migrants and National Categories in early Twentieth Century U.S. Governmental Sources*. Во: *Македонскиот идентитет низ историјата*, Институт за национална историја, Скопје: 2010, стр. 164.

било опустошено од многубројните војни и опримирано од туѓа власт, тоа немало друга алтернатива освен мигрирање. Сепак, на почетокот, целта на печалбарите не било трајно иселување туку привремено решение за заработувачка. Николај Г. Алтанков опишувајќи ги бугарските печалбари од сиромашните планински предели, зборува и за специфичен гурбетчиски менталитет според кој тие одеа во Америка само за работа и немале намера да остануваат и да се асимилираат во новото општество.⁶⁴ За време на 19 век, генерално, иселениците од руралните средини кон градовите, немале тенденција да се враќаат повторно во своите родни краишта. Напротив, општиот тренд било да се воспостави нов нуклеус во градот каде би се привлекувале иселеници од своето или пак од соседните села. Има повеќе студии кои докажуваат дека овие први групи иселеници во градовите ја задржувале својата локална култура во новата урбана средина, без разлика дали станува збор за друг град во истата држава или во нова.⁶⁵

Исто така, во патријархалните видови семејства, каков што е случајот на македонските семејства, историјата на миграција покажува дека временското иселување на еден член на семејството, најчесто таткото или синот, било начин не само да се подобри економската состојба на семејството туку и да се зајакнат врските помеѓу членовите на колективно ниво. На пример, ако сопругот бил на времена печалба, неговата сопруга станувала уште независна од семејството на сопругот.⁶⁶ Од друга страна, печалбарството во тој период оставило многу жени без сопрузи и деца без татковци. Некои деца не ги препознавале своите татковци печалбари кога тие ќе се врателе во селата по долгогодишното отсуство. Некои мажи никогаш не се вратиле воопшто и нивната трага и контакти со семејството биле изгубени засекогаш. На пример, Трајко Митревски го запознал својот татко во 1918 година, на седумгодишна возраст и бил дури исплашен од него, бидејќи го немал видено никогаш претходно. Познат е и случајот на еден печалбар кој бил отсутен дури 14 години и кога пристигнал во родното село, неговите сино-

64 Nikolay G. Altankov, *The Bulgarian – Americans*, Palo Alto, California: 1979, стр. 2.

65 Moch and Brettell во Lucassen J., Lucassen L., Manning P. (Eds.), *Op.cit.*, стр. 230.

66 Kok, J., *Op.cit.*, стр. 230.

ви и ќерки веќе биле мажени и женети, а на истите им било неприродно да го викаат „џаџе“.⁶⁷

Библиографијата која ни беше на располагање во вид на монографици, директни сведоштва и документи говори за значително зголемена миграција на македонското население по Илинденското востание во 1903, што е доказ за тоа дека на економската состојба нејосредно влијат оштетено-полицитичките фактори. Многу наши автори го цитираат податоците дека во периодот од 1903 до 1906 година, во Америка заминале 50.000 македонски печалбари, од кои 18.000 останале трајно да живеат на северноамериканскиот континент.⁶⁸ На пример во областа Малесија која ги опфаќа селата Збاجди, Селци, Присовјане, Локов, Глобочица, Ржаново и Буринец, печалбарството се развило токму по илинденскиот период. Народот од овие села бил бунтовен и учествувал во Илинденското востание, како чија последица nastанало безредие и масовно палење на куќи, крајби и убивања од страна на османлиските власти. Најчесто селаните од Присовјане и Збاجди заминувале на печалба во Австрија и во Чехословачка каде работеле како слаткарци, додека пак оние од Ржаново и Селци се селеле во Америка и биле фурници. Благодарна Тасеска сведочи дека таткото на нејзиниот дедо одлучил да се пресели откако Османлиите му го зеле целото стадо овци кое броело 2 000 до 3 000.⁶⁹ Миле Мартиновски-Петковски бил секретар и записничар на обласниот комитет на Ржаново во илинденскиот период, па по неуспешното востание, неговата сопруга била принудена да ја сџали сџа неговата документација, а тој бидејќи бил извештен навреме дека Османлиите ја барале неговата глава, избегал прво во Охрид, а оттам во 1906 г. заминал за САД, каде останал 12 години. За случајот на Миле сведочи неговата внука Нада Бабачева.⁷⁰ Според сеќавањата на попомците, од малесискиот крај во постинденскиот период заминале на печалба вкупно 43 мажи, за кои има реални податоци и информации.

Во периодот меѓу двете светски војни има зголемена миграција на македонското население по Првата светска војна, што не е апликативно само во нашиот случај туку е глобален тренд. За време на диктатурата на Метаксас (1936 - 1941) македонското население од егејскиот дел на Македонија во Грција особено го напуштило своето огниште.

67 Лупчо С. Паункоски, *Op.cit.*

68 Танас Вражиновски, *Македонското иселеништво...*, *Op.cit.*, стр. 25.

69 Лупчо С. Паункоски, *Op.cit.*

70 *Ibidem.*

Историјата се случува со историчаното население во ирвинскиот дел на Македонија во Буџарија, во 1934 година, кога во државниот удар, Владата на Кимон Георгиев го забранила историчаното на македонски емигрантски здруженија и организации, а меѓу нив и на ВМРО. Сепак, најинтензивно било во Балканските војни, кои беа главно водени на територијата на Македонија, историчаното Првата светска војна и поделбата на Македонија. Според изнесеното, дефинитивно миграцијата претставувала не само историја во подобар живот, туку и безбедно од историчаното нестабилниот роден крај.

Во втората фаза, во Втората светска војна, македонските печалбари почнуваат да се иселуваат трајно во САД, по што следува и периодот на семејно соединување кога ги повлекуваат нивните жени и деца во новата држава. Исто така, непосредно пред овој период, има случаи на иселување во потрага по слободно изразување на идеологии или идентитет, нешто што на македонското население му било негирано сè до формирањето на Народна Република Македонија во рамките на Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ).

Вообичаено е при изучувањето на современата миграција, доколку е возможно, да се дефинира профилот на мигрантот. Во нашиот случај, со оглед на историскиот период кој ни е предмет на интерес и неможност да се соберат директни статистички податоци на иселениците, сликата на типичниот мигрант ја определуваме со помош на секундарните извори, книги и сеќавања, кои ни беа на располагање. Додека пак примарните извори, односно историските документи ги употребивме како основа за дефинирање на здружувањето на македонските иселеници во спомагателни, политички и верски организации кои ќе бидат подетално изнесени во останатите глави од трудот.

Типичниот македонски иселеник во САД во периодот меѓу двете светски војни, бил од машки пол, најчесто на средна возраст од 20 години, потекнувал од рурална средина, речиси и да нема иселеници од градовите. Со овој опис македонскиот иселеник се вклопува во генералната слика на иселениците во САД од новиот бран миграции кои потекнувале од Италија, Грција, Ирска и Источна Европа. Податоците велат дека кон крајот на 19 век поголемиот дел од имигрантите, околу 60 % биле мажи, а две третини од населението имало од 15 до 40 години.⁷¹ Според потеклото, како што напоменавме, најголем број од маке-

71 Milan Mesić, *Op.cit.*, стр. 52.

донските иселеници од овој период се од селата од делот на Македонија во рамките на Грција.

Како причина за миграција се појавува речиси секогаш **економскиот фактор**, односно **лошите услови за живот** и во одредени индивидуални случаи бегане од **регрутација за војни**. Таков е примерот со печалбарот Атанас Близнаков од селото Д'мбени, кој заедно со група истомисленици, а со цел да ја избегнат регрутацијата на грчката Влада во Грчко-Турската војна (1919 - 1922), одлучиле да заминат за Америка во октомври 1920 година.⁷² Напуштањето на родното село за д'мбеници поради војни и востанија е карактеристично уште од 19 век. Најголем број печалбари заминале во Америка токму по Илинденското востание (1903) и Балканските војни (1912 - 1913). Еден податок на Лазо Поп Јаневски вели дека во 1906 дури 200 селани од Д'мбени отишле на печалба во Медисон, САД.⁷³ Иако немаме докази за да го потврдиме или оспориме овој статистички податок, повторно ќе се повикаме на методот на компарација и ќе го изложиме податокот од областа Малесија од која, по Илинденското востание, во текот на неколку години се иселиле само 49 мажи од вкупно седум села.

Нашата анализа за македонскиот печалбар ја потврдува и Славе Николовски-Катин кој тврди дека квалификационата и социјалната структура на македонските доселеници во прекуокеанските земји во минатото била претежно од селско потекло, во потешка економска состојба, со понизок степен на образование и со ниски стручни квалификации.⁷⁴

Најчесто одењето на печалба претставувало **семејна традиција**, па така неретко имаме две до три генерации на мажи печалбари (дедо, татко, внук). Изборот на градот во САД не е случаен, напротив има стремеж кон населување во градовите каде што има претходно иселеници или пријатели од истото село, или во случајот на семејна традиција, каде што оделе нивните роднини. Посебен е случајот на семејството Стамевски од селото Одри во тетовскиот крај во Македонија и нивниот пример за семејна традиција на печалбарство. Имено, традицијата ја започнал Крсте Стамевски во 1909 година кога за прв пат заминал на

72 Славе Николовски-Катин, *Атанас Близнаков*, УКИМ, Скопје: 2000, стр. 49.

73 Лазо Поп Јаневски, Костурското село Д'мбени, приватно издание, Скопје: 1996, стр. 151. Во Славе Николовски-Катин, *Атанас... Op.cit.*, стр. 47.

74 Славе Николовски-Катин, *Македонците во... Op.cit.*, стр. 30.

печалба во Романија. Потоа во периодот помеѓу 1919 и 1920 година, заедно со братот Ристо заминале за САД, каде работеле во Детроит следните 15 години. Поради здравствени причини Крсте бил принуден да се врати во Одри, а подоцна се вклучил во ослободителното движење во Втората светска војна. Неговиот син пак, Тврдомир Стамевски заминал во Америка во 1971 година заедно со целото семејство. Тој и неговата сопруга решиле набрзо да се вратат во Македонија, но нивниот син Светле Стамевски останал во Детроит до денешен ден.⁷⁵

Познавањето на англискиот јазик како параметар беше отфрлен во нашата анализа, бидејќи сметавме дека во тој период англискиот јазик не бил распространет и изучуван во овие краишта, а уште помалку во руралните средини каде дури и образованието на мајчин јазик или на еден од јазиците на соседните држави (во зависност за кој дел од географска Македонија станува збор) е во многу мал процент.

Истото се однесува и на превозното средство кое го користеле иселениците до ветената земја. Имено во меѓувоениот период, единствено превозно средство до прекуокеанските земји биле парабродовите, следствено повторно сметавме дека анализата на овој параметар нема влијание во портретирањето на македонскиот иселеник во САД меѓу двете светски војни. Сепак, мора да се спомене дека транспортната револуција во 19 век, односно пронајдокот на парниот мотор и неговата примена во новите гигантски железни бродови е можеби клучниот фактор за зголемената интерконтинентална или прекуокеанска миграција.

Теоретичарите кои го изучуваат прекуокеанското иселување истакнуваат четири клучни зборови за нејзиното дефинирање: интензитет, обем, влијание и брзина (*intensity, extensity, impact, velocity*).⁷⁶ Според тоа, појавата на парабродовите непосредно влијае на интензитетот и брзината на прекуокеанската миграција, пред сè во Америка и потоа во Австралија, а како резултат на зголемениот обем на истата се остварува значително влијание помеѓу стариот континент – Европа и новите континенти.⁷⁷

75 Славе Николовски-Катин, *Светозар – Светле Стамевски*, Македонска Искра, Скопје, 1997.

76 Види повеќе во Jan Lucassen, Leo Lucassen and Patrick Manning (eds), *Op.cit.*, стр. 15-16.

77 Jan Lucassen, Leo Lucassen and Patrick Manning (eds), *Op.cit.*, стр. 16.

Во случајот на печалбарството тоа влијание е позитивно, бидејќи за прв пат се воспоставуваат економски, социјални и културни врски помеѓу овие две страни на светот - Македонија и САД.⁷⁸

Секако, пропорционално постои влијание на миграцијата врз семејството кое останува во селото, но и врз руралната средина доколку миграцијата е пошироко застапена. Како што урбанизацијата и индустријализацијата го менуваат изгледот и функционирањето на селата, така и миграцијата делумно има влијание. Се градат нови куќи, се носат иновативни професионални трговски дејности, се менуваат гледишта, но се губи и младото население. Следствено, имаме позитивни последици од социокономски аспект, но негативни од демографска гледна точка.⁷⁹ Интересен податок е дека еден печалбар од регионот Малесија во 1919 година, спечалените пари ги вложил за изградба на кино во селото, чија изградба завршила во 1924 година.⁸⁰

Освен разгледувањето на причините за преселба, за подетална анализа, потребно е да се земат предвид и пуш и пул факторите. Без разлика дали миграцијата е привремена или трајна, секоја преселба вклучува: место на потекло, дестинација, како и збир на препреки кои треба да се совладаат.⁸¹ Теоретичарот за миграции Еверет Ли издвојува четири основни фактори при процесот на преселување:

1. Фактори поврзани со областа на потекло;
2. Фактори поврзани со дестинацијата;
3. Збир на околности и препреки при преселбата;
4. Лични причини.⁸²

Иако Ли се смета за основоположник на теоријата за миграции врз основа на пуш и пул фактори, сепак тој самиот не ја употребува таа терминологија, туку дебатира за позитивни фактори кои ги задржуваат или ги привлекуваат луѓето во одредено место и негативни околности кои ги одвлекуваат од истите. Исто така, тој смета дека постојат и

78 Цефри Вилијамсон тврди дека периодот 1820 - 1914, односно ерата на масовната интерконтинентална миграција, е почетна фаза на глобализацијата во светот. Цитиран во Jan Lucassen, Leo Lucassen and Patrick Manning (eds), *Op.cit.*, стр. 15.

79 Кок, Ј. *Op.cit.*, стр. 238.

80 Лупчо С. Паункоски, *Op.cit.*

81 Everett S. Lee, *Op.cit.*, стр. 49.

82 Everett S. Lee, *Op.cit.*, стр. 50.

одредени фактори кон кои луѓето се однесуваат индиферентно, односно нема никакво заемно влијание.⁸³

Иако секоја индивидуа реагира засебно на одредени влијанија, сепак, докажано е дека групи на луѓе се однесуваат на сличен начин кога се изложени на одреден збир на влијанија од местото на потекло и од дестинацијата која ја одбрале за преселба.⁸⁴

Во раната фаза на печалбарството, информациите поврзани со дестинацијата се лесно достапни, бидејќи привременото одење на гурбет било во рамките на Отоманската Империја, односно во соседните држави или провинции. Престојот на печалбарите бил пократок и сведочењата за нивното искуство побрзо се ширеле меѓу соселаните. Во случајот на прекуокеанската емиграција, познавањето на далечната Америка е лимитирано и често пати информациите се прифаќале со одредена резерва. Најдобра проценка за дестинацијата во тој случај, како и разгледувањето на предностите и недостатоците на далечните земји, можеле да се добијат единствено со престој во земјата. Можеби токму тој елемент на мистерија и непознато да било причина за уште поголема љубопитност кај луѓето кои се одлучувале на толку далечна преселба.⁸⁵

Во случајот на САД, самата држава е причина за миграција и најголем пул фактор. Во ера кога не постоеле средства за комуникација, првите печалбари се враќале од Америка и раскажувале неверојатни приказни за таа чудесна земја во која се заработувало месечно несразмерно повеќе отколку за цела година во селата. Тоа било доволно да намами група на македонски „Одисеи“ подготвени да го преминат Атлантскиот Океан и да ја побараат својата среќа. Во 1912 година, на пример, просечно македонските работници во Сент Луис заработувале по долар и педесет центи на ноќ за 12-часовна работа во ложилница. Доколку работеле и во неделите, а трошеле помалку од 10 долари месечно за кирија и храна, успевале во текот на две години да печалат доволно пари за да се вратат во родниот крај и да имаат удобен живот.⁸⁶ Според мемоарите на американскиот писател со македонско потекло Стојан Христов, во неговото село Кономлади, Костурско, писмата а потоа и личните приказните на првиот американски печалбар Ми-

83 Види повеќе во Everett S. Lee, *Op.cit.*

84 *Ibidem*, стр. 50.

85 *Ibid.*, стр. 50.

86 Стојан Христов, *Ова е мојата шайковина*, Дијалог, Скопје: 2007, стр. 47-48.

хаил Ѓурчин биле причината за тој и една група соселани да заминат во 1912 година во земјата на „електриката и лифтовите“.⁸⁷

Исто толку важно колку што е приливот на знаење од иселениците во матичните земји е и „врбувањето“, односно регрутацијата на нови иселеници во местото на потекло. Приказните за совладувањето на препреките од првите иселеници ја олеснувале одлуката на потенцијалните нови имигранти.⁸⁸ Одредени лица вршеле агитација по селата и ја „рекламирале“ Америка, како земја каде што можат да се спечатат многу пари за кратко време. Тие агитатори обично работеле за патнички агенции и често пати продажбата на билетите за парабродовите одела преку нив. Забележани како познати „агенти“ биле Никола Алабамов од селото Брусник, Битолско и Иван Шуканов од Охрид.⁸⁹

При анализирањето на причините за емиграција на македонското население во САД во периодот меѓу двете светски војни, се потврди дека главен пуш фактор е лошата економска состојба и потрагата кон подобри улови за живот. Меѓутоа, постојат и други причини кои, иако во помала мера, придонесуваат за зголемено движење на населението надвор од родниот крај. Пред сè, тоа се однесува на општествено-политичките прилики со кои се соочува македонското население во тој меѓувоен период, а се резултат на многубројни војни и востанија, потчинетост на соседните држави, отсуство на самостоен државен ентитет или глобално безредие во кое не се гарантирани основните човекови слободи и права. Британскиот новинар Х. Н. Браилсфорд, во врска со политичките и економските прилики во Македонија на почетокот на 20 век ќе напише: „Ситравои во Македонија е повеќе од обично чувствиво“ [...] Ситравои е доминантен, што е постојана тема. Тој гради села. Тој диктира миграции.“⁹⁰

Во случајот на глобалниот тренд на прекуокеанската миграција, заклучивме дека економскиот е главен пул фактор, односно економските услови во САД се детерминирачки и доминантни за имиграцијата.⁹¹ Покрај економските причини, политичките, социјалните причини и желбата за авантура се општи фактори кои влијаеле на иселувањето на Европејците во САД. Според оваа поделба, кон крајот на 19 и почето-

87 Стојан Христов, *Op.cit.*, 2007.

88 Everett S. Lee, *Op.cit.*, стр. 55.

89 Лупчо С. Паункоски, *Op.cit.*

90 H.N. Brailsford во Misha Glenny, *Op.cit.*, стр. 186.

91 Milan Mesić, *Op.cit.*, стр. 270.

кот на 20 век, Италијанците и Ирците се селеле поради економски причини, Евреите од Русија и Полјаците од Австроунгарското Царство во потрага по слобода, а пак Скандинавците поради одредени социјални стеги во нивните општества,⁹² поточно ниската цена, а високиот квалитет на земјиштето во САД во тој период. По обединување во 1861 година, Италија се соочила со економска, општествена и цивилна уназадност, особено во руралните делови на Југот, каде над 46 % од населението било неписмено. Старата механизација во земјоделскиот сектор, сиромашното земјиште и зголемената деликвенција биле доволно причини да го натераат овој народ да го напушти својот дом, а за повеќето емигрирањето било единствениот излез од таа ситуација.⁹³

Во 1845 година во Ирска изумреле од 500.000 до 1.000.000 жители поради глад предизвикан од уништувањето на посевите со компир. Овој настан бил главниот пуш фактор за Ирците да емигрираат кон САД, но исто така како причини се детектирани и одредени неповолни закони за наследство. Германците кои масовно пристигнувале во периодот помеѓу 1845 и 1870 година, биле дисиденти кои барале азил во САД поради низата неуспешни демократски револуции од 1848 година, како и поволниот американски закон за бесплатно земјиште во граничните зони. Овој закон исто така ги примамил и иселениците со потекло од Скандинавија.⁹⁴ Евреите најмногу се иселувале од Источна Европа, поточна од Русија како резултат на прогоните и ускратените човекови права и слободи.

Бугарите и Македонците, во првата фаза на печалбарството се иселувале генерално поради економски причини, а политичките и социјалните се јавуваат дури по Првата светска војна.⁹⁵ На пример, кон крајот на деведесеттите години од 19 век, Македонија била погодена од лоша жетва,⁹⁶ а со оглед на фактот дека населението било рурално и опстојувало од земјоделството, ова сигурно претставувало доволен поттик за решавање на егзистенцијалните прашања во селата со помош на печалбата во странство. Останати пул фактори на иселеници-

92 Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 4.

93 Museo nazionale Emigrazione Italiana, Ministero degli affari esteri, (Comunicare organizzando), Roma: 2011, стр. 17.

94 K. Lee Lerner, Brenda Wilmoth Lerner, Adrienne Wilmoth Lerner (eds.), *Immigration and Multiculturalism: Essential Primary Sources*, Thomson, Gale, USA: 2006, стр. 35.

95 Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 4.

96 Misha Glenny, *Op.cit.*, стр. 184.

те кон САД во тој период се секако индустријализацијата и неискористените природни ресурси како и потребата од ново население и работна сила што го потврдува уште еднаш големото присуство на мажи работници. Конечно, како што напоменавме, појавата на парабродот значително го олеснува прекуокеанското патување и можноста за враќање почесто во родниот крај.⁹⁷

Покрај наведените пуш и пул фактори, секако треба да се земе предвид и историскиот период и мнозинството настани кои посредно влијаеле на миграционите текови од Балканот меѓу двете светски војни. Токму историчарите имаат посреден пристап кон миграцијата односно ја истражуваат нејзината временска варијација и движењето на населението од несигурни на мирни места, како резултат на важни историски случувања како и обратно го анализираат влијанието на миграцијата врз историски случувања и процеси.⁹⁸ На пример, македонската, но и бугарската емиграција во САД и во Канада посебно биле заsegnати од политичките случувања на Стариот Континент. Македонците секако најмногу ги следеле и биле инволвирани во развивањето на македонската кауза. Особено организацијата МПО која како политичка организација од моментот на своето постоење од 1922 година па до денешен ден дејствува постојано во корелација со настаните на Балканот. Поопширно за нејзините политики и убедувања ќе биде елаборирано во третата глава од овој труд.

Сепак, миграцијата не може да се определи со едноставно калкулирање на позитивни и негативни фактори кој влијаат на истата. Како што беше изнесено погоре, постојат и склоп на околности и препреки кои влијаат на одлуките на иселениците. Во нашиот случај, една од најпроблематичните препреки е далечината помеѓу земјата на потекло и дестинацијата. Се разбира луѓето индивидуално реагираат на секоја препрека, следствено и на оваа.⁹⁹ Кога велиме далечината, поточно алудираме на патот до Новиот Свет (Сад и Канада). За некои индивидуи, пречка можело да биде скапиот билет за парабродот, за други вадењето на патните исправи, за трети морската болест и следствено намалениот имунитет кој можел да резултира и со други инфекции, а тие пак да доведат до задржување на островот Елис Ајленд за дополнителни испитувања или во одредени случаи депортација.

97 Milan Mesić, *Op.cit.*, стр. 52.

98 Milan Mesić, *Op.cit.*, стр. 239-240.

99 Everett S. Lee, *Op.cit.*, стр. 51.

Во секој случај, одлуката за мигрирање не е секогаш потполно рационална. Често пати, личните искуства и сознанијата за состојбите во земјата на дестинација биле непосредно поврзани со личните контакти на иселениците и секако со подготвеноста или храброста да се направи толкава радикална промена на местото на живеење.¹⁰⁰ Токму поради овој индивидуалистички пристап, многу е тешко да се генерализираат состојбите и да се стават иселениците во строго определени рамки. Нашата анализа нема за цел да воспостави строги правила и дефиниции за иселениците и нивните мотиви, туку преку дискусија сакаме да дадеме само насоки кои би можеле во иднина да ни послужат за анализирање на секој поединечен фактор, со помош на повеќе статистички податоци кои за жал не ни беа на располагање во текот на пишувањето на овој труд.

Токму поради тоа, решивме да се потпремене, меѓу другите, најмногу на теоријата на Ли, која опфаќа серија на фактори од земјата на потекло и дестинација, збир на околности и препреки и индивидуалните одлуки. Иако изгледа многу едноставен пристап, сепак, тој ни помага да ја воспоставиме бараната рамка и да дадеме одредени хипотези во врска со волуменот на миграција во зависност од различните состојби, развивањето на шеми на миграции како и карактеристиките на иселениците.¹⁰¹

Во врска со причините на миграција кои влијаат на нејзиниот обем, ние како клучна ја гледаме дестинацијата, односно САД. Во 19 век, САД е отворена земја која нуди доволно можности за да привлече голем број на иселеници незадоволни од својот живот во земјите на потекло. Меѓу нив би ги споменале: откривањето на златото во Калифорнија и на среброто во Колорадо, ослободувањето на индијанските територии за населување¹⁰², како и обработливото земјиште на располагање, а потоа, најважно за македонските печалбари, развивањето на индустријата.

Докажано е, особено во случајот со САД, дека одделни групи иселеници се специјализираат во определени занимања и нивното населување низ земјата зависи од потребата на одредена професија. Се смета дека населувањето во западниот дел на САД било олеснето поради доаѓањето на еврејските трговци, кои ги претходеа кинеските и ирските

100 *Ibidem*, стр. 51.

101 *Ibid.*, стр. 52.

102 *Ibid.*, стр. 52.

работници во железниците.¹⁰³ Разнообразието на иселенички групи несомнено води кон разлики во социјалните статуси, следствено одредени групи се наоѓаат повисоко од други. Дискриминацијата помеѓу етничките групи зависела и од местото на населување, а нејзиното интензивирање водело и до формирање на гета.¹⁰⁴ Имигрантите од Балканот, меѓу другото, некои ги викале Ханкиз¹⁰⁵ бидејќи во индустриските градови ги поистоветувале со имигрантите од поранешната Австроунгарска Империја (Полјази, Маџари, Руси, Словази и Словени).¹⁰⁶ Ова е уште еден доказ за недоволно развиената перцепција на американскиот народ во тој период кон различните национални и етнички групи од Југоисточна Европа, нивната стереотипизација и генерализација. На ова прашање ќе се навратиме повеќе пати во овој труд, бидејќи сметаме дека токму таа генерализација одмогнала во егзактното попишување на емигрантите при нивното пристигнување во Америка или за време на пописите, особено кон крајот на 19 и почетокот на 20 век. Дополнително, за американскиот имиграционен систем подетално ќе говориме во втората глава од овој труд.

Понатаму, обемот на миграцијата е тесно поврзан со тежината и со совладувањето на пречките кои се јавуваат при самиот процес. Исто така тој непосредно зависи од економската состојба во одреден период, логички е зголемен при периоди на економска експанзија, а се намалува во случај на криза, како за време на американската Голема депресија која започна во 1928 и се одолговлекуваше низ триесеттите години од 20 век. Секако, обемот на миграција зависи и од други фактори, меѓу кои и од самата миграција. Имено, ако индивидуата веќе еднаш се иселила привремено, многу е веројатно дека повторно би го сторила истото, привремено или трајно.¹⁰⁷

Оттаму, бидејќи иселувањето на Македонците во прекуокеанските земји е дел од поголемиот бран на мигрирање во САД на населението од Југоисточна Европа кон крајот на 19 и почетокот на 20 век,

103 *Ibid.*, стр. 52.

104 *Ibid.*, стр. 53.

105 Терминот е жаргонски и неговото потекло најверојатно доаѓа од кованицата на англиски јазик помеѓу придавките за националност *Bohemian* и *Hungarian*, чија кратенка била „*bohungs*“ која еволуариала прво во „*hungs*“ и конечно „*hunks*“ поради полесен изговор на англискиот јазик.

106 Марија Тодорова, *Замислувајќи го Балканот*, Магор, Скопје: 2001, стр. 185.

107 Everett S. Lee, *Op.cit.*, стр. 53-54.

овој бран на иселување се совпаѓа со теоријата дека миграцијата има тенденција да се одвива во поширока смисла во склоп на точно дефинирани струи, односно рути или дестинации.¹⁰⁸

Струите на миграции може да се следат и според местата кои ги одбирале различните етнички групи. Така на пример, Италијанците од Сицилија и општо од Јужна Италија генерално се иселувале во Северна Америка, додека пак оние од Северна Италија, поконкретно од регионите Тоскана и Ломбардија имале тенденција да мигрираат кон Јужна Америка, најмногу во Аргентина.¹⁰⁹ Македонските иселеници од прекуокеанските земји ги претпочитале САД и Канада, а од Јужна Америка државата Аргентина; дури подоцна се развива и бран кон Австралија. Конкретно во САД, во меѓувоениот период, според местата на нивните етнички организации, најмногу Македонци имало во државите: Њујорк, Охајо, Индијана, Мичиген, Илиноис, Пенсилванија и Онтарио.¹¹⁰

Секој бран на мигрирање има и свој контрабран. Поконкретно, искуството во странската земја може да ги натера иселениците да ги согледаат можностите во земјата на потекло или пак да ги искористат контактите во новата земја за остварување на одредена трговска дејност во старата.¹¹¹ Сепак, поверојатно е дека враќањето во земјата на потекло е условено од економските прилики, како на пример за време на Големата депресија во САД, имиграцијата се намалува, повеќе иселеници решиле да се вратат дома или да го сменат местото на престој.¹¹²

Во секој случај миграцијата е селективна, бидејќи секој иселеник се однесува различно пред склоп на позитивни и негативни пуш и пул фактори во земјата на потекло и на преселба. Секој човек има различни способности да ги совлада потенцијалните препреки. Пред сè, иселувањето се случува поради претпоставката за подобри можности во одредена земја и вреднувањето на истите според принципот на предности и недостатоци во контраст со земјата на потекло.¹¹³

108 *Ibidem*, стр. 54.

109 *Ibid.*, стр. 55.

110 Види повеќе во Славе Николовски-Катин, Македонците во САД... *Op.cit.*

111 Everett S. Lee, *Op.cit.*, стр. 55.

112 *Ibidem*, стр. 56.

113 *Ibid.*, стр. 56.

Одлуката еден член од семејството да го напушти домот за да оди на печалба, особено во традиционалните патријархални проширени семејства, социолозите ја поврзуваат и со семејната стратегија на семејството. Останува отворено прашањето колку и дали таа одлука е индивидуална или пак наметната од главата на семејството, секогаш во корелација со надворешни пуш и пул фактори. Во случајот на историската миграција, тешко е да се детерминира каква е корелацијата на одлуката за селење (трајно или привремено) со семејната стратегија, логички поради неможноста да се истражи на терен. Во тој случај, мемоарите би биле единствени документи од кои би можеле да исцрпиме некоја информација која се разбира ќе го дополни нашето истражување од квалитативен аспект, но не би можело и да го земеме за репер од квантитативна гледна точка¹¹⁴ и да ги аплицираме резултатите на една цела група иселеници.

Сл. 2 Приказ на скулптурата Сјаица на слободаица, Њујорк, САД

114 Кок, Ј. *Op.cit.*, стр. 232.

Во врска со горенаведеното, прашањето кое би следувало е: *Како да дознаеме дали одлукаџиџа за миџрирање е индивидуална или џаќ зависи од сџираџеџиџаџа на семејсџивоџа и од нивноџа влиџание?* Можните одговори зависат од повеќе фактори. Пред сѐ, треба да се разгледа економската состојба на семејството на иселениците, но и на самото општество во определениот период на истражување. Потоа, да се увиди дали во селото од каде што потекнуваат иселениците има претходно случаи на миграција како би можело да се направи споредба со квалитетот на животот на иселениците. И повторно, за историско истражување, не би можело да се даде целосно објективен одговор на овие прашања, бидејќи писмата, индивидуалните приказни и мемоари се единствени директни сведоштва од самите луѓе.¹¹⁵ Според зборовите на Стојан Христов: „Америка сџана најважен факџор во живоџиџе на селаниџе, сџана џоважна дури и од нивниџе ливади и џолиња“, бидејќи селаните добивале постојано писма од таа чудесна земја но дури три години по заминувањето на првите печалбари никој од нив не се бил вратил за да ги потврди тие приказни.¹¹⁶ Дента кога првиот печалбар Михаил Ѓурчин се вратил, тоа предизвикало толку голема возбуда кај сите, неговиот изглед, неговите приказни, неговата промена, толку чудесна што неговата посета во црква за време на литургија предизвикало поголема возбуда отколку да ги посетил владиката од градот.¹¹⁷

Конечно, и покрај тоа што иселувањето има негативни последици врз земјите на потекло, сепак „миџрациџаџа значи живоџи и џроџрес; сегодџарно население (значи – заб. И. А. Б.) сџаџнациџа.“¹¹⁸

115 Kok, J. *Op.cit.*, стр. 233.

116 Стојан Христов, *Op.cit.*, стр. 14.

117 *Ibidem*, стр. 14-16.

118 E.G.Ravenstein (1889), *Op.cit.*, стр. 288.

1.3. ИСТОРИСКИ ПРЕГЛЕД НА АМЕРИКАНСКИОТ ИМИГРАЦИОНЕН СИСТЕМ

Потребата да посветиме дел од нашиот труд на американскиот имиграционен систем со посебен осврт на пристаништето Елис Ајленд се јави поради отсуството на материјали на истоимената тема на македонски јазик и поради тоа што сметаме дека токму имиграционите закони на САД имале непосредно влијание на бројноста на целокупната имиграција во Америка, следствено и на македонската.

На почетокот имиграцијата во САД не се следела, ограничувала или забранувала. Но веќе од 1882 година, а особено по 1917 година, па сè до денес, владата на САД започнала да поставува одредени индивидуални стандарди кои секој иселеник треба да ги исполнува: да нема физички или ментални болести, да биде писмен човек со високи морални вредности, да не биде против формата на владеење во САД или закана за нејзината сигурност.¹¹⁹

Американските автори бројат четири периоди во историјата на имиграционата политика на САД.¹²⁰

Првиот е период на слободна имиграција кој трае до 1830 година. Владата на САД започнува да ги брои мигрантите уште од 1820 година, но дури од 1830 година се менува ставот кон имиграцијата. **Вториот** е период на агитација и почеток на државната контрола, од 1830 до 1882 година. Потребата за регулирање на имиграцијата во САД, меѓу другото, се раѓа и од апелот на американскиот народ до Конгресот на САД за контрола на доселениците и барањето на заштита од криминалци, сиромашни, ментално и физички болни странци. Во овој период постоеле закони за имиграција, но само во одделните држави. Иако овие закони биле подоцна прогласени за неуставни, сепак се важни до-

119 William S. Bernard, *The Integration of Immigrants in the United States*, International Migration Review, Vol. 1, No. 2 (Spring, 1967), Published by: The Center for Migration Studies of New York, Inc, стр. 26. Достапно на: <http://www.jstor.org/stable/3002806> (8.8.2012)

120 Идејата на поделба на имиграционата политика на САД на четири историски периоди е целосно преземена од Henry Pratt Fairchild, *The Immigration Law of 1924*, The Quarterly Journal of Economics, Vol. 38, No. 4 (Aug., 1924), Oxford University Press, стр. 653-665. Достапно на: <http://www.jstor.org/stable/1884595> (16.3.2012).

кази за развитокот на имиграционата политика во САД. Според воведувањето на миграциони акти, закони и регулативи не можеме да зборуваме за контролирана имиграција пред 1882 година. Токму тогаш започнува **третиот** период на историјата на имиграција во САД и трае до 1917. Во 1882 се усвојува првиот општ федерален закон за имиграција и започнува контролата врз иселениците. Во овој почетен период, контролата е пред сè квалитативна, односно во согласност со барањата на американскиот народ за заштита од ментално и физички болни иселеници. Сепак, поради зголемениот број на иселеници, се јавува постепено и потребата од квантитативна контрола на имигрантите кои влегуваат и се населуваат во САД. Кон крајот на 19 век започнува и т.н. поделба на стари *versus* нови имигранти, во зависност од потеклото на истите. Старите иселеници се фаворизираат поради перцепцијата за нивната предиспозиција за полесна асимилација во американското општество. Конечно, ова се потврдува и во 1917 со воведувањето на Законот за писменост (Literacy Test 1917). Оваа регулатива ја потврдува тенденцијата да се прифаќаат иселеници од културно поразвиените земји, а да се отфрлаат оние чија култура, традиција и уредување се разликува во голема мера од американската. **Четвртиот** е период на селекција и рестрикции по групи. Во дваесеттите години од дваесеттиот век започнува селекцијата на иселениците во САД според националното потекло и воведување на системот на квоти. Големината на националните квоти зависела од земјата на потекло, па така најмалку дискриминирани биле иселениците од Западна и од Северна Европа, или т.н. стари мигранти, бидејќи се сметало дека нивната култура, јазик и религија биле најблиски до американската па следствено се очекувала побрза асимилација од нивна страна.¹²¹ Тој метод на селекција завршува во 1965 година, а пред него преовладувал систем базиран на дискриминација, особено кон населението од Азија, регулиран со повеќе акти и одредби. Поконкретно, Конгресот на САД усвоил низа акти со кои во 1882 година се забранил влез на кинески работници, а во 1917 година забраната се проширила за иселеници од Азија и за неписмени луѓе.¹²² Во секој случај, сè до шеесеттите години од дваесеттиот век, имиграцијата кон САД ја сочинуваат иселеници со потекло од Ев-

121 *Ibidem*, стр. 26.

122 Marion F. Houstoun, Roger G. Kramer and Joan Mackin Barrett, Female Predominance in Immigration to the United States since 1930: A First Look. *International Migration Review*, Vol. 18, No. 4, Special Issue: Women in Migration (Winter, 1984), pp.

ропа, а во одредена мера овие рестриктивни акти придонеле за таквата појава. Во третата декада од дваесеттиот век се потенцира дискриминацијата на новите мигранти. Системот на квоти, односно дозволе-ниот влезен број на иселеници по националност, според предлозите на сенаторите Дилингем и Гилик, се базира на комбинација од основниот број (base number), односно вкупниот број на иселеници од дадена национална група (и нивните деца родени во САД) кои престојуваат во САД и се заведени на Пописот од 1910 година и процент на истата група во однос на целокупното население во САД. Ваквиот, сè уште неосмислен во детали, систем на квоти се усвојува како привремен закон во мај 1921 година, поради итната потреба од заштита на нови бранови иселеници по Првата светска војна. Во врска со потеклото на иселениците во САД, еден податок од Имиграционата комисија на САД вели дека во 1882 година, над 80 % од 648.000 Европејци кои се доселиле во САД биле со потекло од Северна Европа: Германија, Британија и Скандинавија. Но веќе од почетокот на дваесеттиот век, миграционите текови се менуваат и 80 % од 1,2 милиони европски иселеници доаѓале од Јужна и од Источна Европа, односно од Австроунгарија, Русија, Италија и од балканските земји.¹²³ Токму поради тоа, а со цел да се фаворизираат старите иселеници, се предлага да се земе како основен број оној од Пописот во 1890 година, кога иселениците од Западна и од Северна Европа биле доминантни. Овој провизорен закон од 1921 година претрпува неколку измени, се воспоставуваат месечни и годишни квоти за национални групи кои се дефинираат според земјата на раѓање, се предлага да се исклучат оние групи кои се неподобни за аплицирање на државјанство утврдени според претходни акти и закони (ова особено го засега јапонското население) и конечно на 26 мај 1924 година се донесува мерка која ја ограничува имиграцијата во САД според принципот на квоти.¹²⁴ Сепак, луѓето родени во земјите кои припаѓаат на западната хемисфера¹²⁵ не биле подложни на системот на квоти (non-quota

916. The Center for Migration Studies of New York, Inc. Достапно на: <http://www.jstor.org/stable/2546067> (9.8.2012).

123 *Ibidem.* стр. 916.

124 Henry Pratt Fairchild, *Op.cit.*, стр. 659-661

125 Западната хемисфера е термин кој се употребува во географска конотација и генерално ги опфаќа териториите кои се наоѓаат западно од нултиот меридијан, односно американскиот континент, земји од Западна Европа и Африка, како и територии од источна Русија, Океанија и Антарктикот.

immigrants) заедно со министри, професори, студенти и поранешни иселеници на привремена работа во странство.¹²⁶

За прв пат во овој период се воведуваат т.н. иселенички визи кои ги заменуваат старите визи во пасош, а истите ги издаваат американски конзуларни офицери. Овие офицери немаат надлежност на имигрантски инспектори, тие не можат да одлучат кого ќе примат, можат само да исклучат луѓе кои аплицирале за влез во САД. Значи квотите се однесуваат на бројот на издадени визи, не на примените имигранти. Во овој период се дава предност на блиски членови на семејствата на американски граѓани, квалификувани земјоделци и нивните семејства.¹²⁷

Движењето за ограничување на имиграцијата во САД се смета дека започнува во Калифорнија и се однесува пред сè на кинеските доселеници. Ова незадоволство од страна на американските граѓани и власти го произведува првиот Закон за исклучување на Кинезите во 1882 година. Кон крајот на 19 век, се засилува имиграцијата од Јужна и од Источна Европа и незадоволството се префрла кон овие групи иселеници, пред сè од страв дека можеле да донесат нови странски преносливи болести (на пример колера, тифурс, трахома, туберкулоза) како и опасни политички идеи како болшевизмот, анархизмот и социјализмот кои не се совпаѓале со американските демократски начела. Дополнително, расизмот и англосаксонскиот шовинизам се клучните елементи во ова движење, бидејќи јавноста сметала дека народите од Југоисточна Европа не можеле да се асимилираат во новата американска средина и да ги прифатат нејзините вредности, за разлика од старите имигранти од Западна Европа и Скандинавија кои имале традиционално поблиски културни и религиозни врски со американскиот протестантизам и демократија. Како последица на ова движење против православните словенски доселеници, Грците, Италијанците - католици и Евреите, во САД се воведува првенствено системот на квоти во 1921 година, а потоа Законот за имиграција од 1924 година кој става крај на масовната имиграција од Југоисточна Европа.¹²⁸

За разлика од Актот за исклучување на Кинези од 1882 г., во кој беа изоставени сите индивидуи од жолта и од црна раса со исклучок на Јапонците, карактеристично за актот од 1924 година е што ги става последниве заедно со небелиот свет, односно во групата на непо-

126 Henry Pratt Fairchild, *Op.cit.*, стр. 661.

127 *Ibidem*, стр. 662-663.

128 Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. 120-121.

добни за аплицирање на државјанство, отворајќи го т.н. Јапонско прашање.¹²⁹ Од денешен аспект овие мерки изгледаат многу расистички и политички некоректни особено кон Азијците. Оправданието на Сенатот било дека тоа биле мерки за превенција на влез на раси кои никогаш не можело да станат државјани на САД.¹³⁰ За разлика од нив, подобни за аплицирање на државјанство стануваат странци од африканско потекло.¹³¹

Македонците заедно со иселениците од југоисточна и средна Европа и оние од Британските Острови и северозападна Европа, припаѓале на т.е. бела раса и заедно со т.н. црна раса се сметале за подобни за државјанство и фаворизирани на сметка на Азијците. На ваков начин, актот од 1924 година развива две мерки за исклучување на имигранти: првата е системот за визни квоти, а втората се заснова врз принципот на подобност за државјанство.¹³²

Со овој акт, САД можеме да ги сметаме за пионери во воведувањето на визен режим и регулирањето на имиграционата политика бидејќи за прв пат имаме вистински обид за контрола на имиграцијата. Исто така новина е и фактот дека подобноста за државјанство е мерка за прифаќање односно исклучување на одредени национални групи.¹³³

За подобро разбирање на американските имиграциони регулативи и нивното влијание, односно рестрикција врз бројот на имигрантите во САД, ќе направиме краток осврт на најважните имиграциони акти донесени во периодот кој ни е предмет на истражување, но и пред него, како би ја запазиле нивната хронологија.

Актиоџи за исклучување на Кинези од 1882 (Chinese Exclusion Act) ја укинал имиграцијата на кинески работници во период од 10 години и им забранил на Кинезите да аплицираат за американско државјанство.

129 Henry Pratt Fairchild, *Op. cit.*, стр. 664.

130 Warner Parker, The Ineligible to citizenship provisions of the immigration act of 1924, *The American Journal of International Law*, Vol. 19, No. 1 (Jan., 1925), стр. 23-24. American Society of International Law. Достапно на: <http://www.jstor.org/stable/2189081> (16.3.2012).

131 *Ibidem*, стр. 25.

132 *Ibid.*, стр. 27.

133 Warner Parker, The Quota Provisions of the Immigration Act of 1924, *The American Journal of International Law*, Vol. 18, No. 4 (Oct., 1924), стр. 737. American Society of International Law. Достапно на: <http://www.jstor.org/stable/2188847> (16.3.2012).

Конгресот на САД ги обновувал овие акти за исклучување на Кинезите сè до 1943 година.¹³⁴

Плаќањето *Данок по глава* (Head Tax) е воведен за прв пат со *Актиот за имиграција од 1882 година* (Immigration Act of 1882). Имено, секој имигрант кој влегувал во САД морал да плаќа данок во износ од 50 центи. Овие средства се употребувале за да се плати инспекцијата на самите имигранти, а цената варираше во зависност од тоа колку доктори и инспектори биле вклучени во инспекцијата на годишно ниво. Таксата била покачена на 4 долари со воведување на *Актот за имиграција во 1907 година*, а со оној од 1917 година на 8 долари по човек. Овој данок постоел и неговиот износ варираше сè до затворањето на Елис Ајленд во 1954 година. Таксата била укината на повеќе наврати за време на Првата и Втората светска војна, поточно во 1918, 1943 и 1944 година, со цел да се охрабри имиграцијата на земјоделци во САД во тој период.¹³⁵ *Актот за имиграција од 1882 година* се смета за првиот акт на рестрикција на влез на одредена класа мигранти во САД, а се однесувал на затвореници, лунатици, луѓе или на кои било лица што не биле во состојба да се грижат за самите себе, односно на потенцијално социјални случаи. Ваквите патници требало да бидат вратени во сопствените држави на сметка на бродските компании кои ги донеле во САД. Само имигрантите кои биле осудени поради политички причини биле изземени од овој закон.¹³⁶

Актите за работни односи (Contract Labor Acts) од 1885 и 1887 година им забраниле на работници со договор да влегуваат во САД со цел да ги заштитат американските работници. Дозвола за влез имале само глумци, уметници, професори, стручни работници за индустрии кои не биле сè уште распространети во САД и домашни помошници. Сепак, овој закон им овозможувал на роднини и пријатели да гарантираат за влезот на други имигранти во САД.¹³⁷

Резолуцијата на Конгресот од 1890 година (Congressional Resolution of 1890) го определува островот Елис Ајленд за прва федерална станица за инспекција на имигранти.¹³⁸

134 Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. 35.

135 *Ibidem*, стр. 104.

136 *Ibid.*, стр. 113.

137 *Ibid.*, стр. 42.

138 *Ibid.*, стр. 40.

Акѝоиѝ за имиѝрација од 1891 ѝодина (Immigration Act of 1891) е многу важен од правен и историски аспект за САД, бидејќи контролата на имиѝрацијата од одделните држави преминува на федерално ниво и со него се основало Бирото за имиѝрација. Исто така, вовел дополнителни исклучувања за влез на луѓе со опасни и преносливи болести, просјаци, неморални луѓе, полигамисти и други.¹³⁹

Првиот дел од *Акѝоиѝ за имиѝрација од 1893 ѝодина* (Immigration Act of 1893) му дозволил на претседателот на САД да забрани влез во земјата на луѓе со потекло од земји каде е забележано присуство на колера и други преносливи болести. Вториот дел на овој акт го воведува задолжителниот список на патници и нивни податоци кој секој брод требало да го достави на имиѝрационите служби. Исто така, им дал моќ на имиѝрационите инспектори, со мнозински глас (тројца од четворица инспектори) да прифатат или одбијат патник.¹⁴⁰

Акѝоиѝ за имиѝрација од 1895 ѝодина (Immigration Act of 1895) воведува мали промени во имињата на имиѝрационите служби и нивните вработени, како и промени во одговорностите, особено на инспекторите од највисок ранг.¹⁴¹

Акѝоиѝ за имиѝрација од 1903 ѝодина (Immigration Act of 1903) е воведен пред сѐ за кодифицирање на претходните имиѝрациони закони и вклучувал и нови рестрикции кон имигрантите. Со неговото донесување, се зајакнуваат неколку бирократски процедури, како на пример инспекцијата на патници, нивното задржување или депортација. За прв пат се исклучуваат луѓе врз основа на политичките гледишта и тоа се однесувало кон радикалите, анархистите, болшевиците, комунистите и кон сите оние кои верувале или биле поборници на државен преврат. Дополнително во 1903 година, забранет влез во САД поради медицински причини, покрај горенаведените случаи од претходните закони имаат и епилептичари, а поради криминални или морални причини се додаваат на листата и проститутките; повторно Кинезите остануваат единствени исклучени од расистички причини. Новина во овој закон е исто така воведувањето на казна од 100 долари за транспортните компании кои носат во САД патници заболени од заразна болест

139 *Ibid.*, стр. 113-114.

140 *Ibid.*, стр. 114.

141 *Ibid.*, стр. 114.

која можела лесно да се утврди и од докторите пред заминувањето во земјата на потекло.¹⁴²

Акџиоџи за имиграција од 1907 година (Immigration Act of 1907) покрај тоа што ја покачил таксата за секој патник на 4 долари, дополнително ја проширил листата на имигранти чиј влез се забранувал: малолетни, луѓе со физички или ментални пречки кои не би им дозволиле да заработуваа самостојно, заразени од туберкулоза, деца без придружба од родители под 16 години, освен ако не одат на посета кај еден или кај двајцата родители. Исто така, овој закон барал подобрување на санитарните услови и на хигиената на бродовите.¹⁴³

Законоџи џроџив џрџовија на бели луѓе (White Slave Traffic Act) е донесен во 1910 година и го забранил влезот и засолнувањето на жени за неморални цели. Исто така дал авторизација на Бирото за имиграција да апси и депортира жени со такви карактеристики.¹⁴⁴

Акџиоџи за имиграција од 1917 година (Immigration Act of 1917) ги укинал актите од 1903 и од 1907 и други противречни или недоследни одредби. Овој акт се издвојува поради воведувањето за прв пат на тест за писменост за англиски или на друг јазик и ја забранил имиграцијата од Азија. Дополнителни исклучени групи според овој закон се: луѓе со физичка или со ментална инфериорност или попреченост, хронични алкохоличари, оние кои веруваат во убиства на јавни службеници или уништување на имоти, претходно депортирани лица, имигранти од азиско потекло кои не ги опфаќал претходниот закон за исклучување на Кинези како и ценглменскиот договор со Јапонија (исклучок се владини службеници, министри, мисионери, адвокати, физичари, студенти, автори, уметници, трговци, туристи, како и нивните легални сопруги и деца под 16 години).¹⁴⁵

Акџиоџи за имиграција од 1918 година (Immigration Act of 1918) посебно се однесува на политичките неистомисленици во САД, особено на анархистите. Федералната влада дури се стекнува со правото да депортира странци кои веќе живеат во САД, а тоа се однесува на оние чии идеи се поврзани со членување или верување во субверзивни организации, како и пишување и издавање литература од таков карактер.¹⁴⁶

142 *Ibid.*, стр. 114-115.

143 *Ibid.*, стр. 115.

144 *Ibid.*, стр. 249.

145 *Ibid.*, стр. 115-116.

146 *Ibid.*, стр. 116.

Акџиоџи за квџиџи од 1921 џодина (Quota Act of 1924) е спроведен со цел да се намали масовната имиграција во САД. Овој акт е донесен привремено во 1921 година и подразбира намалување на влезот на странци на годишно ниво. Имено, законот воспоставува дозволен влез според годишната квота од 3 % од бројот на националностите кои живееле во Америка според Пописот во 1910 година. Исто така, предвидел и намалување на бројот на странци на месечно ниво или во бројки не повеќе од 20 % од вкупната годишна квота на таа одредена националност. Во фискалната година 1922 (јули 1921 - јуни 1922) се предвидел влез на 355.825 странци. Од таа бројка, 197.000¹⁴⁷ требало да бидат со потекло од Западна и од Северна Европа, а 155.000 од Јужна и од Источна Европа. Овој закон е донесен со цел да се намали пред сѐ имиграцијата токму од Јужна и од Источна Европа, чишто имигранти ги надминале оние од Западна и од Северна Европа уште од 1900 година. Бидејќи се покажал како успешен во остварувањето на својата цел, иако престанал да важи во јуни 1922 година, бил продолжен до јуни 1924 година. Меѓу другото, овој закон им наметнал данок од 200 долари и на бродските компании за секој донесен имигрант кој ја пречековувал својата квота. Во таков случај, компаниите, освен паричната казна, биле законски обврзани да им го рефундираат патот на истите имигранти и секако да ги вратат назад.¹⁴⁸

Акџиоџи за имиграција од 1924 џодина (Immigration Act of 1924) е најважниот рестриктивен имиграционен закон во историјата на САД. Актот од 1924 година, познат и како актот за имиграција на Џонсон и Рид дозволува влез на 2 % од вкупниот број на иселениците кои сочинуваат национална група во САД според Пописот од 1890 година и се однесува на поединци родени во странство кои припаѓаат на определена национална група. Истата се дефинира според земјата на раѓање, односно се зема предвид географското, а не етничкото потекло, а минималната квота изнесува 100 дозволи за секоја националност. Овие принципи важат следните три фискални години, а по 1927 година се воспоставува фиксна квота за Европејците од 150.000 која треба да се распредели според Пописот од 1920 година.¹⁴⁹ Мерките на овој акт дозволуваат годишно влез во САД само на 2 % од бројот на националности-

147 Бројките кои се однесуваат на квотите, незначително варираат во литературата.

148 Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. 198.

149 Henry Pratt Fairchild, *Op.cit.*, стр. 661.

те кои живееле веќе во Америка во 1890 година. Токму овој закон става крај на масовната имиграција во САД, а со неговото воведување одредени претходни закони не биле веќе потребни да се аплицираат. Како резултат на овој акт и намалената имиграција, Елис Ајленд го трансформираат во главна станица за депортирање на непожелните странци, а исто така следуваало и намалување на вработените и на инспекторите во пристаништето.

Овој закон ја намалил годишната квота воведена во 1921 година од 357.803 на 164.677 вкупно дозволен влез за странци. Од оваа бројка, 85,6 % се однесувале на имигрантите од Западна и од Северна Европа, а само 12,4 % на оние од Јужна и од Источна Европа. Единствени кои биле изземени од системот на квоти биле независните нациите од западната хемисфера. Во секој случај, сите имигранти, без разлика дали биле опфатени од системот на квоти или не, морале да вадат виза за влез во државата. Поради таа причина биле формирани американски конзулати чија надлежност била да ги издаваат визите. Овој закон за имиграција останал на сила сè до 1965 година, кога е воведен нов закон што го укинал системот на квоти.¹⁵⁰

Во текот на дваесеттите години од минатиот век, во САД бил воведен систем на квоти со цел да ја намали масовната имиграција, а најмногу онаа која доаѓала од Јужна и од Источна Европа. Без разлика кој закон, односно акт за квоти ќе го земеме предвид, секој од нив ги фаворизирал најмногу имигрантите од Велика Британија, Германија и Ирска или т.н. стари имигранти, а најдискриминирани се доселениците од Азија, Африка и Океанија. И секако, како што споменаваме, немало квоти за нациите од западната хемисфера.¹⁵¹ Накратко, системот на квоти изгледал како што следува:

- Акт за квоти од 1921 година: 357.803 вкупен доволен влез на странци во САД и годишна квота од 3 % од бројот на националностите кои живееле во Америка според Пописот во 1910 г.
- Акт за имиграција од 1924 година: 164.667 вкупен доволен влез на странци во САД и годишна квота од 2 % од бројот на националностите кои живееле во Америка според Пописот во 1890 г.

150 Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. 116.

151 *Ibidem*, стр. 198-199.

- Акт според земјата на потекло од 1929 година (National Origins Act of 1929): 153.714 вкупен доволен влез на странци во САД и системот за квоти станува перманентен.¹⁵²

Со цел да ја запазиме горенаведената хронологија на периоди на имиграцијата во САД, ќе ги напоменеме и имиграционите закони кои биле донесени до 1965 година, која се смета за крај на четвртиот период на имиграција.

Актот за внатрешна сигурност од 1950 година (Internal Security Act of 1950) е постоен закон кој има последици врз имиграцијата на луѓе членови на тоталитарни организации. Имено овој закон им забранува на членови на комунистички или фашистички организации влез во САД или добивање на американско државјанство.¹⁵³

Заколот Мек Карен – Волтер (McCarren – Walter Act), во склоп на Законот за имиграција и натурализација од 1952 година, заменил неколку строги рестриктивни мерки од Законот за имиграција од 1924 година. Иако полиберален од претходниот, сепак, го задржал системот на квоти кои ги фаворизирале доселениците од Западна и од Северна Европа на сметка на оние од Јужна и од Источна Европа. Од една страна, го отповикал долгогодишниот закон кој не им овозможувал на доселениците од Азија да станат американски државјани, од друга страна, пак, ја лимитирал имиграцијата на црни доселеници од тогашните европски колонии на само 100 имигранти од секоја колонија на годишно ниво. Конечно, забранил влез за 31 класа на странци кои не се разликуваат многу од претходните закони кои беа подетално елаборирани.¹⁵⁴

Заколот за имиграција од 1965 година (Immigration Act of 1965) го анулира претходниот систем на квоти кој апсолутно им давал предност на имигрантите од Западна и од Северна Европа на сметка на оние од Јужна и од Источна Европа.¹⁵⁵ Сепак, овој акт ја задржува годишната квота на имиграција која постои и денес во САД. Новина на овој закон е тоа што воведува и фаворизира квоти за бегалци, роднини на граѓани на САД или странци кои се со постојан престој.¹⁵⁶ Оттаму, следуваат и зголемени миграциски текови во вид на семејно соединување во тој период.

152 *Ibid.*, стр. 198.

153 *Ibid.*, стр. 123.

154 *Ibid.*, стр. 157.

155 *Ibid.*, стр. 116.

156 *Ibid.*, стр. 199.

II ГЛАВА
МАКЕДОНСКАТА ЕМИГРАЦИЈА ВО САД:
ПРВИТЕ ГОДИНИ

САД има примено најмногу иселеници од која било друга модерна нација.¹⁵⁷ Токму поради тоа често пати американската држава се дефинира како нација на иселеници, а пак Американците како потомци на мигранти. Постојат повеќе поделби на историјата на миграцијата кон САД, но за целите на нашиот труд, во претходната глава ние ја презентираме онаа поделба поврзана со имиграционите закони на САД, кои пак непосредно влијаеле на нејзиниот обем.

1789 година се смета за почеток на официјалната миграција кон САД, година кога се усвојува американскиот устав, но бројот на доселеници од Европа во следните три децении нема да биде во големи размери поради низа настани во Европа: Француската револуција (1789), Наполеоновите војни (до 1815), како и војната помеѓу Велика Британија и САД (1812). Накусо, да се навратиме на четирите периоди на имиграција во САД:

1. Прв период - од 1789 до 1830 година или период на слободна имиграција;
2. Втор период - од 1830 до 1882 година, период кој претставува почеток на државната контрола на имигрантите;
3. Трет период - од 1882 до 1917 година или период на квалитативна контрола врз иселениците;
4. Четврт период - од 1917 до 1965 година или период на квантитативна рестрикција на имигранти и воведувањето на систем на квоти.

Технолошкиот развој и придобивките од индустриската револуција - парабродовите се сметаат за главни „виновници“ за масовната емиграција кон САД. Нивните компании развиле профитабилен бизнис во епохата на европското прекуокеанско иселување, а растела и конкуренцијата меѓу нив. Некои ги намалувале билетите, други се бореле за додавање на поголем број бродови на пристаништата во Европа. За придобивање на поголем број иселеници, бродските компании праќале специјални агенти по селата и градовите, а исто така некои од нив имале и свои изданија каде се величеле придобивките од животот во „Новиот Свет“. Со засилувањето на законите за имиграција кои САД

157 William S. Bernard, *Op.cit.*, стр. 23.

почна да ги воведува уште од деведесеттите години од 19 век, бродските компании морале да ги прилагодуваат условите за патниците, како на пример да воведат лекарски прегледи за патниците пред испловувањето.¹⁵⁸

Европските пристаништа од кои заминувале имигрантите биле многубројни. Најметежни биле Ливерпул, Саутемптон, Бремерхавер, Хамбург, Ротердам, Ле Хавр, Антверп, Неапол, Џенова, Трст, Атина и Константинопол.¹⁵⁹ Македонските иселеници најчесто заминувале од пристаништата на Саутемптон и Марсеј.¹⁶⁰

Секој имигрант за влез во САД морал да извади потврда која ја докажувала неговата здравствена состојба, а со тоа и правото да престојува во државата. Барањето на оваа потврда се воведува со Законот за имиграција од 1929 година.¹⁶¹

Повластени индивидуи биле исто така оние работници кои Владата на САД ги ангажирала за извршување на одредени активности што американските државјани ги одбивале. Тоа биле: готвење и сервирање на храна на пристаништето Елис Ајленд, продажба на билети за возови, менување пари и други.¹⁶²

Во Бирото за имиграција со главен штаб во Вашингтон, работеле инспектори делегирани на американските пристаништа, меѓу кои Елис Ајленд бил најпрометен. Ова биро (со претходен назив Канцеларија за имиграција) било основано во 1891 година и било одговорно за легалниот статус на сите странци кои влегувале или излегувале од САД. Подоцна е отворено и Биро за натурализација кое било задолжено за апликацијата на странците за американско државјанство. Овие органи функционираше во одредени периоди, сплотени или одвоени, и конечно повторно се унифицираат во 1933 година под називот Служба за имиграција и натурализација.¹⁶³

158 Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. 223-224.

159 *Ibidem*, стр. 191

160 Лупчо С. Паункоски, *Op.cit.*

161 *Ibid.*, стр. 32.

162 *Ibid.*, стр. 195.

163 *Ibid.*, стр. 27-28.

2.1. РЕГИСТРАЊЕТО НА МАКЕДОНСКИТЕ ИСЕЛЕНИЦИ ВО САД: ИДЕНТИТЕТСКА РАСПРАВА

За животот на македонските иселеници во САД, покрај документацијата која ни беше на располагање, беа користени мемоари на македонски автори мигранти, но беа земени предвид и извори од бугарски автори со оглед на тоа дека во нивната литература присутни се податоци за емиграцијата на етничките Македонци. Во оваа прилика би сакале да разјасниме дека овој труд не претставува дебата за македонскиот национален идентитет во меѓувоениот период. Свесни дека Македонија во овој период не претставува правно-политички субјект, *a priori*, се судираме со многу комплексен проблем кој сметаме дека заслужува подетални истражувања.

Идентитетското прашање на Македонците е проблем со кој се судираме и во сегашноста, кој влече корени од самото креирање на т.н. македонско прашање до современиот спор за името со Република Грција. Од друга страна пак, идентитетот во миграционите студии претставува посебно поглавје кое не може да се сублимира во еден олку лимитиран простор во трудот. Тоа подразбира пред сè истражување на терен (доколку е возможно за добивање на најобјективни резултати), опфаќање на надворешни фактори (односно слобода на етничко изјаснување на пописи во странските држави), понатаму степен на асимилација, идентитет кај втора или кај трета генерација иселеници итн.

Оттаму, во меѓувоениот период, објективно можеме да зборуваме пред сè за локален идентитет кај нашите иселеници, односно силно поистоветување со родните краишта (село или поднебје), јазичен, религиозен и дури на крајот етнички односно национален идентитет, кој постојано е под влијание на политичките случувања на Балканот.

Несомнено, придавката македонски, во овој труд ние ја употребуваме во етничка конотација, иако, мора да напоменеме дека во бугарската литература често пати таа е употребувана како географска одредница. Дополнително, во македонскиот јазик личните именки Македонец, Македонка и нивните множински форми се пишуваат со голема буква, додека во бугарскиот и во англискиот јазик тие како и односите придавки македонски, бугарски, американски, се пишуваат со го-

лема буква па оттаму може да дојде и до недоразбирање. Дали „Македонски Българи“ се Бугари од територијата на Македонија или Бугари со македонско потекло или пак група на луѓе со двоен идентитет? Во англискиот јазик е малку појасно, *Macedonian Americans* се американски граѓани со македонско потекло, односно родум од Македонија или со македонски родители.

Според нашите ставови, идентитетот е флуиден¹⁶⁴ и релативен, секој човек има право на избор да се чувствува онака како што смета, дури и да го смени тоа чувство во текот на својот живот поради надворешни влијанија, присилно или од индивидуални причини. Во однос на неговата релативност, во нашиот случај, македонските иселеници во САД, пред сè биле Европејци, потоа емигранти од Југоисточна Европа, потоа Словени и Балканци, потоа Македонци, Бугари, Грци, Срби, а според пасошите дури и Турци, дури на крајот биле Егејци, Пиринци, Битолчани, Охридани итн. Единствено речиси сите биле православни и зборувале јазик сличен на српскиот, близок до бугарскиот, но сосема различен од грчкиот. На пример Марија Тодорова појаснува дека како и кај сите национални идентитети, дури и „Грциите имаат хиерархија на повеќекрајните идентитети: Грк – Египец – Европеец – ирландник на Балкан, Југоисточна Европа или Медитеран“.¹⁶⁵

Според горенаведеното, ќе се трудиме да бидеме што повеќе објективни во однос на ова прашање, без на навлегуваме во мито-поетската расправа за етничките идентитети на Балканскиот Полуостров. Можеме само накратко да се повикаме на неколку домашни и странски автори кои подетално ја обработувале оваа проблематика, поаѓајќи од реномираниот Хантингтон кој иако смета дека националните држави формирани во Западна Европа по Француската револуција се и ќе продолжат да бидат во иднина главни актери во решавање на светските прашања. Сепак, не се лимитира на поистоветувањето на националниот идентитет само со постоењето на национална држава. За илустрација ги зема токму САД и СССР за време на Студената војна, држави кои го дефинираат својот идентитет врз идеолошки принципи.¹⁶⁶ Тој го поставува концептот на цивилизациски идентитети, според кој препо-

164 Во врска со терминологијата „флуиден идентитет“, види повеќе во Zygmunt Bauman, *Identity, Conversations with Benedetto Vecchi*, Polity Press, 2004.

165 Марија Тодорова, 3 *Op.cit.*, стр. 63.

166 Samuel P. Huntington, *The Clash of civilizations*, Foreign Affairs, Summer 1993; 73, 3; ABI/INFORM Global, стр. 23-49.

знава седум до осум цивилизации на современиот свет и тоа западна, конфуцијанска, јапонска, исламска, индиска, словенско-православна, латино-американска и африканска¹⁶⁷, комбинирајќи ги географските, историските, верските, националните и етничките разлики на народите во светот. Во една ваква теоретска рамка, македонскиот идентитет на иселениците во САД може да биде дефиниран и како идеолошки идентитет, особено кога ќе го поврземе со двете спротивставени емигрантски организации, МПО и МНС, кои според својата идеолошка ориентација имаат различни решенија за македонското прашање и дефиниција на македонскиот идентитет.

Според Миша Глени, национализмот и националниот идентитет на Балканот кон крајот на 19 и почетокот на 20 век биле изградени врз кривка основа, бидејќи дури и веќе етаблираните грчки, српски и бугарски идентитети се чувствувале загрозувани од национална заедница која и денес едвај брои повеќе од два милиона жители. Што се однесува пак на македонскиот идентитет, Глени смета, дека претставувала тешка мисија неговата стабилност, ако се земе предвид оспорениот регион од каде самиот произлегувал. Идентитетот, според него, се менува со генерациите, за време на војни, згаснува, но и повторно се раѓа со појавата на нови држави и со распадот на стари империи.¹⁶⁸

Кит Браун, во обидот да го „наслика“ идентитетот на македонските иселеници на почетокот на 20 век во САД, а употребувајќи ги методите на социокултурната антропологија, индуктивното истражување, интерпретацијата според контекстот и избегнувањето на „историскиот тоталитаризам“ во прилог на креирањето национална историја, а оградувајќи се од можноста за добивање на сигурни резултати, го сублимира истиот во метафората „жолтиот терор на белата раса“ (“The yellow peril”¹⁶⁹ of the Caucasian race)¹⁷⁰ или поедноставно формулирано Кинезите од Европа¹⁷¹. Заклучокот на Браун е дека да се докаже

167 Види повеќе во Семјуел Ф. Хантингтон, *Суверенитет на цивилизации и преобликувањето на светскиот поредок*, Евро-Балкан прес, Скопје: 2010.

168 Misha Glenn, *Op.cit.*, стр. 158.

169 Терминот ‘Yellow Peril’ (жолт терор) на англиски јазик означува роб, односно неквалификуван работник со потекло од Азија, најчесто од Кина. Се употребувал во пејоративна конотација. Метафората на македонските иселеници со овој поим ја има воведено Франк Гарбарино во 1909 година.

170 Keith Brown, *Op.cit.*, стр. 161-175.

171 Ваквата метафора е преземена од Gabaccia Donna, “The ‘Yellow Peril’ and the ‘Chinese of Europe’: Global Perspectives on Race and Labor”, 1815-1930”, in Jan

дека Македонците на пат кон Америка се нарекувале како такви на почетокот на 20 век, речиси половина век пред формирањето на Народна Република Македонија, претставува Сизифова задача. Нивното постоење во имиграционите статистики е присутно, а истовремено оспорено. За да се дојде до појасни одговори треба да се земе предвид комплексниот систем на економската реалност, односите помеѓу силите и расизмот кој владеел во тој период во САД.¹⁷²

Споредени со Кинезите и Италијанците од Јужна Италија, македонските доселеници ја продолжиле традицијата на печалба, односно привремена сезонска работа. Понатаму, патувале и работеле во групи, ги споделувале ризиците, трошоците и профитот, а често пати живееле во заедница.¹⁷³ Биле стигматизирани како „заостаната раса“ заедно со Италијанците, Грците, Бугарите и припаѓале на генералната категорија Словени. Нивната стигматизација или дискриминација била поради местото на потекло – Отоманската Империја и како народ под вековна туѓа власт се перципирале како неспособни да се водат самостојно; генералната категоризација во групата на Словени според говорот, водела кон стереотипната слика за овој народ како „недисциплиниран и слон кон консумирање на алкохол“.¹⁷⁴

Лоринг М. Денфорт, прави транснационално истражување на македонските иселеници и на нивниот идентитет во Австралија. Според неговото современо истражување, Македонците може да бидат истовремено припадници на повеќе категории и тоа „луѓе што живеат во Македонија; древни луѓе со коишто владееле Филип од Македон и Александар Велики; Грци; Словени; ѓраѓани на Република Македонија“.¹⁷⁵ За докажување на неговите „различни видови Македонци“, Денфорт, покрај теориска рамка, се потпира најмногу на своето антрополошко истражување во Австралија фокусирано на создавањето на национални идентитети на поединечно ниво.¹⁷⁶ Заклучокот на неговото истражување е дека двајца браќа, од исто семејство можат да развијат два раз-

& Leo Lucassen (eds.) *Migrations, Migration History, History: Old Paradigms and New Perspectives*, Peter Lang, Berlin: 1997, стр. 177-196.

172 Keith Brown, „*Op.cit.*“, стр. 173-174.

173 Keith Brown, *Op.cit.*, стр. 172.

174 *Ibidem*, стр. 172-173

175 Лоринг М. Денфорт, *Македонскиот конфликт: етничкиот национализам во транснационалниот свет*, Македонска книга, Скопје: 1996, стр. 19.

176 *Ibidem*, стр. 25.

лични идентитети. Тоа е случај со примерот на Тед Јанас, Македонец во Австралија и на Џим Јанис, Грк во Австралија.¹⁷⁷

Конечно, Марија Тодорова зборува за „специфичен балкански себеидентифицирање или неколку себеидентифицирања“¹⁷⁸ и за тоа дека „во времиња на големи кризи, идентифицирањето можат да станат несигурни, или пак, што е почесто случај, да бидат почесто дефинирани.“¹⁷⁹

Тодор Чепреганов, како причина на овој т.н. „менталитет на разделување“ кај македонските иселеници во меѓувоенниот период, го посочува Букурешкиот мировен договор од 1913 година и поделбата на Македонија. Според него, непостоењето на држава на македонскиот народ во тој период им оневозможило дополнително на иселениците да развијат заеднички национален идентитет.¹⁸⁰ Во прекуокеанските земји, особено во САД, каде македонската емиграција била најбројна, дополнително настанува „геноцид преку пописно редефинирање“¹⁸¹ на етничките Македонци, како резултат на асимилаторската политика на Бугарија, Србија и Грција која се пресликала и на северноамериканскиот континент.¹⁸²

За дополнување и појаснување на гореукажаното, го поставуваме следното прашање: *Како американскиот систем ги иерархизирал народите во периодот пред Втората светска војна?* Уште во 1899 година, Бирото за имиграција започнало да ги разликува имигрантите според расата¹⁸³ или народите како и нацијата на која припаѓале односно биле граѓани. Ваквиот начин

177 *Ibid.*, стр. 276-292.

178 Марија Тодорова, *Op.cit.*, стр. 28.

179 *Ibidem*, стр. 74.

180 Тодор Чепреганов, *Два документи за активността на Македонската патриотска организација меѓу двете светски војни*, Историја, год. XXXVIII, бр. 1-2, Сојуз на историчарите на Република Македонија, Скопје: 2002, стр. 107; Лорин. М. Денфорт, *Op.cit.*, стр. 160.

181 Вајнер во Clifford Geertz, *The Interpretation of Culture. Selected Essays*, Basic Books, Inc., Publishers, New York: 1973, стр. 275.

182 Тодор Чепреганов, *Два документи за активността...Op.cit.*, стр. 108.

183 Терминот *малцинство* се појавил подоцна. Историски, овој термин е проблематичен бидејќи многу европски доселеници формирале етнички заедници дури откако се населиле во САД. На пример, Италијанците од Југот, Словените, Евреите, Грците и Унгарците биле водени како малцинства во раните години на нивното доселување. Нивните јазици, обичаи и религија се разликувале од англосаксонското мнозинство. Поради тоа, тие биле дискриминирани, живееле во сегрегација, а истовремено предизвикувале љубопитност поради својата различност. Види повеќе во Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. 168.

на собирање податоци се спроведувал до 1931 година. Понекогаш службениците во Елис Ајленд биле пристрасни во определувањето на категориите. Повеќето раси биле базирани на националното потекло на и јазикот.¹⁸⁴ Оттука Македонците, кои немало своја држава, црква и јазик, едноставно морале да се запишат во некоја од понудените категории, според патните исправи или најблискиот јазик до нивниот, најчесто бугарскиот.

Пасошот како валиден документ започнал да се бара само на кинеските и на јапонските привремени работници во САД. Но поради безбедносни причини од национален карактер, особено за време на Првата светска војна, во 1917-1918, привремено се барале пасоши на сите странци кои влегувале во земјата во тој период. Конечно во 1921 година, употребата на пасош станала постојана процедура за сите странци. Истата година е донесен Законот за квоти и покрај пасош, потребна била и виза која ја издавале американските конзулати во одредени земји.¹⁸⁵

Одделението за издавање пасоши било отворено на Елис Ајленд во 1926 година. Главна задача на ова одделение била да прима пасоши од амбасадите и од конзулатите на депортираните лица, бидејќи овој документ бил потребен пред да се вратат странците назад во нивните држави.¹⁸⁶ Одделението за статистика пак, постоело со самото отворање на Елис Ајленд и неговите службеници биле задолжени за водење на табеларни статистики на илјадниците странци кои пристигнувале на пристаништето. Секоја година се броел влезот и излезот на сите странци.¹⁸⁷

На пример Евреите кои спаѓале во категоријата раса, доаѓале од повеќе држави, зборувале различни јазици, но никогаш не биле категоризирале според земјите на потекло (Русија, Полска, Унгарија итн.), туку според религијата. Италијанците пак, иако доаѓале сите од Кралството Италија и биле католици по вероисповед, сепак ги делеле на Северноиталијанци и на Јужноиталијанци.

На листата од расите кои влегувале во САД помеѓу 1899 и 1931 година не се наоѓаат Македонците, а од Балканот присутни се: Бугарите, Србите, Црногорците, Хрватите, Словенците, Далматинците, Босанци-

184 Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. 200.

185 *Ibidem*, стр. 188.

186 *Ibid.*, стр. 188.

187 *Ibid.*, стр. 222.

те, Албанците и Херцеговците. Бројот на Бугарите, Србите и Црногорците е 169.030 доселеници помеѓу 1899 и 1931 година, па сметаме дека Македонците биле вброени во оваа категорија или пак доколку се гледало на државата на потекло или пасошот, во зависност од периодот, можно е да се вбројувале меѓу Турците (22.942) или Грците (517.802).¹⁸⁸

Според горенаведеното, а гледано од денешна перспектива, јасно е дека тогашниот поим раса и денешните термини етникум или националност, не се совпаѓаат. Конкретно ова се однесува на примерот со поделбата на Италијанците на две групи, покрај тоа што припаѓале на една иста земја формирана и прифатена според англосаксонската терминологија како национална држава, како и на издвојувањето на Далматинците и Херцеговците како посебни народи, односни раси, кои сепак немале посебна држава. Сметаме дека делумно одговорот на ова прашање стои во диференцијацијата на доселениците според јазикот. Поради големиот наплив на доселеници на пристаништето Елис Ајленд и огромниот опус на јазици и дијалекти кои тие ги зборувале, во администрацијата на островот се вовеле преведувачи и толкувачи, иако многу од службениците, инспекторите и докторите, кои самите биле доселеници, зборувале течно некој странски јазик.¹⁸⁹

Во тој период за јазици се сметале и дијалектите кои денес не се стандардни јазици. Така на пример регистриран е ромскиот, сицилијанскиот, ладино, баскискиот, сардинскиот итн. Некои од нив со текот на времето станале признати, односно кодифицирани јазици, а некои останале дијалекти. Водењето на дијалектите како јазици се јавува како логична процедура, бидејќи повеќето доселеници не го зборувале воопшто стандардниот јазик на државата од која потекнувале. Ова се однесувало особено на словенските јазици, германскиот и јидишот, унгарскиот, шпанскиот и неговите дијалекти.¹⁹⁰

Колку за илустрација, дури и денес сицилијанскиот дијалект¹⁹¹ е сосема неразбирлив за некој кој го говори стандардниот италијански јазик. Потребата за ваквата строга поделба на јазиците била поради фактот што на пристаништето Елис Ајленд работеле преведувачи кои слу-

188 *Ibid.*, стр. 200.

189 *Ibid.*, стр. 139.

190 *Ibid.*, стр. 139.

191 Според јазичните карактеристики сицилијанскиот би требало да е признаен како посебен јазик. Но тој не бил внесен во италијанскиот устав како посебен, од политичко-историски причини.

желе за превод и толкување за имигрантите кои не биле во состојба да комуницираат на англиски јазик. Често пати, самите преведувачи биле доселеници кои претходно пристигнале во САД токму преку Елис Ајленд или преку некое друго пристаниште како на пример Кастел Гарден.¹⁹²

Согласно со 1914 година, преведувачите морале да положат повеќе тестови за да ги потврдат своите јазични познавања, да бидат полнолетни (над 18 години) и граѓани на САД. Од преведувачите се барало да ги зборуваат или читаат и пишуваат јазиците. Нивната работа била тешка, особено во годините на масовна имиграција. Во енциклопедијата за Елис Ајленд дадена е листа од јазиците за кои биле обезбедени преведувачи во 1911 година, а меѓу нив се наоѓа и македонскиот јазик. Од 36-те јазици на располагање ја прикажуваме бројната состојба на преведувачи од земјите од Јужна и од Источна Европа во истата година: македонски јазик – еден преведувач; бугарски – пет; грчки – осум; херцеговски – еден; унгарски – четири; српски – шест; турски – шест; босански – еден; хрватски – седум; далматински – двајца; италијански – единаесет; црногорски – четири; словенечки – двајца.¹⁹³

Конкретно за словенските јазици било тешко да се најдат преведувачи, затоа оние што ги вработувале биле охрабрени да научат повеќе од еден јазик. Меѓу познатите преведувачи на словенски јазици бил Емил Форман кој зборувал хрватски, чешки, словенечки и германски.¹⁹⁴

Според Јавното здравство на САД, во 1914 година, најбарани јазици биле: италијански, полски, јидиш и германски, грчки, руски, хрватски, словенечки, литвански, Ruthenian и унгарски. Се барало знаење на барем два од овие јазици и познавање на некој од следниве: португалски, шпански, француски, турски, сириски и скандинавски јазици.¹⁹⁵ Секако побарувачката на познавање на јазици била пропорционална на бројот на имигранти кои пристигнувале во тој период. Во овој контекст, во 1917 година бил воведен *Тестиоџи за писменосџи*, како дел од Законот за имиграција од истата година, а барал од доселениците да бидат во можност да читаат барем 40 зборови од некој јазик. Од балканските јазици, тест за писменост се спроведувал на хрватски, грчки, бугарски и српски.¹⁹⁶

192 Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. 145.

193 *Ibidem*, стр. 145.

194 *Ibid.*, стр. 145.

195 *Ibid.*, стр. 124-126.

196 *Ibid.*, стр. 145.

За идентитетската проблематика на македонските иселеници во статистиките на САД, Кит Браун има направено едно истражување, фокусирајќи се на колумната „раси и народи“ во влезните списоци на имигрантите најмногу од пристаништето Елис Ајленд, но и од Балтимор и од Галвестон.

Потребата од класифицирање на македонските имигранти во САД дошла како последица на новиот бран доселеници од Руската, Австроунгарската и од Отоманската Империја во 1890 година. Листата на раси од 1898 година е многу опширна, нема простор за индивидуална идентификација. Така на пример, сите иселеници со потекло од Африка спаѓале едноставно во категоријата Африканци¹⁹⁷; за оние од Азија постоела диференцијација само за доселениците од Кина, Кореа и Јапонија; од државите од Централна и од Јужна Америка, само Мексиканците и Кубанците биле одвоени, додека останатите спаѓале во категоријата Хиспаноамериканци^{198, 199}.

Што се однесува до иселениците од европскиот континент, ситуацијата е посложена. Имено, според поделбата на раси од тој период, се јавува една дихотомија на политичко државјанство *versus* припадност според историска, културна и јазична рамка. Така, Швајцарците биле поделени на лингвистичка основа на Германци, Французи и Италијанци. Белгијци како посебна категорија немало, но имало Флемиши. Ирци, Шкоти, Англичани и Велшани биле регистрирани одделно. Најдетални поделби имало за припадниците на Руската, Австроунгарската и на Отоманската Империја, но податоците варираат во различни документи и извештаи.²⁰⁰

На пример, во податоците за расите и земјата на раѓање од едно писмо до Имиграционата комисија, датирано од 15 декември 1908 година, во листата на раси во „европска“ Турција биле наведени: Бугарите, Грците, Евреите, Македонците, Црногорците, Србите, Сиријците и Турците.²⁰¹

Како што наведува и самиот автор, интересна е забелешката дека Албанците не постоеле како посебна нација ниту во листите од

197 Точната категорија на Африканците, на англиски јазик, во тој период била „Black African“ која се разликува од денешната „African American“.

198 На англиски јазик „Spanish Americans“.

199 Keith Brown, *Op.cit.*, стр. 164-166.

200 *Ibidem*, стр. 164-166.

201 *Ibid.*, стр. 166.

1889 година ниту во горенаведеното мапирање од 1908 година. Тие се појавиле на имиграционите листи дури во 1930 година, иако прогласиле независност во 1912 година, а истата била признаена во 1913 година. Од друга страна пак, во Речникот за раси и народи издаден од Конгресот на САД во 1911 година, Македонците биле изоставени, а кај Албанците пишува дека се класифицираат според грчкиот јазик.²⁰²

Кит Браун смета дека интерпретацијата на раси и народи во САД е исто така резултат и на една хибридна позиција добиена од отоманските политичари и елитата на Патријаршијата.²⁰³ Во своето истражување Кит Браун ги анализираше имиграционите листи на иселениците кои пристигнале во Елис Ајленд од 1903 до 1913 година и ја декларирале како земја на потекло Македонија или Турција во Европа. Од 19.011 листи, над 1.000 биле Грци, над 1.000 биле Турци, околу 170 Романци, 492 Срби, 238 Албанци, 3.422 Бугари, а 12.634 Македонци влегле во официјалните статистики иако во тој период тоа обележје било противзаконско, односно не постоело како опција во графите. Слични податоци има и за пристаништата во Балтимор и Галвестон.²⁰⁴

Следствено, според официјалната имиграциона политика на САД и националните истории на Бугарија и Грција обележјето Македонец не требало да постои, но сепак го има. Има и документи каде Македонец е презапишан во Бугарин или Србин во графата раси и народи.²⁰⁵ Тоа го остава отворено прашањето како категоријата Македонец успеала да влезе во документацијата, кога јасно е дека пред сè на бродските компании и на самите иселеници им било во прилог да го направат административниот преглед на Елис Ајленд што помалку проблематичен. Македонските иселеници продолжиле да се изјаснуваат како Македонци во следните шест години, а инспекторите од Елис Ајленд тоа очигледно им го дозволувале иако не постоела графа за таква идентификација. Сепак, понатаму, најверојатно под политички влијанија, во официјалните државни статистики, сите овие Македонци се преименувани во Бугари, во годишните изводи презентирани пред Конгресот. Како причина за таквото преименување се давало „патриотско погрешно толкување“. Ова е голем доказ дека гласот на обичниот народ

202 *Ibid.*, стр. 167.

203 *Ibid.*, стр. 168.

204 *Ibid.*, стр. 168-169.

205 *Ibid.*, стр. 169.

бил посилен во самоопределувањето како Македонци, а не-Бугари, во текот на иселеничкиот процес.²⁰⁶

Сл. 3 Приказ на стари куфери, метафора за иаѓување и симбол на иселенициите

206 *Ibid.*, стр. 170.

2.2. ПРИСТИГНУВАЊЕТО НА МАКЕДОНСКИТЕ ИСЕЛЕНИЦИ ВО САД

Македонските иселеници во САД се соочувале со живот кој многу се разликувал од оној кој дотогаш го имале искусено. По долгото и исцрпно патување со парабродовите, тие пристигнувале најчесто на пристаништето Елис Ајленд каде што им била вршена медицинска и административна контрола од чиј исход зависело дали ќе им бидат отворени вратите на ветената земја или ќе бидат вратени назад. Според консултираната литература, немало многу случаи на неприфаќање на македонските патници.

Елис Ајленд функционираше како имиграциона станица од 1892 до 1954 година, а во периодот помеѓу 1892 и 1924 година бил центар на масовна имиграција во САД. Се смета дека околу 12 милиони имигранти²⁰⁷, најмногу со европско потекло, пристигнале на островот во текот на неговото работење, следствено, според овој податок денес се претпоставува дека 25 % од Американците имаат предци кои пристигнале токму на оваа имиграциона станица.²⁰⁸ Во 1907 година, во текот на шест и половина часовна работа биле проверени околу 5.000 странци. Во периодот на масовна имиграција, на Елис Ајленд работеле 21 редици со инспектори.²⁰⁹

Процедурата на инспекција на доселениците не била воопшто едноставна. Пред сè, парабродовите морало да минат низ карантинска инспекција, додека проверката на патниците започнувала пред да се симнат од бродот. Екипа составена од инспектори, службеници, преведувачи, доктори и медицински сестри добивала листа од патниците од чиновниците на бродот. Инспекторите и докторите ги проверувале прво патниците од прва класа, а потоа и тие од втора и од трета класа. Сите патници од трета класа заедно со сомнителните патници од прва и од втора класа ги транспортирале до Елис Ајленд за целосна инспекција и испрашување, останатите продолжувале со парабродови-

207 Овој статистички податок варира кај различни автори, но најмногу користена е токму оваа бројка, па затоа се определивме за нејзино прифаќање.

208 Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. xi-xiii.

209 Коеун во Кит Браун, *Op.cit.*, стр. 163.

те на пристаништата на Менхетен, Бруклин или Хобокен на царинска контрола.²¹⁰

Со помош на вработените на парабродовите, на патниците кои ги упатувале со помали бротчиња кон Елис Ајленд им лепеле ознаки со името, класата и бродот. Ваквата строга организација била потребна, бидејќи во просек се симнувале одеднаш и до 2.000 патници. Откако ќе пристигнеле на островот, формирале два реда за уште подобра организација, еден со мажи, друг со жени и деца и започнувала медицинската инспекција вршена од страна на доктори од Јавното здравство на САД.²¹¹

Имигрантите во САД стануваат предмет на медицински преглед од 1892 година, пред сè заради заштитата од ментално заостанати лица или имигранти со опасно преносливи болести. Еден податок вели дека низ инспекциите на пристаништето Елис Ајленд, пренаменет во медицински објект, само во периодот меѓу 1900 и 1914 г. поминале 10 милиони доселеници.²¹² Само во периодот помеѓу 1870 и 1914 г., контролата зависела од класната припадност. Имено, патниците од горниот дел на палубата, односно од повисоката класа, поминувале без инспекција, додека пак оние кои припаѓале на пониските класи морале да се соочат со имиграционите службеници на Елис Ајленд.²¹³

Прв документ кој бил контролиран била патничката листа. Таа била составувана од бродските компании пред поаѓањето кон САД, а со податоците дадени од самите мигранти или од продавачите на билети. Во интерес на сите, компаниите и мигрантите, било листите да се уредно пополнети, но како што видовме во случајот со Македонците, тоа правило било често пати прекршувано. Проверката на овој документ, на Елис Ајленд траела околу 30 секунди, доколку немало потреба од преведувач. Во периодот на масовна имиграција на Елис Ајленд, се претпоставува дека инспекторите немале многу време за корекции или некогаш не биле доволно упатени.²¹⁴

Првите двајца доктори со помош на т.н. техника на шест секунди (*six-seconds physical*) откривале знаци на лоша здравствена состој-

210 Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. xiii.

211 *Ibidem*, стр. xiii-xiv.

212 Anne – Emanuelle Birn, *Six Seconds per Eyelid: The Medical Inspection of Immigrants at Ellis Island, 1892-1914*, стр. 281. Достапно на <http://ddd.uab.cat/pub/dynamis/02119536v17p281.pdf> (3.7.2013)

213 Robin Cohen, *Op.cit.*, стр. 199.

214 Кит Браун, *Op.cit.*, стр. 163.

ба со помош на набљудување на профилот, предната и задната страна на патникот. Потоа следувала визуелна проверка на скалпот и вратот, а истовремено се поставувале кратки прашања за утврдување на ментална нестабилност.²¹⁵ Докторите ги запираше невнимателните или сомнителните патници и ги прашувале на нивниот јазик едноставни прашања во врска со возраста, националноста и дестинацијата во САД. Понекогаш им поставувале едноставни математички прашања како на пример колку е $15 + 15$, додека пак на децата под 12 години уште поедноставни како $4 + 4$. Доколку не одговореле точно, им ставале знак X.²¹⁶

Еден американски хирург, Е. Х. Мулан, во 1917 година, има напишано многу корисна статија за физичките и за психичките испитувања на мигрантите во Елис Ајленд. Тој детално го објаснува процесот на прегледи низ кои поминувале сите иселеници кои пристигнувале на пристаништето во Њујорк и кои биле транспортирани со товарни чамци до Елис Ајленд. Имено, имало две главни испитувања низ кои морало да се помине: Јавната здравствена служба и Имиграционата служба. Мигрантите ги делеле во четири колони каде лекари инспектори ги прегледувале и ги делеле на дополнителни две групи. Оние на кои им било ставено обележје со креда оделе на преглед во Јавната здравствена служба, додека пак оние без обележје можеле да продолжат во Имиграционата служба, каде што им била вршена административна контрола. Пред да поминат во следната служба имало уште еден пар на доктори инспектори (the eye men) кој на мигрантите им поставувале дополнителни прашања за одредување на психичката состојба.²¹⁷ Патниците особено се плашеле од овие инспектори бидејќи проверката на очите (за трахома, коњуктивит и катаракта) била особено непријатна.²¹⁸

Посебно внимание се посветувало на здравствената контрола, а лекарите инспектори имале оформено посебни знаци за сите видови болести и аномалии. Така, X (икс) означувало некаков вид на метален дефект и неможност да се одговори на едноставни општи прашања поврзани со возраста или со националноста. Заокружен икс пак бил знакот употребуван за симптоми на метална болест. За физички-

215 Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. xiv.

216 *Ibidem*, стр. 163.

217 E. H. Mullan, *Mental Examinations of Immigrants Administration and Line Inspection at Ellis Island, Public Health Reports (1896-1970)*, Vol. 32, No. 20 (May 18, 1917), pp. 733-746. Достапно на: <http://www.jstor.org/stable/4574515> (9.8.2012).

218 Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. xiv.

те болести се користеле едноставни кратенки како на пример В за back (Г-грб), Е за eyes (О-очи), F за face (Л-лице) итн. Некои зборови се пишувале целосно: раце, нокти, кожа итн. Единствено мигрантите кои немале никакви забелешки и знаци биле проследени во Имиграционата служба каде покрај административна контрола на документи, требало да се утврди дали се анархисти, бигамисти, просјаци или криминалци. Мигрантите со обележја на физички аномалии или болести продолжувале на преглед во т.н. physical rooms каде биле поделени на мажи и жени. Оние пак со ознака икс или заокружен икс биле прегледувани во mental rooms. Според проценките на Мулан, 15 - 20 % од мигрантите биле обележувани.²¹⁹ Истиот податок е потврден и во горенаведената енциклопедија за островот, според која 88 % од патниците успевале да ги поминат сите инспекции и тестови и биле пуштени да се упатат со ферибод до железницата во Менхетен или во Џерси Сити. Од другите 20 % половина биле задржувани поради ментални третмани и проверки, а преостанатите од легални причини.²²⁰

Сепак, најригорозни и долготрајни биле прегледите за утврдување на менталното здравје. Им правеле тестови со броење, собирање, како и психолошки тестови.²²¹ Тие што успешно ги поминувале тестовите добивале мала сива картичка и биле ослободени или пак им следувал дополнителен физички преглед. Оние кои не успеале да го пројдат тестот добивале жолта картичка и биле задржувани за комплетни ментални испитувања кои можеле да траат од 24 часа до една седмица. Мигрантите со знак заокружен икс биле прегледувани со преведувачи. На оние мигранти кои завршувале на дополнителни психички испитувања им биле вршени минимум три, а максимум пет испитувања пред да им се воспостави дијагноза за ментална попреченост и да се испратат во болница.²²²

Покрај патниците кои биле заразени од преносливи болести и оние со ментална попреченост, се исклучувале и криминалците, ради-

219 Е. Н. Mullan, *Op.cit.*, стр. 733-746.

220 Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. xv.

221 Инспекторот им поставувал 29 прашања поврзани со името, возраста, професијата, расата, висината, бојата на кожа, очи и коса, државата на потекло, дали разбираат, зборуваат или читаат англиски, име и адреса на најблизок роднина во странство, дали биле претходно во САД, каде оделе, кој им го платил патот, дали имале договор за работа, дали биле анархисти, пологамисти и конечно дали биле осудени за некаков прекршок. Види повеќе во Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. xv.

222 Е. Н. Mullan, *Op.cit.*, стр. 733-746.

калите, анархистите, полигамистите, проститутките и сите оние кои можно е да бидат на трошок на државата: питачи, скитници, жени или девојки без придружба, малолетни момчиња, постари лица без роднини или пријатели кои би се грижеле за нив.²²³

Токму поради овие ригорозни медицински и административни контроли, Елис Ајленд бил нарекуван помеѓу иселениците „Островот на плачот“²²⁴, а кај некои наши автори се нарекува скратено само „Островото“.²²⁵ Ова особено се однесувало на оние кои биле задржани за дополнителни медицински или други прегледи кои можеле да траат неколку дена, но и неколку недели. Често пати се организирале концерти, доаѓале мисионери, волонтери, социјални работници и црковни лица кои биле на располагање за исповед и помош. Патниците играле фудбал, жените шиеле, гледале неми филмови и слично. Секако имало и мали инциденти, како оној од 1896 година, кога група италијански патници протестирале бидејќи биле задржани под сомнение дека се просјаци. Во консултираната литература нема податоци за инциденти од македонски патници.²²⁶

Случаи на депортација на иселениците имало, најчесто поради неисправна документација. Депортацијата била прифатена со чувства на фрустрација и одбив, особено за оние луѓе од повисоките класи кои биле одбивани поради, за нив, неприфатливи причини. Меѓу сведоштвата во вид на протесни писма до Бирото за имиграција на повеќе депортирани индивидуи или семејства, сликата за престојот во Елис Ајленд е споредена со затвор, во лоши санитарни услови и полно со народ дефиниран како *најлошото од Европа, Црнци и Азијати*.²²⁷

За многумина, искуството било понижувачко, мажите биле одвоени од жените, односно од сопругите и децата, сите класи биле заедно.²²⁸ Сепак, сите тие задржани патници морале да бидат добро организирани, станувале во 6 часот наутро, појадокот бил во 7:30, ручекот на пладне, а вечерата во 17:30 часот. Постоела посебна соба за багажот, за депозит на пари, повици можело да се примаат помеѓу 10 и 14 часот, дури доколку некој патник морал итно да оди до Њујорк за да земе лич-

223 Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. xv.

224 Од англиски јазик “Island of tears”, на италијански јазик “Isola delle lacrime”.

225 Стојан Христов, *Op.cit.*

226 Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. xvi-xvii.

227 *Ibidem*, стр. 54-55.

228 *Ibid.*, стр. 56.

ни предмети или пари, го придружувале стражар или медицинска сестра.²²⁹ Задржувањето или „притворот“ на Елис Ајленд не било случај само на патниците од ниските класи. Напротив, имало и мисионери, благородници, политичари, пејачи и слично.²³⁰

По успешните проверки, иселениците се упатувале кон Канцеларијата за билети за воз, која се наоѓала во главната зграда за Елис Ајленд и тука сите американски железнички компании кои имале терминали во Њујорк, Џерси Сити и Хабокен, имале поставено свои агенти.²³¹

Конечно, патниците кои успешно ги поминувале сите тестови се упатувале кон градовите во кои имале намера да се доселат. Најчесто тоа биле индустриски центри, во кои лесно можело да се најде работа. Градовите домаќини на македонските иселеници биле: Њујорк, Сираќуз, Бафало, Лакавана, Албани (држава Њујорк), Спрингфилд, Акрон, Кингстаун, Лореин, Менсфилд, Маслон, Толидо, Дејтон (Охајо), Индијанаполис, Гери, Форт Вејн, Хајмонд, (Индијана), Џексон, Детритот, Батл Крик, (Мичиген), Медисон, Гранит Сити (Илиноис), Сент Луис (Мисури), Елвуд Сити, Стилтон, Дукејн (Пенсилванија)²³². Во периодот на масовните миграции, некои железнички станици, како на пример таа во Чикаго во 1912 г. приспособила специјална соба чекална за имигрантите.²³³

Во периодот помеѓу 1899 и 1910 година, според статистиките на пристаништето Елис Ајленд, десетте држави со најголем број имигранти биле: Њујорк (31,4 %), Пенсилванија (18,2 %), Илиноис (7,6 %), Масачусетс (7,5 %), Њу Џерси (5,1 %), Охајо (4,3 %), Конектикат (2,6 %), Калифорнија (2,5 %), Мичиген (2,4 %) и Минесота (1,9 %). Овие североисточни држави понекогаш биле само привремена дестинација за доселениците, кои потоа мигрирале во други градови или држави.²³⁴ И македонските иселеници го следат овој план на патување, со исклучок на државата Индијана како дополнителна дестинација.²³⁵

229 *Ibid.*, стр. 61-62.

230 Види повеќе во ‘Detention Cases’, Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. 57-61.

231 *Ibid.*, стр. 249.

232 Славе Николовски-Катин, *Македонциите во САД... Op.cit.*, стр. 86-96.

233 Barry Moreno, *Op.cit.*, стр. xvii.

234 *Ibidem*, стр. 57.

235 Види повеќе во Славе Николовски-Катин, *Македонциите во САД... Op.cit.*

2.3. ЖИВОТОТ НА МАКЕДОНСКИТЕ ИСЕЛЕНИЦИ ВО САД

Теоретичарите од областа на миграции потврдуваат дека повеќето иселеници се преселуваат во оние држави каде што имаат веќе пријатели или членови од семејството, формирајќи на таков начин транснационални миграциони мрежи. Овие мрежи на познаници ја поттикнуваат миграцијата со доставување на корисни информации, финансирање на патот или позајмување пари на новите иселеници и помагање при доселувањето со тоа што им нудат привремено сместување, им помагаат во наоѓање на работа или друг вид на економска или социјална помош.²³⁶

Покрај понудата за работа, важен фактор при изборот на градот биле познанствата со други иселеници кои најчесто биле роднини или потекнувале од истото село. Таканаречените социјални мрежи кои се креирале во првите децении на миграција довеле до формирање на колонии од етнички групи. Во САД, најпознати се *China Town* на кинеските и *Little Italy* на италијанските иселеници во Њујорк. Македонските колонии биле формирани околу индустриските центри, а најпознати се: Детроит, Њујорк, Гери и Виндзор.

Најгешко им било на првите иселеници, бидејќи немале никакви познанства за она што ги очекувало. Тие не го познавале англискиот јазик и културата во Америка, а секако и функционирањето во големите градови многу се разликувало од животот во малите села од кои потекнувале. Миграциските истражувања покажуваат дека членот на семејството што ќе биде пратен на печалба или трајно иселување треба да има посебни способности, како на пример познавање на јазици и снаодливост.²³⁷ За нашиот случај, кога Стојан Христов заминал за Америка, постариот неписмен „чичко Никола“ се повикувал постојано на него бидејќи младиот Стојан бил образован и многу брзо напредувал со англискиот јазик. Идниот американски писател бил свесен за моќта на јазикот како комуникациска алатка и во својата автобиографија открива „...штогаш знаев, ишто како што знам и сега дека јазикот беше клучот

236 Khalid Koser, *International Migration. A Very Short Introduction*, Oxford: 2007, Достапно на: bookre.org/reader?file=660897 (7.8.2012).

237 Истражувањето се однесува на Камерунците кои се селат во Германија. Види повеќе во: Кок, Ј. *Op.cit.*, стр. 237.

на мајата Америка“.²³⁸ За разлика од него, постарите печалбари, особено оние кои не биле воопшто заинтересирани трајно да се преселат во САД, продолжиле да комуницираат на мајчиниот јазик и да се интересираат исклучиво за политичките и за националните случувања во родните краишта.²³⁹ Нивната интенција не била воопшто да се интегрираат во големата Америка, ниту пак да ги прифатат нејзините иновации, вредности и обичаи: „...(*џариџе* - заб. И. А.) бџа нивниот еднствџен конџакџ со Америка, бидџџи џариџе бџа американски.“²⁴⁰

Несомнено, колониите функционирале како добро развиени мрежи на луѓе. Без нив, опстанувањето во САД во првиот период било невозможно. Познанствата обезбедувале стан, работа, материјална и морална помош. Македонските колонии понекогаш функционирале како затворени микрозаедници и како последица на тоа, асимилацијата во новото општество била побавна. Пренесувајќи го своето искуство во животот во една македонска колонија во градот Сент Луис, истата ја опишува како „злосторничка закана џроџив џрилаџодувањето и џроџресот“²⁴¹, додека за своите постари печалбари Стојан Христов ќе забележи:

„Тие во Америка бџа само со џџелаџа. Духовно и менџално, џџе се наџџа во сџариот краџ. Мноџу од нив веќе де сџџина џодини живееџа во Америка, а џџџе бџа џџџинџи во оваа земџа. Тие живееџа во џосџбни свеџџови кои самиџџе си џи создаваа во Америка, мали свеџџови моделеџрани сџџоред нивниџе свеџџови во сџариот краџ...“²⁴²

Животот на македонскиот печалбар бил тежок. Тие најчесто работеле физичка работа во градежниот сектор. Не го познавале англискиот јазик и често пати работеле на црно или биле експлоатирани. Првите генерации печалбари живееле во многу тешки услови: повеќемина мажи делеле соби, а обврските за одржување на становите ги распределувале меѓу себе. Ваквото групирање било со цел да заштедат по-

238 Стојан Христов, *Op.cit.*, стр. 120.

239 Се смета за нормален процес тоа што во етничките колонии иселеничките групи продолжувале да говорат и да читаат весници на својот мајчин јазик, да одаат во национални цркви и да се здружуваат во братства и здруженија од своите држави. Види повеќе: William S. Bernard, *The Integration... Op.cit.*, стр. 25.

240 Стојан Христов, *Op.cit.*, стр. 121.

241 *Ibidem*, стр. 121.

242 *Ibid.*, стр. 120.

веќе пари. Сепак условите во кои тие живееле не биле секогаш идеални. Стојан Христов во врска со неговото прво живеалиште ќе опише:

„Тогаши во сџанони биа шестмина и тие работиа гење, делејќи ги шестие кревети со уштие полку луѓе кои работиа ноќе. Со други зборови, во сџанони живееја дванаесетмина сџанари. Креветиите биа поставени долж ѕидовиите на собата, која ѕледаше кон улицата и која никогаши не беше слободна нишу пак проверувана. Немаше чаршафи, а кебињата и јорѓаниите биа многу извалкани од јаљениоти прав и маслото од ложилнициите каде шио работиа луѓето и тие наликуваа на ќеради.“²⁴³

Понатаму, тој објаснува дека домашните работи сите ги извршувале наизменично, а повеќето работеле во ложилницата наречена „Терминалот“ која била најголема во Сент Луис во тоа време (1912 година – заб. на И. А.).²⁴⁴ Во тие години заработувале долар и педесет центи на ноќ и доколку работеле по 12 часа на ден, а трошеле минимални 10 долари месечно, успевале да заработат доволно пари за период од две години, живот што многу реално стрикото на Христов го опишал со зборовите „Мизерувај во Америка за да живееш како везир во сџариоти крај“.²⁴⁵ Единственото слободно време, најчесто во неделите, го поминувале во локалните кафеани, во случајот на Христов, тој одел во онаа чиј сопственик бил Андон од Софија, кој бил и единствен писмен и разбираше англиски па на балканските селани им раскажувал информации од весниците и од политиката.²⁴⁶ Собирањето во кафеаните на сонородниците или соселаните претставувало единствената форма на социјален живот. Таму, освен социјална и морална поддршка, имало размена на информации за родните краишта, политички дискусии и новости поврзани со работата во Америка. Некои иселеници, отвориле локални граначиња или во подобар случај пекари, а подоцна и ресторани кои биле посетувани од останатите печалбари.

Всушност, животот на типичниот македонски печалбар во првиот период на масовното иселување кон Америка, бил ограничен на макотрпна работа во секторот на тешката или лесната индустрија, систематски соживот со многубројни соселани во мали станови и малку

243 *Ibid.*, стр. 43.

244 *Ibid.*, стр. 45-47.

245 *Ibid.*, стр. 47-48.

246 *Ibid.*, стр. 56.

слободно време за локалните соселани и дружба со други балкански доселеници. Како што напоменаваме, целта на овие „први“ печалбари била исклучиво да заработат доволно пари за кратко време за да може да се подобри егзистенцијата на семејството во родните краишта.

Повеќето од нив, особено постарите, биле аналфabetи и на својот мајчин јазик, а англискиот го изучувале малкумина и тоа онолку колку што им било потребно да се снајдат на работното место. Всушност, нивниот затворен круг на движење меѓу своите во домовите, на работа и во кафеаните не изискувал од нив големи познавања на англискиот. Секако, ова се однесува само на привремените печалбари, оние пак кои се одлучувале да останат во САД, покрај изучувањето на јазикот, со тек на времето се интегрирале подлабоко и во американското општество. Повторно ќе се повикаме на примерот на Стојан Христов, кој минал низ фазите на раното печалбарство, живеејќи во заедница со соселани и роднини, работејќи прво во фабрика за чевли во Сент Луис, а потоа и на изградба на железница во Монтана со група балкански печалбари. По неколку години тешка физичка работа, тој наместо да се врати со заработените пари во родните краишта, решил да се оддели од групата и да се „американизира“. Откако во меѓувреме го имал научено усниот и писмениот англиски јазик, тој завршил факултет при универзитетот Валпараисо и потоа покрај работата како новинар и балкански дописник станал и американски писател.²⁴⁷

Со текот на времето состојбата на иселениците, особено на оние кои трајно останувале на северноамериканскиот континент, се подобрувала и тоа се одразувало позитивно и на нивните услови на живот. Еден американски истражувач кога ги посетил македонските куќи во 1920 година, бил импресиониран од развојот на состојбата и од начинот на живот на македонските доселеници од групирање на повеќе мажи во една соба до убави семејни куќи со градини.²⁴⁸

247 *Ibid.*

248 Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 47.

2.4. ФОРМИРАЊЕТО НА МАКЕДОНСКИ КОЛОНИИ И ОРГАНИЗАЦИИ

Кога печалбарството преминало во трајно населување на македонските иселеници во САД, природно се појавила и нивната потреба од групирање, пред сè врз основа на заеднички карактеристики, како потеклото или јазикот. Првите форми на собирање на македонските доселеници во САД се појавиле во поголемите индустриски центри Детроит, Гери, Чикаго, Кливленд, како последица на зголемениот број на доселеници во САД. На почетокот се формирале заемно-помогни селски друштва, а потоа и културни, црковни и други спомагателни асоцијации. Основната цел на првите спомагателни друштва била да се решаваат заедно проблемите и да се пребродуваат полесно кризите при доселувањето, вработувањето, наоѓањето живеалиште, изучувањето на англискиот јазик, да ја зачуваат македонската традиција, нејзините културни и верски обичаи и да обезбедат финансиска помош за социјално загрозените македонски доселеници. Овие друштва собирале средства за изградба на цркви, училишта и други објекти, како во САД, така и во Македонија.

Како по примерот на организациите во Западна Европа, така и во САД, македонската емиграција будно го следела и го актуализирала македонското прашање уште пред Мировната конференција во Париз. Уште од самите почетоци на нејзиното организирање во прекуокеанските земји, постоела поделба: едни ја поддржувале идејата за Обединета Македонија во самостојна држава, други пак онаа за присоединување на Македонија кон Бугарија, а тоа биле врховистички македонски братства во Бугарија со свои филијали во САД.²⁴⁹

Тешко е да се одвојат целосно македонските друштва и организации од бугарските, бидејќи често пати тие се формирале врз основа на сличностите во потеклото, јазикот и менталитетот.²⁵⁰ Алтанков и Катин ги делат бугарско-македонските организации на четири вида според дејноста:

249 Михајло Миноски, *Соединетите Американски Држави и Македонија (1869-1919)*, Архив на Македонија, Матица македонска, Скопје: 1994, стр. 98.

250 *Ibidem*, стр. 56.

- *заемно-помоѓни селски друштва*, со членство на основа на место на раѓање и цел да се помага на членовите на друштвото во случај на потреба;
- *црковни асоцијации*, здружување на доселеници во црковна општина, без разлика на местото на потекло;
- *националистички групи и организации*, кои пак се делеле на две групи, едните биле посветени на идејата на слободна и независна Македонија, а другите работеле за обединување на Македонија со Бугарија;
- *полициски асоцијации*, прогресивни и лево ориентирани организации, кои биле особено актуелни до крајот на Втората светска војна.²⁵¹

Заемно-спомогателните селски друштва им помагале на ново-дојдените доселеници, но исто така, собирале средства за поддршка на нивните родни краишта. Меѓу првите биле Бугарско-македонското имигрантско друштво на ново-дојденци (Bulgarian and Macedonian Immigrants Society Prishlets), формирано во Њујорк во 1906 година, со цел да им асистира на ново-дојдените пред властите во Елис Ајленд и да им помогне да ги пребродат првите тешкотии од новиот живот.²⁵²

Некои од овие друштва бргу згаснувале, а некои успевале да го зголемуваат своето членство и да опстанат повеќе години. Имено, таков е случајот со Бапчорското спомогателно друштво Вич (Babchorsko-Beneficial Society VICH), кое било основано во Форт Вејн, Индијана во 1912 година, со цел да им помага материјално на своите членови и на родните села во Македонија. За само шест години, ова спомогателно друштво имало повеќе од 120 членови, сите со потекло од Костурско, а веќе во 1932 година, формирале нов огранок во Рочестер, Њујорк.²⁵³

До Втората светска војна, како што повеќе пати напоменавме, Македонија не претставува независен политички ентитет и поради тоа Македонците се регистрирале во зависност од патните исправи кои ги поседувале. Исто така, немаме ниту автокефална Македонска православна црква (МПЦ), па верските објекти на Македонците не можеле да бидат регистрирани како македонски институции од страна на властите во САД и Канада. Од овие причини, во меѓувоенниот период Македон-

251 *Ibid.*, стр. 56.

252 *Ibid.*, стр. 57.

253 *Ibid.*, стр. 57.

ците посетувале други православни цркви меѓу кои најблиски им биле бугарските, српските, грчката, руските, но и украинските и сириските, а некои дури посетувале и католичка, англиканска и протестантска црква.²⁵⁴

Македонските доселеници активно учествувале во донирање средства за изградба на цркви, а потоа, поради горенаведените причини, истите цркви биле ставени под канонска и духовна јурисдикција на соседните православни цркви, најчесто на бугарската (БПЦ). Како примери ни служат Македонско-бугарските цркви „Св. Никола“ во Форт Вејн, Индијана, „Св. Кирил и Методиј“ во Лорејн и други.²⁵⁵

Всушност, верските влијанија и пропаганди на соседните држави врз етничкото македонско население на Балканот се пресликувале и врз македонските иселеници во прекуокеанските земји. Покрај агитацијата на бугарската, српската и грчката верска пропаганда, Македонците биле под влијание и на Католичката, Англиканската и Протестантската црква.²⁵⁶ Ваквиот начин на верско организирање на македонските иселеници траело сè до крајот на Втората светска војна во 1945 година, кога Народна Република Македонија станала една од федеративните републики на Југославија, кога и се одржал првиот македонски Црковно-народен собор.²⁵⁷

254 Славе Николовски-Катин, *Македонциите во САД... Op.cit.*, стр. 46.

255 *Ibidem*, стр. 44.

256 *Ibid.*, стр. 98.

257 Во 1956 година во Мелбурн, се отвора првата македонска црква, „Св. Ѓорѓи“, а во САД две години подоцна отворена е првата црковна општина во Колумбус, Охајо, истата година кога се одржува вториот Црковно-народен собор на кој е решено да се обнови Охридската архиепископија и да се формира Македонска православна црква (МПЦ). Во 1963 година, пак, се отвора првата црква „Св. Петар и Павле“ во Гери, Индијана. По прогласувањето на автокефалноста на Охридската архиепископија во 1967 година, се зголемува бројот на македонски православни цркви во сите прекуокеански земји. Денес, македонската емиграција брои околу 80 свои цркви организирани во три епархии: Американско-канадска, Австралиско-новозеландска и Евроспка епархија. Во САД денес има околу 20 македонски православни цркви: „Св. Петар и Павле“ во Краун Поинт, Индијана; „Успение на Пресвета Богородица во Колумбус“, Охајо; „Св. Пророк Илија“ во Синсинати, „Св. Климент Охридски“ во Лореин, „Св. Никола“ во Кентон; „Св. Ѓорѓи“ во Сираќуз, „Св. Великомаченик Димитрија“ во Рочестер, „Св. Климент Охридски“ во Њујорк и „Св. Кирил и Методиј“ во Бафало, Њујорк; „Св. Богородица“ и „Св. Ѓорѓи Кратовски“ во Детроит, Мичиген; „Св. Кирил и Методиј“ во Сидер Гроув, манастирот „Св. Ѓорѓи“ во Рандолф, „Св. Никола“ во Тогова, Њу Џерси; „Св. Кирил и Методиј“ и „Св. Петка“ во Чикаго, Илиноис; „Св. Богородица“ во Лос Анџелес и други. Види повеќе кај Славе Николовски-Катин, *Македонциите во САД... Op.cit.*, стр. 42-50.

Националистичките групи и организации, покрај тоа што имале имиња слични на оние на регионот на потекло, ги следеле активностите на оние веќе формирани во татковината. Така на пример, уште во 1902 година, во Чикаго била формирана една од првите асоцијации, именувана како Македоно-Одринска организација (Macedono-Odrin organization), чија цел била да се соберат фондови и да се агитира за предвиденото Илинденско востание во Македонија и Одринско.²⁵⁸

Етничкото организирање на Македонците во САД, Катин го има дефинирано во својата книга *Македонциите во САД и Канада*, каде што асоцијациите се поделени според државите на припаѓање. Како и Алтанков, така и Катин, бугаро-македонските друштва кои никнале во меѓувоениот период ги сметаат за легитимни организации на двете етнички групи, бидејќи нивното членство било со мешовитото етничко потекло.

Како што може да се забележи на листите прикажани во продолжение, македонските иселеници основале голем број организации кои служеле за промовирање и зачувување на македонската култура, јазик и идентитет надвор од татковината и истовремено претставувале прилика за заедничко дружење и вмрежување на македонските иселеници. Покрај овие активности, иселениците се организирале во групи за политичка активност и застапување на интересите на македонските иселеници.

Њујорк:

- Битолско благотворно друштво, основано во 1912 година од страна на група доселеници од Битола во градот Сиракуз.
- Битолско-бугарско благотворно друштво основано на 1 јануари 1916 година во Сиракуз.
- Бугаро-американски македонски комитет, кој дејствувал од 1904 до 1905 година.
- Бугаро-македонско друштво „Пришелец“ (Дојденец), формирано во 1906 година, од социјална природа.
- Заемно спомагателно друштво „Орел“, формирано во Сиракуз во 1917 година, од страна на група доселеници од Леринско, со секција во градот Рочестер.
- Заемно спомагателно друштво „Преспа“, формирано во 1928

258 Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 56.

година во Лакавана, до градот Бафало. Покрај тоа што било едно од најголемите друштва на МПО во САД, организирано успешно драмска група, а една од првите драми била „Македонска крвава свадба“.

- Македонска организација „Независна Македонија“ (првобитно име „Автономна Македонија“), основана во градот Сираќуз, во 1923 година.
- Организација „Аргир Манасиев“, основана во 1938 во Албани од доселеници од Гевгелиско.
- Организација „Илинден“, формирана во градот Њујорк во 1922 година.
- Организација „Јордан Ѓурков“ основана во 1931 година во Лакавана.
- Организација „Симеон Ефтимов“, формирана во 1933 година во Рочестер.
- „Орел“ благотворно друштво на иселениците од Горничево, Леринско²⁵⁹, основано на 2 јули 1917 година во Сираќуз.
- „Преспа“ заемно спомагателно друштво, формирано на 1 мај 1928 година во Лакавана.
- Секција на друштвото „Вич“ на доселениците од Бапчор во Рочестер е формирана во Форт Вејн, во 1932 година.
- Спомагателно друштво „Левски“, формирано во 1899 година во градот Норд Адамс. Со мешовито членство на Македонци и Бугари, ова социјално друштво иако во 1903 година имало 16 секции во различни градови, веќе во 1904 година престанало да постои.

Охајо:

- Благотворно друштво на иселениците од Гүменце, Енице-вардарско, основано на 1 мај 1917 година во Спрингфилд.
- Бугаро-македонско заемно спомагателно друштво „Пелистер“, основано во Лореин во 1924 година.
- Клуб на македонските нации „Еделваис“, основан во Кливленд во 1930 година.
- Македонско-бугарско друштво „Свети Димитрија“, основано од доселениците од селото Ајтос, Леринско во Кливленд во

²⁵⁹ Во изворот пишува дека Горничево се наоѓа во Костурско. Nikolay G. Altankov, *Op. cit.* стр. 140.

1918 година.

- Македонско братство основано во 1922 година во Дејтон. Во 1929 година го променило името во Македонска политичка организација „Пирин“.
- Македонско-бугарско братство „Прилеп“, основано во Јангстаун во 1926 година, а подоцна пренаменето во локален огранок на МПО „Тодор Александров“.
- Македонска организација „Александар Велики“ основана од доселениците од Ресенско и од Долна Преспа во Лореин во 1921 година.
- Македонска политичка организација „Слобода“, формирана во Колумбус во 1939 година.
- „Орел“, благотворно друштво на иселениците од Пателе, Леринско, основано во Дејтон во 1911 година.
- Организација „Маченик“, преименувана подоцна во „Солун“, основана во 1922 година во Спрингфилд.
- Организација „Бистрица“, формирана во Синсинати во 1928 година.
- Организација „Борис Сарафов“, формирана во Кентон во 1923 година.
- Организација „Васил Чакаларов“, од Толидо.
- Организација „Вардар“, формирана во Кливленд во 1926 година.
- Организација „Христо Матов“, формирана во Маслон во 1931 година од доселениците од Преспанско, Леринско и Костурско.
- Организација „Охрид“, основана во Менсфилд во 1926 година.
- Организација „Пелистер“, основана во Акрон во 1923 година.
- Организација „Тодор Александров“, формирана во Кингстаун во 1923 година.
- „Пелистер“, бугаро-македонско заемно спомагателно друштво, основано на 13 мај 1924 година во Лорејн.
- „Пирин“, бугаро-македонско културно и благотворно друштво, основано на 4 мај 1930 година во Кливленд.
- Социјалистичка група „Класна борба“, основана во 1918 година во Кливленд.

Индијана:

- Бабчорско благотворно друштво „Вич“ основано во Форт Вејн на 7 октомври 1912 година.
- Благотворно друштво „Заштита“, формирано од доселениците од Тиолишта, Костурско во Форт Вејн во 1918 година.
- Бугарско-македонски просветен клуб „Лајон клуб“, формирано во Индијанаполис во 1924 година, а функционираше во 1930 година.
- Д’мбенско заемноспомогателно друштво, формирано во Хамонд во 1906 година.
- Друштво „Александар Велики“ и спомагателно друштво „Напредок“, формирано од доселениците од Вишени, Костурско, во Форт Вејн во 1911 година.
- Друштво „Орел“, формирано од доселениците од Пателе, Леринско во Гранит Сити во 1911 година, со свои секции во Дејтон, Охајо и Индијанополис, Индијана.
- Екши-сулијско благотворно друштво основано во Индијанополис на 20 февруари 1920 година од страна на иселеници од Екши-су, Леринско.
- Заемно-спомогателно и просветно друштво „Прогрес“, формирано од доселениците од Велгошти, Охридско во Гери во 1918 година.
- Леринско братство основано во Индијанополис во 1918 година. Подоцна, во 1922 година, братството станало огранок на МПО со назив „Даме Груев“.
- Македонско-бугарско културно друштво основано во 1928 година во Гери.
- „Напредок“, благотворно друштво основано од иселениците од Вишени, Костурско во Форт Вејн на 4 јули 1911 година.
- Организација „Костур“, формирана во Форт Вејн во 1921 година.
- Организација „Родина“ („Татковина“), формирана во Гери во 1930 година.
- Спомагателно друштво „Свети Ѓорѓи“, формирано од доселениците од Черешница, Костурско во Форт Вејн во 1912 година.
- Простветно-благотворно друштво „Напредок“, формирано од доселениците од Куратица, Охридско, во Гери во 1917 година.

- Сојуз на македонските политички организации, основан во Форт Вејн во 1922 година и преименуван во Македонски патриотски организации во 1952 година. Подоцна седиштето било преместено во Индијанополис. Оваа организација, која е сè уште активна, ќе биде елаборирана во следната глава од овој труд.

Мичиген:

- Бугарско-македонско женско благотворно друштво „Соединение“, формирано во Детроит во 1912 година. Откако престанало да постои, било наследено од друштвото „Милосрдие“.
- Друштво „Буф“, формирано од доселениците од Буф, Леринско во Детроит во 1924 година.
- Заемноспомогателно и просветно друштво „Св. Кирил и Методиј“, формирано во Батл Крик во 1926 година.
- Македонско друштво од Батл Крик, основано на 2 октомври 1932 година во истоимениот град како неутрална и аполитичка организација.
- Македонски народен сојуз, формиран во септември 1929 година во Понтијак. Подетално ќе биде елабориран во четвртата глава од овој труд.
- Македонска организација „3-ти август“, формирана во Џексон во 1934 година.
- Македонска организација „Балкански мир“, формирана во Ленсинг во 1923 година.
- Организација „Татковина“, формирана во Детроит во 1922 година.
- Спомагателно-просветно друштво „Напредок“, формирано од доселениците од Арменско, Леринско во Џексон во 1918 година.
- Тетовско спомагателно друштво „Шар Планина“, формирана во Детроит во 1927 година.
- „Унија“, бугарско-македонско женско благотворно друштво, основано на 17 октомври 1923 година во Детроит.

Илиноис:

- Битолско благотворно друштво „Зора“, формирана во Гранит Сити. Било активно од 1913 до 1919 година.

- Благотворно друштво „Успех“, формирано од доселениците од Апоскеп, Костурско во Медисон.
- Благотворно просветно друштво „Пандо Кљашев“, формирано од доселениците од Смрдеш, Костурско во 1906 година во Медисон.
- Брезничко спомагателно друштво, формирано во Медисон во 1909 година. Го основале иселеници од Костурскиот Регион.
- Бугарско-македонска народна унија, основана во Чикаго. Била активна од 1913 до 1918 година.
- Бугарско младинско друштво „Сознание“ основано од иселеници од Костурско во 1914 година во Медисон.
- Д’мбенско заемно-спомагателно друштво, формирано во Медисон во 1906 година.
- Друштво „Лазо Поп Трајков“, формирано од доселениците од Д’мбени, Костурско во 1906 година со седиште во Медисон (Илиноис) и Хајмонд (Индијана).
- Женско заемноспомагателно друштво „Македонската Бугарка во Америка“, основано во Медисон и Гранит Сити на 1 март 1925 година. Ова друштво имало за цел да ги зачува македонско-бугарските обичаи и традиции и било активно подолго време.
- Заемноспомагателно друштво „Поткрепа“, формирано во Гранит Сити и Медисон во 1926 година.
- Косинско заемно-спомагателно друштво, формирано во Медисон во 1906 година од страна на иселеници од Косинец, Костурско.
- „Македонска независност“ била формирана во Чикаго, Илиноис во 1927 година. Основачите Павел Ангелов и Петер Танин биле поранешни членови на МПО. Оваа организација имала за цел да се бори за македонската кауза и независност со помош на легални средства и не сакала да соработува ниту со МПО ниту со МНС. Сепак, не успеала да опстане долго време и набргу згаснала.
- Македоно-Одринска организација, формирана во 1902 година во Чикаго.
- Организација „Баштин крај“ или „Татков крај“, формирана во Гранит Сити во 1924 година.

- „Орел“, благотворно друштво на иселениците од Пателе, Леринско, основано во Гранит Сити во 1911 година.
- Спомагателно друштво „Св. Никола“, формирано од доселениците од Ошчима во Медисон во 1907 година.
- Спомагателно друштво „Сонце“, формирано од доселениците од Сетома, Костурско во Аргон во 1917 година.

Пенсилванија:

- Бугаро-македонско друштво „Отец Паисиј“, формирано во Хомстед во 1930 година.
- Македонско друштво „Прилеп“, формирано во Стилтон во 1921 година.
- Организација „Мара Бунева“, основана од доселениците од Ресенско во Елвуд Сити во 1934 година.
- Организација „Независност“, формирана во Дукејн во 1922 година.
- Организација „Пере Тошев“, формирана во Џонстаун во 1923 година.
- Цапарско заемноспомогателно друштво „Пелистер“, формирано во Елвуд во 1917 година.²⁶⁰

Голем број од овие организации формирале потоа женска и младинска секција, а некои од нив отворале и училишта или имале свои драмски групи. Многу организации развивале хуманитарна дејност.

Несомнено, најпознати политички организации на етничките Македонци во САД и Канада се Македонската патриотска организација (МПО) и Македонскиот народен сојуз (МНС). Овие две организации беа издвоени од повеќе причини. МПО, освен по својата контроверзност во врска со погледите околу македонското прашање, е значајна пред сè поради долгиот временски опус на постоене. За разлика од денес, кога оваа организација има изгубено од релевантност и членство, во меѓувоениот период таа била најсилната имигрантска организација на северноамериканскиот континент и нејзината улога е значајна пред сè во организирањето на македонското иселеништво.

МНС, била најуспешната лево ориентирана емигрантска организација во САД и Канада сè до нејзиното згаснување по Втората светска

260 Славе Николовски-Катин, *Македонците во САД...Ор. cit.*, стр. 86-96.

војна. Потребата да ѝ посветиме дел од нашиот труд се роди со цел да се претстави и другата страна од медалот во врска со решавањето на автономијата во Македонија.

III ГЛАВА
МАКЕДОНСКА ПОЛИТИЧКА
ОРГАНИЗАЦИЈА – МПО

Поделбата на Македонија со Букурешкиот договор и верификацијата на испргнувањето на балканските граници со Версајскиот систем на договори ги донело пред нови предизвици сите оние кои биле незадоволни со актуелната состојба. Процесот на организирање и обединување на македонските друштва во Бугарија се рефлектирал кон преземање на чекори за обединување на друштвата со македонски предзнак во Европа, Соединетите Американски Држави и Канада. Ако лоша економска состојба во Македонија била главната причина за иселувањето на Македонците во 19 век, Илинденското востание, Балканските војни, Првата светска војна и приликите кои следувале по нив претставувале причина повеќе за интензивирање и омасовување на тој процес.

Во дваесеттите години од 20 век, македонските иселеници на северноамериканскиот континент имале веќе формирано околу 9 патриотски друштва²⁶¹ и започнале да го привлекуваат сè повеќе вниманието на политичките сили во македонското национално и револуционерно движење. Имено, нивниот зголемен број претставувал од една страна можен извор на материјални средства, а од друга страна иселениците можеле да бидат искористени како значајна врска за промовирање на идеите и целите на револуционерното движење во една моќна држава како што била САД.²⁶² Токму за Внатрешната македонска револуционерна организација (ВМРО), а особено за нејзиниот лидер Тодор Александров²⁶³, македонската емиграција во Северна Америка претставу-

261 Тодор Чепреганов, *Два документи за активността...Op.cit.*, стр. 108.

262 Иван Катарциев, *Op.cit.*, стр. 403.

263 Тодор Александров (Штип, 1881 – Сугарево, 1924), македонски револуционер, член на ВМОРО и ВМРО, член на ЦК на ВМРО и нејзин лидер. Учителствувал во Винаца, во Кратово и во Штип. Бил еден од раководителите на Скопскиот револуционерен округ по 1906 година, а следната година бил избран за скопски окружен војвода. Во 1911 година бил избран во Централниот комитет на ВМОРО заедно со Христо Чернопеев и Петар Чаулев. Учествовал во Балканските војни како раководител на чета во составот на Македонско-одринското доброволство, а во Првата светска војна бил во составот на Бугарската армија. Во 1919 година заедно со Петар Чаулев и Александар Протогеров ја возобновиле ВМРО и нејзината дејност во вардарскиот и во егејскиот дел на Македонија. Тој бил еден од потписниците на Мајскиот манифест за обединување на сите македонски револуционери движења, но набрзо го повлекол потписот од документот. Убиен е на 31 август 1924 година во близина на селото Сугарево, Пиринска Македонија.

вала исклучително важен фактор заради можноста за афирмација на македонското прашање во САД и Канада, интензивирање на потрагата по истакнати личности кои би дале некаков придонес во таа насока и заради можноста за финансиска помош за потребите на Организацијата.²⁶⁴ Во 1921 година Тодор Александров го испраќа Сребрен Поппетров во САД со задача да ги обедини сите друштва во една, единствена организација под патронат на ВМРО.²⁶⁵ Поппетров ги поврзал бугарско-македонските друштва и братства и преостанало уште нивно обединување.²⁶⁶ На 1 октомври 1922 година во градот Форт Вејн, во државата Индијана, бил свикан Основачкиот конгрес на македонските друштва кои се обединиле во *Сојуз на македонски политички организации* МПО во Соединетите Американски Држави и Канада. Во Првиот устав на МПО усвоен на 4 октомври 1922 година, а дополнет на Третиот годишен конгрес на 31 август 1924 година, потпишан²⁶⁷ од страна на секретарот на Централниот комитет на Организацијата, Јордан Чкатров²⁶⁸, е наведено дека: *Македонските имигранти во САД и Канада, без разлика на народности, вера, пол и политичко убедување согледувајќи ја потребата од организирана дејност за ослободување на родната МАКЕДОНИЈА се организираат во Политичко-културна организација.*²⁶⁹ Двете основни цели кон кои требало да се стреми МПО биле:

264 Ibidem, стр. 282.

265 Ibid.

266 Тодор Чепреганов, *Два документи за активността... Оп. cit.*, стр. 108.

267 Ставот на Организацијата е дека под Уставот на истата не треба да биде потпишано ниту едно лице заради избегнување на можноста да се персонализира со една личност. Потписот на Чкатров на крајот од документот има единствена цел да се потврди дека таа копија е верна на оригиналниот документ.

268 Јордан Чкатров (Прилеп, 1898 – Скопје, 1946) – член на ВМРО и на Студентското друштво „Вардар“ во Софија. Во 1924 г. од ЦК на ВМРО бил испратен во САД за да ги организира иселеничките македонски друштва. Од 1924 до 1927 г. бил секретар на Сојузот на МПО и главен редактор на неговиот орган „Македонска трибуна“. Од 1928 г., по враќањето во Бугарија, бил еден од најблиските соработници на Иван Михајлов. Од 1934 г., по ликвидацијата на ВМРО во Бугарија, работел како адвокат. Во времето на бугарската окупација на Македонија бил адвокат во Скопје. По војната бил уапсен, осуден и ликвидиран од македонската власт.

269 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија на бугарската емиграција во САЩ, Канада и Австралија, том I*, Македонски научен институт, Софија: 1995, стр. 93. Зоран Тодоровски во книгата *Id Ego Sum - Македонски историски рефлексии* на страница 356 тврди дека Првиот конгрес на МПО се случил во 1924 година, но според документацијата која е достапна, односно печатената верзија на Првиот устав јасно е дефинирано дека истиот е *изработен од Основачкиот конгрес..., на 1 октомври 1922 година и дополнет од Третиот редовен годишен*

- а) Да се бори и дејствува со легални средства за издигнувањето на Македонија во нејзините географски и економски граници во една независна република, којашто најравносно ќе ги гарантира широките и демократски, социјални и економски права и слободи...
- б) Да ја издигне емиграцијата на културен и просветен план, како и да ја разбуди политичката и социјалната самосвест во неа.²⁷⁰

Работата на МПО требало да придонесе за афирмација на барањата на населението кое потекнувало од Македонија, без разлика дали тоа население живеело во Македонија или во САД и Канада, преку организирање на сите емигрантски групи кои имале македонско потекло, но и на останатите балкански народи кои се стремеле кон реализација на националните права. Во секое населено место во САД и Канада каде што живеело население од Македонија постоеле услови за создавање на македонска организација која подоцна би влегла во составот на МПО, а член на организацијата можел да биде *секој постојателен Македонец кој се чувствува и се согласува со целта на централната организација и се задолжува да ѝ исполни нејзините решенија и одлуки.*²⁷¹ Како основа на Уставот на МПО бил земен Уставот на Сојузот на легалните македонски братства во Бугарија кој бил создаден во 1919 година.

Основните принципи на постоењето на МПО биле насочени кон организирање на македонските здруженија во САД и во Канада, поддршка за сонародниците кои се наоѓале под српска и под грчка власт, преку испраќање на апели, телеграми и декларации до меѓународните организации и истакнатите политички двигатели, како и преку собирање и испраќање на финансиски средства за остварување на крајната цел - слободна, обединета и независна Македонија. Во документите кои произлегле при создавањето на македонските братства на примарно место биле истакнати љубовта кон татковината, притоа оценувајќи го ослободителното движење како *дело на македонскиот народ*, како

конгрес на истите организации, свикан на 31 август 1924 година. Види повеќе кај Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Op.cit.*, стр. 96 – 97.

270 *Ibidem*, стр. 93.

271 *Ibid.*, стр. 94.

свештој идеал на нас Македонциите, но и намерата секој Македонец да се бори за слободата на Македонија.²⁷²

Основни органи на МПО претставувале Годишниот конгрес, Вонредниот конгрес и Централниот комитет. Годишните конгреси се свикувале секоја година, додека вонредните секогаш кога имало потреба за нивно свикнување. На годишните конгреси преку избор на трочлена контролна комисија се вршела контрола врз Централниот комитет и неговата работа во реализацијата на зададените задачи и да го одреди местото и датумот на следниот годишен конгрес. Централниот комитет на МПО бил составен од петмина: претседател, потпретседател, секретар, благајник и советник.²⁷³ Особено е значајно што во членот 30 од Уставот на МПО е наведено дека: *Со постојанство на целта Организацијата се распушта и сите средства и архивата треба да се предадат на првото Конститутивно народно собрание во Македонија.*²⁷⁴

Уставот на Организацијата бил составен од тричлена комисија на чие чело стоел Ламбро Киселинчев²⁷⁵. Во периодот помеѓу 1922 и 1926 година Уставот бил распространет исклучиво помеѓу месните организации на МПО, но не и јавно публикуван. Според бугарските историчари Веселин Трајков и Трендафил Митев ова се должи на тоа што МПО во тој период немала сопствена печатница за широко распространување на Уставот, но многу е поверојатно причините да се лоцираат во фактот што Организацијата скоро три години не била официјално призната и впишана во регистарот на легални организации на државата Индијана, како и ставот на Централниот комитет дека Уставот имал потреба да се дополнува во текот на првите неколку конгреси.²⁷⁶

Според Зоран Тодоровски дејствувањето на МПО може да се подели во четири периоди:

I период – Од основањето во 1922 година до почетокот на Втората светска војна

272 Зоран Тодоровски, *Политичките погледи на МПО за ослободување и создавање на независна Македонија*, во *Прв меѓународен научен собир „Иселеништво од Македонија од појавата до денес“*, Крушево 3-5 август 2000 година, Агенција за иселеништво на Република Македонија, Скопје: 2001, стр. 247.

273 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Op.cit.*, стр. 95.

274 *Ibid.*, стр. 96.

275 Ламбро (Ламбро, Ламбо) Киселинчев (Косинец, ? - ?), секретар и потпретседател на МПО во САД. Заедно со раководните тела на МПО ги посетувал македонските колонии во САД со задача за запознавање на американската јавност со македонското прашање и состојбите во вардарскиот и во егејскиот дел на Македонија.

276 *Ibid.*, стр. 97.

II период - Во текот на Втората светска војна

III период - Од 1945 година до 1990 година

IV период - Од 1991 до 2000 година²⁷⁷

Предмет на интерес на нашиот труд е **првиот период** на дејствувањето на МПО, кој во себе ги опфаќа напорите за консолидација на македонските братства во САД и во Канада и нивното обединување во една организација. Во тој период основните начела можат да се лоцираат во повикот до сите македонски иселеници за обединување и заедничко дејствување против поробувачите на Македонија, сè до моментот на создавање на слободна, независна и обединета Македонија. Во *првата фаза*, смета Зоран Тодоровски, *дејствувањето на МПО е измешано, не може да се рече дека е чисто на македонска или на бугарска линија. Во документите тоа е испреплетено. Тоа преплетување трае сè до 1940 година. Но, мора да се признае дека секое писмо, секоја резолуција од конференција, секоја конвенција, извештај - завршува со повокој за борба за создавање на независна, обединета Македонија.*²⁷⁸ Ова балансирање помеѓу македонската и бугарската линија, како што напоменавме повеќе пати во нашиот труд, се должи на фактот што не постоела независна македонска држава со сопствени институции, а во исто време влијанието на Бугарија е силно заради испраќањето на бугарски свештеници и учители. Дејствувањето на Бугарската амбасада во САД, како и блиските врски помеѓу МПО и Националниот комитет на Сојузот на македонските емигрантски братства и фактот дека зад основањето на МПО стоела ВМРО претставуваат елементи кои укажуваат на влијанието од страна на Бугарија на кое била подложна МПО во периодот помеѓу двете светски војни.²⁷⁹

Трендафил Митев исто така ја поделил дејноста на МПО на четири периоди, но таа поделба делумно се разликува од претходната:

I период - Од основањето до 1925 година

II период - Од 1925 до 1934 година

III период - Од 1934 година до крајот на Втората светска војна

IV период - По Втората светска војна

277 Зоран Тодоровски, *Id Ego Sum...* Op. cit., стр. 91 – 92.

278 *Ibidem*, стр. 372.

279 *Ibid.*, стр. 371 – 372.

Митев смета дека првите години (1922 - 1925) претставуваат период на развивање и етаблирање на МПО како самостојна организација. Веќе од 1925 година, МПО станува политички активна, период кога се појавува и нејзиниот печатен орган – „Македонска трибуна“, која од 1934 година воведува и страници на англиски јазик.²⁸⁰

Од основањето на МПО до почетокот на Втората светска војна на чело на Централниот комитет на организацијата биле избрани тројца претседатели: Атанас Стефанов (1922 - 1923), Васил Есчов (1923 - 1924) и Пандил Шанев²⁸¹ (1924 - 1939).²⁸²

Подготовките за свикување на Првиот конгрес на МПО започнале во август 1922 година. Киселинчев цврсто стоел на ставот дека основата на дејствувањето на Организацијата треба да биде девизата *Македонија на Македонциџе*, бидејќи дотогашната практика покажала дека е невозможно да се создаде единствена држава на бугарскиот народ, па создавањето на Македонија и Бугарија како посебни држави би претставувало најдобра солуција.²⁸³ Основачкиот конгрес на Сојузот на македонски политички организации претставувал собир на делегати од девет друштва со македонски карактер: братството *Прилеј* од Стилтон, Пенсилванија, братството *Независносиј* од Дукејн, Пенсилванија, братството од градот Ингстаун, Охајо, братството од градот Индијанаполис, Индијана, организацијата од градот Гери, Индијана, братството од градот Детроит, Мичиген, братството од градот Ленсинг, Мичиген, братството *Илинден* од Њујорк, братството од Дејтон, Охајо, како и

280 Trendafil Mitev, *The Macedonian Patriotic Organization in the United States, Canada and Australia*, стр. 8-9. Достапно на: <http://vmro.150m.com/en/mpo/index.html> (16.5.2011).

281 Пандил Шанев (Горно Врбени (Екши Су), 1888 – Индијанаполис, САД, 1939), македонски општественик и активист помеѓу македонската емиграција во САД. Во 1924 година е избран за претседател на Централниот комитет на Македонската политичка организација. Во текот на неговиот мандат е преместено седиштето на МПО во Индијанаполис и започнал да се печати органот *Македонска трибуна*. Извршил самоубиство на 26 јануари 1939 година.

282 По смртта на Пандил Шанев на 26 јануари 1939 година на местото претседател на Централниот комитет на организацијата е назначен Коста Попов, дотогашниот потпретседател. Но Осумнаесеттиот редовен конгрес на организацијата на која Попов е избран за легитимен претседател е одржан во градот Јангстоун, Охајо, на 8, 9 и 10 септември 1939 година, една седмица по почетокот на Втората светска војна.

283 Костадин Гърдев, *Македонскиџе џаџриотџически орџанизациџи в Канада оџи основанеџо и до 1987*, Универзитетско издателство „Климент Охридски“, Софија: 1991, стр. 11-13.

братствата од Спрингфилд и Синсинати, Охајо кои не биле во можност да испратат свои делегати, но го поздравиле конгресот и повикале на обединување на сите македонски здруженија во САД и во Канада.²⁸⁴

Првиот Централен комитет на организацијата бил во следниот состав:

Претседател - Атанас Стефанов, Форт Вејн

Потпретседател - Трајан Николов, Индијанаполис

Секретар - Михаил Николов, Форт Вејн

Благајник - Атанас Лебамов, Форт Вејн

Советник - Павел Ангелов, Чикаго

Надзорната комисија била составена од Петар Досев, Милан Недев и Стојан Лазаров, а конгресот бил затворен на 4 октомври со говорот на Михаил Николов.²⁸⁵

МПО била формирана како легална, демократска и самостојна организација на емиграцијата од Македонија која требало целосно да се посвети кон поништување на Нејскиот мировен договор²⁸⁶, ослободување на Македонија и културно издигнување на Бугарите од Македонија кои живеат во САД.²⁸⁷ Нејзините активности биле финансирани од собирање на месечна членарина во износ од 50 центи за членови од машки пол и 25 центи за членови од женски пол. Секоја месна организација имала обврска половина од приходите да ги испраќа на централата. Во оваа сума влегувале приходите од членарината, но и приходите од организираните пикници, вечери и средби. Според Уставот, Централниот комитет на МПО имал можност да бара доброволни донации, а сите средства биле депонирани во банка на сметка на име на Централниот комитет на МПО. При подигнување на средства задолжи-

284 *Македонски алманах*, Ц. К. на МПО, Индијанаполис, Индијана: 1940, стр. 222.

285 *Ibidem*, 223.

286 Нејскиот мировен договор бил потпишан на 27 ноември 1919 година во местото Неј, во околина на Париз. Според овој договор Бугарија направила територијални отстапки кон своите соседи и изгубила една десеттина од сопствената територија. Дополнително, договорот предвидел ограничување на нејзината војска на 20.000 луѓе, како и плаќање на воени репарации во износ од 2.250.000.000 златни франци. Во врска со територијалното разграничување на Бугарија и одредбите на мировниот договор во Неј, МПО константно бил на ставот, карактеристичен за политичките субјекти во Бугарија во периодот меѓу двете светски војни, за ревизија на истиот.

287 Костадин Гърдев, *Македонските патриотически... Оп. cit.*, стр. 15-16.

телно било присуство на двајца членови на Централниот комитет, од кои барем едниот би морал да биде благајникот на организацијата.²⁸⁸

Од 2 до 4 септември 1923 година во градот Индијанаполис, Индијана бил одржан Вториот конгрес на организацијата. За претседател на централниот комитет бил избран Васил Ишков, потпретседател – Атанас Лебамов, секретар Михаил Николов, благајник Мајк Козма и советник Павел Ангелов. Кон почетокот на 1923 година, во февруари било испратено писмо од Илинденската организација до Централниот комитет на МПО во кое била наведена примарната должност на македонските организации во САД: *Македонецот е должен, каде и да се наоѓа, каква и да е неговата социјална положба, треба да ги поддржува борците во Македонија, да ја зајознае општите јавности во Новиот Свет со вистинската положба на Македонија и да ја пригубие за нејзината кауза: и да собира неопходни материјални средства за поддршка на борбата во Македонија.*²⁸⁹ Првите проблеми со кои се соочила организацијата биле од организациски карактер. Особено големо внимание се обрнувало кон изборот на делегати и пополнување на истакнатите места во структурите на организацијата. Во таков контекст е и писмото од 29 јули 1923 година испратено од Михаил Николов, секретар на Организацијата во кое му одговара на писмото на Ламбро Тенекиев од Торонто: *Во право сте и многу сте во право, кога кажувате организацијата да се бази од компримираните личности. Тоа е едно особено мачно прашање, со кое треба следниот конгрес да се занимава... Таму е нашето сисание и само тогаш ние ќе можеме да ја добиеме довербата на народот.*²⁹⁰

Единствениот документ кој произлегол од одржувањето на Вториот конгрес на МПО претставува Резолуцијата која била изгласана на 4 септември 1923 година. Во неа е нагласено дека македонското прашање е едно од главните причини за затегнатоста во Европа и дека единственото решение на тој проблем е преку создавање на една *Балканска Федерација* во чиј состав би влегле Македонија, Тракија, Албанија, Хрватска, Црна Гора и други врз база на еднаквост и братство како автономни обединети држави.²⁹¹ По завршувањето на Конгресот,

288 Trendafil Mitev, *Op.cit.*, стр 7.

289 Зоран Тодоровски, *Политичките погледи на МПО...* *Op. cit.*, стр. 248.

290 Државен архив на Република Македонија (ДАРМ), ф. Македонска патриотска организација-вариант, к. 2.

291 Костадин Гърдев, *Македонските патриотски...* *Op. cit.*, стр. 15-16.

од ноември до декември 1923 година, со цел афирмација на новата организација, Михаил Николов во Детроит, Толедо, Лорејн, Кливленд, Акрон, Трентон и Масилон, Јангстаун, Питсбург и Дјукејн ги посетил месните организации.

1924 година е особено значајна во прогресот на Организацијата во сите сегменти од нејзиното постоење. Во таа година освен одржувањето на Третиот редовен конгрес и убиството на Тодор Александров кое резултира со омасовување на МПО и креирање на заеднички ставови, започнува да излегува и *Билтен на Сојузот на македонските ѝолиитички организации во Соединетите Држави и Канада*. Билтенот, чијшто прв број излегол во 1924 година, бил објавуван и на англиски јазик за да биде достапен за поширока читателска публика.²⁹²

Третиот конгрес на МПО се одржал во градот Форт Вејн, Индијана од 31 август до 4 септември 1924 година. Почетокот на конгресот се совпаднал со убиството на Тодор Александров. На конгресот како претставник на Македонскиот национален комитет во Бугарија и на Централниот комитет на ВМРО бил присутен Јордан Чкатров кој бил избран за секретар на Централниот комитет на организацијата.²⁹³ Јордан Чкатров пристигнал на 2 август 1924 година и со себе носел полномошно потпишано од Тодор Александров со кое се потврдувало дека тој е легален претставник на Централниот комитет на ВМРО. Тој се вклучил во работата на МПО Костур од Форт Вејн и во организирањето на Третиот конгрес. Според Џорџ Лебамов, син и внук на основачите на МПО, оваа година претставувала крстопат за иднината на МПО во нивната политичка ориентација кон левите или кон десните сили на ВМРО. Но

292 Во зборникот на документи под наслов *Документи за Македонија на бугарската емиграција во САЩ, Канада и Австралија* во редакција на Веселин Трајкови и Трендафил Митев, во издание на Македонскиот научен институт на страница 103 во фуснота бр. 1 е наведено дека првиот број на Билтенот на Сојузот на Македонските политички организации е излезен во почетокот на 1925 година. Тоа тврдење е погрешно. Третиот број на билтенот кој е излезен на 18 октомври 1924 година во Индијанаполис на насловната страница има повик од страна на ЦК на МПО за САД и Канада упатен до сите Македонци во кој се бара нивно обединување, а има и дел кој е посветен на убиството на Тодор Александров, лидерот на ВМРО, под наслов *Тој не умира*. Види подетално ДАРМ, ф. МПО-варианса. Првиот број на Билтенот излегува кон крајот на март, 1923 година. Види Костадин Гърдев, *Македонските ѝолиитически... Оп. cit.*

293 *Македонски алманахъ, Оп. cit.*, стр. 223.

Јордан Чкатров кој бил под силно влијание на Ванчо Михајлов²⁹⁴, ја довел организацијата целосно под влијание на лидерот на ВМРО.²⁹⁵

На Конгресот учествувале околу 800 делегати. На него бил усвоен Уставот на МПО, било одлучено во организацијата да имаат право на членство единствено свештениците кои биле родени во Македонија, а Покрај Чкатров, за нов претседател на МПО бил избран Пандил Шанев, а на местото потпретседател бил избран Гел Србинов. Останатите членови на Ц. К. биле: Таше Попчев – благајник, Ламбо Киселинчев – советник, а контролната комисија ја сочинувале Тодор Василев, Вангел Шишков и Стојан Георгиев.²⁹⁶ По изборот на новиот состав на Централниот комитет, во Индијанаполис била отворена постојана сојузна канцеларија на организацијата со што седиштето било префрлено од Форт Вејн. Програмската декларација која била донесена на Конгресот поаѓала од основата на Уставот на МПО - претворање на Македонија во независна република, а како компромисно решение било прифатливо и доделување на автономен статус на Македонија или пропагирање на идејата за Балканска Федерација.²⁹⁷

Во резолуцијата од Конгресот, Централниот комитет на МПО се противел на испраќањето бугарски свештеници да дејствуваат помеѓу иселениците, бидејќи на тој начин тие делувале *против интересите на македонската емиграција, која тој чин го смета за незаконски и непријателски*.²⁹⁸ Централниот комитет на МПО на 16 декември 1924 година испратил писмо до претседателите на македонските организации во САД и Канада во кое се предупредуваат организациите *да не ја препраќаат собраната помош за македонските бежанци во Бугарија преку свештеникот Велко Појов и бугарската леѓација во Вашингтон, туку*

294 Иван Михајлов (Ново Село, Штип, 1896 – Рим, Италија, 1990). По убиството на Тодор Александров станал член на ЦК на ВМРО (1924), а по убиството на Александар Протогеров го презел раководството на организацијата. По преврат во Бугарија на 19 мај (1934) емигрирал во Турција. Имал плодна соработка со десничарски организации во Хрватска, Италија, Германија и Унгарија. Во текот на Втората светска војна престојувал во Загреб и дејствувал како личен советник на Анте Павелиќ. Во 1944 година пристигнал во Скопје со цел да формира самостојна македонска држава под патронат на Германија. По капитулацијата на Германија емигрирал во Австрија, а потоа во Италија, каде што живеел до неговата смрт.

295 Интервју на Џорџ Лемабов за Капитал. Достапно на <http://www.kapital.com.mk/> (26 јули 2005).

296 *Македонски алманахъ*, *Op.cit.*, стр. 223.

297 Зоран Тодоровски, *Политичките погледи на МПО...* *Op. cit.*, стр. 250.

298 *Ibidem*, стр. 250.

и преку Сојузој на МПО во САД и Канада.²⁹⁹ За да се постигне целосно обединување и изедначување на ставовите на македонската емиграција во САД, Канада и во Бугарија, Централниот комитет на МПО во 1924 година дал предлог за создавање на врховно тело на легалните македонски организации кое би ги ирејисџавувало инџересиџе на македонскиот народ иред официјалниот и неофицијалниот свеј..., да се води борба за извојување слобода на нашиџа мила џајковина со седиште во некоја од европските престолнини.³⁰⁰

Помеѓу 6 и 24 септември 1924 година биле одржани низа средби на кои се дискутирало убиството на Тодор Александров. На 23 септември 1924 година Централниот комитет на МПО издава Окружно писмо бр. 8 во кое убиството на водачот на ВМРО го оценува како голема загуба за македонските Бугари и за да се спречи опаѓањето на влијанието на месните организации се повикува сите македонски Бугари во САД и во Канада да се сплотат уште повеќе под знамето на Македонија.³⁰¹ Изборот на новото раководство резултирал со омасовување на организацијата и интензивирање на кореспонденцијата со различни институции, организации и владејачки структури. Се интензивирало и собирањето на помош за бегалците од Македонија кои се наоѓале во Бугарија. Влегувањето на Чкатров во МПО претставувало силен импулс во нејзината работа. Чкатров кој имал искуство на организациски и агитаторски план влијаел врз интензивирање, масовизирање и проширување на дејноста на организацијата. Тој во периодот септември - ноември посетил голем број месни организации, при што примарната тема за дискусија била *Борбаџа на Македонија за слобода и независној*.³⁰² Веднаш по неговото пристигнување во САД тој истакнал: *Македонциџе сакаат џелосна независној и се надеваат дека, џорано или џодоцна, ќе се создаде една Балканска Реџублика од сиџе балкански држави, односно федерални држави*.³⁰³ Од јануари до јуни 1925 година Чкатров заминал на втора обиколка на месните комитети на МПО. Тој ги посетил Гранит Сити, Форт Вејн, Спрингфилд, Медисон, Синсинати, Чикаго, Гери и други градови. По завршувањето на таа негова мисија бројот на мес-

299 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Op. cit.*, стр. 101.

300 Зоран Тодоровски, *Полиџичкиџе џоџлеги на МПО... Op. cit.*, стр. 251.

301 Костадин Гърдев, *Македонскиџе џаџриотџески... Op. cit.*, стр. 31-34.

302 *Ibid.*

303 Зоран Тодоровски, *Полиџичкиџе џоџлеги на МПО... Op. cit.*, стр. 249-250.

ни организации на МПО се зголемил на 22, 21 во САД и една во Канада.³⁰⁴ Колку било силно неговото влијание во истата може најдобро да се согледа при подготовките за одржувањето на Четвртиот редовен годишен конгрес на организацијата во 1925 година. Имено, иако според Уставот на Организацијата било предвидено годишните конгреси да се одржуваат во првата половина на месец септември секоја година, до претседателот на МПО било испратено писмо во кое се бара одржувањето на редовниот конгрес да биде организирано кон крајот на јули 1925 година заради фактот што на секретарот Чкатров му бил одобрен престој во Соединетите Американски Држави до 15 август 1925 година и доколку се останело на практиката конгресите да се одржуваат во септември постоела голема веројатност секретарот да не присуствува на истиот.³⁰⁵ Во истото писмо кое е датирано од 9 јули 1925 година покрај препораките до претседателот Шанев за отпочнување на организирањето на конгресот е наведена и препораката во согласност со Уставот во врска со бројот на делегатите кои би ги претставувале македонските братства на конгресот. Секое братство кое броело до 30 члена имало право да испрати по еден делегат, братството кое броело помеѓу 30 и 60 членови можело да испрати два делегата, додека сите братства кои броеле над 60 члена имале право да испратат тројца делегати, што претставувало максимален број на претставници. Но бројноста на делегатите би требало да биде строго определена врз информациите од списокот со членови кој бил доставуван до централата пред свикнувањето на секој конгрес.³⁰⁶

На 10 февруари 1925 година Централниот комитет на МПО изготвил Декларација која ја упатил до Друштвото на народите, до сите влади, меѓународни институции, универзитети и до сите културни институции и личности кои работат во правец на хуманоста и за мир во светот. Во декларацијата се наведени бројки на затворени училишта, цркви и манастири, забранети весници и изгорени библиотеки. Декларирајќи ја девизата на Вилијам Гледстоун *Македонија на Македонциите*, Централниот комитет побарал меѓународна истрага за случувањата во вардарскиот и во егејскиот дел на Македонија, кој бил опишуван од страна на грчкиот печат како *Африканска колонија, Сибир, Пекол и сл.*³⁰⁷

304 Костадин Гърдев, *Македонските патриотически... Op. cit.*, стр. 37-41.

305 ДАРМ. ф. МПО-вариа.

306 *Ibidem.*

307 ДАРМ. ф. Македонски национален комитет к. 5 а.е.102.

Цитиран е Вандервелд, поранешниот премиер на Белгија, опишан како една од најеминентните личности во Европа, кој имал можност да ги гледа македонските бегалци од егејскиот дел на Македонија: *Јас имам видено ужасни глејки во шекој на мојој живој, мизеријата на воениите зајвореници, бегалциите во шекој на војната, агонијата на прегладнејите руски селани по шечението на Волгач, но јас никогаши во живојој немав видено ништо така шокантно како макиите на македонските бегалци во Буџарија.*³⁰⁸

На 6 јули 1925 година МПО била официјално регистрирана како легална организација според законот на државата Индијана. Четвртиот редовен годишен конгрес на МПО започнал со работа на 6 септември 1925 година³⁰⁹ бидејќи во меѓувреме бил регулиран престојот на Јордан Чкатров. На тој конгрес за прв пат бил подготвен извештај или отчет за работата на организацијата во изминатата година кој им бил даден на делегатите за да биде предмет на анализа и дискусија. Од 1927 година Годишниот извештај бил печатен во брошура.³¹⁰ Во Отчетот за работата на Централниот комитет од претходната година³¹¹ кој требало да биде презентираан пред делегатите, е наведено дека *без создавањето на една слободна и независна Македонија, која од своја страна ќе биде неопходна претпоставка за сילוјувањето и пообројувањето на оситаните балкански држави, мир на Балканскиот Полуостров нема и не може да има, а сѐмоението за крвавите случувања оштетило во Европа ќе бидат на сцена.*³¹² Понатаму, во Отчетот е наведен и фактот дека еден од најголемите проблеми со кој се соочува Централниот комитет е неможноста да биде презентираан точен список на членството и дека во годината која претстои една од примарните цели би бил обидот да се обезбедат статистички податоци за вкупниот број на македонската емиграција во САД и во Канада.³¹³ Во заклучокот на документот Централниот комитет ги повикува *Македонците, без разлика на народноста и религијата, да бидат помеѓу најсмелите и доблесни војници за илти идеали (обединување на балканските народи за соживот – заб. И. А.Б.), нека македонската имиграција во Соединетите Држави и во Кана-*

308 *Ibidem.*

309 АМПО, ф.2, а.е. 10.

310 Trendafil Mitev, *MPO in the United States... Op. cit.*, стр. 9.

311 На крајот од документот е наведен целиот состав на Централниот комитет на МПО, но потпишан е само советникот Ламбо Киселинчев.

312 ДАРМ, ф. МПО, к. 3, а.е. 1., стр. 2.

313 *Ibidem*, стр. 18.

да го вложи својот ум својата енергија и преданост, за да го приближи денот на македонското ослободување и оштенобалканско обединување.³¹⁴ Во извештајот на Централниот комитет на МПО од Четвртиот конгрес е наведено дека принципот врз кој се водело раководството е чесна и несебична дејност, што ќе ја придобие довербата на емигранцијата и ќе ја подготви за материјални жртви.³¹⁵ Особено е интересен ставот на Централниот комитет во врска со тоа кој би можел да биде член на Сојузот на МПО. Иако во Уставот на Организацијата било јасно наведено дека во истата може да членува секој чесен Македонец, на писмото на претседателот на МПО од Лорејн во кое било наведено дека некои емигранти од Сивара Бугарија имале тенденции да ја претворат организацијата во една оштена бугарска, од страна на Централниот комитет бил испратен одговор, потпишан од претседателот Пандил Шанев и од секретарот Јордан Чкатров во кој му се укажувало на претседателот на МПО Лорејн да не попушта на притисоците и да не ја уништува независноста на организацијата, во која можат да влезат како редовни членови само оние кои се родени во Македонија, или пак го потекло се Македонци.³¹⁶

Во врска со убиството на Тодор Александров на Конгресот бил заземен став дека зад ликвидацијата на лидерот на ВМРО стоела Комунистичката интернационала од Москва која се обидувала да ја вовлече македонската организација во сопствените револуционерни експерименти.³¹⁷ На Конгресот била донесена и одлуката печатениот орган на МПО да се вика Македонска трибуна, а била испратена покана до Крсто Велјанов, публицист од Софија, за да го заземе местото редактор на органот.

На 27 октомври 1925 година Централниот комитет на МПО испратил Прогласение и апел во име на Македонија до јавноста свест во Европа и во Америка. Во документот, кој е испратен во име на 45.000 Македонци од САД и од Канада, остро се протестира заради политиката на балканските држави и европските сили кон Македонија. Тие (балканските држави и европските сили - заб. И. А.) ја поделија нашата родна земја на три различни делови. Тие ѝ го уништија економското единство и се причина за егзодусот на стотици илјади најбрилијантни синови на Ма-

314 *Ibid.*, стр. 20.

315 Зоран Тодоровски, *Политичките погледи на МПО...* *Op. cit.*, стр. 248.

316 *Ibidem*, стр. 246.

317 Костадин Гърдев, *Македонските патриотически...* *Op. cit.*, стр. 37-41.

кедонија.³¹⁸ Во протестот се наведени состојбата на цивилното население во трите делови на Македонија, како и страдањето на населението во градот Петрич за време на грчко-бугарскиот судир од 1925 година. Во завршниот дел од документот, потпишан од страна на претседателот Пандил Шанев и од советникот Ламбо Киселинчев, е наведено барањето: *Централниот комитет бара заштита за малиот и несрекен народ, кој, за време на последните декади беше давен во крвта на недовните синови и стана играчка на властите на балканските држави и на европските сили во нивните постојани битки, интриги и натпреварувања политички од лични политички амбиции. Отичука, овој ајел е создаден во името на хуманоста и честта на нашиот век, како и во интерес на балканските народи.*³¹⁹

За време на одржувањето на Петтиот конгрес на МПО во Харисбург, Пенсилванија, кој започнал со работа на 6 септември 1926 година, Јордан Чкатров оценил дека Сојузот на МПО, кој броел дваесет и три организации³²⁰, покрај Сојузот на македонските братства во Бугарија, претставува еден од носителите на борбата за укинување на одредбите од Нејскиот договор или негово ревидирање. Три месеци претходно, во јуни 1926 година, во текот на одржувањето на првиот банкет на македонското братство *Правда*, Јордан Чкатров ги истакнал следните заложби на МПО: *Нашиа цел е да создадеме една слободна и независна Македонија. Само со тоа решение може да се гарантира економскиот развојок на сите, само тоа може да го обезбеди мирот на Балканскиот Полуостров. Независна Македонија е првиот чекор кон Балканската Федерација.*³²¹ За време на Конгресот во брошура бил публикуван и Уставот на МПО на бугарски и на англиски јазик.³²² Бидејќи Крсто Велјанов ја одбил поканата да биде редактор на органот на МПО, на тоа место бил избран Борис Зографов³²³. Конгресот донел и една декла-

318 АМПО, ф. 2., а.е. 5.

319 *Ibidem*.

320 ДАРМ, ф. МПО, к. 4

321 Зоран Тодоровски, *Политичките погледи на МПО... Op. cit.*, стр. 250.

322 Костадин Гърдев, *Македонските патриотически... Op. cit.*, стр. 50.

323 Борис Зографов (Битола, 1891 - Софија, Бугарија, 1957 година), прв редактор на весникот „Македонска трибуна“. Во Балканските војни во 1912 година бил доброволец во Македоно-одринското доброволство. За време на Првата светска војна бил подофицер во бугарската армија. Во 1918 г. завршил словенска филологија на Софискиот универзитет. Од 1918 до 1920 г. бил учител во Луковит и во Софија. Препорачан е од Крсто Велјанов на ЦК на МПО за главен редактор на весникот „Македонска трибуна“. Од Софија заминува кон крајот на декември

рација во која бил осуден пасивниот став на Друштвото на народите кој бил проследен со задушвање на малцинските права на бугарското население во вардарскиот дел на Македонија.³²⁴ Главната цел на Сојузот била дефинирана како *Слобода, независноси и федерација*.

Во Резолуцијата која била донесена на Петтиот годишен конгрес на МПО е побарано ревидирање на Нејскиот мировен договор заради тешката состојба во Македонија која произлегла како директна последица од истиот, но е направена и една паралела помеѓу тешката судбина на Македонците со судбината на Ирците под Велика Британија, Чехословациите под Австрија и Полјациите кои биле поделени помеѓу три империи.³²⁵ Во резолуцијата е дадено мислењето дека *Ефективно и што систем* (на владеење - заб. И. А.) е *постојноста на стотици илјади бегалци, стотици заворени училишта и осквернати цркви недостигајќи од лична и од општествена безбедност, недостигајќи од верска слобода...*³²⁶

Во 1926 година голем дел од активностите на Централниот комитет на МПО биле насочени кон издавањето на органот на партијата и распространувањето на ставовите и одлуките на организацијата. Централниот комитет формирал во Њујорк информативен центар под име *Македонско биро за печат* или *Македонско прес биро* со цел *осветлување на американската општествена јавност* за проблемите на Македонија и за *одржување на постојани врски со американските печат*.³²⁷ Во Прес бирото работеле Киселинчев и Христо Низамов³²⁸ и имале право да печатат и објавуваат ставови во името на Централниот комитет,

1926 година и пристигнува во Индијанаполис на 5 јануари 1927 година. Го прави дизајнот на весникот и ја пишува воведната статија за првиот број, кој излегува на 10 февруари 1927 година. Се противи на интервенцијата на МПО во братоубиствените и фракционерски борби во ВМРО и дава оставка како редактор на Деветтиот конгрес на МПО во Јангстаун во 1930 година.

324 *Ibidem*.

325 ДАРМ, ф. МПО-вариа.

326 *Ibidem*.

327 Зоран Тодоровски, *Политичките погледи на МПО... Op.cit.*, стр. 249.

328 Христо Низамов (Јанковец, 1903 – Индијанаполис, САД, 1989), истакнат деец на македонската емиграција во САД, американски журналист и општественик. Бил секретар на МПО „Илинден“ во Њујорк, а во 1927 година заедно со Лабро Киселинчев го создал информационото биро на МПО во Њујорк. Еден од најистакнатите членови на МПО. Бил дописник на *Њујорк тајмс*, а по Втората светска војна работел и за *Гласот на Америка*. Бил редактор на весникот *Македонска трибуна*.

имале задача да ги следат натписите поврзани со Македонија од англиското говорно подрачје и да реагираат на сите неточности кои би се појавиле во тие натписи.³²⁹ Кон крајот на годината, Централниот комитет во Њујорк набавил печатарска машина со кириличен фонд од згаснат весник кој излегувал на руски јазик.

Во март 1927 година во градот Форт Вејн било отворено првото македонско-бугарско емигрантско училиште во рамките на МПО *Косџур*. Во Правилникот кој бил изработен за работата на училиштето било наведено дека основната цел на неговото постоење била *да даде минимално првостепенено образование на децата на македоно-бугарската емиграција во градоџ*.³³⁰ Во училиштето кое било раководено од петчлена комисија и два наставника, учениците изучувале бугарски јазик, читање и пишување, како и историја и географија на Македонија и на Бугарија.³³¹ Во ист правец, кон збогатување на можностите на образовните процеси, било и отворањето на библиотеката *Про Македонија*, издавањето на брошури со македонска тематика, а на 10 февруари 1927 година излегол и првиот број на весникот *Македонска трибуна* под редакција на Борис Зографов кој пристигнал на 5 јануари 1927 година во Индијанаполис.³³² Воведната статија ги содржела причините за постоењето на МПО и принципите за борбата за ослободување на Македонија.

Шестиот конгрес на МПО се одржал во првиот викенд на септември 1927 година во градот Акрон, Охајо. Во отчетот на Централниот комитет за изминатата година основната цел кон која се стремела МПО претставувала *слободна и независна Македонија во обединети Балкан, во рамките на една федерација*.³³³ На Конгресот било потврдено барањето за *политичко решавање на македонското прашање, осигурување на идеалите за слободна и независна Македонија и обединети Балкан, со формирање на една федерација, основана врз база на целосна рамноправност на сите држави што ја сочинуваат*.³³⁴ Во Декларацијата од Шестиот конгрес јасно е истакнато противењето на Сојузот на

329 Костадин Гърдев, *Македонските патриотически... Оп. cit.*, стр. 56.

330 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија... Оп. cit.*, стр. 122.

331 *Ibidem*.

332 Подетално за печатениот орган на ЦК на МПО *Македонска трибуна* види во делот кој се однесува исклучиво на весникот.

333 ДАРМ, ф. МПО-вариа.

334 Зоран Тодоровски, *Политичките погледи на МПО... Оп. cit.*, стр. 251.

МПО на договорот за доброволна размена на населението помеѓу Бугарија и Грција и последиците кои следуваат од истата. *Грчката и бугарската влада ќе преземаат чекори за продажба на нашите цркви, училишта и гробишта во Македонија под грчка власт. Тие се соодветеноси на нашите луѓе и никој не поседува морално или легално право да влијае врз таквиот чекор кој е осуден од човечноста и совеста.*³³⁵ По одржувањето на Конгресот заради престанокот на дозволата за престој во САД, Јордан Чкатров морал да замине во Бугарија и да ја напушти работата во емигрантските кругови. Со неговото заминување настанал период на пасивизација на организацијата, процес кој може да се согледа преку фактот што ниту еден член на Централниот комитет на МПО не посетил ниту една месна организација во годината која следувала.³³⁶

Во Отчетот на Конгресот ЦК на МПО ја истакнал особено важно улога на новосоздаденото Македонското биро за печат кое дејствувало од Њујорк ги изнесувало ставовите на македонските организации. Заради работата на Бирото се почесто македонското прашање било тема на дискусија кај видни американски и европски политички авторитети. Освен ставовите на ЦК на МПО, Прес бирото објавувало и ставови и декларации и на други македонски организации. Таков е случајот со објавувањето и дистрибуцијата на *Декларацијата на Централниот комитет на Внатрешната македонска револуционерна организација* од 12 ноември 1927 година во која биле објаснети причините за дејноста на четите на Организацијата против српските и грчките власти во Вардарска и во Егејска Македонија. Во Декларацијата е наведен случајот со убиството на таткото и братот на Ванчо Михајлов, лидерот на ВМРО, од страна на српските власти, има еден хронолошки приказ на српската власт во вардарскиот дел на Македонија помеѓу Балканските војни и Првата светска војна, но е направена и една паралела помеѓу владеењето на југословенскиот крал Александар Караѓорѓевиќ³³⁷ и султанот Абдул Хамид³³⁸, во која мерките на српскиот владетел

335 ДАРМ, ф. МПО-вариант.

336 Костадин Гърдев, *Македонските патриотически... Оп. cit.*, стр. 115.

337 Александар I Караѓорѓевиќ (Цетиње, 4/16 декември 1888 - Марсеј, 9. октомври 1934), регент престолонаследник на Кралството Србија (1914 - 1918), регент престолонаследник на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците (1918 - 1921), крал на Србите, Хрватите и Словенците (1921 - 1929) и крал на Југославија (1929 - 1934).

338 Абдул Хамид II, (21 септември 1842 година, Истанбул - 10 февруари 1918 година, Истанбул - 34-тиот султан на Отоманското Царство во

ги надминале оние на османлискиот султан во однос на теророт и бруталноста.³³⁹ *Српската власт сака да не убеди дека незаконието и лагите се водечките принципи на човештвоето. Македонското ослободително движење преку неговата конечна победа ќе докаже колку српската власт е во заблуда.*³⁴⁰

Во втората половина на третата декада на дваесеттиот век одделните организации на МПО започнале процес на создавање на детски, младински и женски организации со цел омасовување на организацијата и нејзина популаризација во американското општество. Кон средината на триесеттите години на дваесеттиот век таа цел била постигната бидејќи на церемониите кои претходеле на годишните конгреси на МПО присуствувале околу 5.000 луѓе.³⁴¹

Централниот комитет на МПО во 1927 година испратил протест против *ајсењето на македонските студенти*³⁴² *од Скопскиот универзитет* и *измачувањето на кое бил подложен македонскиот народ.*³⁴³ Тешката состојба на Македонците во егејскиот и во вардарскиот дел на Македонија биле вметнати и во протестите кои биле упатувани во 1927 година до Друштвото на народите, во кои се барало брза реакција за решавање на македонското прашање, гаранции за мирен живот и економски напредок, *кон легитимното и праведното барање на Македониите за нејриспирасно спроведување на договорот за заштитата на мал-*

периодот од 1876 до 1909 година. Абдул Хамид II владеел од 31 август 1876 година, сè до Младотурската револуција во 1908 година. Го објавил првиот Османлиски устав на 23 декември 1876 година. Во 1878 година, го суспендирал и краткотрајниот устав и парламентот.

339 ДАРМ, ф. МПО-вариа.

340 *Ibidem.*

341 Trendafil Mitev, *MPO in the United States...* *Op.cit.*, стр. 12.

342 Се однесува на судскиот процес против членовите на Македонската младинска тајна револуционерна организација (ММТРО) од 1927 година. Зад основањето на организацијата во 1922 година стоел Георги Баждаров, кој го создал и нејзиниот прв устав. Според неговите замисли ММТРО требало да претставува „специјален институт“ за превоспитување и подготвување за дејствување на младата македонска интелигенција. Еден од адвокатите на студентите бил Анте Павелиќ, подоцнежниот лидер на Независната хрватска држава (НДХ). За таа негова улога, како благодарност биле испратени поздравни писма од македонските емигрантски братства во Бугарија. Види повеќе во ДАРМ, ф. Македонски национален комитет, к. 8.

343 Зоран Тодоровски, *Политичките погледи на МПО...* *Op.cit.*, стр. 252.

цинсѝваѝа, како и за ѝочѝѝување на националнѝе, ѝолиѝичкиѝе и кулѝѝурнѝе ѝрава на македонскиѝ народ.³⁴⁴

Ламбо Киселинчев испратил Извештај до Централниот комитет на МПО во врска со неколку средби со политичари, конгресмени и универзитетски професори кон крајот на 1927 и почетокот на 1928 година. Додека престојувал во Вашингтон Киселинчев дознал дека на 27 декември во тој град бил организиран голем научен конгрес на кој требало да учествуваат седумнаесет научни друштва, од кои четири историски. За да се поттикне разговорот во врска со македонското прашање пред американските универзитетски професори, Киселинчев подготвил една брошура под наслов *Балкански Локарно и македонскиѝ ѝрашање* која била отпечатена во *Прес бироѝо* во Њујорк и отпечатена во триста примероци. Тие примероци, заедно со околу двесте примероци од последната декларација на ЦК на ВМРО биле испратени на адресите на сите учесници на конгресот.³⁴⁵

Централниот комитет на МПО одржувал редовни контакти со Илинденската организација од Софија, со Сојузот на македонски братства во Бугарија, со Македонскиот младински сојуз, со македонското студентско друштво *Vardar*, со македонските студентски друштва од Лајпциг и други. Но, факт е дека единствената организација помеѓу емиграцијата за која МПО била сериозно заинтересирана во континуитет била Бугарската православна црква и нејзините епархии.³⁴⁶ МПО имала и добра соработка со емигрантските организации на балканските народи кои немале територијални претензии кон Македонија, а од друга страна емигрантските организации на иселениците од Србија и Грција претставувале предмет на постојан критицизам. Според раководството на МПО, *ѝие* (организациите на Србите и Грците во САД, Канада и Австралија - заб. И. А.) *се обидуваат да создадат ѝогобри меѓународни услови за реализирање на асимилацискиѝе ѝолиѝики во вардарскиѝ и во еѓејскиѝ дел на Македонија*, во координација со политиката на националистичките влади во Белград и во Атина.³⁴⁷

На 10 јуни 1928 година Централниот комитет на МПО испратил апел до претседателот на Друштвото на народите и до сите делегати на Дванаесеттата пленарна седница закажана за први јули 1928 годи-

344 *Ibidem*, стр. 253.

345 ДАРМ, ф. МПО-вариа, а.е. 32.

346 Trendafil Mitev, *MPO in the United States...Op.cit.*, стр. 15.

347 *Ibidem*, стр. 13.

на во Хаг, во кој е направен повторен обид за да се привлече вниманието и меѓународната организација кон случувањата во Македонија. Во апелот многу прецизно се наведени сите убиства, политички пресуди, апсења, обвинувања и притисоци на кои било подложено македонското население од страна на српската и на грчката администрација во изминатите неколку години. Во воведниот дел на апелот е наведено: *Досега ние испраќавме апели до Вас и до авторитетите во светот дека Вие би требало да интервенирате во насока на осигурување на нашите најелементарни цивилни и човечки права; за овозможување на наши човечки, училишни и цркви и дозвола за да го употребуваме нашиот мајчин јазик - бугарскиот. Но денес ние сме принудени да Ви испратиме очајничка молба за Вие да интервенирате за нас и заштитите на живите на нашите сонародници во Македонија.*³⁴⁸ Покрај деталните листи на убиени и осудени лица од страна на српските и на грчките власти, во кои е наведено и убиството на таткото на Ванчо Михајлов и ранувањето на неговиот брат, вметнат е и фактот дека само во вардарскиот дел на Македонија се присутни околу десет илјади жандарми додека во сите останати делови на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците дејствуваат вкупно седум илјади жандарми, што претставувало јасен доказ за намерата да се изврши целосна србизација на тој дел од Македонија.³⁴⁹ Во заклучокот на документот е наведено: *Како што Македонците ја уживаат својата слобода, права и привилегии кои ни се доделени преку Уставот на Соединетите Американски Држави, ние се чувствуваме повикани да реагираме за неподобноста и тешка судбина на нашите родители, роднини и сонародници во Македонија и во нивно име да испраќаме овој нов апел... На крајот како христијани и човечки суштества, ние го подигнуваме гласот во името на еден херојски и несреќен народ осуден на смрт, чието неописливо право за слободен живот и културен и економски развој под сонцето е цинично негирани.*³⁵⁰

Во 1928 година Сојузот на МПО се нашол пред два клучни моменти. Во таа година се случиле два особено значајни настани по кои се одредил правецот на дејствување на организацијата. Првиот настан бил зголемената активност на комунистичките групи предводени од Георг

348 Public Record Office, ф. German Foreign Ministry 33/3704.

349 *Ibidem.*

350 *Ibid.*

ги Пирински³⁵¹ кои во јули 1928 година одржале конференција на која повикале на обединување на сите демократски групи и започнале пропагандна кампања против ВМРО и Иван Михајлов, притоа за прв пат оценувајќи ја Организацијата како фашистичка.³⁵² Вториот настан кој ја ставил МПО пред задолжително одбирање страна во годините кои следувале било убиството на Александар Протогеров во јули 1928 година и поделбата која настанала во ВМРО на протогоеровисти и михајловисти. Во текот на Седмиот конгрес на организацијата кој се одржал од 9 до 12 септември 1928 година во Детроит, Борис Зографов подготвил реферат на тема *Местито на македонската емиграција во борбата за слобода на Македонија*, по што настанала дискусија на која бил заземен заеднички став МПО да остане неутрална од случувањата во ВМРО. На Конгресот било избрано истото раководство, но местото секретар останало непотполнето. Неколку месеци претходно, во мај 1928 година, печатењето на органот *Македонска трибуна* го преземал Стефан Дамјанов. Во Извештајот на Централниот комитет на МПО било наведено: *Ние, Сојузои во Америка, можеме да ѝомаѓаме да бидеме неѝрикосновена резерва, железнои кайиѝал на македонската борба. Ние не можеме да забораваме дека секоѓаш ќе бидеме една ѝреѝина од македонските сили, кои се состојат ишѝе од блокоѝ: емиграцијата во друѓоѝ комѝиѝеѝ - Евроѝа и Македонциѝе во македонската земја.*³⁵³ Во Декларацијата која произлегла од Седмиот конгрес покрај освртот на тешката состојба во вардарскиот и во егејскиот дел на Македонија, особено е значајна шестата точка бидејќи во неа е ставен акцент на заедничката судбина на Македонците и Хрватите во Кралството на СХС. Тоа е прва Декларација на Централниот комитет во која е присутен овој сегмент од борбата за национални права. *Седмиот конгрес, соодветно анализи-*

351 Георги Пирински (Банско, 1901 - Софија, Бугарија, 1992), македонски деец помеѓу емиграцијата во САД. Во 1923 година пристигнал во САД. Работел како рудар, потоа во фабрика за вагони и во Ценерал моторс во градот Понтијак. Бил член на Комунистичката партија на САД и активен деец на Македонскиот народен сојуз, организација чијашто цел била обединување на Македонија преку создавање Балканска Федерација. Бил уредник на весниците „Балканско сдружение“, „Трудова Македонија“ и „Народна волја“. Кон крајот на 1940-те години бил обвинет и осуден на десетгодишна затворска казна поради тенденции за насилно уривање на американската власт. Во 1951 година бил репатриран според макартиевитот Закон за внатрешна сигурност, по што заминал во Бугарија и станал член на Бугарската комунистичка партија. Починал во Софија.

352 Костадин Гърдев, *Македонските ѝаѝриотѝически... Оп. cit.*, стр. 115.

353 Зоран Тодоровски, *Политѝичките ѝогледи на МПО... Оп. cit.*, стр. 248.

рајќи ги скорешните односи помеѓу Белградската централна влада и целата хрватска нација, едногласно декларира, дека белградската политика е иакосна за интересите на јужните Словени, дека таа политика е насочена кон целосно воспоставување на хегемонија на Белград врз несрпските³⁵⁴ народи во Југославија. Како што му посакува успех на херојскиот и слободољубив хрватски народ, измачена, но горда во борбата Македонија доава една братска рака и ветува целосна подготвеност да ја продолжи борбата со уште поголема енергија и двојни сили. Организираната македонска емиграција во Америка е целосно убедена, дека со општите усилби на Хрватите и Македонците борбата против тиранијата и денационализацијата на Белград ќе биде поефективна и на тој начин ќе биде полесно да се извојува самоуправување и слобода за посебните јужнословенски народи.³⁵⁵

Како директна последица од дискусиите на Седмиот конгрес, Централниот комитет на МПО на 29 септември 1928 година испратил Апел до Централниот комитет на ВМРО, до Националниот комитет на Сојузот на македонските братства во Софија и до Секретаријатот на Сојузот на македонските студентски друштва во странство во Виена во кој се предлага создавање на едно Врховно македонско тело коешто би ги обединувало самите организации и кое ќе ја брани македонската кауза.³⁵⁶ Според предлогот Врховното тело требало да ги надминува границите на Балканскиот Полуостров, а требало да биде финансирано од страна на организациите кои би учествувале во неговото создавање. Тоа тело би требало да биде создадено на еден општ конгрес, со седиште во некоја од европските престолнини која претставувала политички центар, но во секој случај надвор од Балканот.³⁵⁷ Ваквиот предлог за локацијата бил од единствена причина да ја спречи можноста за какви било странски влијанија. Според замислата на Централниот комитет на МПО, со создавањето на врховното тело требало да се добие

354 Во англиската верзија на Декларацијата од Седмиот конгрес на Сојузот на МПО е наведено *non-Serbian peoples of Yugoslavia*, додека во Декларацијата објавена на бугарски јазик во Зборникот Документи за Македонија на бугарската емиграција в САЩ, Канада и Австралија во редакција на Веселин Трајков и Трендафил Митев стои *српските народи в Југославија*. Имајќи ја предвид политиката и ставот на МПО, се работи за грешка во преводот на бугарски јазик. Спореди PRO GFM 33/3705 и Трајков, Веселин, Митев, Трендафил, Документи за Македонија... *Op.cit.*, стр. 151.

355 PRO GFM 33/3705.

356 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија...* *Op.cit.*, стр. 151.

357 *Ibidem*, стр. 152.

еден вид на советник за проблемите кои постоеле во реализацијата на македонската кауза и арбитер кој би бил одговорен за разрешување на евентуалните спорни ситуации помеѓу организациите. Централниот комитет на МПО предложил и создавање на еден *Инстиџиуџи за семакедонски договор*, т.е. *комиџеџи*, кој би имал функција на *македонско велико народно собрание* или *народен сенат*, во кој би можеле да се *усоџласџи усилбиџе на борбиџе*, водени од *Македонџиџе во разни месџа во свеџиџи*.³⁵⁸ Во Апелот било предложено и создавање на еден *ослободџиџелен фонд* преку кој би можело да се има *џоефикасна конџирола врз сиџе народни суми*.³⁵⁹

Еден месец подоцна, во октомври 1928 година Централниот комитет на МПО испратил уште еден апел до организациите до кои бил испратен Апелот за создавање на Врховно македонско тело, но во овој случај документот се однесувал на барањето *Да се соџраџи браџиџубисџивениџе краџносџи во македонсџиџо ослободџиџелно движење*.³⁶⁰ Имајќи ја предвид тешката судбина на Македонија, Централниот комитет на МПО повикал на запирање на непријателствата во македонските организации кои резултирале со убиства во Софија и во остатокот од Бугарија бидејќи тие ликвидации фрлале темна дамка врз македонската кауза. Според Централниот комитет морало да сопре процесот во кој *секоџдневно синовиџе на Македонија се убиваџи џо кафеаниџе и улиџиџе во џрадови на друџи држави, а не во борба со нашиџи висџиџински џроџивник*.³⁶¹ Поради фактот што претходниот предлог за создавање на врховно македонско тело не наишол на позитивна реакција кај другите организации, ЦК на МПО предложил *свикување на еден оџиџи македонски собор на сиџе македонски родоџубиви организациџи, кој еџинсџивено сџоред нас би можел да се занимава и да џи расчиџи сиџе досеџашни недоразбирања и да џи џосџави на основна џроценка сиџе џлавни линии на нашиџо ослободџиџелно движење*.³⁶² За да се спречи влијание од која било страна, ЦК на МПО предложил тој семакедонски собор да биде одржан во Холандија, Данска, Норвешка или во Шведска, но во никој случај во Швајцарија, бидејќи таа станала *зависна од своџиџо џос-*

358 Зоран Тодоровски, *Полиџичкиџе џоглеџи на МПО... Оп.сџи.*, стр. 252.

359 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Докуменџи за Македонија... Оп.сџи.*, стр. 153.

360 *Ibidem*, стр. 154.

361 *Ibid.*, стр. 156.

362 *Ibid.*, стр. 156.

иопримсиво за многу сѝрански елементи, агенѝи или орѓанизации, кои и служакѝ на една или на друга влада.³⁶³

Во 1928 година во Индијанаполис бил отпечатен Усѝавоѝ на Сојузоѝ на македонскиѝе ѝолийѝички орѓанизации во САД и во Канада, на чијашто насловна страница е напишана паролата Слобода или смрѝ - беше и е идеалоѝ на Македонија.³⁶⁴ Уставот е отпечатен на бугарски и на англиски јазик, на вкупно 38 страници. Поделен е на осум дела кои вкупно содржат 31 член. На крајот од секоја страница е присутна по една мисла истакнати латински мислителѝ, големи поетски и писателски имиња, како и на македонските револуционерни двигатели - Гоце Делчев³⁶⁵, Даме Груев³⁶⁶, Пере Тошев³⁶⁷ итн.³⁶⁸ На крајот е присутна поемата Молийѝва од бугарскиот поет Христо Ботев, како и краток историско-географски преглед на Македонија во кој е наведен и составот на населението во Македонија каде што според ЦК на МПО повеќе од 1 милион или 48 проценти е бугарско. Тој сегмент од изданието завршува на следниот начин: *Таа (Македонија - заб. И. А.Б.) беше разделена сѝоред силаѝа на Букурешкиоѝ доѓовор (1913 ѝ.) ѝомеѓу Србија, Грѝија и Бугарѝија; доѓовориѝе за мир ѝо свеѝскаѝа војна ја ѝоѝврдија ѝаа ѝоделба. Незадоволна од варварскаѝа ѝиѝранија, на која е ѝодложена и која ѝо ѝоречува не само кулѝурниоѝ живоѝ, ѝуку и економскиоѝ развѝѝок на земјаѝа, Македонија ѝовѝорно ѝо ѝодигнува знамеѝо на независноѝа и*

363 *Ibid.*, стр. 156.

364 ДАРМ, ф. МПО-вариа.

365 Делчев, Георги-Гоце, (Кукуш, 4 февруари 1872 – с. Баница, Серско, 4 мај 1903), организатор на македонското револуционерно ослободително движење од крајот на XIX и почетокот на XX век, учител, војвода, најзначаен раководител на ТМОРО, главен инспектор на четите на организацијата и на револуционерните окрузи, задграничен претставник на ТМОРО во Софија. Со Горче Петров го изработуваат Нацрт-уставот и Нацрт-правилникот на организацијата.

366 Груев, Дамјан-Даме, (с. Смилево, Битолско, 19 јануари 1871 – врвот Петлец, с. Русиново, Малешевско, 23 декември 1906), еден од основоположниците на Македонската револуционерна организација, нејзин прв секретар и член на ЦК, војвода, пропагатор и организатор на првите тајни револуционерни групи, градски и селски комитети на организацијата, претседател на Смилевскиот (1903) и на Рилскиот (1905) конгрес, учител.

367 Тошев, Петре – Пере (Лефтер) (Прилеп, 1865 – с. Фариш, Тиквеш – 4 мај 1912), војвода, долгогодишен член на ЦК на ТМОРО и ВМОРО, учител, еден од ретките револуционери кој се борел и со пушка и со перо. Учесник во Илинденското востание и учествувал во работата на Рилскиот конгрес (1905) и поднел Проект-правилник од 216 члена. Дејствувал во четата на Јане Сандански.

368 Мислите се присутни исклучиво во делот кој е на бугарски јазик. Во англиската верзија на Уставот тие се изоставени.

џи џовикува најомош ситџе хумани луџе, кои џосакуваатџ евроџски мир и добробитџ на народитџе.³⁶⁹ На корицата од задната страница на изданието е испечатена мислата на Вилијам Гледстоун: *Македонија на Македонцитџе*.³⁷⁰

Во периодот од октомври до крајот на 1928 година Ламбо Киселинчев заминал во посета на неколку месни организации на МПО. За таа негова мисија тој испратил извештај датиран на 7 декември 1928 година до Централниот комитет на организацијата во кој навел дека при неговата посета тој можел да согледа голема поделеност во редовите на емиграцијата како последица од меѓусебните убиства во редовите на ВМРО, бидејќи тие убиства ја намалиле желбата за работџа и вродиле сомнеж во усџехот на борбата.³⁷¹ Освен месните организации на МПО, Киселинчев остварил и неколку средби со истакнати универзитетски професори на кои им го презентирал ставот на МПО за разрешување на македонското прашање.³⁷² Од јануари до март 1929 година, Киселинчев заминал на уште една посета на македонските месни организации во САД при која посетил 25 града. Во извештајот за текот на посетата навел дека поделеноста земала сѐ поголеми размери и дека од таа ситуација најголеми придобивки имале противниците на македонската кауза. Според Киселинчев МПО морала да побара нови лица за да се пополнат клучните позиции во организацијата, а таа цел би била најдобро остварлива доколку тие би биле побарани помеѓу македонската емиграција во Европа и во Бугарија. Киселинчев сметал дека најдобриот избор за иден секретар на Сојузот на МПО бил Асен Аврамов.^{373 374}

Тој сомнеж во успехот и прашањето за заднината на убиството на Александар Протогеров кое било проследено со длабока поделба во ВМРО и масовни убиства, ги зафатил сите кругови на МПО. За голем дел од членовите на емигрантската организација било несфатливо како е возможно каузата да биде однесена во тој колосек. Двете фрак-

369 ДАРМ, ф. МПО-вариа.

370 *Ibidem*.

371 ДАРМ, ф. МПО-вариа, а.е. 33.

372 *Ibidem*.

373 Асен Аврамов (Софија, Бугарија 1900 година – Рим, Италија, 1968) бил македонски револуционер, учесник во македонското револуционерно движење, деец на Внатрешната македонска револуционерна организација и на Македонската патриотска организација. Втор редактор на весникот „Македонска трибуна“.

374 *Ibid.*, л. 3.

ции на ВМРО постојано испраќале пропаганден материјал до емиграцијата во кој ја искажувале праведноста на нивната борба, притоа правејќи обид да ја привлечат емиграцијата на своја страна. Заради тој притисок на кој била подложена МПО, во весникот *Македонска трибуна* била објавена статија под наслов *Осџавеџие ја мирно емиџрацијаша*.³⁷⁵

Осмиот конгрес на Сојузот на МПО бил одржан во Торонто, Канада, од 1 до 4 септември 1929 година со учество на делегати од дваесет организации бидејќи како резултат на кризата одреден број месни организации престанале со нивната работа. Во текот на работата на Конгресот и дискусиите во врска со извештајот поднесен од Централниот комитет настанала поделба на делегатите на две групи. Во првата група спаѓале делегатите на МПО *Правда* од Торонто, како и делегатите на МПО Чикаго кои барале Конгресот да го осуди дејствувањето на протоговистите во ВМРО кои дејствувале расколнички во ВМРО, додека втората група ја сочинувале делегатите на МПО *Ташковина* од Детроит кои се залагале за зачувување на неутралната позиција во судирот помеѓу двете групи во ВМРО, со образложение дека МПО претставувала самостојна, а не сателитска организација. Овој став бил поддржан и од членовите на Централниот комитет кои биле реизбрани во истиот состав. Различните ставови биле причина да се гласа во однос на официјалниот став на МПО во врска со внатрешниот судир во ВМРО, по што во мнозинство биле делегатите кои ја застапувале теоријата за зачувување на неутралноста. Била донесена резолуција во која се барало Централниот комитет да ги продолжи напорите за формирање на *Врховно уџравно џело*.³⁷⁶

Во Декларацијата донесена на Осмиот конгрес на Сојузот на МПО е наведено дека делегатите на Конгресот со симпатии гледаат кон зачестените пројави кај некои европски влади, политички партии и поединци дека Версајскиот систем на договори е недоволен за да се обезбеди траен мир и дека е потребна ревизија. Во Декларацијата, како и во Декларацијата од Седмиот конгрес, е наведена поддршката за хрватскиот народ и неговата борба за слобода и рамноправност, а како директна последица на таа поддршка во МПО се надевале на *заедничка активност на двете брајтски организации во Соединетите Држави и во Канада - Македонската џолиитичка организација и Хрватската џоло - би*

375 *Ibidem*, стр. 17.

376 *Ibid.*, стр. 18.

и требало да биде интензивирани со цел постигнување на поголеми и подобри резултати.³⁷⁷ Според делегатите на Конгресот состојбата во вардарскиот дел на Македонија каде што србизацијата имала размери на дотогаш непознат тероризам ја претворила Македонија во Висоински џекол, како што дел од нејирасниите и искрени Срби од јавниот живот ја карактеризираат.³⁷⁸ Воведувањето на Шестојануарската диктатура за МПО претставувала примитивна форма на власт, која не била во никаква корелација со дотогашниот дух на слобода и демократија.³⁷⁹ Што се однесува пак до егејскиот дел на Македонија, Сојузот на МПО укажал на фактот што македонското население таму, е лишено од неговите училишта, цркви итн., е подложено на организиран економски прогон со цел пројерување од неговите огништа.³⁸⁰

На 30 септември 1929 година бил направен уште еден обид за афирмација на македонското прашање. Раководството на МПО Правда од Торонто, Канада испратило барање до потпретседателот на Централниот комитет на МПО во кое го известуваат дека се очекувала посета на Канада од страна на британскиот премиер Ремзи Мекдоналд, која што претставувала одлична можност за негово запознавање со состојбата во Македонија. Во барањето е наведена потребата за изготвување на еден приказ на иешката положба во која се наоѓаат нашите браќа во Македонија, под денешниот јарем на Србиите и Грците, кое од името на Правда ќе му биде поднесено лично од членовите на Организацијата.³⁸¹

На 25 септември 1929 година во Њујорк пристигнал Асен Аврамов. По неговото пристигнување во САД тој имал средба со Ламбро Киселинчев на која разговарале во врска со идното делување на Аврамов во редовите на МПО. Киселинчев побарал од него сите негови идни чекори да ги преземе како член на МПО и во исто време да ги прекине сите врски со македонските емигрантски организации во Европа, заради лошото искуство со Јордан Чкатров кој во исто време дејствувал и како член на МПО и како член на ВМРО. Аврамов се согласил во целост

377 PRO GFM 33/3705, 95.

378 *Ibidem.*

379 *Ibid.*

380 *Ibid.*

381 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија... Ор. cit.*, стр. 158.

со ова барање³⁸², но во исто време одбил да ја потпише Декларацијата од Седмиот годишен конгрес сè до моментот кога тој би имал разговори со членовите на Централниот комитет на кои би ги усогласиле ставовите.³⁸³ Аврамов отворено се спротивставил и на идејата за создавање на Врховно тело, став кој го поддржале и македонските емигрантски организации во Бугарија. Киселинчев бил голем поборник на идејата за создавање на тоа тело и во Писмото во кое го известува Централниот комитет на МПО за средбата со Авамов тој запишал: *Јас не сум поодгошвен да највравам АПСОЛУТНО НИКАКВА ОТСТАПКА ОД УСВОЕНИТЕ ПОЗИЦИИ*^{384, 385} На крајот од писмото Киселинчев заклучува: *Согласен сум да осџане љ. Аврамов меѓу нас без да ја пошшише посакуваната од нас декларација, но ошќако бидат разменети писма помеѓу нас и него и шој ќе љо прифатити целосно и безрезервно нашето решение за врховно тело - не навидум, шуку висштински, доколку шоа е возможно.*³⁸⁶ Асен Аврамов од крајот на октомври започнал да ја врши улогата секретар на Централниот комитет на МПО. Од крајот на ноември 1929 година до февруари 1930 година тој направил обиколка на месните канцеларии со цел консолидација и јакнење на врските со централата.

Како што јакнел Сојузот на МПО на политички и на организационски план во иста мерка јакнел и притисокот врз таа организација од страна на нејзините идеолошки противници, но и од страна на грчката и на југословенската дипломатска мрежа во САД и во Канада. За да ја оправда целта на своето постоење и да се претстави пред јавноста во вистинското светло, Централниот комитет на МПО издал една *Декларација на Македонската политичка организација во Соединетите Американски Држави и Канада во врска со карактерот на организацијата и нејзините активности*. Во воведниот дел се наведени причините за ради кои е составена таа декларација, во прв ред честите напади кои имале комунистичко, југословенско или грчко потекло и кои ја обвину-

382 Овој податок го потврдува и Иван Гацев, кој вели дека Асен Аврамов бил принуден да вети дека ќе ја задржи неутралноста за која се залагала МПО, иако бил под влијание на Иван Михајлов и на други претпоставени бугарски комесари кои му вршеле притисок да го прекрши тоа усно ветување. Иван Гаджев, *Иван Михайлов – ошвго лејенцише, Том 1*, Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“, Софија: 2007, стр. 424.

383 ДАРМ, ф. МПО-вариа, а.е. 39, стр. 2.

384 Големите букви се во оригиналниот текст.

385 *Ibidem*, стр. 3.

386 *Ibid.*, стр. 4.

вале организацијата дека таа претставувала оружје во рацете на Бугарија со единствена цел анексија на Македонија од страна на Бугарија, како и обвинувања за блиските релации помеѓу фашистичка Италија и Унгарија, двете држави кои имале најголем интерес за пропаѓање на Југославија. Често пати членовите на МПО биле карактеризирани како *буѓарски агенти, агенти на Хорџи или фашисти*.³⁸⁷ Сакајќи да покажат дека постои јасна дистинкција помеѓу нив и ВМРО, Централниот комитет на МПО напишал: *Македонската политичка организација во Соединетите Американски Држави и во Канада, е целосно независна во нејзиниот организиран политички и финансиски живот од која било друга организација... Нашата организација има за цел да се бори и да работи преку легални методи за создавање на Македонија како независна република во нејзините географски и економски граници*.³⁸⁸ Презентирајќи ги основните цели, во декларацијата се заклучува: *Се гледа, отишук, дека ние не работиме за анектирање на Македонија од Бугарија, и дека не служиме на ништо еден друг интерес освен на сојузниот. Ние се трудиме да го оствариме секое охрабрување на која било балканска империјалистичка инклинација насочена кон Македонија*.³⁸⁹

На 27 јануари 1930 година во Софија се случува настан кој ќе придонесе МПО да одбере страна во внатрешниот судир во ВМРО и целосно да се приближи кон крилото на Ванчо Михајлов. На тој датум во Софија бил направен обид за убиство на Јордан Чкатров од страна на Лев Главинчев, припадник на протогеровистичката струја во ВМРО. Чкатров бил ранет, но го преживеал атентатот. Веднаш по тој настан Борис Зографов во органот *Македонска трибуна* објавил натпис насочен против протогеровистите.

За да се одреди позицијата на МПО во врска со поделбата во ВМРО и евентуалната промена на неутралниот став на 9 март 1930 година била свикана вонредна конференција. Една седмица претходно, од 2 до 4 март 1930 година Киселинчев заминал во Торонто за да влијае врз членовите на МПО *Правда* да го поддржат ставот на Централниот комитет за зачувување на неутралноста. Но, три дена пред одржувањето на вонредната конференција од МПО *Правда*, под влијание на одлуката на Националниот комитет во Бугарија да ја поддржат опцијата на

387 ДАРМ, ф. МПО, ф. 2, а.е. 45.

388 *Ibidem*.

389 *Ibid*.

Ванчо Михајлов, испратиле писмо до Централниот комитет во кое во 4 точки ги образложило нивните позиции:

1. Фракциите на ВМРО постојано испраќале пропаганден материјал до МПО и до органот *Македонска трибуна* во кои ги обвинувале своите доскорешни соборци. Заради тие постапки МПО и редакторот на *Македонска трибуна* биле во неможност да проценат кој е вистинскиот виновник за убиствата.
2. Неутралноста на македонската емиграција претставувала јасно дефинирана можност искажување на ставовите во врска со движењето во Македонија.
3. Неутралноста на МПО претставувала орудие во меѓусебната борба на фракциите на ВМРО.
4. Доволно добра причина за напуштање на неутралноста биле натписите во бугарскиот весникот *Народен глас* од Гранинг сити, Илиноис, кој давал свои толкувања и интерпретации.³⁹⁰

Конференцијата од 9 март претставувала последниот организационски собир на кој бил заземен неутрален став бидејќи на истата било одлучено да биде создадена нова функција - *сојузен организатор*. За прв организатор бил поставен Христо Низамов кој започнал да ја врши функцијата на 1 април 1930 година и кој по посетата на месните организации навел дека останувањето на неутралните позиции би можело да се врати како бумеранг на организацијата.³⁹¹ Сè поголем број на локални организации на МПО сметале дека неутралноста мора да биде напуштена и дека опцијата на Ванчо Михајлов е онаа која треба да биде поддржана.

На 15 мај 1930 година Централниот комитет на МПО испратил Декларација до Лигата на народите и до неколкумина министри за надворешни работи на големите сили во која е објаснета тешката положба за цивилното население во егејскиот дел на Македонија. Централниот комитет сметал дека секое афирмирање на репресиите кои се вршат врз населението во вардарскиот и во егејскиот дел на Македонија претставувале можност за пронаоѓање на нови сојузници во општествените кругови на големите сили. На крајот од Декларацијата е наведено дека

390 Костадин Гърдев, *Македонските патриотически... Op. cit.*, стр. 138-140.

391 *Ibidem*.

Централниот комитет на МПО е подготвен да прифати истрага која би била преземена од страна на претставници на Друштвото на народите или на која било друга меѓународна институција.³⁹²

Писмо со слична содржина, но во кое фокусот е насочен кон вардарскиот дел на Македонија било испратено на 6 август 1930 година до Ерик Драмонд, генералниот секретар на Друштвото на народите, потпишано од страна на претседателот на МПО, Пандил Шанев. Во писмото покрај последните случувања во вардарскиот дел на Македонија е наведен и коментар на говорот на Воја Маринковиќ, југословенскиот министер за надворешни работи, кој пред Друштвото на народите истакнал дека неговата држава е константна цел на напади на вооружени банди од Бугарија и доколку двете држави не се договорат за прекин на таквите активности тој побарал интервенција од страна на Советот на Друштвото на народите.³⁹³ *Централниот комитет е убеден, е наведено во писмото, дека никакви преговори помеѓу Југославија и Бугарија ќе го елиминираат злото од Балканот - македонската борба - сè додека со тие преговори не се оконча националното поробување.*³⁹⁴ На крајот од писмото, како и во декларацијата од март 1930 година, се бара меѓународна истрага на теренот за да се утврдат фактите и да се спречи денационализаторска политика на белградската влада.

Киселинчев веројатно бил најсилниот елемент во настојувањата да биде задржана неутралноста на МПО во внатрешниот судир во ВМРО. И покрај силните притисоци за одбирање на страна на кои бил подложен, тој продолжил да дејствува во правец на афирмација на македонското прашање. Во јули 1930 година тој го известил Централниот комитет на МПО дека неговите средби и активности би можеле да се поделат во пет групи:

- а) Организации и друштва
- б) Професори, општественици, духовни лица и новинари
- в) Телеграфски агенции и новинарски синдикати
- г) Весници и списанија
- д) Преглед на различни енциклопедии, алманаси, книги во тамошните библиотеки.³⁹⁵

392 PRO GFM 33/3705, 4.

393 PRO GFM 33/3705, 2.

394 *Ibidem.*

395 ДАРМ, ф. МПО, ф. 2, а.е. 475, стр. 2

Како и што налагала одлуката од самите почетоци на организацијата за свикување на редовен конгрес во првата седмица на септември, од 31 август до 4 септември 1930 година во Јангстаун бил одржан Деветтиот конгрес на МПО. Во составот на новото раководство немало простор за редакторот на органот *Македонска трибуна*, Борис Зографов. Од друга страна, најистакнатите поборници за одбирање на страна во судирот биле Асен Аврамов, Христо Низамов, како и мнозинството членови на МПО *Правда* од Торонто. Во Резолуцијата (за неутралност – заб. И. А. Б.)³⁹⁶ која произлегла од конгресот најпрво е наведен фактот дека конгресот бил одржан една недела порано заради информациите кои пристигнале од Европа за создавање на Балканска Федерација и дека ставот на МПО е дека таквата федерација е возможна единствено доколку Грција и Југославија му ја вратат слободата на репресираниот македонски народ.³⁹⁷ По завршувањето на Конференцијата на Балканската *Федерација* во октомври 1930 година во Атина, Централниот комитет на МПО испратил писмо до Друштвото на народите и до министрите за надворешни работ на големите сили во кое е даден коментар на изјавата на грчкиот премиер Елефтерос Венизелос кој ветил подобрување на условите на бугарското малцинство во Грција. Во коментарот во писмото е наведено дека бугарското население во егејскиот дел на Македонија нема никакви права и дека изјавата на Венизелос е исклучиво во насока да ги наведе на погрешен заклучок европските и американските дипломати дека ќе бидат преземени некакви чекори, а всушност ништо не би можело да се очекува. Таа политика на Венизелос претставувала класична постапка карактеристична за грчката дипломатија, во која се ветувало многу, но не се реализирало ништо.³⁹⁸ На Конгресот биле осудени акциите кои биле преземени од страна на приврзаниците на Александар Протогеров³⁹⁹, додека постап-

396 „Резолуцијата за неутралноста“ произлегла од 11 часовна дебата, по која Асен Аврамов успеал да ја протурка истата, но истовремено обврзувајќи се за следење на михајловистичката линија. Иван Гаджев, *Op. cit.*, стр. 424.

397 ДАРМ, АМПО, ф. 2, а.е. 47.

398 PRO GFM 33/ 3705, 2-3.

399 Александар Протогеров (Охрид, 1867 – Софија, Бугарија, 1928), член на ВМОРО/ВМРО. Революционер, војвода и раководител на ВМОРО/ВМРО. Бил член на Врховниот комитет. Во 1911 година е избран за заменик-член на ЦК на ВМОРО. За време на Балканските војни бил командир на Третата бригада на Македонско-одринското доброволство, а за време на Првата светска војна бил командир на бригада во 11 Македонска дивизија. Пролетта 1924 година се вклучил во Виенските преговори на ВМРО со Коминтерната и советските фактори за помирување на

ките на Иван Михајлов и на неговите следбеници биле карактеризирани како неопходни за чистење на редовите од несигурни и предавнички елементи. Делегатите на МПО нагласиле дека тие ќе ги поддржат само вистинските сили кои се стремат кон слободата и независноста. Според Асен Аврамов хегемонијата на Михајлов во ВМРО претставувала *устех на силиите кои се стиремеле искрено кон ослободувањето на поробените Буџари во Македонија*.⁴⁰⁰

На Деветтиот конгрес било одлучено да се отпочне со печатење на списание *Македонија* на англиски јазик кое би требало да се дистрибуира во Северна Америка, Велика Британија и Австралија, бил усвоен организациски правилник и била прифатена оставката на Борис Зографов од редакторското место во *Македонска трибуна*, а на тоа место е назначен Љубен Димитров⁴⁰¹. По одржувањето на конгресот, задграничното претставништво на протогеровистите од ВМРО испратило две декларации до Централниот комитет на МПО во кои го обвиниле МПО дека отстапил од правилната линија на неутралност и дека бирањето на страна во судирот значи *заистийа на едно терористичко јадро*.⁴⁰²

Постепено *Прес бирото* на МПО станало најсилната врска на организацијата со академскиот и информативниот свет. Заради одлуката да се поддржи крилото на Ванчо Михајлов во ВМРО сè почесто во информациите кои биле проследувани преку Бирото, како и во изданијата на *Македонска трибуна*, многу повеќе биле присутни акциите на четите и на поединците во вардарскиот дел на Македонија кои се бореле против српските власти, а во исто време се појавувале и натписи во

спротивставените струи во ВМРО. Еден од потписниците на Мајскиот манифест. Во 1925 година повторно е избран за член на ЦК на ВМРО заедно со Иван Михајлов и Георги Поп Христов. Убиен е во Софија по наредба на Иван Михајлов, со обвинение за наводна вина за убиството на Тодор Александров.

400 Костадин Гърдев, *Македонските патриотически... Оп. cit.*, стр. 143.

401 Љубен Димитров (Битола, 1903 – Индијанаполис, САД, 1962), активист помеѓу македонската емиграција во САД, деец на МПО и трет редактор на весникот „Македонска трибуна“. По Балканските војни заедно со семејството заминал во Бугарија. Дипломирал на Правниот факултет во Софија. Во 1930 година на покана на ЦК на МПО заминал во САД, каде што бил избран за главен редактор на официјалниот орган на МПО. Во текот на Втората светска војна преку бројни апели и во текот на средбите со американски општественици се залагал за создавање на независна Македонија. Бил верен следбеник на Иван Михајлов. Бил долгогодишен член на ЦК на МПО. По неговата смрт локалниот огранок на МПО во Торонто го носи неговото име.

402 *Ibidem*, стр. 21.

кои се ставала темна дамка на дејствувањето на противниците на Иван Михајлов.⁴⁰³

Во почетокот на 1931 година Киселинчев во името на МПО испратил два особено значајни дописи до различни организации. Првиот допис претставувал Апел од страна на Гена Велева, која била жртва на теророт на српските власти во вардарскиот дел на Македонија и која побегнала како политички емигрант во Виена.⁴⁰⁴ Вториот документ претставува писмо кое било адресирано до Ханри Темпл, претседателот на Комитетот за надворешна политика и во кое се дадени најзначајните информации во врска со состојбата во Македонија. Во писмото Киселинчев бара поддршка за идејата за создавање на Балканска Федерација во чиј состав Македонија би претставувала автономна единица.⁴⁰⁵

На 6 мај 1931 година Роџер Болдвин, Артур Хејс и Е. Ц. Линдеман испратиле писмо до југословенскиот дипломатски претставник во САД, Леонид Питамиќ, во кое тие како американски граѓани го изразуваат својот протест против политиката на југословенските власти. *Долујоштинишаниите американски граѓани, стои во почетокот на писмото, сакаат да ви го врачат нивниот проишест проиштив полиитикаиџа на јуџословенскатаиња влада насочена проиштив хрвајскоито и македонскоито малцинство. Ношорно е дека илјадници Хрвајши и Македонци се држаат во јуџословенскиите зашворци во неверојатни услови исклучиво заради нивниите најори да обезбедат национална слобода.*⁴⁰⁶

Судирот којшто настанал во врска со одлуката на Централниот комитет на МПО во врска со судирот во редовите на ВМРО се продлабочил и во 1931 година. Во писмото од 9 мај 1931 година Киселинчев побарал од Централниот комитет поцврст став во однос на релациите помеѓу МПО и македонските емигрантски организации во Европа и да бидат направени обиди МПО да биде еднаква со сите тие организации, во никој случај таа не би требало да има инфериорна или второстепена улога помеѓу македонските емигранти во светот.⁴⁰⁷

Од 6 до 8 септември 1931 година во Гери, Индијана, бил одржан Десеттиот конгрес на Сојузот на МПО. На истиот присуствувале 24 месни организации на МПО од САД и од Канада. Карактеристично за овој

403 Trendafil Mitev, *MPO in the United States...* Op. cit., стр. 13.

404 PRO GFM 33/3705.

405 ДАРМ ф. МПО ф. 2, а.е. 88.

406 ДАРМ ф. МПО ф. 5, а.е. 32.

407 ДАРМ ф. МПО ф. 2, а.е. 75.

конгрес е фактот што за прв пат е испратена поздравна телеграма до ВМРО и до нејзиниот лидер Ванчо Михајлов. Во новиот состав на Централниот комитет бил изоставен Киселинчев, по неговото поднесување на оставка од функцијата потпретседател. Со неговата одлука за напуштање на ЦК бил зададен последниот удар на неутралноста на организацијата. Новиот состав на Централниот комитет изгледал вака: Пандил Шанев – претседател, Цветко Анастасов и Коста Попов⁴⁰⁸ – потпретседатели, Асен Аврамов – секретар, Таше Попчев – благајник и Кирил Чалев и Љубен Димитров – советници.⁴⁰⁹ Делегатите на Десеттиот конгрес испратиле Петиција до Друштвото на народите во која ја опишале тешката положба во Македонија и репресиите врз населението од страна на грчките и на југословенските власти.

Во Декларацијата од Десеттиот годишен конгрес на МПО на почетокот е изнесен ставот дека претходните барања на организацијата за ревизија на мировните договори во тој момент ја покажале својата оправданост и дека политичката состојба укажува дека грешките водат кон конфликти и војни.⁴¹⁰ Во Декларацијата е даден краток преглед на моменталната ситуација во вардарскиот и во егејскиот дел на Македонија, но притоа е направена грешка во тврдењето дека во Југославија бил вклучен *најголемиот дел на Македонија*.⁴¹¹ Ставот на делегатите на МПО бил јасно изразен во тврдењето дека сите нови идеи и тенденции за балканско обединување не би биле можни без притоа да биде задоволена волјата на Македонците. *Општинска, за да се овозможи искрено и мирољубиво разбирање помеѓу балканските народи, правото на Македонците, кои се борат за обединување на сите три дела на Ма-*

408 Коста Попов (Валадово, ? – Детроит, САД, 1950), општественик и истакнат активист на Македонската политичка организација. По поделбата на Македонија во 1913 година емигрирал во САД. Учествувал како делегат на Основачкиот конгрес на МПО во Форт Вејн во 1922 година. Бил избран за четврти претседател на МПО. По Втората светска војна бил дел од делегацијата која имала средби со американски политичари и со странски дипломати во САД од кои било побарано создавање на обединета и независна Македонија. Во текот на Граѓанската војна во Грција тој раководел со собирањето и испраќањето на помошта за македонските бегалци во Битола.

409 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија... Оп. cit.*, стр. 184.

410 PRO GFM 33/3705.

411 *Ibidem*, 1.

кедонија и за создавање на независна македонска држава, мораат да бидат задоволени.⁴¹²

На 11 јануари 1932 година излегол од печат првиот број на весникот *Македонија*, орган на Сојузот на МПО на англиски јазик кој бил наменет за англосаксонското говорно подрачје. Во програмата на списанието, кое било предвидено да излегува еднаш месечно, било наведено дека основната причина за неговото постоење е да ги поттикне демократските и прогресивните сили во западниот свет да ѝ помогнат на македонската емиграција во намерата да се поништат мировните договори и создавање на независна Македонија, во нејзините економски и етнички граници.⁴¹³ Пред излегувањето на првиот број, Централниот комитет упатил писма до истакнати личности од областа на дипломатијата, образованието, политиката и науката во кои ги информирал дека е донесена одлука за печатење на списание на англиски јазик во кое би сакале примателите на писмата да земат свое учество со текстови и на тој начин да ја помогнат *легалната борба на македонската емиграција*.⁴¹⁴ До следниот, Единаесетти конгрес, биле објавени 8 броја, а како автори на статии се Конрад Кругер, Хеберт Гибанс, Љубомир Милетиќ, Стефан Младенов, Крсто Велјанов, Стојан Христов и други.⁴¹⁵

Додека траеле подготовките за одржувањето на Единаесеттиот конгрес Централниот комитет испратил Окружно писмо до месните канцеларии во кое е побарано тие со сите сили да ја помогнат работата на бугарските православни цркви во САД и во Канада бидејќи финансиската состојба била многу лоша. Во писмото е нагласено дека лошата состојба поради недостаток од финансии е причина за силен притисок од страна на грчката и на српската црква што резултирал со одлив на верници. Во писмото има препорака на местата каде што е невозможно да се ангажираат бугарски свештеници, членовите на македонската емиграција да се насочат кон услугите на руската или на романската православна црква, бидејќи посетувањето на српските и на грчките цркви претставувало давање легитимитет на политиката на тие две држави во вардарскиот и во егејскиот дел на Македонија.⁴¹⁶

412 *Ibid.* 2.

413 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија... Оп. cit.*, стр. 189 - 191.

414 ДАРМ ф. МПО, ф. 6, а.е. 1.

415 Костадин Гърдев, *Македонските патриотически... Оп. cit.*, стр. 156.

416 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија... Оп. cit.*, стр. 201.

Освен проблемите од духовен карактер, Сојузот на МПО се соочил и со фактот што на дотогашниот секретар Асен Аврамов му завршила дозволата за престој, по што неговото место во Централниот комитет останало празно. По неговото заминување⁴¹⁷ настапил уште еден момент на поделба во однос на влијанието кое ВМРО и Ванчо Михајлов би требало да го имаат во редовите на МПО. На 4 декември 1932 година раководството на МПО од Стилтон испратило писмо до Централниот комитет во кое инсистирало местото секретар да биде поополнето со лице кое веќе дејствувало помеѓу емиграцијата, притоа предложувајќи го Киселинчев, на местото лице кои би било испратено од Бугарија и кое би требало допрва да го изучува јазикот и да се запознава со условите на работа и со состојбата помеѓу иселениците.⁴¹⁸ Ова писмо претставува доказ дека различните ставови во однос на зачувувањето на неутралноста на МПО во однос на судирот во ВМРО сè уште биле актуелни. Но, фактот што за нов секретар на МПО е избран Петар Ацев⁴¹⁹ кој пристигнал од Македонскиот младински сојуз претставува доказ за цврстиот став кај мнозинството од делегатите за тесна соработка со Ванчо Михајлов и со неговите следбеници. Во тој дух Централниот комитет на МПО на 7 јануари 1933 година испратил писмо до бугарскиот премиер и до министерот за внатрешни работи во кое остро се протестира заради тогашната состојба во Бугарија во која биле ликвидирани членови на ВМРО што претставувало факт за мизерната улога на коцкарската група околу Кристиан Појидоров⁴²⁰

417 Како секретар на ЦК на МПО, Асен Аврамов бил многу активен, воспоставил две нови организации – „Родина“ во Гери и „Хр. Матов“ во Масилион, Охајо. Иван Гаджев, *Op.cit.*, стр. 424.

418 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија... Op. cit.*, стр. 221.

419 Петар Ацев (Скопје, 1903 – Торонто, Канада, 1982) македонски деец, член на студентското друштво „Вардар“ и на Македонскиот младински сојуз. Во 1932 година бил испратен од страна на раководството на ВМРО во САД и е назначен за национален секретар на Македонската политичка организација. Бил редактор на весникот „Македонска трибуна“ и шести претседател на МПО.

420 Поп Тодоров, Крстан, (Софија, 1893 – Софија, 1943), учесник во македонското револуционерно движење, член на ВМОРО и ВМРО. Дејствувал како четник во Македонија. Во 1924 година бил уапсен во Италија, од каде што се обидува да премине во Македонија. По поделбата на Организацијата се приклучил кон протогеровистичкото крило. Бил избран во ЦК на протогеровистичката ВМРО. Врз него биле извршени неколку неуспешни атентати по наредба на Иван Михајлов.

и Шанданов^{421, 422}

Единаесеттиот конгрес на МПО бил одржан од 4 до 6 септември 1932 година во Кливленд, Охајо. Присутствувале 44 делегати од 25 месни организации. Дејствувањето на Георги Пирински и создавањето на паралелни патриотски организации внесува немир помеѓу раководството на МПО. За да се направи дистинкција помеѓу прогресивните групи на Пирински кои подоцна биле преименувани во Македонски народен сојуз и Македонските патриотски организации, на 19 декември 1931 година Централниот комитет на МПО одлучил од официјалното име да биде исфрлен зборот *Сојуз*, а името на организацијата е променето во Македонски политички организации. На конгресот било избрано истото раководство, а било одлучено да продолжат преговорите со Националниот комитет од Бугарија за создавање Врховно тело на сите емигрантски организации, следниот конгрес да биде во Детроит, Мичиген, да биде собрана одредена сума пари за семејството на американскиот општественик Алберт Сониксен и изработка на едно сојузно знаме.⁴²³ Местото секретар било пополнето на 14 декември 1932 година кога Петар Ацев пристигнал во Индијанаполис.

Во Декларацијата која произлегла од Единаесеттиот конгрес на МПО повторно е нагласена кривката на актуелниот версајски систем на договори кој имал селективен однос за барањата на одредени малцински групи во Европа. Како и претходно, и во овој документ е нагласена критичната состојба на македонското население во деловите кои потпаднале под Грција и под Југославија и дека основната заложба на македонските емигранти во САД, како и на населението во трите делови на Македонија претставувало реализација на вековниот сон - *слободна и независна држава на Балканскиот Полуостров, државата Македонија*.⁴²⁴

421 Петар (Перо) Димов, Шанданов (Охрид, 1894 - Софија, Бугарија, 1971), учесник во македонското револуционерно движење. Учествовал во Охридско-дебарското востание против српската власт во 1913 година. Се борел во Единаесеттата пешадиска македонска дивизија во состав на бугарската војска како офицер. Бил избран за резервен член на ЦК на ВМРО. Во периодот 1925 - 1928 година, по убиството на Протогеров и поделбата во редовите на ВМРО, застанал на чело на протогеровистите. За време на Втората светска војна се вклучил во антифашистичкото движење во Бугарија и во 1944 година бил избран за делегат на Второто заседание на АСНОМ.

422 ДАРМ ф. МПО, ф. 2, а.е. 463

423 *Ibid.*, стр. 209.

424 PRO GFM 33/ 3705.

1933 година била особено значајна за МПО заради фактот што се одбележувале четириесет години од создавањето на Македонската револуционерна организација и триесет години од Илинденското востание. Аналогно на тоа, поголемиот дел од активностите на Централниот комитет биле насочени кон соодветно одбележување на двата јубилеја. На 24 јуни 1933 година Централниот комитет испратил Окружно писмо до месните организации во кое ги известува дека секоја од нив има задолжение да организира прослава на двата јубилеја на најдобар можен начин и дека на секоја од тие прослави ќе присуствува претставник на комитетот.⁴²⁵

Дванаесеттиот редовен годишен конгрес бил одржан од 3 до 5 септември 1933 година во Детроит со учество на 31 делегат. Зад бина-та од која се обраќале говорниците за прв пат покрај портретите на Гоце Делчев, Даме Груев и Тодор Александров бил и портретот на Иван Михајлов.⁴²⁶ Од страна на Македонскиот народен сојуз била испратена една предлог-резолюција до делегатите на Конгресот на МПО. Во Резолуцијата, составена од седум точки, а потпишана од страна на Централниот комитет на Македонскиот народен сојуз во Америка, на почетокот е осудена политиката на трите балкански држави во чиј состав влегувале делови од Македонија. За разлика од декларациите кои ги носеле дотогаш делегатите на редовните конгреси на МПО, во оваа резолуција во исто светло се ставени грчката, српската и бугарската влада. Само во Буџарија и Пејричко, е запишано во резолуцијата, *последниите неколку години беа убиени над 3.000 македонски дејци. Тие убистива се вршати СО ЗНАЕЊЕ И ПОТКРЕПА НА САМАТА БУГАРСКА ВЛАДА*⁴²⁷, на која верно ѝ служат *двете крила на стариот врховизам - Михаило-висичкиите и Пројоѓеровисичкиите водачи.*⁴²⁸ Централниот комитет на МНС им предложил на делегатите на Конгресот на МПО двете организации да се обединат во единствен, македонски фронт за заедничка борба против влијанието на ВМРО и Иван Михајлов помеѓу македонската емиграција во САД. Во предлогот е наведено месните организации на МПО да го подготвуваат теренот преку одржување на локални конференции со месните организации на МНС, а потоа да се свика *национална конференција за обединување на целата македонска емигра-*

425 ДАРМ ф. МПО, ф. 1, а.е. IV.

426 Костадин Гърдев, *Македонските патриотически... Оп. cit.*, стр. 164.

427 Големите букви се во оригиналниот документ.

428 ДАРМ ф. МПО-вариант.

ција во една моќна организација, која најдобро би можела да му служи на МАКЕДОНСКОТО ОСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ.⁴²⁹ ⁴³⁰ Меѓутоа, предлогот не само што не бил прифатен од страна на делегатите на конгресот на МПО, туку обидите за да биде прочитана предлог-резолуцијата биле проследени со силни извици на учесниците. Веднаш по читањето на тој документ, истиот јавно бил изгорен со единствена цел да се покаже дека конгресот на МПО и самата МПО немале и нема да имаат ништо заедничко со тие странски агенти.⁴³¹ Биле донесени решенија за престанок на списанието *Македонија* заради недостаток на финансиски средства, а било одлучено да се следи американскиот печат и да се реагира на сите негативни натписи. Централниот комитет останал во истиот состав, а бил потврден и изборот на Петар Ацев за секретар на комитетот. Било донесено решение следниот редовен конгрес да биде одржан во Форт Вејн, а постоел и предлог месните организации да се вклучат во локалните активности организирани од страна на градските власти со цел афирмација на организацијата.⁴³² Конгресот бил затворен со *Маршот на македонските револуционери*.⁴³³

Во Декларацијата усвоена за време на Конгресот, е наведено дека редовното укажување на проблемите со кои се сочувало македонското население во Вардарска и во Егејска Македонија е потврдено од скорешната посета на двајца британски политички претставници на Македонија. *Дванаесеттиот редовен годишен конгрес на Македонската политичка организација во Соединетите Американски Држави и Канада, со нескриена горчина, тврди дека Друштвојто на народите, за кое претходно наведениите факти се познати, не успеа, и покрај енергичните апли од страна на Македонците, да ги исполни соодветните обврски кои произлегуваат од усвоените конвенции за заштитата на малцинствата.*⁴³⁴ На крајот од Декларацијата уште еднаш е побарано испраќање на меѓународна комисија која би ги испитала фактите на теренот, чијшто извештај би бил еден чекор повеќе кон создавањето на Балканската Федерација.⁴³⁵ На 12 декември 1933 година МПО Илинден од Њујорк испратиле писмо до Централниот комитет на МПО во кое

429 Големите букви се во оригиналниот документ.

430 *Ibidem*.

431 ДАРМ ф. МПО, ф.2, а.е. 481.

432 *Ibidem*.

433 *Ibid*.

434 ДАРМ ф. МПО-вариа.

435 *Ibidem*.

предупредиле за тековите на балканската политика, притоа нагласувајќи дека секогаш *миналото било одбележано со фактите кога бугарската држава го искористувала македонското прашање како монети за поинкусување*.⁴³⁶

Во потрагата по сојузници за остварување на целите на МПО, Централниот комитет развил соработка со Лигата за ревизија на Версајскиот договор и системот на договори со кои завршила првата светска војна. Во органот на Лигата за ревизија именуван како *Ревизионист* честопати биле присутни натписи за положбата на населението во Македонија и за потребата за создавање на независна Македонија. Меѓутоа, тешката економска криза која го погодила светот во четвртата декада на дваесеттиот век особено се почувствувала помеѓу печатените медиуми. Кон крајот на март, 1934 година Крист Атанасов, претседателот на Лигата за ревизија испратил писмо до Централниот комитет на МПО во кое побарал финансиска помош за печатење на нивниот орган, во кој секогаш постоел простор за изразување на барањата на МПО.⁴³⁷ Но одговорот кој пристигнал од страна на Пандил Шанев бил негативен, пред сè заради фактот што мнозинството од членовите на МПО биле од редовите на работниците, како и луѓе со мали бизниси, кои не биле во можност да го помагаат ниту печатењето на органот *Македонија*, па оттука и барањето за финансиска помош за *Ревизионист* би наишло на негативен прием.⁴³⁸

На 19 мај 1934 година во Бугарија се случил државен удар по кој на чело на Владата застанал Кимон Георгиев⁴³⁹. Настаните поврзани околу превратот и последиците од него го насочиле дејствувањето на МПО кон нов правец, во толку голема мера за да се направи јасна дистинкција помеѓу периодот пред и по 1934 година. Од 1934 до почетокот на Втората светска војна на Балканскиот Полуостров МПО континуирано ја напаѓала политиката на бугарските влади. Внатрешната македонска револуционерна организација била ставена надвор од зако-

436 Зоран Тодоровски, *Политичките погледи на МПО... Оп. cit.*, стр. 254.

437 ДАРМ ф. МПО, ф.5, а.е. 45.

438 *Ibidem*.

439 Кимон Георгиев (Татар Пазарџик, Бугарија, 1882 – Варна, Бугарија, 1969), бугарски офицер и политичар. Учествовал во Балканските и во Првата светска војна. По повлекувањето од воената служба се занимавал со политика. Од 1926 до 1928 година бил министер на железниците, поштите и телеграфите во кабинетот на Андреј Љапчев. По превратот од 19 мај 1934 година станал премиер на бугарската влада. Неговата влада ја забранила активноста на ВМРО на Иван Михајлов.

нот, додека легалните македонски емигрантски братства групирани во сојуз престанале да функционираат. Првата реакција која пристигнала од САД и од Канада била испратена на 8 јули 1934 година во форма на два документа: *Протиесна телеграма* и *Протиесна резолуција*. Во телеграмата до царот Борис III⁴⁴⁰ е наведено:

„Ваше Височество, Централниот комитет на Македонските политички организации во Соединетите Држави и во Канада од името на десетици илјади македонски Бугари го искажува пред Вас длабокото озорчување од начинот на кој Вашата влада ги претвора нашиите сонародници таму. Ја бараме Вашата одлука за пуштање на слобода на уапсениите и интернираниите Македонци, како и казна за прекршувањето на организациите на Вашата влада за тешањата и самоволностите извршени во Петричко и Кустендилско.“⁴⁴¹

Во Протестната резолуција за теророт на софискиот кабинет, потпишана од Христо Низамов, е наведен протестот на МПО во врска со апсењата, интернирањата и малтретирањата во Петричко од страна на владата, притоа опишувајќи ги како *српски методи на дејствување*, додека во протестната телеграма од МПО Лорејн до царот Борис III било укажано дека *„македонската емиграција во Америка ќе жртвува мило и драго во заштитата на своите свети народни интереси и дека никогаш, и за ништо, нема да отстапи од принципот за слободна и независна Македонија.“⁴⁴²* Тие два документа, Протестната телеграма и Протестната резолуција, претставуваат првиот случај кога Централниот комитет на МПО во официјален документ ја нападнал бугарската влада и политиката на бугарската држава. Во периодот кој следувал обвинувањата кон бугарската влада биле во насока кон нејзината политика на приближување кон Кралството Југославија и кон престанокот на поддршката на дејствувањето на легалните македонски емигрантски организации кои постоеле во Бугарија.⁴⁴³

440 Борис III (Софија, 30 јануари 1894 – Софија, 28 август 1943 година), цар на Царството Бугарија од 1918 година до неговата смрт во 1943 година.

441 ДАРМ ф. МПО-вариа.

442 ДАРМ ф. МПО-вариа; Зоран Тодоровски, *Политичките погледи на МПО... Оп. cit.*, стр. 254.

443 Trendafil Mitev, *MPO in the United States...* Оп. cit., стр. 17- 18.

Во почетокот на јули 1934 година до Централниот комитет на МПО пристигнала информација дека со државниот удар во Бугарија освен дејствувањето на ВМРО, било забрането и дејствувањето на Сојузот на македонски братства, како и неговиот Национален комитет, додека кон организациите на илинденските ветерани биле подложени на репресии. Оттука, МПО во САД и во Канада *de facto* останала единствена легална организација од движењето за ослободување на Македонија.⁴⁴⁴ Ванчо Михајлов илегално преминал во Турција, од каде во септември 1934 година стапил во контакт со Централниот комитет на МПО и го известил за случувањата во Бугарија и за причините за распуштањето на Националниот комитет на македонските братства.

На 2 септември 1934 година во Форт Вејн, Индијана започнал со работа Тринаесеттиот конгрес на МПО. Истиот траел до 4 септември. Политиката на Владата на Кимон Георгиев била оценета како *србоманска, родоојсџајничка, предавничка*, со основна цел да биде *уништиено македонско ослободително дело*.⁴⁴⁵ Во Декларацијата која била усвоена на конгресот за прв пат покрај состојбата во вардарскиот и во егејскиот дел на Македонија, биле наведени и приликите во пиринскиот дел. *Ние баравме*, е наведено во декларацијата, *бараме и ќе продолжиме да ѝ правиме истото, без да скршнеме од врвниот идеал на нашата основна борба - обединување на иррителни делови од поделената Македонија во независна држава*.⁴⁴⁶ Во заклучокот на документот, Централниот комитет запишал: „*Ние стоиме на ставот дека висшинскиот и долготрајниот мир помеѓу балканските народи може да биде постојан единствено преку разрешување на македонското прашање, чијашто деструкција е посакувана од страна на владејателите на Македонија, но која ќе продолжи сè додека постојат Македонци кои не се слободни*“.⁴⁴⁷

Интересно е писмото кое во декември 1934 година го испраќа Централниот комитет на МПО во САД и Канада до претседателите на Македонското благотворно братство и до Македонската младинска организација во Бугарија. Во писмото се констатира дека политичките прилики во Европа даваат реални можности за надеж за остварување на вековниот сон - обединета и независна македонска држава и дека

444 Костадин Гърдев, *Македонските патриотически... Op. cit.*, стр. 169.

445 *Ibidem*, 25.

446 ДАРМ ф. МПО-вариа.

447 *Ibidem*.

колку што МПО ја уживало поддршката на американските весници во кои постојано биле објавувани статии во врска со Македонија и македонското прашање, толку повеќе растела цензурата во бугарските весници кои не објавувале никаков текст доставен од страна на македонската емиграција во САД и во Канада под притисок на Кимон Георгиев. Кон крајот на писмото стои: „*Но, македонската борба е неизбежна. Подготви се, предавството и лагите ќе кајатиулираат пред осирецијата на висината и силниот боречки македонски дух. Бидете горди и нескршливи во Вашите страдања, наши македонски браќа во Бугарија. Ние сме целосно со вас, и со духот и со телото.*“⁴⁴⁸

Во април 1935 година, Централниот комитет на МПО преку писмо се обратил до Роџер Болдвин, претседател на Меѓународниот комитет за политички затвореници. Во документот се наведени имињата на најистакнатите припадници на македонската емиграција во Бугарија, помеѓу кои и Јордан Чкатров, некогашниот секретар на МПО, кои завршиле во затворот во градот Лом, покрај течението на реката Дунав, заради нивните различни политички погледи.⁴⁴⁹ Затворениците, лишени од слобода по настаните од 19 мај 1934 година, живееле во особено тешки услови, недоволни за нормален тек на издржувањето на затворската казна. Од Меѓународниот комитет за политички затвореници било побарано да биде преземена акција за подобрување на условите во затворот за тие личности, како и афирмација на нивната судбина пред американскиот печат и други организации од сферата на човековите права.⁴⁵⁰ Во дописите до бугарската влада од страна на МПО било барано амнестија за припадниците на македонските организации и дека Бугарија би морала да преземе активни политички мерки во одбрана на правата на поробените Бугари. *На тој начин МПО тригонела за изложување на злоба на профашистичките сили во Бугарија пред демократската јавно мислење во Америка, Европа и Австралија.*⁴⁵¹

Четиринаесеттиот конгрес на МПО бил одржан во градот Акрон, Охајо, од 1 до 3 септември 1935 година. Во Отчетот за работата на Централниот комитет за претходната година кој бил претставен пред делегатите повторно централниот фокус бил насочен кон состојбата во деловите на Македонија под грчка и под српска власт, но голем дел

448 ДАРМ ф. МПО, ф.2, а.е. 467.

449 ДАРМ ф. МПО, а.е. 119.

450 *Ibidem.*

451 Trendafil Mitev, *MPO in the United States... Op. cit.*, стр. 18.

од текстот бил посветен на Кимон Георгиев и на неговата влада. Бугарскиот премиер бил оценет како *најодвратиен родооистаиник*, кој бил опкружен со србофили кои дејствувале по налог на Србија за да го уништат македонското револуционерно движење.⁴⁵² Понатаму во текстот е направена една анализа на текстовите во американските весници во врска со агентатот во Марсеј врз југословенскиот крал Александар Караѓорѓевиќ, при што се дадени и цитати од натписите во кои се поставува прашањето за решавање на состојбата во Македонија. Делото на агентаторот Владо Черноземски⁴⁵³ според Централниот комитет на МПО претставувало херојски чин, а како доказ за почитта кон ликвидаторот на југословенскиот крал било создавањето на месна канцеларија во Виндзор, Канада која го носела неговото име.⁴⁵⁴

Декларацијата која произлегла од Четиринаесеттиот конгрес во основниот дел на текстот повторно ги содржела условите во кои живеело македонското население во Егејска и во Вардарска Македонија, но и репресиите преземени од страна на бугарската влада кон истакнатите членови на македонското движење. Централниот комитет на МПО сметал дека најдобриот начин за да се реши македонското прашање е да се создадат услови за одржување на плебисцит во трите делови на Македонија, на кој населението би можело да ја искаже сопствената волја. *Но ѓред да биде орѓанизиран ѓлебисцитиоѓи, барале авторите на декларацијата, сѓѓе ѓрисуѓѓни цивилни и воени власѓи да бидат ѓвакуирани од Македонија и нивниѓе ѓозиѓии да бидат ѓзаземени од сѓѓрана на неѓѓтрални меѓународни цивилни и ѓолициски власѓи, и на ѓѓој начин создавање услови за мирно, ѓредно и неѓѓрѓѓрасно изразување на волјата.*⁴⁵⁵

Во март 1936 година, Централниот комитет на МПО издал една брошура насловена *Македонската ослободѓѓелна борба и ѓревратиоѓи од 19 мај 1934 година во Буѓарија* со цел презентација пред бугарската

452 ДАРМ ф. МПО, ф.3, а.е. 7.

453 Керин, Величко Димитров, (Каменица, Велинградско, Бугарија – 19 октомври 1897 – Марсеј, Франција 10 октомври 1934), познат под псевдонимот Владо Черноземски, учесник во македонското револуционерно движење во првата половина на XIX век. Познат по агентатот на кралот на Југославија Александар Караѓорѓевиќ во Марсеј во 1934 година. Меѓу неговите жртви се и Димо Хаѓи Димов и Наум Томалевски. Познат е под псевдонимот Владо шоферот, како и Петар Келеман, име под кое престојувал во Марсеј.

454 *Ibidem.*

455 ДАРМ ф. МПО, ф.2, а.е. 121.

јавност на случувањата од перспективата на МПО и нивните ставови, како и на дел од македонската емиграција. Каква била поделеноста помеѓу Македонците во однос на иднината на Македонија може да се согледа од дел од текстот на брошурата: *едни Македонци се за Балканска Федерација (социјалисти), други за јужнословенско единство (звенариите и земјоделциите на Коста Тодоров), третите сакаат Санстефанска Бугарија (Национални либерали, Родна заштитата и др.), четвртите ќе мечкаат за светска револуција (комунисти), петите пак ќе го поддржат тврдењето дека сега не е време да се зборува и мисли на Македонија.*⁴⁵⁶ За да се оправда борбата на македонското револуционерно движење и таа да биде подобро прифатена од бугарската јавност, напишан е ставот дека: *Секој Бугарин кој се плаши од независна Македонија - тој всушност се плаши за српските и за грчките интереси.*⁴⁵⁷ На прашањето зошто членовите на ВМРО не се спротивставиле на теророт од 19 мај 1934 година, наведен е одговорот дека на тој начин би се пролеала крв на македонските Бугари, нешто што било многу посакувано од страна на Србија.⁴⁵⁸ На крајот од брошурата испратена е директна порака до бугарските општествени кругови: *Свестите се додека е време! Отворете си ги очите! Се случува многу работи. Се плашеше да не се исцрпат македонските долго шрпение. Немојте да создавате повеќе омраза во македонската душа.*⁴⁵⁹

До средината на триесеттите години на дваесеттиот век МПО иницирала создавање на училишта и отворање на библиотеки во кои биле чувани сите изданија на Централниот комитет на Организацијата, но и изданијата на Македонскиот научен институт од Софија. Биле отворени дванаесет библиотеки, додека во пет цркви кои биле под јурисдикција на Бугарската православна црква биле отворени училишта во кои се учело на бугарски јазик, бидејќи донесени наставници од Бугарија, а во моментите кога имало недостаток на школуван кадар функцијата ја вршеле свештениците.⁴⁶⁰

Во Торонто, Канада од 6 до 9 септември 1936 година бил одржан Петнаесеттиот конгрес на МПО. Во Декларацијата од конгресот делегатите истакнале дека Друштвото на народите не сторило апсолутно

456 ДАРМ, ф. МПО.

457 *Ibidem.*

458 *Ibid.*

459 *Ibid.* стр. 20.

460 Trendafil Mitev, *MPO in the United States... Op. cit.*, стр. 16.

ништо во врска со заштитата на правата на малцинствата, а особено во вардарскиот и во егејскиот дел на Македонија. Базирајќи се на барањето за плебисцит од Декларацијата која произлегла од Четирнаесеттиот конгрес, МПО побарала независна истрага во Македонија, а трошоците за истата би биле покриени од страна на Централниот комитет на МПО.⁴⁶¹ Во Декларацијата од Друштвото на народите е побарано:

- а) *ДА СЕ НАЗНАЧИ ПРЕТСЕДАТЕЛСКИ КОМИТЕТ КОЈ БИ ВРШЕЛ НАДГЛЕДУВАЊЕ НА ПРИМЕНАТА НА МАЛЦИНСКИТЕ ДОГОВОРИ*
- б) *ДА БИДАТ ПОВТОРНО ОТВОРЕНИ ЗАТВОРЕНИТЕ ЦРКВИ И УЧИЛИШТА НА МАКЕДОНСКИТЕ БУГАРИ*
- в) *ДА ИМ БИДЕ ДОЗВОЛЕНО НА БРОЈНИТЕ ПРОТЕРАНИ МАКЕДОНЦИ ВО БУГАРИЈА ДА СЕ ВРАТАТ ВО НИВНАТА РОДНА ЗЕМЈА ПРЕКУ ГАРАНТИРАЊЕ НА НИВНАТА ЛИЧНА БЕЗБЕДНОСТ*^{462 463}

По случувањата од 19 мај 1934 година и ставањето на ВМРО надвор од законот, вториот сериозен удар кој му бил зададен на македонското револуционерно движење претставувал Договорот за вечно пријателство помеѓу Југославија и Бугарија, потпишан на 24 јануари 1937 година. Централниот комитет на МПО испратил писмо до месните организации во САД и во Канада во кое е осуден тој договор и е побарано од организациите да подготват локални конференции на кои договорот ќе биде осуден, ќе биде протестирано против теророт на српските и на грчките власти и ќе се покаже единството помеѓу македонската емиграција во САД и во Канада.⁴⁶⁴ Од тие конференции требало да произлезат резолуции кои би требало да бидат испратени до Централниот комитет.⁴⁶⁵ МПО *Прилеп* од Стилтон, Пенсилванија во февруари 1937 година, испратил протестна резолуција до Георги Косеиванов⁴⁶⁶, бугар-

461 ДАРМ ф. МПО-вариа, к.4.

462 Големите букви се во оригиналниот документ.

463 *Ibidem*.

464 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија... Op.cit.*, стр. 252.

465 *Ibidem*, стр. 252.

466 Георги Косеиванов, (Пештера, Источна Румелија, Османлиска Империја, 1884 –Швајцарија, 1960), бугарски политичар, дипломат, министер и премиер. Бил дипломатски претставник на Бугарија во Италија, Османлиската Империја, Швајцарија, Германија, Франција, Романија, Грција, Романија и Кралството Југославија. Во 1934 година бил избран за министер за надворешни работи на

ски министер за надворешни работи и вероисповед. Осудувајќи го договорот со Југославија, раководството на МПО Прилеп наведува:

„Вам Ви е многу добро познато што се врши во Македонија од страна на предавниците, Вашите добри и вечни пријатели Срби, зошто тие Ваши српски браќа сè уште не ги оворатаат бугарските училишта и цркви и не им дозволуваат на нашите браќа и сестри, мајки и татковци да зовораат слободно на нивниот мајчин бугарски јазик... Со Вашето потпишување на такви пактови Вие го признавате бугарското племе во Македонија за српско.“⁴⁶⁷

Во април 1937 година Централниот комитет на МПО издал и книга под наслов *Каде одиш Бугаријо?* и истата ја испратил до бугарските политички лидери и до водачите на македонското движење.⁴⁶⁸

Сакајќи да ја зацврсти својата позиција помеѓу емиграцијата во САД и во Канада, Синодот на Бугарската православна црква донел одлука за испраќање на епископот Андреј Велички, по договорот со американската власт во кој било договорено парохииите на бугарската црква во Северна Америка да бидат обединети во независна бугарска епископија. Добрите врски помеѓу Владата во Софија, Синодот на БПЦ и епископот Андреј биле причина за протест од страна на Централниот комитет на МПО за пристигнувањето на клерикалниот лидер. Меѓутоа, лошите односи помеѓу МПО и епископот Андреј не влијаеле негативно на бугарско-американските релации.⁴⁶⁹ Неуспехот на Централниот комитет на МПО да го принуди Андреј Велички да ја напушти неговата позиција траел сè до април, 1941 година. По влегувањето на бугарските трупи во вардарскиот дел на Македонија, притисокот за заминување на епископот попуштил. За овој спор помеѓу МПО и епископот Андреј Велички поопширно ќе образложиме во следниот дел на оваа глава.

Шеснаесеттиот конгрес на МПО се одржал во Индијанаполис, Индијана, од 5 до 8 септември 1937 година. Стариот Централен комитет бил реизбран, а секретарот Петар Ацев изјавил дека МПО не го поддржува новиот дипломатски претставник на Бугарија во САД.⁴⁷⁰ Во Де-

Бугарија, а потоа е именуван за премиер на Бугарија. Во текот на Втората светска војна живеел во Швајцарија.

467 *Ibid.*, стр. 253.

468 ДАРМ АМПО ф.2, а.е. 141.

469 Trendafil Mitev, *MPO in the United States... Op.cit.*, стр. 19.

470 Костадин Гърдев, *Македонските патриотически... Op. cit.*, стр. 355.

кларацијата која произлегла од Шеснаесеттиот конгрес делегатите го отфрлиле Договорот за пријателство помеѓу Бугарија и Југославија заради следните причини:

1. *Бидејќи Бугарско-југословенскиот договор не ги враќа одземениите права на уѓнејената македонска популација.*
2. *Бидејќи, од појтишуванието на овој пакт, администрацијата на д-р Милан Стојадиновиќ продолжи да ја сироведува асимилацијата врз Македо-бугариите под југословенско ројство.*
3. *Бидејќи, ова „помирување“ декларирано и усвоено од страна на југословенскиот и на бугарскиот премиер, на ниту еден начин не прејстивува олеснување на неопсливиите сираѓања на малпрејираниите Македонци, кои, неопуштајќи пред измамничката и погрешна пропаганда од југословенската престојнина, се лишени од најосновните човекови права и прерогативи.⁴⁷¹*

На Шеснаесеттиот конгрес на МПО со акламација било одлучено да биде издаден голем историски македонски алманах кој би требало да ја краси секоја родољубива македонска куќа. Било одлучено и да биде испратена поздравна телеграма до Ванчо Михајлов. На таа телеграма водачот на ВМРО одговорил од Анкара на 15 септември 1937 година притоа изразувајќи ги својата благодарност и почит кон работата на МПО и нејзиното значење за *македонскиот патриотизам и духовен раси*.⁴⁷² Препраќајќи ја телеграмата до месните организации, Централниот комитет на МПО дал препорака нејзиниот текст да биде прочитан пред следното општотенско собрание.⁴⁷³

Во 1938 година МПО била составена од 38 секции, или месни канцеларии, во Соединетите Американски Држави и Канада. Според Трендафил Митев, *МПО прејстивувала единствена бугарска емигрантска организација кој имала влијание на три континенти*.⁴⁷⁴ Организацијата во мај 1938 година испратила писмо до месните канцеларии во кое јасно е наведено дека треба да се игнорираат сите активности на кои свое учество имал епископот Андреј, притоа нагласувајќи дека се-

471 ДАРМ АМПО ф.2, а.е. 137.

472 ДАРМ АМПО-варианс, стр. 40.

473 *Ibidem*.

474 Trendafil Mitev, *MPO in the United States... Op.cit.*, стр. 18.

кој Македонец кој би присуствувал на служба или би го признал Андреј Велички за духовен лидер би направил престап кон светата борба на македонското ослободително движење.⁴⁷⁵

Седумнаесеттиот конгрес на МПО се одржал во Бафало, Њујорк од 4 до 6 септември, 1938 година. Како и во претходните две декларации, и во Декларацијата од овој конгрес се барало спроведување на меѓународна истрага на терен во Македонија по која би можел да биде спроведен плебисцит, финансиски организиран од страна на македонската емиграција во САД, Канада, Австралија и Европа.⁴⁷⁶

Склучувањето на Минхенскиот договор⁴⁷⁷ на 30 септември 1938 година ја разбудил надежта кај македонската емиграција во САД и во Канада за можна скорешна промена на границите. Централниот комитет на МПО испратил телеграма до британската, француската, италијанската и германската влада во која ги поздравил успешно завршените преговори. Оценувајќи го решението за Судетската област како пример за разрешување на идните територијални спорови, ЦК на МПО побарал од четирите влади:

1. Насијојчиво да се заложити за сиречување на нејодносливоио и чудовишино по својата жестиокоси национално пошиснување, сиреведувано од 1913 година врз мирољубивитои македонски народ од сирана на југословенскиите и на грчкиите влади.

2. Ние апелираме за еден целосно слободен илебициит во ириите делови на нашата родна земја (Македонија), кој

475 Веселин Трайков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија... Оп. cit.*, стр. 267.

476 ДАРМ АМПО-вариа.

477 Минхенскиот договор и припојувањето на Судетската област кон Германија по дипломатски пат, претставувало прв чекор кон ревизија на Версајскиот систем на договори. „Успешната“ мисија на британскиот премиер Невил Чемберлен и попустливоста пред барањата на Адолф Хитлер имале улога на иницијална каписла во сите држави во кои постоеле идеи за ревизија на договорите по Првата светска војна и промена на границите. Политичките и воените кругови во бугарското општество во Минхенскиот договор гледале начин за реализација на идејата за создавање на Санстефанска Бугарија. Воодушевувањето од Минхенскиот договор, како и враќањето на областа Јужна Добруџа би можеле да се сметаат како дел од основата за пристапување на Бугарија кон Тројниот пакт во 1941 година. Види повеќе во Тодор Чепреганов, *Судирот на британскиите и германскиите интереси на Балканот 1939-1945*, Институт за национална историја, Скопје: 2002, стр. 60-62.

*би бил извршен њог њокровињелсњво на Анџлија, Германија, Ињалија, Франција и САД.*⁴⁷⁸

Првиот голем удар за Македонските политички организации по настаните од 19 мај 1934 година се случил на 26 јануари 1939 година со смртта на долгогодишниот претседател Пандил Шанев кој стоел на чело на организацијата од 1924 година. Во писмото упатено до Централниот комитет на МПО од страна на д-р Христо Татарчев⁴⁷⁹, првиот претседател на Македонската револуционерна организација, за Шанев е запишано: *15-годишноњо оњињњесњвено дело на Пандил Шанев дефинињивно ѓо канализираше њањњњ на македонскања борба во Америка и нека неѓовойњо блескаво минањо служи на сњње како њримеѓ за модел и њњњњсњво во нашињњ борбен и идеен њањњ.*⁴⁸⁰

Активностите на МПО во 1939 година продолжиле во насоките кон кои се движеле и во претходните години. Од една страна траела потрагата по сојузници во остварувањето на идејата за слободна и независна Македонија, како и борбата против бугарската влада во Софија, а од друга страна било поттикнувано бугарското чувство кај емиграцијата преку интензивирање на работата на училиштата, печатот и црковните општини. Александар Димитров, човек кој ја извршувал функцијата организатор во Централниот комитет за координација со месните канцеларии, напишал текст во органот *Македонска њрибуна* под наслов *Божјњњ на Бога* во кој ја осудил тенденцијата кај дел од *буѓарскањњ население од Македонија* кое не ја чувствувало повеќе родната земја како своја, туку таа улога њ ја доделувало на Америка.⁴⁸¹ *Тње две нењњња* (Америка и Македонија - заб. И. А.) *не си њроњњивречайњ и њречайњ. Тње ќе се доњњолнањњ заемно. Ако њњњ ња сакањњ њањњњковинањња њњѓѓњњ си Македонецњ и свесен американски или канадски ѓраѓанин.*⁴⁸² Централниот комитет на МПО испратил поздравна телеграма до Влатко Ма-

478 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија... Ор. cit.*, стр. 269.

479 Татарчев, Христо (Ресен, 16 декември 1869 – Торино, Италија, 5 јануари 1952), еден од основачите на МРО и нејзин прв претседател на ЦК, задграничен претставник на организацијата во Софија. Медицина завршил во Цирих и во Берлин (1892), бил активен учесник на конгресите на македонските друштва во Бугарија.

480 ДАРМ ф. МПО к. 4.

481 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија... Ор. cit.*, стр. 277.

482 *Ibidem.*

чек⁴⁸³, лидерот на Хрватската селанска партија во која му била дадена поддршка во неговата борба против српските власти, порачувајќи му: *Да не се илаши да ја иродолжи борбата ироив иѓнеиувачије. Нашата кауза е висџинска и свеџа и заџоа Хрваџска и Македонија ќе бидат слободни.*⁴⁸⁴

Осумнаесеттиот конгрес на МПО започнал со работа на 3 септември 1939 година во Јангстаун, Охајо. Во Отчетот за работата помеѓу двата конгреса е наведен фактот дека МПО претставувала единствениот легален македонски сојуз во светот.⁴⁸⁵ Присутна е и информацијата дека Цветко Атанасов, потпретседателот на Централниот комитет на 20 февруари 1939 година поднел оставка заради неможноста да ја врши функцијата, но од страна на управното тело на Организацијата таа не била прифатена заради големата загуба која би се случила по неговото заминување.⁴⁸⁶ На конгресот била донесена одлука за создавање на информативно биро кое би имало задача да ги собира сите текстови во врска со Македонија објавени во американскиот печат и литература, да создаде постојани и трајни врски со научни институции и општествени организации, да одговара на авторите на текстовите кои даваат неточни или лажни информации за МПО и македонската борба, да ги распространува идеите и одлуките на Централниот комитет. Раководната улога на информативното биро му била доделена на Христо Атанасов, потпретседателот на МПО, а за членови биле избрани Љубен Димитров, редакторот на *Македонска итрибуна*, Александар Лебамов, од МПО Костур, Ернест Золтц, Џак Лангелбен и Џеневив Мартин.⁴⁸⁷

Во Декларацијата која произлегла од конгресот делегатите побарале засилена активност на Друштвото на народите во врска со нивните барања за спроведување на меѓународна истрага во Македонија со единствена цел - воспоставување на траен мир бидејќи *Македонциџе*

483 Владимир Мачек (Купинец, Хрватска, 1879 – Вашингтон, САД, 1964), хрватски политичар, водечка политичка фигура во Хрватска по 1928 година, потписник на Договорот Цветковиќ-Мачек и еден од креаторите на Бановина Хрватска. Вицепремиер во Владата на Кралството Југославија во периодот 1939 - 1941 година.

484 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија... Оп. cit.*, стр. 271.

485 ДАРМ ф. МПО, а.е. 11

486 *Ibidem.*

487 ДАРМ ф. МПО а.е. 12.

никогаш не би ја најушииле идејата за СЛОБОДНА И НЕЗАВИСНА МАКЕДОНИЈА^{488 489}

Во почетокот на 1940 година⁴⁹⁰ активностите на МПО биле ориентирани кон пописот на населението кој требало да биде спроведен таа година. Коста Попов, новоназначениот претседател на Централниот комитет во февруари 1940 година потпишал декларација под наслов *Доброволна изјава на бугарската национална припадност на словенската емиграција во Македонија за време на пребројувањето во САД, 1940 г. - БУГАРИН ОД МАКЕДОНИЈА*⁴⁹¹, објавена во весникот Македонска трибуна. Во декларацијата се повикува емиграцијата која потекнува од Македонија на претстојниот попис да се изјаснува како Бугари од Македонија, а во ниту еден случај како Југословени, Грци или Турци, во зависност од пасошите кои ги поседувале. Овој документ, според Веселин Трајков и Трендафил Митев е најдобриот доказ за самосвеста на македонската емиграција во редовите на МПО, која е изолирана од влијание од Софија заради конфликтот со Георги Косеиванов заради Пактот за пријателство со Југославија, која прави една целосно доброволна и айсолутивно недвосмислена самоидентификација, бидејќи ги регистрира во официјалната државна документација на САД, македонските право-

488 Големите букви се во оригиналниот документ.

489 ДАРМ ф. МПО ф. 2, а.е.165.

490 Во 1940 година МПО броеа 36 локални ограноци во САД и во Канада: *Прилеп* од Стилтон, Пенсилванија основана во 1921 година; *Костур* од Форт Вејн, Индијана (1921); *Илинден* од Њујорк, држава Њујорк (1922); *Пирин* од Дејтон, Охајо (1922); *Независност* од Дукејн, Пенсилванија (1922); *Солун* од Спрингфилд, Охајо (1922); *Ташковина* од Детроит, Мичиген (1922); *Правда* од Торонто, Канада (1922); *Даме Груев* од Индијанолопис, Индијана (1922); *Тодор Александров* од Јангстаун, Охајо (1923); *Пере Тошев* од Џонстаун, Пенсилванија (1923); *Пелистер* од Акрон, Охајо (1923); *Балкански мир* од Ленсинг, Мичиген (1923); *Независна Македонија* до Сиракуз, Њујорк (1923); *Борис Сарафов* од Кантон, Охајо (1923); *Баштин крај* (Татков крај) од Гранит Сити, Илиноис (1924); *Александар Велики* од Лорејн, Охајо (1924); *Вардар* од Кливленд, Охајо (1926); *Охрид* од Менсфилд, Охајо (1926); *Бистрица* од Синсинати, Охајо (1928); *Родина* (Татковина) од Гери, Индијана (1930); *Јордан Ѓурков* од Лакавана, Њујорк (1931); *Христио Мајтов* од Масилон, Охајо (1931); *Симеон Ефтимов* од Рочестер, Њујорк (1933); *Трети Август* од Џексон, Мичиген (1934); *Мара Бунева* од Елвуд Сити, Пенсилванија (1934); *Белица* од Сент Луис, Мисури (1934); *Владо Черномоземски* од Виндзор, Канада (1934); *Браќа Миладинови* од Лос Анџелес, Калифорнија (1935); *Артур Манасиев* од Албани, Њујорк (1938); *Слобода* од Колумбус, Охајо; *Цоле Герѓев* од Елвуд, Индијана; *Димитиар Михајлов* од Форд Сити, Пенсилванија; *Македонија* од Сиетл, Вашингтон; *Пирин* од Сан Франсиско, Калифорнија и *Васил Чакаларов* од Толедо, Охајо. Nikolay G. Altinkov, *Op. cit.*, стр. 146-147.

491 Големите букви се во оригиналниот документ.

славни Словени се БУГАРИ ПО НАЦИОНАЛНОСТ⁴⁹².⁴⁹³ На 11 април истата година редакцијата на „Македонска трибуна“ објавила статија под наслов РОДЕНИТЕ ВО СТРАНСТВО И ПРЕБРОЈУВАЊЕТО⁴⁹⁴ во која се повикува македонската емиграција при пописот на прашањето за јазикот на кој се говори во домот да одговора дека *јазикот кој го зборуваат е буџарски, а не македонски. Македонски јазик не постои во науката. Јазикот кој го зборуваат македонските Буџари е буџарски јазик.*⁴⁹⁵

Деветнаесеттиот редовен годишен конгрес на МПО започнал на 1 септември 1940 година, една година по почетокот на Втората светска војна. Бил одржан во градот Питсбург, Пенсилванија и траел до 3 септември истата година. Давајќи преглед на настаните и активностите од претходната година, Централниот комитет во Отчетот заклучил дека македонските поробувачи, Србија и Грција, се оставени сами заради Втората светска војна и дека Балканскиот пакт постои само на хартија.⁴⁹⁶ Генерално, ставот на Централниот комитет во врска со Втората светска војна е неутрален поради фактот што САД и Бугарија сè уште не се приклучиле во војната, но во неа тие гледале можност за ревизија и корекција на границите.

Првата ревизија на една гранична линија на Балканскиот Полуостров по Версајскиот систем на договори наишла на воодушевување помеѓу Централниот комитет на МПО. Враќањето на Јужна Добруџа на 7 септември 1940 година во рамките на Бугарија било причина за создавање на Декларација од страна на раководството на МПО насловена ПРАВДАТА РЕХАБИЛИТИРАНА⁴⁹⁷. *Ние, Македонците, коишто сè уште се држиме до нашиот идеал, не можеме да не се радуваме, дека добруџанци ја постигнаа својата најсвеќа и негувана мечта - е запишано во Декларацијата.*⁴⁹⁸

Во 1941 година е подготвена брошурата со наслов *Појмачинештвото на Буџарците под српска и грчка власт* која има за цел оправдување на политиката на Бугарија за ревизија на границите и да се даде цело-

492 Големите букви се во оригиналниот документ.

493 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија... Ор. cit.*, стр. 278 - 279.

494 Големите букви се во оригиналниот документ.

495 *Ibidem*, стр. 280.

496 ДАРМ ф. МПО а.е. 12.

497 Големите букви се во оригиналниот документ.

498 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија... Ор. cit.*, стр. 281.

сен бугарски карактер на Македонија. Во публикацијата е даден краток историски приказ од најзначајните настани кои се случувале во Македонија, со посебен акцент на сите сегменти кога населението е идентификувано како бугарско. Наведени се српски, грчки и турски извори кои треба да претставуваат потврда за барањата на македонската емиграција. На крајот од брошурата е наведена статистика од 1912 година, оценета како статистички податок од веродостоен извор, во која цело-то словенско население во Македонија било со бугарска самосвест.⁴⁹⁹

Пристапувањето на Бугарија кон Тројниот пакт на 1 март 1941 година пред Централниот комитет на МПО ја поставило задачата за објаснување на преземениот чекор. Во весникот *Македонска трибуна* на 6 март истата година била објавена статија во која биле наведени причините за изборот на страна на Бугарија во војната. Во статијата одлуката на владата на Богдан Филов⁵⁰⁰ е оценета како историска, а дали нејзината исправност била оставена да биде одредена од времето, односно во зависност од тоа која страна ќе победила во војната. Доколку Италија и Германија победеле во војната, иднината на Бугарија била оценета како светла и перспективна, но евентуалниот пораз би ја довел до положба која би била многу потешка од положбата во која се наоѓала пред Втората светска војна.⁵⁰¹ Пристапувањето на Бугарија, според авторот на статијата, е базирано врз две основи: а) Заради силните економски и стопански врски со Германија во последните години и б) Заради чувството на неправда од Версајскиот систем на договори.⁵⁰²

На 24 април 1941 година во весникот *Македонска трибуна* била објавена веста дека бугарските војски навлегле во вардарскиот дел на Македонија и дека пристигнале во Скопје. Преземена е веста дека според одреден бугарски кореспондент, *месниџе македонски Буѓари ги ипресрејнале со ликување буѓарскиџе војници*.⁵⁰³ Навлегувањето на бугарските групи во вардарскиот и во егејскиот дел на Македонија било доволно добра причина за промена на ставот на МПО кон бугарската

499 ДАРМ ф. МПО-вариа.

500 Богдан Димитров-Филов, (Стара Загора, 10 април 1883 – Софија, 1 февруари 1945), бугарски археолог, историчар на уметноста и политичар. Премиер на Бугарија за време на Втората светска војна. За време на неговиот мандат, Бугарија стана седмата земја што се приклучи на силите на Оската.

501 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија... Ор. cit.*, стр. 282.

502 *Ibidem*.

503 *Ibid.*, стр. 283.

влада. Критичкиот однос бил променет и било наведено дека на Велигден од цела Македонија ѝо нашиџе свеџовни храмови се ѝе слободно на буџарски јазик Христџос воскресе.⁵⁰⁴

Дваесеттиот редовен годишен конгрес на Македонските политички организации бил свикан во градот Акрон, Охајо, на 31 август и траел до 2 септември 1941 година. Само една седмица, е запишано во Отчетот за работата во изминатата година, ѝо зайочнувањето на воените дејствија ѝомеѓу Србија и Германија, државата на шумадиските шовинисти, наречена Југославија од Ал. Караџорџевиќ, пресџана да ѝосџои. Набрзо ѝоџоа исчезна и елинското кралство.⁵⁰⁵ Во Отчетот е наведен и фактот дека МПО мора да протестира заради анексијата на делови од западна Македонија од страна на Италија бидејќи границата помеѓу буџарското ѝлеме и Албанците се наоѓа заџадно од Реканскиот крај и Сџруџа, на заџаг и северно од Теџово.⁵⁰⁶ Централниот комитет сметал дека сџ уште не е дојден моментот на решавање на македонското прашање. Неџовото разрешување (на македонското прашање) ќе сџане само џоџаш, коџа цела Македонија ќе биде целосно слободна и коџа самоџо месно население ќе каже, дека македонското ѝрашање не ѝосџои.⁵⁰⁷ Иако според Централниот комитет навлегувањето на бугарските војски во Македонија било оценето како ослободување на татковината, нивната причина за постоење продолжила да постои заради фактот што постоеле македонски делови кои сџ уште биле под окупација. Тоа е наведено во заклучокот на документот: *Ние се организираме за ослободувањето на Македонија. Еџе зоџџо, должни сме да работиме со сџџе сили за сџасоџ на нашиџе браќа од Косџурско, Леринско, Солунско, џр. Сџруџа, на Дебарско, Реканско и Теџовско.*⁵⁰⁸

504 Костадин Гърдев, *Македонските патриотически... Op. cit.*, стр. 355.

505 ДАРМ ф. МПО-вариа.

506 *Ibidem.*

507 *Ibid.*

508 *Ibid.*

3.1. „МАКЕДОНСКА ТРИБУНА“-ПЕЧАТЕН ОРГАН НА МПО

Македонска трибуна е печатениот орган на Сојузот на МПО во САД и Канада. Овој значаен весник на македонската емиграција излегува непрекинато 97 години, од 10 февруари 1927 година до денешен ден и претставува ретко пишано сведоштво за борбата за ослободување на македонскиот народ почнувајќи од меѓувоениот период, во текот на годините на Социјалистичка Република Македонија и конечно на независна Република Македонија.

Сепак, фактот што весникот се издавал и сè уште се печати на бугарски јазик со прилози на англиски јазик, бидејќи не ја признава посебноста на македонскиот јазик како и нејзината азбука, а со тоа посебноста на нејзиниот народ, култура и историја. Оттаму е јасно дека весникот ја застапува идејата за обединета и независна Македонија со „македонски Бугари“ во неа.⁵⁰⁹ Во врска со ова прашање, синот и внукот на основоположниците на МПО, Џорџ Лебамов во 2005 изјавиле дека македонскиот јазик е дијалектна форма на бугарскиот јазик.⁵¹⁰

МПО и македонската родољубива емиграција уште во првите години од своето организирање ја увиделе потребата од следење на тој глобален тренд и создавање на свој весник, на бугарски јазик.⁵¹¹ Во Македонски алманах во издание на ЦК на МПО од 1940 година⁵¹², за весникот „Македонска трибуна“ се вели:

„Едно организирано современо здружение без свој печатен орган е како тело без дух. Печатниот игра улога на информатор за сите и, според задачите кои ќе си ги постави, ја добива улогата на заштитник и показател. Печатниот ја урамножува разликоста и формира општествено мнение за одредени прашања.“⁵¹³

509 Блаже Ристовски, *Националното прашање во организацијата на Македонскиот народен сојуз во САД и Канада (1934-1941)*, во Прв меѓународен научен собир „Иселеништвото од Македонија од појавата до денес“, Крушево 3-5 август 2000 година, Агенција за иселеништво на Република Македонија, Скопје: 2001, стр. 197

510 Интервју на Џорџ Лебанов за Капитал, <http://www.kapital.com.mk/> (26 јули 2005).

511 Македонски Алманах, *Op.cit.*, стр. 231.

512 *Ibidem.*

513 *Ibid.*, стр. 231.

Идејата за формирање на весникот датира уште од Четвртиот конгрес на МПО, од 6 септември 1925 година во Индијанополис, Индијана. На истиот конгрес биле договорени деталите околу неговото издавање, собирањето на почетни средства и името „Македонска трибуна“. За таа идеја да се реализира, учествувале во купувањето на акции во весникот, пред сè поради вербата во неговата реализација отколку поради желбата за остварување на финансиски успех.⁵¹⁴ Одлуката за печатење на весникот е донесена за време на Петтиот конгрес на МПО во Стилтон, Пенсилванија во 1926 година. Весникот започнал да се печати во Чикаго, во поранешна печатница на руски емигрантски весник, потоа во периодот од 1927 до 1947 година се печател во Индијанополис и од 1947 година почнал да излегува во Форт Вејн.⁵¹⁵

За формирањето на весникот голем придонес имал несомнено Јордан Чкатров и неговата посветеност за реализација на истиот. На Петтиот конгрес на МПО од 6 септември 1926 година, се презеле нови поголеми финансиски акции, биле купени печатарски машини и одреден персонал кој требало да работи за „Македонска трибуна“. Конечно, на 10 февруари 1927 година, по сите напори и со голем ентузијазам бил издаден првиот број на весникот. Меѓу најзаслужните луѓе за формирањето на весникот вреди да се спомене Атанас Шинков, член на МПО Илинден во Њујорк, кој подарил средства од продажбата на неговиот автомобил.⁵¹⁶ Несекојдневната донација на емигрантот од Костур била во голем износ за тоа време (1.375 долари), а била во чест на неговиот братучед Никола Шинков, кој загинал во борбата за слобода на Македонија во редовите на ВМРО.⁵¹⁷ Оваа вест ќе биде дури објавена во првиот број на весникот. По излегувањето на првиот број на „Македонска трибуна“, ентузијазмот на македонската емиграција донел уште многу донации, за зголемување на средствата на весникот.⁵¹⁸

Бордот на директори на „Македонска трибуна“ го назначил за уредник на весникот Борис Зографов, родум од Битола, кој бил специјално повикан да дојде од Софија, каде што живеел, за да ја преземе таа позиција. За многу кратко време весникот успеал да ги придобие

514 *Ibid.*, стр. 231-232.

515 Трендафил Митев цитиран во Ставре Џиков, *Op.cit.*, стр. 38.

516 Македонски Алманахъ, *Op.cit.*, стр. 232.

517 Lubomir Todorov (ed.) *Македонска Трибуна, Macedonian Tribune: PAGE ONE, Major Events of the 20th century*, The Central Committee Macedonian Patriotic Organizations of the United States and Canada, USA: 1999, стр. 12.

518 Македонски Алманахъ, *Op.cit.*, стр. 232.

симпатиите на македонската емиграција и да се постави како сериозен печатен орган. За неговото издавање соработувале видни македонски фигури од стариот и од северноамериканскиот континент. Но набргу по излегувањето на весникот, истиот бил забранет во Југославија и Грција, поради политиките на Белград и Атина.⁵¹⁹ Како проаѓало времето, така весникот станувал пореномиран, се зголемувал бројот на претплатите, како и рекламите и полека станал омилен весник на сите македонски иселеници.⁵²⁰

Уредник на весникот до септември 1930 година бил Борис Зографов, а него го наследил Љубен Димитров⁵²¹ кој пристигнал во САД во јуни 1931 година. Како еволуирал весникот, така се зголемувала потребата од купување на печатарски машини, а за собирање на средства за истите била од клучно значење паричната помош на македонската емиграција. Веќе од втората декада на своето постоење, весникот станал профитабилен и освен во САД, се продавал во Канада, Австралија, Јужна Америка, дури и во Турција, Палестина и Египет и во многу европски земји до започнувањето на Втората светска војна.⁵²²

Сметаме дека еден толку значаен пишан орган заслужува посебно истражување, односно одделен докторски труд затоа што тој самиот по себе претставува засебна глава во историјата на нашата емиграција во Америка и неговиот обем не може да се сублимира во толку краток простор кој ни е даден на располагање. Сепак, токму поради вредноста на весникот како историски документ, не одолеавме на предизвикот да посветиме барем еден мал дел од нашиот труд на него.

Во консултираната документација за МПО на располагање на Државниот архив на РМ, не наидовме на примероци од весникот „Македонска трибуна“ за периодот кој ни е предмет на интерес, но од огромна помош ни беше изданието на Љубомир Тодоров поранешен потпретседател на МПО и уредник на „Македонска трибуна“. Изданието

519 *Ibidem*, стр. 232.

520 *Ibid.*, стр. 233.

521 Во книгата на Љубомир Тодоров, на стр. 26 Борис Зографов е изоставен од листата на уредници. Имено за прв уредник и основач на весникот е наведен Јордан Чкатров, додека пак втор, според овој извор е Асен Аврамов кој, како што пишува во книгата, работел на таа позиција од 1930 до 1932 година. Следува третиот уредник Љубен Тодоров, кој најдолго се задржал на оваа функција во весникот, од 1932 до 1962 година, точно три децении. Претходно, во истата книга, на стр. 20 е наведено дека уредник на весникот од 1927 до 1930 година бил Борис Зографов, по потекло битолчанец.

522 Македонски Алманахъ, *Op.cit.*, стр. 233.

насловено *Македонска трибуна: страница еден, најважни настани од 20-тиот век*, претставува прв обид за претставување на историјата на весникот. Тој содржи дури 400 насловни страници на весникот земени директно од архивите на МПО во Форт Вејн, Историското друштво во Индијана, Индијанополис (Indiana Historical Society in Indianapolis) и Европското одделение на конгресната библиотека во Вашингтон (European Division of the Library of Congress in Washington), селектирани според нивната важност или копии и микрофилмови кои биле во читлива состојба. Периодот кој е опфатен се осум декади низ 20 век односно од првиот број на весникот во 1927 до 1999 година, кога и самата книга е издадена.⁵²³

Во нашиот труд беа претходно издвоени поединечни статии или извадоци од статии за подетално објаснување на одредени проблематики, а во овој дел ќе се обидеме само накусо да реферираме за кои тематики се пишувало во дваесеттите и во триесеттите години од минатиот век, кој е наш период на интерес, а некои статии ќе бидат пренесени во својата целина. Како што напоменавме, самата книга не ги опфаќа сите броеви на весникот, па според тоа и нашата анализа која главно се базира на овој извор ќе биде лимитирана на материјалот кој ни беше на располагање.

Со цел дополнување на претходниот дел, посветен на активностите на МПО и информациите околу нивните конгреси и политички ставови, во изборот на статии од весникот „Македонска трибуна“, ќе се трудиме да дадеме осврт на други тематики кои не беа претходно опфатени.

За контрадикторноста на содржините во „Македонска трибуна“, која како орган на МПО секако ги отсликува нивните ставови, доволно е да се погледне воведот на ова јубилејна компилација, кој започнува со реченицата „*Оваа книга е за Македонија и за нејзиниот народ*“ за веднаш, по само неколку пасуси да се цитира податок од Енциклопедијата на етничките групи во Америка од Харвард од 1980 година, во кој се вели дека имиграцијата од Македонија дошла во САД во најголем број за време на 20 век и дека сè до Втората светска војна односно формирањето на Народна Република Македонија речиси сите се идентификувале како Бугари или македонски Бугари.⁵²⁴

523 Lubomir Todorov (ed.) *Op.cit.*, стр. 9-10.

524 *Ibidem*, стр. 11.

Конечно, без разлика дали МПО се борела за етничките Македонци во контекст гледан од денешна перспектива, како народ со своја самостојна држава (што не е случај), или пак ги штитела интересите на македонските Бугари, а со тоа ја поддржувала идејата за формирање на слободна и независна Македонија во склоп на Балканска Федерација, факт е дека се стремела од ослободување на Македонците од странските угнетувачи (Србија и Грција) и со право ЦК на МПО во триесеттите години од 20 век се нарекувал „Македонска влада во еџил“, штитејќи ги интересите на македонскиот народ, но со субјективен став кон Бугарската асимилаторска политика.⁵²⁵

Многу е лесно од денешна перспектива да се осудуваат нашите иселеници во врска со нивните различни ориентации, но не треба да забораваме каква била констелацијата на политиките во тој период и борбата и желбата на нашиот народ да се осамостои на каков било начин од долговековното и постојано угнетување. Конечно, да се потсетиме уште еднаш дека овој весник беше забранет во Југославија, Грција па и во Бугарија, токму поради своите контроверзни содржини.

Краткиот осврт на содржините на насловните страници на „Македонска трибуна“ за кои се определивме, секако е во согласност со периодот на истражување, односно дваесеттите и триесеттите години од минатиот век. Во текот на овие две неполни децении од постоењето на „Македонска трибуна“, се смениле три уредника.

Доцните дваесетти години се значајни пред сè како период на основање и етаблирање на овој весник кој бил формиран благодарение на донациите и макотрпната работа на нашите иселеници.⁵²⁶

Генерално, темите кои весникот „Македонска трибуна“ ги изнесува се содржини поврзани со активностите на МПО, општи информации за Балканот и за други делови од Европа. Подеталните вести поврзани со Македонците на Стариот Контиент се презентирани во рубриката насловена „Огзиви и белешки“. Неизбежни се насловите поврзани со најзначајните православни празници, а интересно е дека во секој број покрај жалните вести за починатите, одвоен е простор и за најава на веридби, свадби и други прослави на иселениците.

Во текот на првата година од излегувањето на „Македонска трибуна“ ќе бидат третираны содржини поврзани со Шестиот редовен годишен конгрес на МПО во Соединетите Американски Држави и во Ка-

525 *Ibid.*, стр. 11.

526 *Ibid.*

нада. Особено внимание е посветено на настаните во Вардарска Македонија.⁵²⁷ Во таа насока во „Македонска трибуна“ излегуваат серија протесни писма на МПО до светските лидери и влади во врска со состојбата во Македонија. Во септември 1927 година има статија посветена на судскиот процес на малолетниот Кирил Глигоров, кој поради убиството на српскиот соработник Стојан Мишев⁵²⁸ во Штип бил погубен од страна на југословенските власти. Забележителна е и веста за убиството на таткото и братот на Иван Михајлов. Во октомври 1927 година во весникот е прикажан опширен извештај за апсењето, тортурата, судскиот процес и пресудата на македонските студенти водени од Димитар Ѓузелов⁵²⁹ и Димитар Чкатров⁵³⁰, брат на основачот на „Македонска трибуна“ - Јордан Чкатров.⁵³¹

Токму Јордан Чкатров во првиот број на весникот од 10 февруари 1927 година, меѓу другото, ќе напише:

„Македонска трибуна“

„Од основањето на нашиот сојуз до денес – повеќе од 5 години – македонската политичка мисла во САД и во Канада беше окована поради недостигањок на свој печатен орџан. Тоа беше поеднакво јасно, како за врховниот управу-

527 *Ibid.*, стр. 479.

528 Мишев, Стојан (Штип, 22 март 1882 – Штип, 30 декември 1924), член на МРО, учесник во македонското револуционерно движење. Од 1905 до 1908 година бил војвода во Штипско. Во Првата светска војна учествувал како офицер на бугарската армија. По војната станал еден од најблиските соработници на Тодор Александров и штипски околински војвода. Во 1922 година се отцепил од автономистичката ВМРО на Александров и се приклонил кон Македонската федеративна револуционерна организација (МФРО) и бил член на нејзиното Задгранично претставништво. Во 1923 година се ставил на располагање на државните власти на Кралството СХС. Бил еден од раководителите на Здружението против „бугарските бандити“ во Штип. Бил осуден на смрт од ВМРО и убиен од нејзин член.

529 Ѓузелов, Димитар (Дојран, 10 јануари 1901 – Скопје, 1945), член на ММТРО. Докторирал филозофски науки во Загреб во 1943 година. По откривањето на ММТРО во 1927 година бил уапсен и осуден на 20 години строг затвор. Во 1941 година се вратил во Македонија. Од 1942 до 1944 година ја вршел должноста директор на Радио Скопје. По ослободувањето, поради соработка со бугарските власти е осуден на смрт и стрелан.

530 Чкатров, Димитар, (Прилеп, 1902 - Скопје, 1945) член на ММТРО, ванчомихајловистичката ВМРО, МПО и претставник на бугарската фашистичка окупаторска власт во Македонија за време на Втората светска војна и низ Македонија ја пропагирал бугарската политика. Организатор на бугарски културни клубови и читалишта. По војната, поради својата активност, бил осуден на смрт и стрелан.

531 *Ibid.*, стр. 12.

вачки ишла на организацијата, така и за секој свесен Македонец, кој којине да биде во шесна врска со стварањето на својата татковина и со неговите најори за човечки животи. Редица причини, доволно познати на емиграцијата, ни недостигаа за најнеопходното средство за водење на борбата. Меѓутоа денес, се остварува една важна желба на сите. Идејата за издавање на сојузен весник, кој ќе биде огледало на активностите на организацијата и глас на нашите народни идеали, е веќе свршено дело. Поробена Македонија придобива една нова трибуна од каде што ќе се разнесува гласот на нејзиното мачење и на нејзината правда.

Весникот „Македонска трибуна“ е плод на повеќекратни конгресни решенија и елоквентно сведочи за силата на сојузот, за борбениот дух на емиграцијата и за високото сознание за животи во името на народната слобода и (нејзино – заб. И. А. Б.) добро. Зајато што излегувањето на весникот е поврзано и со едно крутно дело на организираните Македонци во САД и во Канада: создавањето на своја народна печатница поставена врз чисто трговски начела која истовремено ги наградува потребите на ослободителното движење.

Програмата на нашиот весник нема потреба од долго објаснување. Таа се одредува од прагматичните услови кои ја изнемоштјуваат Македонија; од заветите на нашето етично минало, како и од неопходната нужност за создавање на оние претпоставки, кои ќе може да гарантираат здружување на сите балкански народи во една целина, основана врз начелата на правдата и заемното почитување.

Договорот за мир од 1919 година, ја отворал ерата на анархија во меѓународните односи, која е особено остра врз Југословенска Европа. Нашата татковина беше распарчена на три дела и подложена на општа режим од турскиот. Неговата историја, култура и стремежи беа погрозени и одминати со суровост од „Големите миротворци“, чијшто морален авторитет лежи веќе зафрлен во прав. Меѓутоа нивното дело е уште живо и продолжува да што-

ри политичко, културно и економско развивање на милиони луѓе.

Да се бори за остварување на права состојба и да се издигне високо идејата за независност на Македонија, ќе биде една од светилите жрици на в. „Македонска трибуна“. Под сенката на тоа знаме нашиот народ даде и дава обилни жртви. (нециливно).

Весникот „Македонска трибуна“ ќе го оживее сознанието на нашите сонародници кое е запрашено од новите владетели на Македонија. На овој начин, служејќи му на својот народ, тој ќе служи истовремено како пионер на остварувањето на просперитет и благосостојба. Поради тоа што нашето длабоко убедување било и е, дека манифестацијата на едно чувство, како нашето, кое бара соединување на сите индивидуи во помош на своето народно име и народна заштита, не може да биде изменето кон интересите на човечкото и особено кон народите на Балканскиот Полуостров. Ние никогаш не сме доушталале, исто така, чувството за солидарност – лична или национална – супериорност, да зема зеници при уредувањето на нашите односи со другите народи.

Разбирајќи ја потребата од градење на еден повисок степен на културен и државен живот усогласен со духот на денешното време и со големиот напредок кој е постигнат во областа на материјалното и духовно развивање, ние смејаме дека е неопходно да се оствари вратител за принципите и идеи, способни да соединуваат а не да разделуваат; да ги доведуваат во хармонија националниот дух на еден народ, со тој на другите народи, а не го порекнуваат.

Според ова, не му го дава на никој право да пројавува кукавичлук во заштитата на националната особеност или пак зајакнување на истијата. Инаку ние ќе го извршуваме мирот и обединувањето на почвата на правдата и висината, а дигаме раце пред ножот на тираниној кој сака да го уништи нашиот духовен образ.

Од новата трибуна на Македонија ќе се разнесува нашата света приврзаност кон националното име; правото на нашата татковина да биде слободна и независна; вер-

бајта за ојшито балканското соединување; сејто тоа за по-мош на ситошници илјадници гладни и боси беѓалци. Преку нашиот весник ќе се пројашува од врв на врв, од долина на долина, да се побараат изгубените гробови каде што почиваат остатоциите на старци и нови херои, да им се откријат имињата, да се раскажат нивните дела и подвизи и да се исплетат околу венци за благодарности и оштито-на-родна почит.

Со издавање на новиот весник се исполнува одамна чувствуваната празнина во животоот на овдешната емиграција. Тој ќе биде заштитник на нејзините интереси во име на Македонија и ќе го посочува висштинскиот пат за постопитување на нејзиното ослободување.

Ние силно веруваме дека „Македонска трибуна“ ќе најде ентузијастички прием на сите Македонци и на сите пријатели на слободата. (нечиливо).⁵³²

Истата оваа статија е изнесена во делото Чешврша емигрантска Македонија на Ставре Циков, од која ќе го прикажеме крајот, бидејќи во изданието на Тодоров истото е нечитливо:

„Ние сме најолно убедени дека тој ќе стигне до секоја македонска куќа и до секој кош на фабриката каде што гори македонското срце во маката на тешикотот труд за прехрана и болката по најштитениот род и дом. Со нивната (несебична) дарежлива материјална и морална поддршка ‘Македонска трибуна’ ќе прска свешина во мракот на денешното неопштоение и ќе не води кон бреговиите на македонското сисание“.⁵³³

Во првиот број, своја статија насловена „Да ги здружине силите“ ќе напише и редакторот Борис Зографов во која ќе ја поздравува целата родољубива македонска емиграција и ќе им пренесе поздрав од „бежанците од братска Бугарија“, за кои вели дека напорно се бореле против српските и грчките угнетувачи. Во нивно име, ѝ се заблагодарува на емиграцијата што испраќала материјална помош за да се спасат од мизеријата која ги снашла. Свесен дека напорите на иселениците далеку од Македонија се големи, ги потсетува дека истата сè уште е подлопство и потребни се уште многу напори. Потсетува дека и по повеќе

532 *Ibid.*, Превод од бугарски јазик на авторот.

533 Ставре Циков, *Op.cit.*, стр. 39.

од 50 години борба за слободна Македонија, нејзините соседи Грција и Србија сè уште ја угнетуваат, додека пак во Бугарија, особено во претходните три години, македонската емиграција успеала да се организира: „Наскоро тџаму нема да осџане нишџу еден Македонец, нишџу една Македонка, шџо се неорџанизирани“. Зографов ја споменува и активнос-та на ВМРО, организација која според неговите зборови „џо држи високо моќно знамето на неџомирливата борба и џи кове среќниџе денови на блискаџа иднина на Македонија“. Конечно, тој ги повикува Македонци-те во Америка да се вклучат колку што можат повеќе во ослободител-ната борба, бидејќи токму во Америка условите се подобни за разлика од оние во кои се борат нивните сонародници на стариот континент.⁵³⁴ Повикувајќи ги „сиџе Македонци, расџанџи џо различни краевџи на све-џоџи“ Зографов ја завршува статијата со следниве зборови:

„Да џи сџоиме со вера во џразнувањеџо на нашата џобода, со силаџа на нашиџи слободољубив дух сиџе џози-циџи на нашата борбена линија, за да можеме да ја избори-ме женаџа и џолку неџходнаџа за сиџе нас слободаџа на Македонија. И да џамџиџе секоџаш дека Боџа дава ама во џрло не вџерува. Нема сомневање, дека Боџ, дека сиџе до-бри сили во свеџоџи се сџремни да ни дадаџи, да ни џомоџ-наџи да ја земеме нашата слобода, на којаџиџо имаме џра-во во Македонија, но џред џоа ние џреба да бидеме сџремни, да се избориме, во осџварувањеџо и самиџе ние. Инаку ни-кој и нишџо нема да не вџера во џрлоџо“.⁵³⁵

Во 1928 година се издвоени активностите на Македонците во Бу-гарија и во Грција, како и разбојничкиот режим на Србија во Македо-нија. Има информации за смртта на повеќе македонски револуционе-ри и особено внимание е посветено на смртта на Мара Бунева^{536 537}. Ток-

534 *Ibidem*, стр. 39-42.

535 *Ibid.*, стр. 42.

536 Бунева, Мара (Тетово, 1901 – Скопје, 15 јануари 1928), активистка на ав-тономистичката ВМРО. Го извршила убиството на Велимир Прелиќ, српски поли-циски началник во вардарскиот дел на Македонија. По Првата светска војна, заед-но со своето семејство емигрирала во Бугарија каде што се вклучила во активнос-та на ВМРО. На 13 јануари по задача на ВМРО, кај Камениот мост во Скопје извршила атентат на Велимир Прелиќ, еден од најжестоките иследници на членовите на ММ-ТРО на скопскиот студентски процес (1927). По атентатот со намера да се самоубие, се фрлила во р. Вардар и по два дена починала во Скопската болница.

537 Lubomir Todorov (ed.), *Op.cit.*

му со нејзиното име започнува првиот број од 1928 година, во кој има извештај за нејзините херојски подвизи во Скопје, односно убиството на Велимир Прелиќ⁵³⁸, претставник на српското управителство во Македонија, виновен за затворањето и тортурирањето на 70 македонски студенти претходната година.⁵³⁹ Во врска со убиството на Прелиќ и самоубиството на Мара Бунева по него, Македонска трибуна на 16 февруари 1928 година ќе напише:

„Истпрелииџе на Мара Бунева ѝоѓубија два живоиџа: - живоиџоџи на еден демон и ѝој на една свеџиџа. По ѝиџе истпрели македонскиоџи народ се ослободи од еден свој крвоџиџец и ја доби неџобедливиџа сила на еден свој нов зашџиџиџник...“⁵⁴⁰

Во ноември 1928 година издадена е воведна статија посветена на турбулентната ситуација на Балканскиот полуосврт со посебно внимание кон несреќната судбина на народот во Македонија, 10 години по крајот на Првата светска војна.⁵⁴¹

Во 1929 година „Македонска трибуна“ изнесува информации поврзани со дискусии при Друштвото на Народите во врска со ситуацијата во Македонија. Новина во 1929 година е фактот што весникот започнува да издава извештаи испратени од луѓе од Македонија, пракса која ќе продолжи и во следните 80 години.⁵⁴² Во текот на оваа година се повторува апелот дека нема да има мир на Балканот сè додека македонското население е потчинето. На 8 август 1929 година има наслов поврзан со грчки документ во кој се вели дека Бугари а не Срби живеат во Македонија. Традиционално напишани се подетални информации за осмата годишна конвенција во Торонто. Во политичка сфера, има наслов поврзан со забраната на македонската младина да одржува јавни собири од страна на бугарската влада. Сепак, забележително повеќе статии се посветени на српската агресивна политика во Македонија.⁵⁴³

538 Велимир Прелиќ (Сеница, Србија, 1884 - Скопје, 16 јануари 1928) - српски полициски началник во Скопје за време на окупацијата на вардарскиот дел на Македонија од страна Кралството СХС.

539 Lubomir Todorov (ed.), *Op.cit.*, стр. 12.

540 Македонска трибуна 16 февруари 1928 година. Lubomir Todorov (ed.), *Op.cit.*

541 *Ibidem*, стр. 12.

542 *Ibid.*, стр. 12.

543 *Ibid.*

Од оваа година го привлече нашето внимание една статија од 21 февруари 1929, насловена „Остиваење ја мирна нашата емиграција!“.

„Во денешниите времиња кога и во Европа и во својата се развиваат настани така, дека се поблиска и поголема станува нашата надеж да се стави крај на несреќата на нашата татковина; Кога повеќе отсекогаш е неопходно единството и солидарноста на сите македонски родољубиви сили во името на утрешната слобода и независноста за Македонија, непромислените постојатки на Македонците и не-Македонците враќаат зло за кое не само треба да се сожалува, но кое треба да се отстрани. Меѓу емигрантите ни присилно гнуваат писма, печатени ливчиња, книги, и други изданија во кои се продолжуваат писмено зајочнастите и така трагично зајворени - со убиството на А. Протиџеров - сирови и расправи меѓу некои од водачите на ВМРО.

Што сакаме да постигнеме со тоа? Да се осветли еден спор? Или да се придобиваат приврзаници?

Ние уште пред неколку месеци го изјавивме и ќе го изјавиме и сега: расчистување - подразбираме полно и точно расчистување за тие несреќни настани за делото...“⁵⁴⁴ Со овие зборови, печатениот орган ја потврдува првичната неутралност кон братоубиствата во редовите на ВМРО, потпирајќи дека тие се „легална организација која работи за добро на Македонија и не се меша во работите на МПО“⁵⁴⁵.

Конечно авторот на статијата повторува: „Нашата обединета емиграција го има јасно изразено својот став во последниот конгрес во врска со последните случувања и откако изјави дека е само на страната на Македонија, нема потреба, имено и непромислено е да се прават обиди да се одвлекува таа отштату за да оди на страната на групите и револуционери. Нашиот повик е: остиваење ја нашата организирана емиграција на мир да мисли и да работи за Македонија, а не за Трајко и Пејко. Најдоброто осветлување ќе ни го даат самите револуционери со своите дела, а не со своите зборови“.⁵⁴⁶

544 Македонска трибуна, 21 февруари 1929 година. Lubomir Todorov (ed.), *Op.cit.*

545 *Ibidem.*

546 *Ibidem.*

Но, како што веќе изнесовме погоре во текстот, две години подоцна, во 1930 година, МПО ја напушта неутралноста по ова прашање и решава да ја поддржи фракцијата на Ванчо Михајлов, кој ќе остане нејзин близок соработник сè до својата смрт во 1989 година.

Ако Љубомир Тодоров периодот 1927-1929 на издавање на „Македонска трибуна“ го дефинира како „надежен почеток“, триесеттите години од 20 век за него претставуваат „период на слава“, не само за весникот туку и за самата организација.⁵⁴⁷

На почетокот на 1930 година, насловите на „Македонска трибуна“ се однесуваат на слободата на Македонците под грчка и под српска власт. Објавени се две писма до Лигата на народите, едното потпишано од Шалев и Илиев, а второто од Григор Анастасов. Во врска со работата на организацијата во мај 1930 година има писма од македонските иселеници од Перт и Сиднеј, Австралија до МПО. Понатаму, објавени се информациите за деветтиот конгрес на МПО одржан во септември во Охајо. Последните месеци од 1930 година, пак, се посветени на многубројните апели и петиции што се испраќале до Лигата на народите во врска со македонската кауза, како и извештаи за протестите на македонската делегација на Конвенцијата за малцинства во Женева.⁵⁴⁸

На 31 август 1930 година е објавена веста за шестата годишнина од убиството на Тодор Александров. На 11 декември 1930 година во „Македонска трибуна“ е пренесен судскиот процес против Иван Михајлов и четниците Медарски и Стаменков во Софија, за убиството на уредникот на весникот „Вардар“ Васил Пундев. Овој процес го привлечоко вниманието на бугарското правосудство особено на оние кои изразувале симпатии кон македонската борба и ВМРО, а дури 207 адвокати посакале да го бранат доброволно водачот на ВМРО. „Македонска трибуна“ пренесува дека :„Заштиторници на обвинетите биле видните адвокати: Ал. Оџијанов, П. Тошев, Пол Стефанов, Г. Чернооков.“

„Најпрво биле распрашувани Медаров и Стаменков. И двајцата биле многу силни и се држеле достојно во судот. Медаров призна дека заедно со својот другар Стаменков го убиле Васил Пундев, во придружба на Стојан Димитров, по заповед на ВМРО. Таа заповед илне ја добиле од нивниот војвода Јанко чие име не го соопштуваат. Војводата им кажал дека Пундев е осуден на смрт заради расколничката

547 *Ibidem.*

548 *Ibid.*, стр. 12.

дејносии. ВМРО со писмо му соопштила на Јанко, кој да ја исполни пресудата.“

Заклучокот на нивните адвокати бил дека тие исполниле задача на револуционерната организација во која членувале, но дека истата заповед не била дадена од Иван Михајлов, кој според пресудата бил најден невин, додека Медаров и Стаменков биле осудени на 15 години затвор.⁵⁴⁹

1931 година започнува со извештај од апелот до Лигата на народите на Гена Велева од Скопје, која успеала да избега од Југославија и да сведочи за страдањата која ги искусила таму. Истата година МПО испратила писмо до американскиот државен секретар во врска со Трајко Минов, натурализиран американски граѓанин, кој бил истеран од Југославија за време на неговата посета во родниот Прилеп. Самиот Минов испратил протесно писмо до Лигата на народите во Женева.⁵⁵⁰ Останатите наслови од 1931 година се посветени на убиството на видни македонски дејци во Бугарија, тормозењето на македонската емиграција од страна на бугарската полиција итн. Повторно има статија за автономијата на Македонија во која се потенцира дека истата ќе гарантира мир на Балканот, а „Бугарските полициски фактори да се определат најискрено како приврзаници за автономноста за кои поробениот македонски Бугарин даде толку херојски жртви. На 10-ти септември е објавен наслов за Десеттата конвенција на МПО во Гери, Индијана.

Во 1932 година забележителна е статијата на проф. Фриз Конрад Кругер во врска со македонското прашање на Париската мировна конференција поврзана со принципот за самоопределување од Вилсон. Кон крајот на годината, голем е бројот на насловите во врска со Македонците под српско, корупцијата на српската администрација, разни убиства, собирање на арач и даноци. На 15 декември има наслов посветен на Бугарската егзархија.

1933 година започнува со убиството на деецот на ВМРО - Симеон Евтимов⁵⁵¹, од страна на организацијата. Следуваат наслови за маке-

549 Македонска трибуна, 11 декември 1930 година, Lubomir Todorov (ed.), *Op.cit.*

550 *Ibidem*, стр. 12.

551 Симеон Евтимов (Емборе, Кајларско тогаш во Отоманската Империја 1896 - Софија, 31 декември 1932). Учествовал како делегат од Пловдивското македонско братство на обединувачкиот конгрес на Македонската федеративна организација и на Сојузот на македонските иселенички организации од јануари 1923 година. Влегува во ВМРО и ја напушта работата во 1927 година, кога е избран за

донската голгота под српска власт. На 4 мај 1933 година се одбележуваат 30 години од смртта на Гоце Делчев со објавување на негова кратка биографија. На 15 јуни Асен Аврамов пишува статија посветена на македонската емиграција во Бугарија.

Од 1934 година, „Македонска трибуна“ започнала да игра уште поважна улога. Имено, по државниот удар во Бугарија од 19 мај 1934 година и поставувањето на српско ориентираната влада на Кимон Георгиев, македонскиот печат во Бугарија бил забранет, исто како и која било друга македонска легална дејност. „Македонска трибуна“ останал единствениот официјален орган на македонското ослободително движење.⁵⁵²

Во мај 1934 година, „Македонска трибуна“ известува за просрпскиот државен удар во Бугарија, кој довел до забрана на дејствување на сите македонски организации во Бугарија и до апсење на многу истакнати лидери од редовите на ВМРО. Организацијата ВМРО е забранета во Пиринска Македонија, единствениот дел од Македонија во кој можела да дејствува слободно по 1918 година. Љубен Тодоров тврди дека во следите 55 години, МПО е единствената македонска организација во светот која ја продолжила борбата на македонското ослободително движење. „Македонска трибуна“, единствениот весник забранет истовремено во Југославија, Грција и Бугарија, *сѝанал едѝнстѝвениоѝ ѝлас за слобода и искра на надеж за Македонциѝе низ свеѝоѝѝ*, тврди Тодоров.⁵⁵³

Броевите од 24 мај, 31 мај и 21 јуни 1934 година се сите посветени на државниот удар во Бугарија. На 24 мај 1934 година ќе биде објавена детално статија која го носи токму насловот „*Државен удар во Бугарија*“:

уредник на весникот „La Macedoine“, орган на ЦК и на Задграничното претставништво на ВМРО што излегува во Женева на француски јазик. Во периодот 1927 - 1929 година, Симеон Евтимов има средби со голем број европски политички, дипломатски и културни личности, пропагирајќи ги тезите на ВМРО пред сите нив. Како кум на Иван Михайлов и идеолошки близок со михајловистичкото крило во ВМРО, Симеон Евтимов е поставен за уредник на весникот „Македонија“. Во 1932 година учествува на Седмиот конгрес на ВМРО.

Во атентатот извршен врз него на 28 декември 1932 година е ранет на плоштадот Батенберг во Софија и починал на 31 декември. Планот и финансирањето на атентатот, со 20 милиони лева, ги обезбедил српскиот офицер и агент Ѓорѓевиќ.

552 Македонски Алманахъ, *Op.cit.*, стр. 233.

553 Lubomir Todorov (ed.), *Op.cit.*, стр. 12.

„Во Буџарија ноќта 18-19 бил извршен удар. Владата на Никола Мушанов која се состојеше од демократи, земјоделци и национални либерали и радикали била симната преку интервенцијата на војската. Министерите биле арестирани и била објавена нова влада на чело со Кимон Георгиев, еден од лидерите на политичкиот круг во Буџарија познат под името „Звено“. Сличен преврат во Буџарија се случил во времето на режимот на Стамболиски на 9 јуни 1923 година. Причините за овие два различни удари се различни. Додека првиот удар бил израз на општо народно негодвање против личната политика на Стамболиски, сегашниот преврат според манифестот кој бил издаден од новата влада, главно се однесувал на големото партизанство кое завладеало во државата. Очигледно во последно време партизанството во Буџарија има заземено големи размери. [...] Новото управување има фашистички идеи кои американските кореспонденти сметаат дека се пресликуваат преку системите на диктаторите. Во некои американски весници било објавено дека новото управителство било против македонското ослободително движење и дека ќе итерало политика која им се допаѓа на Србиите. Тие соопшенија имаат потреба од потврда. Ние немаме точни информации како точно се развивале работите во Буџарија и не можеме да се изнесеме по тоа прашање. Македонското ослободително движење во Буџарија е легално врз основа на Уставот: Македонците се буџарски граѓани како ние тука (што – заб. И. А. Б.) сме американски граѓани и тие имаат полно право да се организираат во свои организации кога се борат преку легални средства да го постигнат својот идеал за слободна и независна Македонија.“⁵⁵⁴

Во тој период „Македонска трибуна“ будно ги пренесувал протестите на македонските Бугари, па затоа бил забранет како во Софија, така и во Белград и Атина. Откако весникот станал единствениот официјален орган на македонското ослободително движење, станал уште попопуларен, бидејќи бил корисен информатор за судбината на Македонците на Балканот. Со зголемувањето на неговото влијание и зна-

554 Македонска трибуна, 24 мај 1934 година, Lubomir Todorov (ed.), *Op.cit.*

чење, весникот еволуирал и се подобрувал. Имено, бил додаден оддел за илустрации и фотографии за поробената татковина – Македонија и од животот на емиграцијата во САД.⁵⁵⁵

Останатите содржини на „Македонска трибуна“ од 1934 година се поврзани со апсења и судења на Македонците во Бугарија. Исто така, весникот продолжува да прикажува вести за ситуацијата во Македонија под српска и под грчка власт. Во октомври 1934 година, уште една шокантна вест ќе ја пополни првата страница на „Македонска трибуна“, но и на сите останати светски весници: убиството на крал Александар од Југославија во Франција. Според весникот, делото на Черноземски, дел од посебно обучените ликвидатори на ВМРО, му ја покажал на целиот свет непопусливата посветеност на Македонското ослободително движење за ослободување на Македонија.⁵⁵⁶

Во неколку броеви од 1934 година излегуваат и наслови поврзани со историјата на Античка Македонија, како и улогата на Св. Кирил и Методиј. На 3 мај има наслов „Бугарските комунисти се откажуваат од македонското прашање“ под влијание на Белград и Атина (тие го одбиваат слоганот „слободна и независна Македонија“ и „Балканска Федерација“) во весникот во Виена „Балканска Федерација“. На 12 јули 1934 година има протестна телеграма против теророт на бугарската влада. На 16 август е пренесена веста за апсењето на Јордан Чкатров.

Од 1934 година до крајот на триесеттите години страниците во „Македонска трибуна“ се покриени со извештаи за апсења и тормозење на членовите на Македонското ослободително движење во Бугарија (пред сè во Софија и во Пиринска Македонија) од страна на прорпската влада на Кимон Георгиев и Косеиванов.⁵⁵⁷

1935 година е исто така посветена на случувањата во Бугарија, паѓањето на прорпската влада на Кимон Георгиев, смртта на Георги Кондов и најавата за Четиринаесеттиот конгрес на МПО во Акрон, Охајо.

1936 година започнува со статија на третиот уредник Љубен Димитров насловена „Дали е возможна независност за Македонија?“ од 6 јануари. Во март 1936 година во „Македонска трибуна“ е објавено протесно писмо што МПО го испратило до бугарскиот дипломатски претставник во САД во врска со апсењата и тормозењата на членови на

555 Македонски Алманахъ, *Op.cit.*, стр. 234.

556 Lubomir Todorov (ed.), *Op.cit.*, стр. 12.

557 *Ibidem*, стр. 12.

ВМРО.⁵⁵⁸ Во бројот од 7 мај 1936 година е пренесена веста за ослободувањето од затвор на Јордан Чкатров и Кирил Дрангов⁵⁵⁹. Истиот месец весникот објавува вест околу измачувањето на братот на Јордан Чкатров, Димитар, во југословенски затвор, инаку осуден на 10 години робија за време на студентскиот судски процес во Скопје во 1927 година. „Подобар пример за македонската трагедија“, тврди Тодоров, „иешко може да се најде“.⁵⁶⁰

На 17 септември 1936 година е објавена Петнаесеттата конференција на МПО во Торонто, за која пишуваат и бугарските печатени медиуми. Во последниот број од 1936 година, на 31 декември, има неколку зборови за кралот Борис. Исто така има вести за систематската колонизација на Македонија со српски семејства, организирано од властите во Белград.⁵⁶¹

Во април 1937 година, „Македонска трибуна“ дава извештај за ослободувањето од 19-годишната казна во затвор на ветеранот од редовите на ВМРО, Коста Ципушев⁵⁶², инаку близок пријател на Гоце Делчев и зет на Тодор Александров. Во овој период страниците на „Македонска трибуна“, се полни со статии и писма од Егејска Македонија во врска со теророт на генералот Метаксас во Грција врз македонско-бугарското население.⁵⁶³

558 *Ibid.*, стр. 13.

559 Кирил Дрангов (Лом, Бугарија, 1901 – Софија, Бугарија, 1946), македонски револуционер, член на ВМРО. Тој е еден од основачите на студентското друштво „Вардар“. По смртта на Тодор Александров учествувал во горноцумајските агенции и го ликвидирал Алеко Василев. Во 1925 година бил избран за пунктов началник на ВМРО за Софија. Учествувал во организирањето на атентатот врз Александар Протогеров и бил еден од најблиските соработници на Иван Михајлов. Во 1932 година бил избран за резервен член на ЦК на ВМРО. Во текот на Втората светска војна живеел во Скопје и работел како адвокат. При повлекувањето на бугарската војска од Македонија заминал за Софија. Во 1946 година, откако неговата кука била опколена од страна на агенти на државната безбедност, извршил самоубиство.

560 *Ibid.*, стр. 13.

561 *Ibid.*, стр. 13.

562 Ципушев, Константин-Коце (Радовиш, 17 април 1887 – Софија, 11 јануари 1968), учесник во македонското револуционерно движење. Ученик во Солунската машка гимназија. Студент по хемија на Софискиот универзитет. Ги продолжува студиите во Женева. Учителствува во Македонија. Поради својата активност бил затворан повеќе пати. Оженет е со сестрата на Тодор Александров. Осуден на 20 години од српските окупатори на Македонија во периодот меѓу двете светски војни. Во текот на Втората светска војна соработува со бугарскиот фашистички окупатор во Македонија и окупацијата на Македонија ја смета за ослободување.

563 *Ibid.*, стр. 13.

На 4 февруари 1937 година, „Македонска трибуна“ објавува отворено писмо од МПО до Ќосеиванов. На 11 февруари 1937 година, се одбележува 75-годишнината од смртта на браќата Миладиновци. На 4 март е објавено мислењето на МПО за Бугарско-југословенскиот пакт. Во текот на 1937 година, има и повеќе наслови посветени на демонстрациите во Грција против режимот на Метаксас. На 29 април 1937 година, има фотографија на источно православните цркви во САД и во Канада изградени со помошта на македонско-бугарските емигранти. Бројот од 9 септември е посветен на Шеснаесеттиот конгрес на МПО во Индијанополис. На 7 октомври објавено е писмо од Чкатров и Дрангов до Ќосеиванов.

Од 1938 година, била воведена специјална страница на англиски јазик наменета за помладата популација во САД. Целта била да се запознаат младите родени во Америка со принципите на македонската борба и со текот на македонското ослободително движење. Токму таа страница од весникот, на англиски јазик, била примена со ентузијазам кај младите, веќе образовани втора генерација имигранти. Оттогаш весникот започнал да излегува на вкупно шест страници.⁵⁶⁴ На 19 март 1938 година, Ќосеиванов ги губи изборите, а истата вест била пренесена во „Македонска трибуна“. На 16 јуни, Љубен Димитров пишува статија против бугарскиот епископ Андреј Велички, а истата ќе биде подетално елаборирана во следната потточка.

Во текот на доцните триесетти години, „Македонска трибуна“ издава низа статии на Јордан Чкатров. Во февруари 1939 година, весникот информира за смртта на претседателот на МПО - Пандил Шанев, а декадата завршува со извештај на професор Вангел Сугарев, брат на познатиот илинденски војвода Георги Сугарев, инаку главен спикер на конвенцијата на МПО од 1939 година.⁵⁶⁵

Забележителна статија од следната турбулентна декада е онаа од август 1940 година посветена на македонското прашање и на планот за независна македонска држава. Исто така, весникот ја пренесува веста за прославата на Илинден во Прилеп на која присуствувале 4.000 луѓе, во склоп на која имало и демонстрации во антијугословенски дух, кои завршиле со апсење на 100 луѓе. Во април 1941 година, „Македонска трибуна“ го слави падот на Југославија со наслов на првата страница „Македонци, Христос се роди! Независност за Македонија“. Следни-

564 Македонски Алманахъ, *Op.cit.*, стр. 234.

565 Lubomir Todorov (ed.), *Op.cit.*, стр. 13.

те изданија на весникот содржат статии посветени на „топлото“ дочекување на бугарската војска низ Македонија.⁵⁶⁶

На 17 април 1941 година е пренесена веста за Германците како ја заземаат речиси цела Македонија.

По овој краток преглед на содржините на „Македонска трибуна“ во периодот меѓу двете светски војни, можеме да заклучиме дека весникот претставувал многу важно средство за информирање на македонската емиграција во САД. Сметаме дека содржините се пристрасни кон одредени проблематики, но тоа не ја девалвира во ниеден момент неговата улога како значаен информатор.

Конечно, би сакале уште еднаш да потенцираме дека ова е само мал прилог кон содржините на весникот „Македонска трибуна“, а изборот на изнесените статии беше направен во корелација со досега третираните теми во овој труд, со цел некои прашања да се анализираат подобро. Сметаме дека многу прашања остануваат отворени и секоје за себе бара посебна анализа.

За весникот, ЦК на МПО, во еден свој алманах од 1940 година ќе напише:

„Весникој ‘Македонска трибуна’ е ѝордосӣ на македонскӣе Буџари во САД и Канада. Тие ѝо ѝоддржуваа̄ӣ весникој̄ со великодушност̄, ѝо очекуваа̄ӣ со неѝрӣение секој неѝов број и сӣе живеа̄ӣ со надеж дека близок е дено̄ӣ коџа идеало̄ӣ на кој е ѝосвешен да служи весникој̄ ќе биде ѝосѝӣзна̄ӣ. А ѝӣој идеал е: создавање од ѝеоџрафскӣе ѝраници на Македонија една одделна ѝолиѝичка целина, во која секој народ ќе ужива еднакви ѝрава и еднакви обврски. Тој идеал изразен накрајко се ѝоисѝоветѝува за ѝӣрӣе зборови на бесмрѝнио̄ӣ анџлиски ѝолиѝички лидер Вилијам Гледсѝион: Македонија на Македонцӣе!“⁵⁶⁷

566 *Ibidem*, стр. 13.

567 Македонски Алманахъ, *Op.cit.*, стр. 234.

3.1.1. „МАКЕДОНСКА ТРИБУНА“ ОКОЛУ НАЦИОНАЛНОТО ЧУВСТВО НА МАКЕДОНЦИТЕ

Консултирајќи го изданието на Љубомир Тодоров за „Македонска трибуна“, дојдовме до заклучок дека изборот на првите страници од весникот за најважните настани од 20 век, е необјективен, поточно сметаме дека многу статии се изоставени, не поради тоа што биле неважни за портретирањето на историјата на весникот, туку бидејќи се доказ за политиката на весникот, а со тоа и на МПО. Така, на пример, како што ќе видиме во следната точка од оваа глава, во врска со еден спор помеѓу МПО и Светиот синод во Софија, (1926-1939), во изданието на Тодоров има само една статија посветена на таа проблематика.

На 20 август 1939 година, во „Македонска трибуна“ има статија насловена „Македонски народ и Македонец“ која го изнесува мислењето на македонските Бугари во Америка за суштината на поимите „македонски народ“ и „Македонец“. Во неа се пишува дека:

„Македонски народ“ и „Македонец“ се поими кои многу често се среќнуваат во говорите и пишувањата во врска со македонското прашање. И такавото значење се толкува речиси секогаш погрешно. Добро би било да погледнеме какво значење треба да му придаваме.

Поимот народ во државното право не одговара на поимот етничка (група – заб. на И. А. Б.). Познато е дека народот е еден од триите елементи на државата. За да се има држава, потребно е да се има територија и власти над народот, која ќе го организира. Следствено, на една државна територија народот – кој е еден и неделив – може да биде составен од многу народности, кои живеат на државната територија. Бугарскиот народ, на пример, во државно-правна смисла е составен од следните (заб. на И. А. Б.) народности: бугарска, турска, еврејска и од сите остани (заб. на И. А. Б.) кои ја населуваат бугарската државна територија. Во етничка смисла со поимот народ се означува народност.

Македонскиот народ не постои во етнички поглед затоа што не постои ниту македонска држава, ниту пак е позната одделна македонска народност. Но ние Македонците, кои се бориме за политичко одделување, полесно е да се служиме со поимот македонски народ, прво – за да го по-

иенцираме единството на сите македонски народности во име на еден општи идеал и второ – за да го манифестираме доследно нашето решение за реализирање на политичко (постоене – заб. И. А. Б.) на македонскиот народ.

Поимот Македонец има исто така свое значење. Тоа би одговарало на поимот Швајцарец при постоењето на една македонска држава. Многумина, претежно странцише, грешат и сметаат, кога некој ќе им каже „Македонец сум“ дека тој ја изјавува својата национална припадност или пак мислат дека на тој начин Македонците сакаат да ја поенцираат желбата за создавање на некаква нова етничка група – македонски народ – чието постоење се налагало од политичките потреби на македонската реалност.

И двата предлога се нејочни. Поимот Македонец не е етнички, ниту пак со него се сака да се одредели само некаква географска припадност и да се направи од нашата граѓанска-национална свест. Кога еден Македонец кажува „Македонец сум“, тој сака да го каже истото што и еден Швајцарец го изјавува со зборовите „Швајцарец сум“, без разлика дали тој е Германец, Французин или Италијанец.

Поимите „Македонски народ“ и „Македонец“ треба да се употребуваат во нивната висша смисла и со политичко разбирање на целта кон која се стремат.⁵⁶⁸

К.В. „Македонска трибуна“, г. XIII, бр. 608, 20 август 1939 г.

Кон оваа статија следува коментар на авторот: „Толкувањето на поимите е направено од Крстио Велянов, познат публицист и деец на легалното општоинско движење на македонската емиграција во слободна Бугарија. Разјаснувањата се потребни поради конфузијата на поимите од страна на емигрантските комунистички групи, кои ја шират механички тезата на Коминтерна и под поимот „Македонец“ неправилно подразбираат нова националност на Балканот, еден продукт кој не е прилагоден на достигнувањата во науката и државната пракса во цивилизираниот свет“.⁵⁶⁹

568 Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија...Op.cit.*, стр. 272-274.

569 *Ibidem*, стр. 274.

Ние, не се согласуваме ниту со изнесеното во статијата, ниту пак со коментарите на авторот. Во врска со статијата, сметаме дека на повеќе наврати таа е контрадикторна. Прво, Крсто Велјанов ги набројува Евреите во групата на народности, иако разликоста на нивната заедница во тој период ја одликува верската припадност. Веднаш, во следната реченица вели дека македонската етничка група не може да постои бидејќи Македонците немаат своја држава. *Дали Евреите имаат своја држава во 1939 година?*

Понатаму, повторно контрадикторно, вели дека поимот Македонец треба да се поистоветува со терминот Швајцарец, но дека сепак Македонец не означува единствено географска референца. Иако е добро познато дека едно од решенијата за македонското прашање било „Македонија - Швајцарија на Балканот“, од една страна историјата ни докажа дека таквото решение не се оствари, но и дека термините Македонец и Швајцарец не може да бидат поистоветувани. Што се однесува пак до забелешката на авторот, тука веќе сметаме дека дискусијата навлегува во друга димензија, односно го пренесува проблемот на политичките идеологии од тој период, левица и десница. И двајцата автори се повикуваат на науката и на цивилизираниот свет, притоа и самите изнесувајќи научно контрадикторни и во историјата спротивно докажани факти.

Во таа насока, а во врска со политиката на МПО кон националното прашање на македонската емиграција во САД, наидовме на една статија од претседателот на ЦК на МПО, Коста Попов која јасно ја покажува пропагандата на организацијата кон националноста на Македонците. Декларацијата на ЦК на МПО е издадена во „Македонска трибуна“ на 29 февруари 1940 година, со наслов „Доброволна изјава на бугарската национална припадност на словенската емиграција од Македонија во врска со Пописот во САД од 1940 година“, со поднаслов „Бугарин од Македонија“ која ја презентираме во продолжение:

„Пописот на населението во САД се врши на секои 10 години. Последниот попис беше во 1930 г. и затоа во пресрет на оваа 1940 г., ќе биде извршен нов попис. Истиот ќе започне од 1 април и за оваа задача ќе бидат ангажирани 6.500 агенти од Бироа за статистика при Министерството за трговија. Администрацијата во Вашингтон е решена оваа година да го направи совршено целосниот по-

иис, иришоа истиовремено да зема сџаиисџички иодаиоџи за економската состојба во државата.

Во врска со тоа од особена голема важност за нас ќе биде, кога ќе се јават агенциите по куќите или дуќаните да ни ја зајшнуваат нашата националност да знаеме сите како да одговораме. Во минатото нашата емиграција не беше ориентирана во врска со ова и во сисоциите македонските Буџари се зајшнувани често иако неправилно. Некои се изјаснувале како Буџари од Македонија, но многумина, поради незнаење, или земајќи ги предвид иасоциите со кои присигнале, биле зајшнати како „Југословени“ или „Грци“, а некои дури и како „Турци“.

Грешките од минатото сега, по секоја цена, треба да се избегнат. Затоа нека секој има предвид, кога ќе дојде време да одговори на прашањето од која националност е, да одговори дека е „БУГАРИН ОД МАКЕДОНИЈА“⁵⁷⁰. И нека го каже тоа без да се илаши од ништо. Исто така, нека одговара правилно на сите прашања. Сисоциите кои се составуваат, се чуваат во целосна тајност и иштите на никаков начин нема да се користат за истражи, иарични казни и слично. Во такаов дух е издаден и циркулар од Министерството за трговија.

Меѓу другото, разгласете го ова меѓу сите наши сонародници. Нека секој знае и не заборава дека треба да каже дека е Буџарин од Македонија.

Нашата тајковина е Македонија и ние со гордост треба да ја извикуваме нејзиното име. Ние сме Буџари од Македонија и тоа треба во секоја прилика да се иштенцира. Повторуваме одговорит треба да биде:

„БУГАРИН ОД МАКЕДОНИЈА“⁵⁷¹

Во прилог на оваа статија, следува коментар на авторот:

„Овој документ е исклучително важен, ишо се однесува на националната ириадност на словенското население во Македонија до крајот на Виоротта свејска војна. За време на официјалниот иоис на населението во САД про-

570 Големите букви се во оригиналниот документ.

571 Македонска трибуна, г. XIV, бр. 680, 29 февруари 1940 година, Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија... Op.cit.*, стр 278-279.

лејќи ја 1940 г., македонските иселеници во Новиот Свет имаат јасно бугарска национална свест и го декларираат нивна официјално пред организацијата за ситијасистика во САД. Треба да се има предвид дека оваа акција е организирана во моментот кога ЦК на МПО сè уште е во остар конфликт со Владата на Георѓи Косеианов поради „Пактот за вечно пријателство“ потпишан со Белград во 1937 г. Така македонската бугарска емиграција во САД всушност прави една целосно доброволна и апсолутно недвосмислена самоидентификација, со регистрирањето во официјалната документација и на САД, дека македонските православни Словени СЕ БУГАРИ ПО НАЦИОНАЛНОСТ⁵⁷². Официјалната власт во Бугарија дури и да сакала да потпише одобрен резултат, не би можела да го регистрира лично, на апсолутно никаков начин, поради конфликтот со ЦК на МПО. Емиграцијата прави сè сама, целосно доброволно и покрај лошите односи во дадениот момент со владејачката група во Софија. Тој факт не би можел да биде оспорен со апсолутно никакви аргументи од пропагандистичките на немакедонизмот денес.⁵⁷³

Размислувањата на авторот во врска со оваа статија сепак може да се оспорат. Се согласуваме дека ЦК на МПО и Владата на Косеианов биле во конфликт, но оваа статија е пишувана на 29 февруари 1940 година, кога во Бугарија е премиер Богдан Филов откако Косеианов е сменет на 16 февруари истата година. Не тврдиме дека за толку краток период од неколку денови се смениле односите на бугарската влада и на ЦК на МПО, но не може да го исклучиме влијанието на Бугарија во врска со македонското прашање само поради тој конфликт, кога е јасно дека тој процес траел во текот на меѓувоенниот период, па дури и денес.

*

* *

САД врши редовни пописи на населението од 1790 година, на секои десет години, при што пристап до податоците може да се има само 72 години откако се одржал пописот. Накратко, од 1790 до 1840 година, се пишувала само главата на семејството, од 1850 година се пишувала

572 Големите букви се во оригиналниот документ.

573 *Ibidem*.

ва секој член од семејството, со податоци поврзани за возраста, бојата на кожата, професијата и местото на раѓање. Во 1870 година е вклучен и месецот на раѓање на секој попишан граѓанин, како и датумот на стапување во брак. Од 1880 година и во понатамошните пописи се додава информацијата за роднинската врска помеѓу секој член од семејството со главата на семејството, како и местото на раѓање на мајката и таткото на секој член. Податоците од Пописот во 1890 година се делумно изгубени поради пожар од 1921 година. Пописите од 1900 и 1910 година, покрај податоците кои се барани за Пописот од 1880 година, ја вклучуваат и возраста на секоја индивидуа, годините поминати во брак, годината на доселување и државјанство (citizenship status). Пописот од 1920 година ги дава истите информации од оној во 1910 година, но ја дава возраста без месецот и годината на раѓање. Овој е единствениот попис кој ја дава годината на натурализација. Како дополнително прашање на Пописот од 1930 година, се бара возраста на која се склучил бракот. Податоците од Пописот од 1940 година се од скоро време отворени за истражувачите и за разлика од претходните пописи, има дополнителни прашања во врска со професијата и финансиските примања на попишваните.⁵⁷⁴

Според податоците на Архивот на САД претпоставуваме дека пропагандата за попишување на македонските Бугари е за прашањето кое се однесува на државјанството на родените во странство, односно нивната земја на потекло, за кое е оставено слободно место за одговор бидејќи бојата на кожата и расите се лимитирани на осум и се означуваат со кодови: бела, црна, индијска, кинеска, јапонска, филипинско, хинду, корејска. Кај дополнителните прашања од овој попис во врска со државјанството на родените во странство исто така има кодови за натурализирани граѓани (Na-Naturalized), граѓани со првични документи (Pa-Having first papers), странци (Al-Alien) и американски граѓани родени во странство (Am Cit – American citizen born abroad).⁵⁷⁵

Со претплата на архивите во САД успеавме да дојдеме до копии на документи од пописите на САД на некои наши иселеници. Мораме да признаеме дека се соочивме со многу тешкотии при пребарувањето, бидејќи транскрипцијата на англиски јазик на имињата и презимиња-

574 Barry Ewell, U.S. Census records from 1790-1940 are available for researchers, Deseret News, 11 May 2013, достапно на www.deseretnews.com (29.8.2013)

575 Кодовите се следни: W-White, Neg-Negro, In-Indian, Chi-Chinese, Jp-Japanese, Fil-Filipino, Hin-Hindu, Kor-Korean. www.archives.com

та на нашите иселеници не ни е секогаш позната, а точното презиме е услов за пребарување. Понатаму, оние доселеници кои биле на привремен престој, во период меѓу два пописа, не може да се најдат на листите, бидејќи едноставно не биле попишани. Единствено, податоци за нив би можело да има на пристаништата на кои пристигнале, како на пример во архивите на Елис Ајленд.

Нашето мало истражување на статистиките на САД беше ориентирано кон пописите во 1930 и во 1940 година, односно кон петнаесеттиот и шеснаесеттиот попис на САД. Видната разлика помеѓу овие два пописа е што во оној од 1940 година, за разлика од Пописот од 1930 година, не се бара податокот за мајчиниот јазик на попишуваните. Во Пописот од 1930 година има графа за мајчиниот јазик, односно јазикот зборуван во домот пред пристигнувањето во САД. Во државата Индијана, во градот Форт Вејн, од Пописот во 1930 година, го издвоивме по случаен избор семејството Николови, односно Глигор Николов (глава на семејството), Турпа Николов (негова сопруга) и Петар, Томас и Ник Николови (нивни синови)⁵⁷⁶. Глигор е заведен како сопственик на бакалница, во која е вработена како продавачка неговата сопруга. Глигор пристигнал во САД во 1912 година, додека пак неговата сопруга и синовите Петер и Томас се доселиле во 1923 година. Ник е роден во Индијана, САД. Освен за Ник, за сите членови на семејството Николови, како место на раѓање е дадено Македонија, а мајчин јазик – македонскиот.

На истиот попис од 1930 година го пронајдовме и Стојан Христов (Stoyan Christowe), неговиот извод од матичната книга на родени (birth record), како и неговиот извод од книга на венчани (marriage record). На Пописот од 1930 година, Стојан Христов е попишан со место на раѓање Македонија (со мали букви во горниот десен кош пишува и Грција), место на раѓање на неговиот татко - Грција, место на раѓање на неговата мајка - Грција а за мајчин јазик, односно јазик зборуван во домот пред пристигнувањето во САД е даден бугарскиот јазик. Година на доселување во САД е 1911 година.⁵⁷⁷ Тој се води како натурализиран

576 Имињата на англиски јазик се: Gleger, Turpa, Peter, Nick, Thomas G. Nikoloff (транскрипцијата на македонски е наша). Документите се достапни со претплата на www.archives.com

577 Во автобиографската книга на Стојан Христов, Мојата татковина, тој тврди дека пристигнал во САД во 1912 година.

граѓанин (код-Na) и нема во листата никакво прашање за национална припадност.⁵⁷⁸

Секретарот на ЦК на МПО и уредник на „Македонска трибуна“, Асен Аврамов (Asren Avramoff) е попишан во статистиките од 1930 година, бидејќи тој пристигнал во САД во 1929 а заминал во 1932 година. На пописот Аврамов за место на раѓање ја посочил Грција⁵⁷⁹, исто како и за место на раѓање на своите родители. За мајчин јазик, односно јазик зборуван пред пристигнувањето во САД е даден бугарскиот јазик. Негова професија е наведено кореспондент во бугарски весник. Тој се води под ознаката AI (Alien), односно странец.⁵⁸⁰ Во делот посветен на видни членови на МПО од изданието по повод 50-годишнината од постоењето на МПО - In Memoriam, за Асен Аврамов се пишува дека „сѐанал активно вклучен во работата на Македонското ослободително движење како универзитетски студент во Бугарија и само неговата смрт во 1968 г. (26 март) го оддели од задачите за која ја посвети својата енергија во текот на младоста“.⁵⁸¹ Во една друга негова кратка биографија пак, се потенцира неговата приврзаност кон идејата на Христо Татарчев за спроведувањето на приватна анкета за одредување на националната припадност на македонските Бугари, под меѓународна надлежност. Во триесеттите години од 20 век бил активен како претставник на МПО во Европа, а по избувнувањето на Втората светска војна тој се борел за идејата за присоединување на Македонија со Бугарија, како единствено правилно решение во тој даден историски момент.⁵⁸²

Од Пописот 1940 година, во потрагата по податоци од видни членови на МПО, ги издвоивме податоците на Христо Низамов (Christo Nizamoff), Љубен Димитров (Luben Dimitroff) и Крис Атанасов (Cris Anastasoff). Крис Атанасов (година на раѓање -1900) во државата Мисури, град Сент Луис, е запишан со место на раѓање - Македонија, професија - учител; Љубен Димитров (година на раѓање -1903) во државата Индијана, градот Индијанополис како држава на раѓање ја наведу-

578 Податоците се достапни со претплата на www.archives.com

579 Според неговата кратка биографија во делото на Иван Гаджев, Иван Михайлов – отврд легендите, Асен Аврамов е роден во 1900 година во Софија. Иван Гаджев, *Op.cit.*, стр. 424.

580 Податоците се достапни со претплата на www.archives.com

581 „Golden Book“ 1922-1972, Macedonian Patriotic Organization of the United States of America & Canada, Central Committee of the M.P.O. of the U.S.A. & Canada, Indianapolis, Indiana.

582 Иван Гаджев, *Op.cit.*, стр. 424.

ва Југославија, професија – уредник на весник.⁵⁸³ Љубен Димитров бил уредник на „Македонска трибуна“ 31 година, а секретар на ЦК на МПО 20 години. Пристигнал во САД во 1931 година и живеел во Индијанополис до својата смрт во 1962 година. За него МПО пишува дека целиот свој живот го посветил на борбата за слобода и самостојност на Македонија, а дека високиот квалитет на неговата работа му доделува со право истакнатата позиција во историјата на Македонското ослободително движење.⁵⁸⁴ За Христо Низамов⁵⁸⁵ (година на раѓање 1903) во државата Индијана, градот Вудруф Плејс, пишува дека Македонија е државата во која се родил, а неговата професија е печатарски работник во весник.⁵⁸⁶ Како што објаснивме погоре, за шеснаесеттиот попис од 1940 година нема податоци за мајчиниот јазик на попишаните. Јордан Чкатров престојувал во Америка од 1924 до 1929 година и затоа не е попишан.

Она што останува како отворено прашање, по овој краток преглед на податоци, е зошто МПО преку „Македонска трибуна“ вршела пропаганда за националното изјаснување на македонската емиграција, кога во документите од пописите не најдовме на графа во која се бара изјаснување на националната припадност. Исто така, сметаме дека многу важен податок е фактот што семејството Николови во Пописот од 1930 година, се изјаснило дека зборува македонски јазик иако тој сè уште не е кодифициран јазик. Дали тоа е показател на развиена македонска национална свест или пак постои хипотезата дека поради својата професија (Глигор и неговата сопруга се сопственици на бакаларница) можеби не биле членови на политичка организација, а со тоа не биле под влијание на нивните пропаганди, останува отворено прашање за понатамошно истражување. Од друга страна пак, на истиот попис од 1930 година, Стојан Христов се изјаснува дека мајчин јазик му е бугарскиот, за потоа, по Втората светска војна да развие целосно македонска национална свест и да ја брани македонската кауза. Можеби ова е уште еден доказ дека флуидниот идентитет на нашите иселеници е реалност со која историографијата треба да се соочи.

583 Податоците се достапни со претплата на www.archives.com

584 „*Golden Book*“ 1922-1972, *Op.cit.*

585 Интересен е податокот дека Христо Низамов му бил внук на Симеон Радев, министер за надворешни работи на Бугарија, бугарски дипломатски претставник во Вашингтон и потписник на Букурешкиот мировен договор, како член на бугарската државна делегација.

586 Податоците се достапни со претплата на www.archives.com

Нашите иселеници во меѓувоениот период биле поделени. Без разлика од кој дел на географска Македонија потекнувале, тие во дваесеттите и во триесеттите години пројавуваат македонски идентитет, македонско-бугарски, бугарски, српски, грчки итн. И тоа некои по своја сопствена волја, некои под присила или под политичко влијание на пропагандите од црквите или пак од организациите во кои членувале. Понатаму, со формирањето на Народна Република Македонија, кај дел од нив се засилила македонската национална свест (Стојан Христов), а кај некои идентитетот останал македонско-бугарски, бугарски, српски, грчки итн. За нас беше многу поважно што на пописите имало иселеници кои во меѓувоениот период се идентификувале со јазикот, отколку со земјата Македонија, затоа што секогаш останува отворено прашањето дали според нив Македонија тогаш била географска одредница или држава на нивната „замислена заедница“. Едно е сигурно, а тоа е дека методологијата на попишување во САД давала простор за слободни одговори на прашањата поврзани со земјата на потекло и мајчиниот јазик. Како што објаснивме постоеле знаци само за одредување на расата, додека пак за овие прашања одговорите се пишуваат рачно, нема избор од опции, туку има простор за слободен одговор.

Поконкретно, во врска со последната анализа за пописите во САД, архивите од Пописот во 1940 година станаа достапни за онлајн истражување во тековната 2013 година, според Законот за заштита на податоци на САД кој го споменавме погоре. Според нас, весникот „Македонска трибуна“, како и пописите во САД, треба во иднина одделно и детално да се истражуваат, со можност за несубјективен пристап до сите статии и информации.

3.1.2. МПО И ЦРКВАТА

Невозможно е да се истражува прекуокеанската емиграција, а да се одбегне темата за нивното црковно организирање. Ова дополнително добива на важност ако се има предвид дека нашиот предмет на интерес е врамен во хронолошкиот период меѓу двете светски војни, кога сè уште религијата е главната одредница во процесот на градењето и дефинирањето на националните обележја. Како резултат на отоманскиот милет систем, Балканот и етносите кои живееле на балканските простори не можеле да ја избегнат идентификацијата според

религиската и црковна припадност. И во децениите по Балканските и по Првата светска војна, продолжила перцепцијата за таквиот начин на себепоиштување на балканските народи со религијата и Црквата, а поаѓајќи од дихотомијата христијани *versus* муслимани, и посебно поради етнофилитизмот, односно постоењето на посебни национални православни цркви. Македонскиот народ до создавањето на Народна Република Македонија, а потоа и по обновувањето на Охридската архиепископија во 1958 г.,⁵⁸⁷ ги немал потребните институции ниту на Стариот континент ниту во Новиот Свет за задоволување на потребите на своите верници. Православното христијанско население во Македонија имало „избор“ од три православни цркви: Српската православна црква, Бугарската егзархија и Цариградската патријаршија. Истата состојба се пресликува и во САД, со напомена дека тоа не е случај само за македонскиот народ. Имено, со слична ситуација се соочувале и бугарските емигранти во прекуокеанските земји во првите децении на нивното населување. Токму отсуството на црковни храмови во првите години на појавувањето на бугарски иселеници во Америка, и покрај постоењето на Бугарската егзархија од 1870 година, ги натерало истите да посетуваат разни други православни цркви, меѓу кои најпосетени биле руските, грчките и српските цркви.

Од кажаното може да заклучиме дека, кон крајот на 19 век и почетокот на 20 век не постоеле православни храмови во сите градови во САД и во Канада за да се задоволат потребите на верниците. Во врска со ова прашање, бугарскиот историчар Трендафил Митев дава краток и мошне концизен осврт за поставувањето на темелите на Бугарската православна црква во Новиот Свет.⁵⁸⁸ Токму состојбата на бугарските иселеници во првите години на печалбарството, во периодот на отсуство на егзархиски храмови и со притисок од асимилација од страна на грчката и на српската црква ќе ни послужи како споредба за состојбата на македонското иселеништво во периодот кога МПЦ сè уште не постоела.

Разбирливо е дека како бугарските, така и македонските иселеници, барале црква која ќе им биде најблиска во поглед на јазикот на која се извршувала богослужбата. Парадоксот се состоел во тоа што,

587 Охридската архиепископија била укината со султански ферман во 1767 година.

588 Trendafil Mitev, *One century of Bulgarian Orthodox Church in the New World (USA, CANADA AND AUSTRALIA)*, Macedonian Scientific Institute – Sofia, Sofia: 2011.

овие источно-православни цркви (Цариградската патријаршија, Бугарската егзархија и Српската црква) ги регистрирале Македонците како свои поданици⁵⁸⁹, на истиот начин на кој го правеле на стариот континент. Токму ваквата практика дополнително ги усложнува статистиките на нашите иселеници до Втората светска војна, односно до формирањето на Народна Република Македонија. Во случајов, можеби многу поголема била последицата што некои православни иселеници од Македонија поради силното влијание на споменатите цркви и политиката, со текот на времето не успеале да го развијат посебниот национален македонски идентитет.

Од друга страна, како што Митев потенцира, оние христијански цркви кои традиционално имале влијание во САД и во Канада, односно Римокатоличката и Протестантската црква, не можеле да ги задоволат духовните потреби на овие православни верници. Освен пречките од догматска природа, споменативе цркви биле доживувани како туѓи и поради тоа што првата генерација иселеници во САД и во Канада недоволно го познавала англискиот јазик.⁵⁹⁰ Дури и кога имало случај некој бугарски или македонски иселеник да посетува некоја од овие две цркви тоа не е тесно поврзано со нивното духовно верување. Така, Стојан Христов, за време на своите студии во САД, во својата биографија се исповеда „...си веџив да одам и во протестантскиите цркви во џрадоџи секоја недела. Ова не ѓо чинев од некоја релиџиозна џобуда, џџуку заџџоа шџџо црквџџа, со своџџе друшџџивени акџџивностџџи, беше влез во американскиоџџ живоџџ.“⁵⁹¹ Иако, овој пример е исклучок од правилото, сепак не треба да ги занемариме личните искуства на иселениците и индивидуалните причини што би ги натерале да посетуваат одредена црква на сметка на друга. Од друга страна, пак, не треба да се заборава фактот дека во периодот помеѓу 1912 и 1918 година, 70 бугарски протестанти се приклучиле кон мисијата на протестантскиот пастор Цветко Багријанов (Tsvyatko Bargarjanov) од Бугарската протестантска мисија во Америка. Тоа можеби дополнително ја поттикнало Бугарската црква да преземе што поскоро мерки за задоволување на потребите на своите иселеници во Америка.⁵⁹²

589 Александар Трајановски, *Op.cit.*, стр. 411.

590 Trendafil Mitev, *One century...Op.cit.*, стр. 6.

591 Стојан Христов, *Op.cit.*, стр. 145.

592 Trendafil Mitev, *One century...Op.cit.*, стр. 6.

Во 1906 година во Гранит Сити и во Медисон (Илиноис) била основана првата бугарска православна заедница на чело со Никола Алабаков, а веќе во 1908 година, заедницата добила фондови од БПЦ за изградба на првиот бугарски православен храм во САД, за чии потреби биле испратени двајца свештенослужители Димитар Малин (Архимандрит Теофилакт) и Христо Карабачев. Откако горенаведените, во следните две годни, ги посетиле градовите каде што била сконцентрирана бугарската емиграција, во Гранит Сити иницирале изградба на прв православен храм. Во одборот за изградба на црквата кој броел 40 членови влегле емигранти кои потекнувале од села од Бугарија и Македонија.⁵⁹³ Токму бидејќи голем број на иселеници, односно донатори учествувале во нејзината изградба некои автори ја сметаат за прва македонска и бугарска црква во Америка, иако разбирливо под јурисдикција на Бугарската егзархија.⁵⁹⁴ Имено, за само 10 дена, иселениците успеале да соберат 1.600 долари, а најдарежливи биле оние иселеници од Дријаново (Бугарија), Лерин, Кострур, Кајлјари, Битола и Велес (Македонија).

За „прва“ црква основана од македонските иселеници на северноамериканскиот континент македонските историчари ја сметаат „Св. Климент Охридски“, изградена во Торонто во 1911 година, која сепак била под јурисдикција на Бугарската егзархија, како и другите цркви кои биле изградени во САД во тој период: „Св. Богородица“ во Сираќуз, Њујорк, „Св. Кирил и Методиј“ во Лореин, Охајо.⁵⁹⁵ Во текот на следната декада, биле изградени уште две бугарски православни цркви и веќе БПЦ започнала да игра клучна улога кај бугарските (но и кај македонските) иселеници.

По Првата светска војна, попот Давид Наков бил избран за претседател на Македонско-Бугарскиот централен комитет во САД. Тој работел за да ја мобилизира европската јавност и емиграцијата во Америка за решавање на македонското прашање.⁵⁹⁶ Така, повторно политиката и религијата, во пар продолжуваат да соработуваат и на северноамериканскиот континент. Но ова не се однесува само на македон-

593 *Ibidem*, стр.7-8.

594 Според македонскиот историчар Драган Зајковски, македонски цркви треба да се сметаат исклучиво оние кои се изградени по 1958 година, односно кои се под јурисдикција на МПЦ. За подетални информации види Драган Зајковски, *Цркви и манастири во Македонија*, Тримакс, Скопје: 2012.

595 Александар Трајановски, *Op.cit.*, стр. 415-416.

596 Trendafil Mitev, *One century... Op.cit.*, стр. 8.

ското прашање, туку и на подоцнежните проблеми кои настануваат помеѓу Светиот синод на Бугарската црква во Софија и МПО во САД и Канада. Имено, во првите две декади од формирањето на бугарската православна заедница, ентузијазмот на иселениците како и поддршката на БПЦ покажале особен успех во реализирање на своите цели во Америка. Но, токму во периодот меѓу двете светски војни, поточно во 1920 година, со одлука на Светиот синод да се обединат сите цркви во Канада и во САД, отец Ценов (Krestu Tsenov) е испратен како шеф на Бугарската православна религиозна мисија во Америка, каде што и пристигнува по дозвола на цар Борис во 1922 година, токму кога и е основано МПО.⁵⁹⁷ Тој ќе биде протагонист на еден долготраен спор помеѓу македонската и бугарската емиграција во Америка, односно МПО и БПЦ, каде религиозното и политичкото повторно ќе ги испреплетат своите приоритети и надлежности.

Спорот започнува во градот Стилтон (Пенсилванија) каде отец Давид Наков со своите напори веќе ја имал етаблирано бугарската православна заедница. Имено, конфликтот започнува во 1926 година помеѓу локалната организација МПО Прилеп и отец Наков во врска со финансирањето на црквата, за чие одржување секако биле користени и фондови од емиграцијата, односно МПО. Спорот траел една декада, а бил вовлечен подоцна и Светиот синод во Софија. Периодот на спорот се совпаѓа со американската Голема депресија (1929 - 1934) како и со важни случувања на Балканот во истиот период (државниот удар во Бугарија, ликвидација на Караѓорѓевиќ и создавањето на Балканската антанга од 1934 година, Договорот помеѓу Бугарија и Југославија за добрососедство од 1937 година). Поради спорот, отец Ценов бил префрлен во Индијанополис (Индијана) каде целосно ја зазел страната на ЦК на МПО. Тој, од своето пристигнување во САД веднаш почнал да соработува со МПО, за чии манифестации давал благослов, а според МПО, тој бил сметан за клучен протагонист при ширењето на влијанието на МПО кај миграцијата преку верата. Во првите години од спорот во Стилтон, немало жалби од страна на емиграцијата за оваа соработка помеѓу БПЦ и МПО, односно отец Ценов и организацијата. Напротив, Светиот синод дури го отстранил отец Наков од црквата, поради креирањето на овој раздор кај емиграцијата.⁵⁹⁸

597 *Ibidem*, стр. 9.

598 *Ibid.*, стр. 9.

Како што напоменавме, случувањата и политиките на Балканот во меѓувоениот период се рефлектираат постојано и на северноамериканскиот континент. Годината 1934 е клучна во Бугарија, за ВМРО и за македонската и за бугарската емиграција во Америка. Уништувањето на ВМРО, од една страна ја менува целосно политиката на МПО кон лидерите во Софија, а од друга страна се засилува нивната желба за контрола на православните парохии на Бугарската црква во Америка, односно отстранување на влијанието на Светиот синод. Токму истата година е отстранет и отец Наков од Бугарската православна заедница, есента 1934 година.

Покрај МПО, клучна улога во целиот спор имал отец Ценов, бидејќи дозволил да се исполитизира црковниот живот кај емиграцијата. Тој бил всушност непосреден протагонист во спорот од Стилтон, бидејќи лично испраќал писма до Светиот синод во кои го обвинувал отец Наков за шизматичко однесување сред емиграцијата. Врз основа на овие писма, Синодот му дал доверба на Ценов и токму поради тоа го отстранил Наков.⁵⁹⁹

De facto поделбата била навистина создадена кај емиграцијата, особено во Стилтон, бидејќи верниците се поделиле на поддржувачи на Наков версус поддржувачи на Ценов и МПО Прилеп. Поддржувачите на Наков, исто така започнале да испраќаат писма до Синодот за да го информираат за другата страна од приказната. Со тек на времето, спорот станал јавен и за него се пишувало во органите на емиграцијата, во весниците *National Herald* и *Македонска трибуна*.⁶⁰⁰

Спорот стигнал и до судовите во САД каде на 10 јули 1934 година се одлучило дека во црквата во Стилтон може да служи само свештено лице поставено од Светиот синод на БПЦ, во тоа време отец Ценов. Но на оваа одлука, поддржувачите на отец Наков се побуниле бидејќи сметале дека таа била во спротивност со ставот на Егзархијата дека свештениците треба да ги избира самата парохија. Како реакција на судската одлука решиле да организираат посебна независна православна црква и да не му ги даваат клучевите од храмот на отец Ценов, во кого повеќе немале доверба. Од друга страна пак, поддржувачите на Ценов и на МПО Прилеп, во 1937 година подготвувале прослава за разрешувањето на Наков, која била одобрена од ЦК на МПО.⁶⁰¹

599 *Ibid.*, стр. 9-10.

600 *Ibid.*, стр. 10-12.

601 *Ibid.*, стр. 12.

Со оглед на тоа дека раздорот помеѓу верниците во Америка растел, црковните и политичките работи сè повеќе почнале да се испреплетуваат, овој навидум мал спор, започнал да го одвлекува вниманието на Светиот синод и на бугарските министри во САД. Истата година, како резултат на предвидената прослава од страна на МПО Прилеп, Димитар Наумов, дипломатскиот претставник на Бугарија во Вашингтон, направил обиколка на бугарските православни заедници низ САД и своите импресии ги пренел на Светиот синод за време на неговиот престој во Софија во 1937 година. Писмата на поддржувачите на Наков до Синодот како и информациите добиени од министерот Наумов, очигледно го просветлиле Синодот во врска со позицијата на Ценов. Како резултат на тоа, кон крајот на 1937 Синодот одлучил бугарската православна мисија во Америка да добие статус на диоцеза на чело со владиката Андреј Велички. Неговата основна задача била да ги стабилизира односите меѓу верниците во Америка, да ја оттргне политиката од црковните прашања и да ја воздигне позицијата на БПЦ кај емиграцијата.⁶⁰²

За жал пристигнувањето на бискупот во Америка предизвикало уште поголеми спорови и раздори од оние во Ститгон. Имено, на неговото испраќање во Америка, покрај 2.000 - 3.000 верници, биле присутни и царот Борис и премиерот Косеиванов. Присуството на бугарската влада на неговото испраќање за МПО значело дека БПЦ ги оправдува ставовите на Косеиванов кои биле против решавање на македонското прашање на начин, односно политиката на приближување кон Кралството Југославија и градење на добрососедски односи, а истите биле спротивставени на политиката на МПО. Оттаму, и нивната резистентност кон доаѓањето и прифаќањето на владиката Андреј Велички како духовен водач на бугарската, односно на македонската емиграција на северноамериканскиот континент, за која тие биле свесни дека духовниот живот е многу важен и не смееле да го изгубат своето влијание изградено во претходните петнаесетина години.

Пристигнувањето на владиката било предвидено за почетокот на 1938, а ЦК на МПО, во нерешителност какви мерки и однесување да преземе кон него им наредил на сите локални патриотски организации да не се произнесуваат јавно во врска со овој комплексен проблем. Владиката пристигнал во САД на 12 април 1938 година во својство на

602 *Ibid.*, стр. 13.

митрополит на првата бугарска православна диоцеза во Америка. Според црковните канони бил пречекан лично од отец Ценов.⁶⁰³

Владиката Андреј, пред да замине за Стилтон, направил мала обиколка низ парохииите во САД. Целта била да ја увиди ситуацијата на терен. Во Стилтон, верниците генерално го пречекувале со надеж дека нема повеќе да се политизира положбата на црквите на северно-американскиот континент, но МПО во меѓувреме веќе одлучува да има конфронтација со владиката во врска со политиката на Ќосеиванов и македонското прашање, особено откако тој одбил да одржи меморијал за Владо Черноземски. Едноставно МПО сметала дека тие имаат единствено право да го претставуваат интересот на емиграцијата и дека понатамошната соработка со владиката ќе зависи од неговиот став кон македонското ослободително движење.

Во меѓувреме ЦК на МПО постојано се обидува да ги контролира своите ограноци, забранувајќи им да дејствуваат самостојно без нивно одобрение.⁶⁰⁴ МПО го доживувала владиката како еден вид личен амбасадор на бугарскиот премиер Ќосеиванов, но не може да се изостави фактот дека нивното протестирање било тесно поврзано со можното губење контрола врз црквите, а со тоа и ослабување на влијанието врз самата емиграција која била духовно поврзана со црковните институции. Секако една од тезите останува дека МПО и во овој спор дејствувала според наредбите на Ванчо Михајлов.

Лидерот на ВМРО, уште како резултат на превратот во Бугарија од 19 мај 1934 година, имал наредено на своите агенти при МПО да го извадат бугарското знаме од црквите. По повод посетата на епископ Андреј Велички на црквата „Св. Ѓорѓи“ во Торонто, Канада во 1938 година, членовите на МПО побарале од епископот да го извади бугарското знаме од храмот, како услов за влез во црквата.⁶⁰⁵ Интересно е дека на овој чин, реагирал градоначалникот на Торонто, г-дин Ралф С. Деј, кој ја поздравил македонската емиграција за овој гест и ја потенцирал нивната лојалност кон државата Канада и нејзините симболи, поради противењето за поставувањето на знамето на Бугарија во нивната црква кое го имал донесено епископот Андреј.⁶⁰⁶

603 *Ibid.*, стр. 16.

604 *Ibid.*, стр. 17-18.

605 Иван Гаджев, *Op.cit.*, стр. 342-343.

606 За копија од писмото на англиски со превод на бугарски јазик види Иван Гаджев, *Op.cit.*, стр. 341-342.

Но, дел од веќе поделената емиграција сметала дека МПО му прави опструкции на владиката во неговото работење. МПО добивала бројни критики за своето однесување, отец Ценов не го придружувал владиката Андреј за време на неговите обиколки и литургии, а за целата конфронтација се пишувало како во печатените органи на емиграцијата, така и во Софија.⁶⁰⁷

И покрај обидите на МПО да го дискредитираат владиката Андреј Велички, диоцезата се регистрирала легално според законите на САД под името Бугарска православна црква - диоцеза на Северна и Јужна Америка, со канцеларии во Њујорк и во Торонто, а секако Андреј бил избран за митрополит на диоцезата.⁶⁰⁸ Но ниту ова успеало да ја сопре МПО во своите намери. Така во 1938, неколку свештеници јавно преминале на страната на МПО, бидејќи според нив тие не добивале материјална поддршка од Светиот синод. Единствен кој останал верен на владиката бил отец Велко Попов од црквите во Гранит Сити и во Медисон (Илиноис).⁶⁰⁹ Како што многу весници понатаму ќе забележат, владиката Андреј Велички, решил да се бори со оваа ситуација на многу дипломатски начин. Пред сè, тој укажал дека самиот отец Ценов своевремени бил испратен во Америка од страна на Светиот синод и го поканил да стане постојан член на новоформираната диоцеза, со надеж дека ќе го придобие. Ценов избегнувал секакво соочување со надлежниот архиереј – владиката Андреј, најверојатно бидејќи од една страна со неговото доаѓање во САД се почувствувал игнориран од Синодот, а од друга страна веќе бил длабоко поврзан со политиките на МПО, за чии религиозни манифестации продолжил да работи и понатаму. Нивната веќе лична конфронтација ескалирала во 1938 година за време на Седумнаесеттиот конгрес на МПО во Бафало, кога Ценов за да избегне средба со Андреј го напуштил градот и со себе ги понел клучевите од црквата „Свети Стефан“. Поради ова, активисти и полицијата морале да ја урнат вратата со цел владиката да може да влезе во црквата.

Дека отец Ценов бил почитувана личност во круговите на МПО сведочи и фактот што во изданието на МПО по повод нејзината 50-годишнина од постоењето, му е посветена цела страница, со негова фотографија. Тој е запишан како глава на бугарската православна мисија во

607 Trendafil Mitev, *One century...Op.cit.*, стр. 19-20.

608 *Ibidem*, стр. 20-21.

609 *Ibid.*, стр. 22.

Северна Америка и еден од најзаслужните за просперирањето на бугарските и македонско-бугарските православни цркви во САД и Канада.⁶¹⁰

Она што треба да се каже во контекст на црковниот спор е дека владиката постојано го информирал Светиот синод за сите случувања во САД и Канада, а две негови писма стигнале и до рацете на Ванчо Михајлов. За ваквите перипетии на северноамериканскиот континент се побунила и легалната македонска емиграција во Софија, барајќи дури објаснување од Михајлов за активностите и политиките на ЦК на МПО во врска со овој религиозен спор. Сепак, Михајлов останал на страната на МПО, велејќи дека владиката е тој што ја довел до заблуда емиграцијата а не МПО, а со тоа лидерот на ВМРО го поддржал и обидот за обединување на духовниот живот на бугарската, односно на македонската емиграција. Дури им испратил честитки кога МПО на својот Седумнаесетти конгрес го разрешиле владиката за поглавар на првата бугарска православна диоцеза во Америка.⁶¹¹

Непосредно пред одржувањето на Седумнаесеттиот конгрес, во врска со спорот помеѓу Андреј и МПО во документацијата на организацијата пронајдовме копија од известување од 9 август 1938 г. за дејноста на Андреј, кој под влијание на Србија сакал да ја поткопа дејноста на МПО.⁶¹² Во документот пишува:

„Еџиској Андреј дошол (џука – заб. на И. А. Б.) да го руши македонскојо дело за да исџолни веџувања нему дадени од крвавиој крсџ на неџовиџе владеџели од Софија и Белџрад. Но за неџово џолемо незадоволсџво џелаџа нивна надеж џроџадна џоради силниој удар на орџанизиранџа македонска емиџрација. И сеџа џледаме дека во колумниџе на весникој ‘Народен џлас’, се џојавуваџи џосџари дами и џосџода кои никоџаш не џриџаџале на некоја Буџарска џравославна црква, џо заџиџиџуваџи владикаиџа и џоворџи во имеџо на џелаџа македонско-буџарска емиџрација. Кои се џиџе?

Каде беа досеџа? На која народносџи и црква џ џриџаџаџи? Зоџиџо досеџа не знаевме за нивниоџо џосџоџење? Секо-

610 „Golden Book” 1922-1972, *Op.cit.*

611 Trendafil Mitev, *Op.cit.*, стр. 25-26.

612 Документот се води под датум од 1930 година, бидејќи годината на печатениот документ е нечитлива, но бискупот Андреј пристигнува во САД во 1938 година, и затоа тврдиме дека од таа година е и ова известување. ДАРМ, ф. МПО-вариа.

џаши, кога нашето народно тело имало потреба од своите синови, тие лигуши во согласност со непријателите на нашата кауза ја злоупотребуваа и ја злоупотребуваат македонската несреќа.

Македонскиот народ знае кои се неговите заситаници. Тоа се само МПО и Македоно-буџарските православни цркви и следствено само тие имаат полно право, знаење и вештини (да го зајакнуваат – заб. И. А. Б.) со чесниот македонски народ. Ние не сме дивјаци од индијанските инстинкти за да ни пројоведа епископот Андреј, бидејќи само со поистолна смиреност и наивна и висинска вера во Бога ќе ја постигнеме слободата на нашиот народ. Според него народноста не е вечна, туку само верата е таква и ако тие удрат на едниот образ треба да го додеш и другиот, и ако некој го нападне владиката, според него потребни се специјални моливи да му се читаат за да му се просиат гревовите. Тоа се мисли кажани од самиот него, пред неговото заминување на сјаницата во Торонто. Дури и некои од тие мисли да се висина, се прапуваме да не се кажани со цел да го расколеба духот на македонската емиграција? Истојто ли го пројоведаат грчките и српските владици во Македонија? Тоа се знае. Излишно е да се прикажуваат докази.

Тоа ли е вашата искреност кон македонското дело? Вие отидовте дојаму да ѝ лачете за распон и докажана противнародна и пакосна дејност на извесниот лажен свештеник Наков. Но бесмислено е да продолжуваме да ги шуваме и изнесуваме ушите докази за вашата сомнителна припадност. На крајот ќе се послужи со народната поговорка: „Од бумбари мед не се добива, а од вас ништо“. Тешко на србоманскиот емисар.

А пак дали македонската родољубива емиграција е со нас, повелите со вашиот владика на нашиот Седумнаесетти конгрес во Бафало и таму ќе се убедите за силата и единството на македонскиот народ. И доколку во вас има кайка човечка свест, ќе признаете дека вршителите престајат и предавство на светиото македонско дело.

За чесната и родољубива емиграција под знамето на МПО и сите македоно-буџарски православни цркви, корис-

*ијејќи ја довербаџа и нивниот докажан џаџриотизам кон својот народ, свештениците Ценов, Николов, Илиев и Михајлов, (ние – заб. И. А. Б.) не само шџо не џо сакаме џоразениот владика, џуку џродолжуваме и џонаџаму со ушџе џоѓолеми сили да џи зашџџџуваме инџересите на македонскоџо дело.*⁶¹³

ЦК на МПО продолжил со истата политика кон владиката Андреј и испраќал протестни писма до Синодот, (пред сѐ поради нивното противење на југословенско-бугарското зближување). Но, дел од членството на МПО Прилеп било на негова страна, поточно 29 члена со своите семејства. Тие дури се обратиле до Синодот за да го критикуваат ставот на МПО и јавно го признавале и поддржувале владиката. За поддршка на владиката бил формиран и заштитен свештенички комитет во Индијанаполис, а во Детроит бил формиран бугарски национален колегиум. Дипломатскиот претставник на Бугарија во Вашингтон апелирал да не се верува на зборовите напишани во „Македонска трибуна“ во врска со владиката Андреј и да не се политизира верскиот живот на емиграцијата во Америка.⁶¹⁴

Така, на 16 јуни 1938 година, третиот уредник на весникот *Македонска џрибуна*, Љубен Димитров ќе напише статија насловена „*Владикаџа Андреј неџризнаџ*“. Во неа авторот изнел низа критики на работата на владиката Андреј, меѓу другото обвинувајќи го за предавство на бугарските национални интереси. Повод за ваквото обвинување било одбивањето на владиката да го спомене името Македонија и борбата на Македонците за ослободување од српската и од грчката власт. Во тој контекст Димитров пишува: „*Македонските Бугари во Северна Америка дочекаа да бидат сведоци на еден неверојатен случај на национална џројасџ: Бугарскиот еџискоџ оџворено џвврди дека џој не само шџо не се инџересира за скрџениите надежи и борби на еден народ џри кој сака да оџстане како неѓов духовен водич, но дури џровокаџивно одбива во џројоведџиите да џо сџомене името на несреќнаџа џаџковина на џој народ – Македонија.*“⁶¹⁵

Понатаму во статијата се констатира дека наведеното однесување на владиката Андреј предизвикувало негодување сред македонската емиграција блиска до политиката на МПО. Особено се критику-

613 ДАРМ, необјавена документација на МПО-вариан.

614 Trendafil Mitev, *One century... Op.cit.*, стр. 27-29.

615 Македонска трибуна, 16 јуни 1938 година, Lubomir Todorov (ed.), *Op.cit.*

ва неговата изјава дека „тој се интересира само за религија, потцртувајќи дека таа нема ништо општо со политиката со кое сака да каже – македонското ослободително движење“. Во исто време се критикува и политиката на бугарската влада на чело со премиерот Ќосеиванов која авторот на статијата ја обвинува за србофилство. Како експонент на таа политика во САД се наведува личноста на владиката Андреј.⁶¹⁶

Конечно, во 1939 година, Светиот синод одлучил да реагира и да се конфронтира со ЦК на МПО, во полза на владиката и важноста на формирањето на диоцезата за верскиот живот на емиграцијата. Нивната критика кон МПО, како и онаа на дипломатскиот претставник од Вашингтон и на владиката Андреј била секогаш дипломатска, дури и на провокациите смирено се одговарало. Токму владиката, со таквото негово однесување успеал да ја придобие симпатијата на емиграцијата, а во 1939 година, откако благословил седум нови парохии, му било понудено да изгради и нова неполитизирана црковна заедница. Со својата дипломатија и дела конечно владиката Андреј успеал да докаже дека неговата цел е успешна верска мисија на северноамериканскиот континент. Во негова полза бил и фактот дека во 1939 година започнува Втората светска војна, која ја вовлекува и Америка, а исто така ги прекинува времено врските помеѓу МПО и Ванчо Михајлов. За време на војната владиката се вратил во Европа, а по неа повторно пристигнал во Њујорк да ја води диоцезата. Новонастанатите прилики по Втората светска војна, започнувањето на Студената војна, односно воспоставувањето на комунистичкиот режим во Бугарија и во Источна Европа, постепено довело до нормализирање на односите помеѓу МПО и владиката Андреј.⁶¹⁷

616 *Ibidem*.

617 *Ibidem*, стр. 27-32.

IV ГЛАВА
МАКЕДОНСКИ НАРОДЕН СОЈУЗ – АНТИПОД
НА МПО

По дадениот подетален осврт за активностите на организацијата МПО, неизбежно е во овој труд да посветиме мал простор на првата македонска независна прогресивна група: Македонскиот народен сојуз (Macedonian – People’s League) или МНС⁶¹⁸, која била симпатизер и поддржувач на левицата. Оваа прогресивна група била формално основана во 1929 година во Понтијак, Мичиген и дејствувала активно на териториите на САД и Канада сè до 1949 година⁶¹⁹, кога била прогласена за „пресвртничка организација“ и згаснала поради политиката на САД, односно по започнувањето на Студената војна во 1947 година, а со тоа и кампањата на САД против лево ориентираните организации и симпатизери.⁶²⁰ Како резултат на нејзиното згаснување, голем број од истакнатите членови биле екстрадирани од САД.⁶²¹

Ако МПО била организација „пандан“ на автономистичка ВМРО, МНС ги пресликувал идеите на ВМРО Обединета (Об.)⁶²², која го пројавила својот интерес за македонската емиграција во Америка и во Сојузот две години по нејзиното основање.⁶²³ Формирањето на една ваква прогресивна македонска организација во САД, се случило токму во овој период како резултат на повеќе настани на Балканот и во САД. Како што напоменавме во претходната глава, и кај самата емиграција на северноамериканскиот континент се пројавил револт кон политиката на МПО каде тие масовно членувале. Поконкретно, „кризата“ на МПО во периодот на прогоните и убиствата меѓу двете фракции на ВМРО во Бугарија и убиството на Александар Протогеров, создала поволна клима за ВМРО (Об.) да ги добие симпатиите и поддршката особено од македонската работничка класа во Америка.⁶²⁴

618 Понатаму во текстот МНС или Сојузот.

619 Алтанков, за разлика од Катин, тврди дека Сојузот згаснал непосредно по одржувањето на својата 14-та годишна конференција во 1948 година. Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 63. Академик Блаже Ристевски исто така пишува дека МНС дејствувала до објавувањето на Резолуцијата за Југославија на Информбирото на комунистичките партии во 1948 година. Блаже Ристевски, *Op.cit.*, стр. 197.

620 Славе Николовски-Катин, *Македонциите во САД... Op.cit.*, стр. 82-84.

621 Тодор Чепреганов, *Националните пројави на македонската емиграција во Соединетите Американски Држави*, МАНУ, Скопје, 1997, стр. 277.

622 ВМРО (Обединета) е формирана во Виена во 1925 г. како организација-ривал на ВМРО, под водство на Поптомов.

623 Иван Катарциев, *Op.cit.*, стр. 404.

624 *Ibidem*, стр. 404.

Што се однесува до условите за организирање прво на бугарското, а потоа и на македонското иселеништво⁶²⁵ врз основа на социјалистичките идеи во САД, истите датираат уште од почетокот на 20 век, поточно од 1907 година, кога бугарски социјалистички групи почнале да се развиваат во централниот и во западниот дел на САД. Во 1908 година веќе нивната активност се конкретизирала во Чикаго со издавањето на првиот прогресивен бугарско-американски весник „Работнически новини“ (Workers' News). Следната година се појавил уште еден печатен орган „Работническа заштита“ (Workers' Defense) на првата бугарска социјалистичка група во Чикаго. На 26 март 1910 година, седум социјалистички групи со по околу стотина членови го одржале својот прв заеднички конгрес во Медисон, Илиноис. Нивното официјално име станало Бугарска Социјалистичка Работничка Федерација (Bulgarian Socialist Labor Federation). Основоположници и членови на оваа федерација биле членови и поддржувачи на Бугарската комунистичка партија (БКП).⁶²⁶ Меѓу нив најзначајни активисти биле: Тодор Цеков, Минко Марков, С. С. Саралиев и Тодор Баев. Во јануари 1911 година, Бугарската Социјалистичка Работничка Федерација започнала со печатење на сопствен орган „Работническа просвета“ (Workers' Enlightenment), чиј прв главен уредник бил Тодор Цеков, до 1911 година, кого го наследил Саралиев, додека пак Тодор Баев бил секретар на Федерацијата. Баев, Марков и Саралиев, ги воделе весникот и Федерацијата наизменично сè до средината на триесеттите години од минатиот век. Во текот на дваесеттите години се зголемувал бројот на поддржувачите на Федерацијата и според бугарскиот автор Алтанков, нејзиното членство го сочинувале генерално млади Бугари од Кралството.⁶²⁷

Сепак, лево ориентираните организации во САД не можеле едностранно самостојно да просперираат. Пред сè, бидејќи нивните членови не биле сè уште американски граѓани и немале право на глас, а со тоа потешка била соработката со американските организации со

625 Во овој труд на повеќе наврати објаснивме дека во меѓувоениот период бугарската и македонската емиграција често пати се поистоветуваат како една, особено од страна на бугарските автори. Нашите автори пак, имаат тенденција целосно да ги издвојат македонските иселеници, иако фактите покажуваат дека активностите на двете заедници често пати биле испреплетени.

626 БПК била официјално формирана во 1919 година. На таа линија се движела и Бугарската социјал-демократска партија чии членови биле активни во организирањето на емиграцијата според социјалистичките идеали.

627 Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 59.

слични убедувања. Дополнително, во Америка веќе постоеле синдикати кои ги застапувале правата на работниците. Федерацијата која сакала да опстанува како независно тело не сакала да им се приклучи на овие синдикати, па оттаму сосема е разбирлив и малиот број на нивното членство. Од друга страна пак, тие сакале да се доближат до некоја од веќе постоечките американски социјалистички партии: Социјалистичка партија (Socialist Party), Социјалистичка лабурустичка партија (Socialist Labor Party - SLP) и Меѓународни работници од светот (International Workers of the World - IWW). На следните два конгреса на Федерацијата во Чикаго (1915) и во Толедо (1916), било одлучено да се приклучат и тоа формално било направено во 1917 година. Освен нејзината револуционерна реторика и блиската идеологија на Бугарската комунистичка партија (БКП) со Социјалистичката лабурустичка партија, Федерацијата ја избрала оваа партија бидејќи истата се залагала за уништување на капитализмот и воведување на работничка република базирана на отсуство од класи. Но, Социјалистичката лабурустичка партија, која била на некој начин претпоставена на Федерацијата, не ја поддржала Руската болшевичка револуција од 1917 година, а тоа довело до раздор во Федерацијата: Баев и Саралиев се согласувале со политиката на Социјалистичката лабурустичка партија, додека пак Марков не го прифатил нивното наложено лидерство. Како резултат на тоа, тој и други членови ја напуштиле Федерацијата и ја формирале првата Бугарска комунистичка група во САД, која ја поддржувала програмата на болшевиците и на БКП.⁶²⁸

Овој раздор кај лево ориентираната бугарска емиграција, само го отсликувал несогласувањето во самата Социјалистичка лабурустичка партија во врска со Руската револуција. Поддржувачите на болшеvizмот Џон Рид, Чарлс Е. Рутенберг, меѓу другото, ја формирале првата Комунистичка партија во САД на 1 септември 1919 година во Чикаго.

Во меѓувреме, во 1923 година, во Бугарија, се случил вооружен бунт и власта била одземена од Земјоделската партија на Александар Стамболиски. Бугарско-американските комунистички организации веднаш реагирале преку нивниот печатен орган во врска со „белиот терор“ кој владеел во Бугарија. Веќе во 1922 година, Бугарско-американските комунисти биле добро организирани и соработувале со БКП и со Комунистичката партија на САД. Минко Марков во тој период го осно-

628 Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 60.

вал првиот комунистички весник на бугарските Американци - „Сознание“ (Consciousness).⁶²⁹

Во јануари 1925 комунистичките групи одржале конференција во Детроит, Мичиген и избрале Бугарско биро при Националниот комитет на Комунистичката партија на САД. Тодор Цеков бил назначен за секретар на Бирото, а Георги Радулов за уредник на „Сознание“. На оваа конференција биле формирани бугарско-македонски работнички просветни клубови (Bulgarian - Macedonian workers' enlightenment clubs) чија цел била да привлечат повеќе имигранти кои подоцна би се приклучиле на партијата.⁶³⁰

Во текот на дваесеттите години од минатиот век, раздорот кој претходно се беше искреирал во рамките на Socialist Labor Party продолжил и се интензивирал. Дури и социјалистичките бугарски кафе-барови започнале да се делат на „комунисти“ (од акронимот на Комунистичката партија на Америка - CPUSA) „еселписти“⁶³¹ (од акронимот на Социјалистичка лабурустичка партија - SLP). Најпознат бил кафе-барот на Јане Клиашов во Медисон, Илиноис, каде се собирале американски и бугарски комунисти, а исто можеле да се најдат изданија на забранетите весници: „Работнически весник“, „Balkan Federation“, „Македонско дело“ и други. Како резултат на големиот раздор меѓу социјалистите, во 1927 година, Тодор Цеков и Радулов биле обвинети за опортунизам и предавништво. Нивното место го заменил Георги Николов-Зайков (псевдоним Гео Пирински)⁶³², кој бил во САД уште од 1923 година, а со него и главниот штаб бил преселен во Детроит, Мичиген.⁶³³

На 1 јануари 1926 година во овој американски град била донесена резолуција на Првата конференција на бугарско-македонските комунистички групи при работничките партии во Америка, во врска со македонското прашање. Под паролата „*Да живее независна Македо-*

629 *Ibidem*, стр. 61.

630 *Ibid.*, стр. 62.

631 Членови на Социјалистичка работничка партија во САД.

632 Георги Пирински е роден во Банско на 15 август 1901 година. Во 1923 година емигрирал во САД, каде што бил член на Комунистичката партија на САД во периодот помеѓу 1924 и 1951 година. Во 1928 година учествувал во формирањето на македонските независни групи кои прераснале во 1931 година во Македонскиот народен сојуз во САД и Канада. Од 1931 до 1933 година бил редактор на печатениот орган на МНС „Трудова Македонија“, додека пак во периодот од 1942 до 1951 година бил секретар на Словенскиот комитет во САД. Во 1951 година бил екстрадиран од САД во Бугарија, како резултат на макартиевитеот Закон за внатрешна сигурност.

633 Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 62.

нија!“ и „*Да живее Балканската Федерација!*“ овие комунистички групи сметале дека единственото решение за слободата на македонскиот народ лежело во „*револуционерното дејствување на самиот македонски народ во согласност со револуционерните работници и селани во секоја балканска земја*“.⁶³⁴

Токму кон крајот на 20-тите години веќе вниманието на бугарските Американци се свртело кон потребата да ја поддржат борбата на бугарските Македонци во САД. Според нив, голем проблем претставувала организацијата МПО која работејќи уште од 1922 година успеала веќе да ја организира македонската емиграција и да постави силни ограноци во секоја македонска колонија во САД. Според Алтанков, МПО по 1929 година и целосното влијание од Иван Михајлов, се одлучило на традиционално решавање на македонското прашање кое се основало на етничката, јазичната и културната блискост со Бугарија.⁶³⁵ Бугарско-македонските комунистички групи освен Михајлов го осудувале и Чкатров, кој го нарекувале агент на Протогеров и сметале дека под негово водство македонските политички организации се упатиле во погрешен правец во борбата за слобода на македонскиот народ.⁶³⁶

Ваквата политика ги загрижувала комунистите бидејќи македонските иселеници биле најдобар извор за поддршка на нивната идеологија. Јасно било дека напорите на клубот и на „Сознание“ не биле доволни или соодветни.⁶³⁷ Од друга страна, прогресивните македонски иселеници сметале дека единствено решение за решавање на македонското прашање, односно ослободување на Македонија, било соединување на силите на сите народи на Балканот.⁶³⁸ Следствено, се стигнало до заклучок дека е потребно формирање на соперничка македонска политичка организација. Токму тоа и се случило во Понтијак, Мичиген во септември 1929 година во куќата на македонскиот војвода Сми-

634 Резолуција за Македонското прашање на Бугарско-македонските комунистички групи во Америка, март 1926 година, Македонско дело, Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, том втори, Универзитет „Кирил и Методиј“, Скопје: 1981, стр. 267-269.

635 Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 62.

636 Резолуција за Македонското прашање на Бугарско-македонските комунистички групи во Америка, март 1926 година, Македонско дело, Документи за борбата... *Op.cit.*, стр. 267-269.

637 Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 63.

638 Славе Николовски-Катин, *Македонските православни црковни оштитени во Австралија, Канада и САД*, Нова Македонија, Скопје: 1991, стр. 29.

ле Војданов⁶³⁹, кој заедно со 14 луѓе, вклучително и поранешни учесници во македонското револуционерно движење.

Во 1928 година, бил формиран Иницијативен комитет кој се обидел да ги обедини македонските прогресивни групи во САД и Канада.⁶⁴⁰ На самите почетоци, Смиле Војданов и Гео Пирински, соодветно претседателот и секретарот на МНС, биле во посета на неколку македонски колонии за да утврдат каде би било најпогодно да ги воспостават своите ограноци. Од нивното истражување произлегло дека најлесно можело да се работи во Толедо, Охајо и Детроит, додека пак во Чикаго не наишле на поддршка од Пецо Танин кој веќе имал формирано своја независна македонска организација која останала да функционира независно, без планови за идно проширување надвор од Чикаго.⁶⁴¹ Веднаш Иницијативниот комитет започнал со издавање на свој печатен орган „Македонски бџлетин“, во чиј прв број е забележителен апелот до македонската емиграција да се организира во борба против своите непријатели.⁶⁴² Интересна забелешка е дека меѓу членовите на македонските прогресивни групи имало и учесници во Илинденското востание.⁶⁴³

Почетоците не биле едноставни. Судирите помеѓу новите прогресивни претставници и МПО биле неизбежни. Меѓу најсилните конфликти биле во Детроит за време на редовна седница на МПО во 1930 година и во Гери, Индијана, кога 14 лево ориентирани активисти биле уапсени. Истото сценарио се повторило и за време на митингот на МНС во Акрон, Охајо.⁶⁴⁴

639 Војданов, Смиле (с. Лактиње, Охридско, 1 февруари 1872 – Понтијак, САД, 4 март 1958), учесник во македонското револуционерно движење, востанички војвода. Реонски војвода за време на Илинденското востание на просторот Дебарца, Охридско. По востанието емигрирал во САД. Организатор на движењето на македонските емигранти во Америка. Претседател на ЦК на Македонскиот народен сојуз во Америка, основан во 1931 година и активен член на Американско-словенскиот комитет, основан за време на Втората светска војна со цел да се испраќа помош во Федеративна Југославија, а во тие рамки и на Македонија. По војната бил еден од иницијаторите за изградба на Медицински клинички центар во Скопје.

640 Михајло Георгиевски, *Улогата на Македонскиот народен сојуз во Америка и Канада меѓу двеите светски војни*, во Прв меѓународен научен сборник „Иселеништвото од Македонија од 1912 до денес...“, *Op.cit.*, стр. 267.

641 Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 63.

642 Михајло Георгиевски, *Op.cit.*, стр. 267-268.

643 Тодор Чепреганов, *Националните пројави на македонската емиграција...* *Op.cit.*, стр. 274.

644 Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 63.

Првата дводневна конференција на МНС се одржала во Толедо, Охајо, на 22 и 23 март 1930 година⁶⁴⁵, на која учествувале веќе формираните шест групи во нејзиниот сојуз. Всушност, за прва основачка конференција се смета онаа од 1931 година, кога организацијата го добила и своето име, поради настанатиот судир помеѓу Американската комунистичка партија и иницијаторите на организацијата.⁶⁴⁶ Сепак, на истата конференција, биле усвоени меѓу другото и нивните основни начела и Резолуција која се стремела кон:

- Борба против организацијата МПО, која според МНС била со пробугарски карактер;
- Борба против фашизмот и империјализмот;⁶⁴⁷
- Осуда на меѓусебните борби во редовите на ВМРО.⁶⁴⁸

Основното начело на Сојузот било слобода за Македонија во рамките на Балканска Федерација, поддржана од прогресивните елементи на светот и СССР.⁶⁴⁹ Македонскиот проблем се сметал за проблем на работничката класа, па затоа сметале дека единствено може да се реши со заеднички револуционерен фронт на угнетуваните народи на Балканскиот Полуостров. Исто така, Сојузот се залагал за обединување на македонската емиграција, нивно асистирање во случаи на дискриминација или депортација, како и материјално и морално помагање на македонската ослободителна кауза и конечно соработка со други македонски и балкански организации кои ги држеле истите нивни позиции.⁶⁵⁰ Од меѓународните организации со кои соработувал Сојузот вреди да се споменат Македонската прогресивна група во Буенос Аирес, Аргентина и слична прогресивна организација од Уругвај.⁶⁵¹

На првата конференција биле донесени Резолуција и Протокол во кои јасно се изнесувал ставот на Сојузот за борба против бугарската, грчката и српската влада.⁶⁵² МНС на првата конференција ја пови-

645 Тодор Чепреганов, Михајло Георгиевски и Иван Катарциев ги потврдуваат овие датуми, додека пак Николај Г. Алтанков пишува дека првата конференција се одржала на 24 март 1930 г. Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 63.

646 Иван Катарциев, *Op.cit.*, стр. 404.

647 Славе Николовски-Катин, *Македонциите во САД... Op. cit.*, стр. 82-84.

648 Тодор Чепреганов, *Националните пројави на македонската емиграција... Op.cit.*, стр. 274.

649 Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 63.

650 *Ibidem*, стр. 64.

651 Блаже Ристевски, *Op.cit.*, стр. 197.

652 Михајло Георгиевски, *Op.cit.*, стр. 268.

кала работничката класа меѓу македонските доселеници за остварување на своите цели и ширење на своите прогресивни идеи. Во периодот на своето формирање, како што напоменавме, МПО веќе функционираше активно седум години и голем дел од македонската емиграција била приклучена кон оваа политичка организација. Исто така, резервираноста на македонската емиграција кон македонските прогресивни групи постоела пред сè поради фактот дека во нив членувале комунисти⁶⁵³, кои во американското општество не биле општо прифатени. Сепак, формирањето на еден нов сојуз било доказ дека не сите Македонци верувале во нивната политика, како во менаџирањето на иселеништвото, но уште поважно во идеите и политиките за решавањето на македонското прашање. За разлика од МПО, чиешто политички погледи ги анализиравме во претходната глава, МНС ја поддржувала идејата за формирање на Балканска Федерација, во која на Македонците од трите дела на географска Македонија би им биле обезбедена пред сè слобода, но и национални, политички и социјални права. Покрај Македонците, МНС сметал дека тие права требало да ги уживаат сите балкански народи кои би биле составен дел на таа замислена Балканска Федерација.⁶⁵⁴ Всушност, нивната политичка идеја била лево ориентирана и дијаметрално спротивставена на десно ориентираната МПО. МНС, за разлика од МПО, која постојано работела во координација со ВМРО и нејзините лидери, била под влијание на ВМРО (Об.), но барала поддршка и соработувала со сите прогресивни сили, организации и луѓе, како на Балканскиот Полуостров така и во светот.⁶⁵⁵ Македонските прогресивни групи дејствувале следејќи ги заветите на Гоце Делчев, Димо Хаџи Димов⁶⁵⁶ и Јане Сандански⁶⁵⁷, а познатото мото на Дел-

653 Тодор Чепреганов, *Националните пројави на македонската емиграција...* *Op. cit.*, стр. 274.

654 Славе Николовски-Катин, *Македонците во САД...* *Op. cit.*, стр. 82-84.

655 *Ibidem*, стр. 82-84.

656 Хаџи Димов, Димо (с. Горно Броди, Серско 19 февруари 1875 – Софија, 13 септември 1924) учесник во македонското револуционерно движење. Учесник во борбата кај с. Баница кога загинава Гоце Делчев. Во 1905 година редактор на в. „Револуционерен лист, а по 1908 година учествува во формирањето на Народната федеративна партија. Бил ориентиран кон левицата. Во 1924 година е избран за член на ЦК на БКП. Убиен е од приврзаниците на Тодор Александров.

657 Сандански, Јане (с. Влахи, 31 јануари 1872 – Пирин пл., 22 април 1915), учесник во македонското револуционерно движење, продолжувач на делото на Гоце Делчев особено по Илинденското востание. Се бори против врховистите во македонското револуционерно движење. Главен актер во киднапирањето на мис Елена Стоун. Учествува во работата на Рилскиот конгрес (1905). Организатор на убиството

чев „Јас го разбираам светот како поле за културен натпревар на народите“, било нивна парола.⁶⁵⁸ За ширењето на своите идеи, МНС ги користеле весниците:

- „Македонски бюлетин“ (понатаму во текстот Македонски билтен);
- „Балканско сдружение“ (понатаму во текстот Балканско здружение);
- „Трудова Македонија“ (понатаму во текстот Трудова Македонија);
- „Народна волја“ (понатаму во текстот *Народна волја*).

Македонски билтен започнал да се печати во 1930 година и веднаш по формирањето на организацијата го добил името *Балканско здружение*. На Четвртиот конгрес на МНС во 1934 година се донело одлука весникот да го промени името во Трудова Македонија, а во 1938 година весникот се печател под името Народна волја.⁶⁵⁹ Катин тврди дека во 1938 година, весникот „Сознание“ престанал со издавање, а на негово место, на 12 февруари истата година, почнал да се печати „Народна волја“.⁶⁶⁰ Овој печатен орган бил заедничко гласило на прогресивните Бугари и Македонци во Америка. На оваа изјава, веднаш реагирале МПО и весникот „Народен глас“ кои го осудиле печатениот орган на МНС нарекувајќи го предавник на бугарскиот народ. Исто така, како што напоменавме, и „Македонска трибуна“ реагирала за употребата на термините „Македонец“ и „македонски народ“.⁶⁶¹ „Народна волја“ се печател еднаш седмично, на кирилица, со употреба на руски и бугарски букви и со одредени постојани изданија на англиски јазик. Дури по формирањето на Народна Република Македонија, содржините на „Народна волја“ започнале да се печатат на македонски литературен јазик. Весникот „Народна волја“ згаснал во 1948 година. Паралел-

на Иван Гарванов, Борис Сарафов и Михаил Даев. Соработува со Младотурците и со македонски доброволци влегува во Цариград. Неговото убиство било организирано од бугарскиот двор.

⁶⁵⁸ Тодор Чепреганов, *Националните пројави на македонската емиграција...* *Op. cit.*, стр. 275.

⁶⁵⁹ Иван Катарџиев, *Op. cit.*, стр. 405.

⁶⁶⁰ Славе Николовски-Катин, *Македонските православни црковни оштетени...* *Op. cit.*, стр. 30-31.

⁶⁶¹ Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија...* *Op. cit.*, стр.273-274.

но во Канада, МКНС го издавал весникот „Ново време“ со слични дури и идентични содржини на „Народна волја“.⁶⁶²

Првиот конгрес на прогресивните групи се одржал во Гери, Индијана, од 24 до 26 април 1931 година, кога всушност организацијата го добила и своето официјално име.⁶⁶³ Токму конгресот бил највисокиот орган на МНС и се одржувал секоја година. Како и МПО, така и МНС била раководена од Централен комитет.⁶⁶⁴ На истиот конгрес се одлучило да се издава весникот „Балканско здружение“ (Balkan Union). Дотогаш, изгледало како Сојузот да е доминиран од комунистички струи доколку се земат предвид основачите и членовите со повисоки позиции на истиот. Имено, еден од основачите К. Д. Мишев, бил уредник на комунистичкиот весник „Сознание“, Н. Ковачев бил подоцна испратен во Советскиот Сојуз како претставник на бугарската секција на Комунистичката партија на САД, а секако водечката сила на Сојузот, Георги Пирински, бил докажан комунист. Пирински дополнително бил државен секретар на МАНС во Детроит, Мичиген, која била особено активна за време и по Втората светска војна. Алтанков тврди дека организацијата била позната и како Бугарско-американски народен сојуз и поради тоа често пати ја мешале со Американско-бугарскиот сојуз.⁶⁶⁵ Во врска со бројноста, МНС во првите години од основањето имал 25 групи, со вкупно 500 членови. Во склоп на Сојузот биле формирани младински и детски групи, како и женска секција.⁶⁶⁶

Вториот конгрес се одржал во Детроит во 1932 година. На овој конгрес се одлучило да се формира летен камп наречен „Работнички камп“ (Workers' Camp) на кој подоцна есента 1932 година, околу 20-тина членови биле собрани за да ги осознаат основите на марксизмот и на ленинизмот, како и историјата на македонското ослободително движење. Истата година Пирински го презел уредничкото место на Мишев во весникот „Сознание“.⁶⁶⁷

Третиот конгрес се одржал во Лакавана, Њујорк во 1933 година. За него не најдовме подетални информации.⁶⁶⁸ За оваа година важен е

662 *Ibidem*, стр. 30-31.

663 Славе Николовски-Катин, *Македонциште во САД... Op.cit.*, стр. 82-84.

664 Иван Катарџиев, *Op.cit.*, стр. 404.

665 Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 63.

666 Иван Катарџиев, *Op.cit.*, стр. 405.

667 Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 64.

668 *Ibidem*, стр. 64.

еден Манифест кој МНС им го испраќа на делегатите на 12 конгрес на МПО во САД и во Канада кој ќе го прикажеме во целост.⁶⁶⁹

„Драги сонародници,

Вашиот конгрес се свикнува во период на важни борби за македонскиот народ. Распарчен меѓу империјалистичките балкански држави, Србија, Грција и Буџарија, тој е источинет и од национално и економско ројство. [...]

Само во Буџарија и Петричко во последните неколку години беа убиени над 3.000 македонски деца. Тие убива се вршат и од сујестина и иоткрепа на самата буџарска влада, на која и служат двете крила на стариот врховизам: михајловистите и тројкогеровистите.

Имајќи го сега тоа предвид, ЦК на Македонскиот народ сојуз, смета дека има долг кон македонското ослободително движење да Ви ја предложи за дискусија следната резолуција:

РЕЗОЛУЦИЈА

1. Земајќи ја предвид лошата национална и економска положба во која е фрлен македонскиот народ, фрагментиран од стирана на балканскиот фашизам, ние сметаме дека сме должни да го изнесеме нашиот противен проект во првите делови на Македонија.
2. Земајќи ги предвид овие убивања, кои се вршат во Буџарија и Петричко врз македонските деца и убивањата на лидерите на работничкиот буџарски народ, кои се организирани од буџарската, а се извршуваат од двете крила на македонскиот врховизам, ни се налага задачата да издигнеме моќен глас на противен проект и осуда на тие убивања.
3. Убивањата вршени од која било стирана, не ги разрешуваат општите прашања, туку

669 Во документацијата на МПО во ДАРМ документот гласи „Резолуција предложена за разгледување до делегатите на 12-тиот редовен конгрес на МПО, а предложена од ЦК на МПО“. Во резолуцијата освен тоа што се споменува повеќе пати целосното име на МНС, на крајот на документот исто така е напишано нивното име. Сметаме дека се работи за грешка од немарност. ДАРМ, ф. МПО-вариан.

најројтив, ги стипираат наградите на една масовна револуционерна организација, чија единствена гаранција за успех е народното револуционерно движење. Убијците пак, не се ништо друго освен агенти на поробувачите, под кого се наоѓа македонскиот народ.

4. Македонскиот народ и македонската емиграција ги осудуваат тие убиства, инспирирани од бугарските и од балканските тирани и распространети од нивните фашистички банди, бидејќи тој македонски народ, сфатил дека од својата 40-годишна револуционерна борба дека негово ослободување ќе дојде само тој на масовна револуционерна борба со сите балкански работници и од целиот свет, а не од империјализмот под кој денес тој се бори национално и социјално.
5. Како што денес целиот македонски народ ги осудува убиствата и брајоубиствата, така и целиот македонски емиграција во Америка, треба моќно да се крене на противест во тирите делови на Македонија; да ги осуди убиствата и да изјави едногласно дека ќе ја поддржи борбата на својот поробен народ за НЕЗАВИСНА МАКЕДОНИЈА⁶⁷⁰ во рамките на идната балканска федерација на СЛОБОДНИТЕ⁶⁷¹ балкански републики.
6. Македонската емиграција смета дека има свој долг кон МАКЕДОНСКОТО ОСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ⁶⁷² да ги истава од своите редови официјалните македонски гласници - врховистички секретари и уредници на Македонските политички организации - како прва и неопходна постапка за обединување на целиот емиграција во поддршка на ослободителната борба на македонскиот народ.

670 Големите букви во текстот се во оригиналниот документ.

671 Големите букви во текстот се во оригиналниот документ.

672 Големите букви во текстот се во оригиналниот документ.

7. Конгресот на МПО во САД и Канада да вложи долџ, на секоја своја организација при свикнувањето во најблиската една локална конференција, да се разгледа приложениот Манифест од ЦК на МНС за градењето на обединети фронт на емиграцијата, како подготвителна мерка кон свикнувањето на една општа национална конференција за обединување на целата македонска во една моќна организација, која ќе може да му служи на МАКЕДОНСКОТО ОСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ⁶⁷³ со најголеми резултати.

Браќа, тоа се во општи црсти точки за кои се залага МНС. Ние сме убедени дека интересот на ослободителното дело на македонскиот народ, вие ќе го разгледате и ќе ги преземете соодветните решенија.

Ваши, за слободна Македонија во рамките на Балканска Федерација на слободните балкански републики.

ЦК на МНС во Америка, Дейтроит, Мичиген, 4 септември 1933 г.

Во 1934 година, на Четвртиот конгрес на МНС во Детроит⁶⁷⁴, Мичиген, организацијата се поделила на две тела. Првиот огранок бил Македонско-американскиот народен сојуз во САД (МАНС), додека пак вториот бил Македонско-канадскиот народен сојуз во Канада (МКНС).⁶⁷⁵

Четвртиот конгрес бил доста значаен во однос на донесените резолуции како и напредокот кон решавањето на македонското прашање. Меѓу другото, Михајло Георгиевски и Николај Г. Алтанков го истакнуваат добивањето на телеграма со честитки од Георги Димитров⁶⁷⁶, кој во тој период бил генерален секретар на Коминтерната.⁶⁷⁷ Во таа телеграма од Москва, од 13 мај 1934 година, Димитров ги „разобличу-

673 Големите букви во текстот се во оригиналниот документ.

674 Михајло Георгиевски потврдува дека Четвртиот конгрес се одржал во Детроит, додека Алтанков пишува дека тој се одржал во Чикаго, дека на него присуствувале околу 2.000 луѓе. Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 64. Блаже Ристевски, како Алтанков, тврди дека Четвртиот конгрес се одржал во Чикаго. Блаже Ристевски, *Op.cit.*, стр. 198.

675 Славе Николовски-Катин, *Македонците во САД...Op.cit.*, стр. 82-84.

676 Димитров, Георги (Ковачевци, 18 јуни 1882 – Москва, 2 јули 1949), учесник во бугарското револуционерно движење, бугарски политичар и државник.

677 Nikolay G. Altankov, *Op.cit.*, стр. 64.

ва(л) нејријателите на македонското национално-револуционерно движење“, нешто што било високо ценето кај членовите од Сојузот.⁶⁷⁸ Во писмото Димитров истакнал дека „Македонското движење има многу нејријатели. Меѓуштоа, најопасниот негов внатрешен нејријател се агентиите на буѓарскиот империјализам, на буѓарскиот монархизам, на буѓарскиот фашизам и, пред сè, бандаите на Михајлов. Преку тие свои агенти, буѓарската буржоазиа го користи македонското движење за своите егоистички интереси и за зацврстување на својата крвава диктатура над самиот работен народ во Буѓарија“.⁶⁷⁹ Понатаму во писмото, Димитров ја осудува ВМРО и нејзината јудинска улога во македонското движење, а ја повикува македонската емиграција во Америка да ги сплоти своите сили со ВМРО (Об.) со единствена цел – национално ослободување на македонскиот народ.⁶⁸⁰

На истиот конгрес, како резултат на настаните на Балканот, се променила и паролата на Сојузот од „Слободна и независна Македонија во рамките на Балканската Федерација на слободните народни републики“ во „За правата на самоуправање на македонскиот народ до одделувањето на самостојната политичка единица; за слободна Македонија на тирубенициите“.⁶⁸¹ Меѓу другото се споменува дека македонската борба треба да се реализира во трите делови на Македонија и дека во нејзиното ослободително движење треба да учествуваат и останатите национални малцинства, односно работнички класи во рамките на нејзините територии (Турци, Власи, Евреи).⁶⁸² На Четвртиот конгрес, МНС дополнително го претставил својот став за државниот удар во Буѓарија од 19 мај 1934 година. На овој конгрес се решило во јули истата година да се започне со печат на уште еден орган „Трудова Македонија“ во кој ќе бидат објавени резолуциите усвоени на конгресот, како и нивните мота и начела.⁶⁸³ Во овој весник ќе биде издадена една многу позната статија на Васил Ивановски - Бистришки⁶⁸⁴ со наслов „Зо-

678 Михајло Георгиевски, *Op.cit.*, стр. 269.

679 Поздравно писмо на Георги Димитров до Централниот комитет на Македонскиот народен сојуз во Соединетите Американски Држави (Детроит, Мичиген), Москва 13 мај 1934, *Документи за борбата на македонскиот народ...* *Op.cit.*, стр. 218.

680 *Ibidem*, стр. 219.

681 Михајло Георгиевски, *Op.cit.*, стр. 269.

682 *Ibidem*, стр. 269-270.

683 Блаже Ристевски, *Op.cit.*, стр. 198.

684 Псевдонимот на авторот во литературата може да се сретне и како Бистрички, Бистришки.

што ние Македонците сме одделна нација“ која содржи вербален атак на асимилаторската политика на Бугарите, Грците и Србите и апел до македонскиот народ да покаже и докаже дека не е ниту бугарски, ниту српски, ниту грчки, бидејќи таа претставува посебна географска, етнографска и економска територија, во која живее народ чиј јазик е словенски, но со посебни македонски карактеристики.⁶⁸⁵ Бистришки во својата статија вели дека: „Во Македонија постојат сите елементи на една самостојна македонска нација, со своја територија и економска целост, со свој јазик и оштри национален карактер и со своја македонска историја“.⁶⁸⁶ Поточно, оваа статија била со почетен наслов „Што е нација?“ и била претходно издадена во „Македонско знаме“, забранет весник од Софија. Според академик Блаже Ристевски, важноста на оваа статија не е само во нејзината содржина, туку претставува еден вид меѓународно пропагирање и афирмација на посебноста на македонскиот народ, јазик и култура. Исто така, тој ја смета како „континуитет на националната мисла на Пулевски, Мисирков и Чуџовски“.⁶⁸⁷ Во врска со јазикот и нацијата, поточно тврдењата дека македонскиот е бугарски јазик, Бистришки прави една паралела токму со САД и вели дека: „Англичанин, Ирци и Американци од Соединетите Американски Држави на Северна Америка зборуваат на еден ист јазик, но се одделни нации“.⁶⁸⁸

Чепреганов смета дека токму во овој период започнал процесот на национална диференцијација кај македонската емиграција во Америка, кои дотогаш најчесто се поистоветуваале со Бугарите или се именувале како македонски Бугари под силно влијание на бугарската пропаганда.⁶⁸⁹

Во 1935 година, Сојузот достигнал најголем број на членови – 1.077, кои биле организирани во 35 групи, додека пак младинската организација броела 200 членови.⁶⁹⁰ Истата година во Буенос Аирес, Ар-

685 Бистришки „Зошто ние Македонците сме одделна нација“, декември 1934 г., *Документи за борбата на македонскиот народ... Op.cit.*, стр. 110-116.

686 *Ibidem*, стр. 111.

687 Блаже Ристевски, *Op.cit.*, стр. 199.

688 Бистришки „Зошто ние Македонците сме одделна нација“, декември 1934 г., *Документи за борбата на македонскиот народ... Op.cit.*, стр. 113.

689 Тодор Чепреганов, *Националните пројави на македонската емиграција... Op.cit.*, стр. 275.

690 Иван Катарциев, *Op.cit.*, стр. 405.

гентина започнал да се печати весникот „Македонски глас“,⁶⁹¹ а во САД бил одржан Петтиот конгрес на МНС на кој бил објавен и Манифест за обединување на различните струи на Македонците како во стариот, така и во северноамериканскиот континент. МНС и македонската емиграција во Бугарија одржувале постојани контакти, па така претседателот на МАНС, Смиле Војданов заедно со А. Е. Смит, секретарот на Канадската работничка заштита и Едвард Хаскел, претседателот на Федерацијата на Бугарско-македонските работнички просветни клубови во САД, во мај 1936 година, ја посетиле Бугарија во обид да ги обединат Македонците од различните струи.⁶⁹² Истата година се одржал и Шесттиот конгрес на МНС во Детроит, на кој покрај апелот за обединувачки дух на Македонците, бил објавен и Манифест кој ја повикувал целата македонска емиграција во САД на заедничка борба за слободна Македонија.⁶⁹³ Во 1938 година, бил формиран Комитет за заштита на македонските права и слободи чиј претседател бил американскиот писател со македонско потекло Стојан Христов, а секретар Соња Ризова од Њујорк.⁶⁹⁴

За ставовите на МНС околу македонското национално прашање, академик Блаже Ристевски, врз основа на изданијата на весниците „Трудова Македонија“ и „Народна волја“⁶⁹⁵, во периодот од јули 1935 до 1941 година, поточно влегувањето на фашистичка Германија на Балканот, има издадено статија со анализа на најважните наслови и статии.⁶⁹⁶

Од Првиот конгрес во 1931 година, па сè до почетокот на Втората светска војна, Сојузот одржувал редовно конгреси на годишно ниво. Веќе од 1939 година, интензитетот на активностите на МНС почнал да се намалува. Сојузот бил сведен на само 12 групи а бројот на 400 членови бил помал и од почетните години на неговото формирање.⁶⁹⁷ За време на Втората светска војна, и двата сојуза (МАНС и МКНС) активно ги следеле случувањата во Европа, а според својата идеологија, Народноослободителната борба на македонскиот народ, антифашистич-

691 *Ibidem*, 405.

692 Блаже Ристевски, *Op.cit.*, стр. 199.

693 *Ibidem*, стр. 200-201.

694 Тодор Чепреганов, *Националните пројави на македонската емиграција... Op.cit.*, стр. 275.

695 „Народна волја“ започнува да се печати во 1938 г.

696 Блаже Ристевски, *Op.cit.*, стр.197-243.

697 Иван Катарциев, *Op.cit.*, стр. 405.

ката борба како и Граѓанската војна во Шпанија.⁶⁹⁸ Во текот на Втората светска војна, МАНС се ставил во служба на Словенско-Американскиот конгрес во САД, кој бил со комунистички предзнак.⁶⁹⁹ Со поддржувањето на овие движења, јасно е дека МАНС и МКНС не само што се бореле за идеалите и за ослободувањето на својот народ - македонскиот, туку ја поддржувале демократската слобода на сите народи и биле против водењето војни.

Во склоп на некои од нивните иницијативи, поконкретно за поддржување на антифашистичката борба, МАНС и МКНС формирале комитети, кои организирале добротворни концерти, забави и приредби, а собраните средства ги инвестирале во лекови и санитарски материјал кои ги испраќале на борците во сите делови на Македонија.⁷⁰⁰ Што се однесува до поддршката од идеолошка гледна точка, на 11 февруари 1945 година, МАНС и МКНС подготвиле „Меморандум за решавање на македонското прашање“ до Министерството за надворешни работи на САД и до други институции од меѓународната јавност и македонското иселеништво.⁷⁰¹ Покрај поддршката на македонскиот народ за време на Втората светска војна, МАНС и МКНС продолжиле со своите хуманитарни активности во насока на обновување на Народна Република Македонија во склоп на СФРЈ, како и помош и поддршка за своите браќа за време на Граѓанската војна во Грција.⁷⁰²

Според ставовите и идеалите за кои се борел Македонскиот народен сојуз, како и исходот на настаните во историјата, јасно е дека постоело македонско иселеништво кое ја поддржувало идејата за слободна Македонија, како независна држава или во склоп на Балканска Федерација. Голема загуба за прекуокеанското македонско иселеништво е нејзиното присилно затворање по Втората светска војна, поради политиката на САД против комунизмот и социјализмот, односно започнувањето на Студената војна.

698 Славе Николовски-Катин, *Македонциите во САД... Оп. cit.*, стр. 82-84.

699 Тодор Чепреганов, *Националниите пројави на македонската емиграција... Оп. cit.*, стр. 277.

700 Славе Николовски-Катин, *Македонските православни црковни ошештини... Оп. cit.*, стр. 34.

701 Славе Николовски-Катин, *Македонциите во САД... Оп. cit.*, стр. 82-84.

702 Славе Николовски-Катин, *Македонските православни црковни ошештини... Оп. cit.*, стр. 34.

Сметаме дека овој сојуз можел да опстане подолго време, а конкретно во САД и во Канада, со неговото хипотетичко опстојување, ќе можел да се бори *pari passu* против пробугарските ставови на МПО поддржана од Михајлов во годините по Втората светска војна.

Сл. 4 Државно знаме на Република Македонија

ЗАКЛУЧОК

Наместо заклучок би сакале да поставиме едно едноставно прашање: Која е потребата од истражување на македонската емиграција воопшто?

Фактот дека многу наши автори ја изучувале оваа проблематика и сè уште претставува предмет на интерес и истражување е доволен показател на нејзината тежина во македонското минато, но и сегашност. Анализирањето на меѓувоениот период е од особена важност за следење на исходот на македонското прашање, како и докажувањето за постоењето на македонскиот народ кој *de jure* не е меѓународно признат сè до формирањето на Народна Република Македонија во 1944 година. Следствено ние истражуваме еден народ кој *de facto* постоел, но поради историски и политички причини, внатрешни и надворешни влијанија, не успеал да се етаблира формално-правно до 1944 година.

Дотолку повеќе, генерално, како теоретска поткрепа за постоењето на македонскиот народ пред формирањето на македонската држава истражувачите најчесто се повикуваат на теоријата на Бенедикт Андерсон и на неговите замислени заедници. Од гледна точка на антропологијата, Андерсон се обидува да ја дефинира нацијата како „замислена политичка заедница“ која е „по природа ограничена и суверена“.⁷⁰³ Сметаме дека дефиницијата на Андерсон најмногу одговара на „македонската заедница“ во меѓувоениот период, бидејќи не е концентрирана во една држава, односно нема своја држава, како што е карактеристично за националните држави од 19 век.

703 Во врска со концептите на заедница и нација, Андерсон смета дека заедниците се замислени, бидејќи нивните членови, дури и оние кои припаѓаат на најмалите заедници, никогаш нема да се сретнат сите меѓу себе. Заедниците се ограничени бидејќи и најголемата заедница има граници каде што постои друга заедница, односно нација. Нацијата, пак, е суверена, бидејќи тој концепт се формира во периодот на просветителството и револуциите во Европа, кога династиите почнуваат да исчезнуваат и се формираат слободните суверени држави. Конечно, нацијата е замислена како заедница бидејќи ја поистоветува со вид на силно поврзано братство. Benedict Anderson, *Imagined Communities, Reflections of the Origin and Spread of Nationalism*, Verso: London, New York, 2006, стр. 6.

Во нашиот труд, ја разгледувавме македонската емиграција кон САД во рамките на масовно преселување на населението од Јужна и од Источна Европа. Преселничките движења на Македонските кон Америка, кои започнале кон крајот на 19 век, се интензивирале по војните и востанијата кои го карактеризираат почетокот на 20 век на териториите на Балканот: Илинденското востание, Балканските војни, Првата светска војна, поделбата на Македонија на нејзините соседни земји, како резултат на Букурешкиот мировен договор. Освен наведените историски настани, како причини за миграција ги детектиравме лошите економски и егзистенцијални услови кои Македонија ги наследи од Отоманската Империја, како и негативните политичко-општествени прилики.

Од останатите пуш и пул фактори ја посочивме земјата на дестинација - САД како главен пул фактор за масовното иселување на македонското население, пред сè индустријализацијата и потребата од работна сила. Наспроти ова, пак, рестриктивните мерки на Американскиот имиграционен систем се покажаа како негативен пуш фактор од страна на САД. Според наведените регулативи и акти на Американскиот имиграционен систем кои беа разгледувани во првата глава од овој труд, сугерираме дека македонската емиграција во САД би требало во иднина да се става во временска рамка во корелација со американските имиграциони закони, а не според класичната поделба на историските настани во Македонија и на Балканот, особено кога зборуваме за овој феномен од квантитативен аспект. Дојдовме до овој заклучок, бидејќи сметаме дека рестриктивните закони кои ги има донесено САД во дваесеттите години од 20 век, и кои постојат и денес во друг формат, влијаат како контрапродуктивен пуш фактор во лимитирањето и одбивањето на вкупниот број имигранти, но и на Македонците, како дел од народите кои спаѓаат во Јужна и во Источна Европа, а биле дискриминирани на сметка на оние од Западна и од Северна Европа. Токму поради овие законски регулативи, особено по 1924 година, прекуокеанската македонската емиграција се намалува кон САД и Канада, а почнува еден нов бран кон Австралија.

Конечно, миграцијата и мобилноста на населението во поновата ера зависат пред сè од рестриктивни или од стимулирачки закони како во земјата на потекло така и во земјата на дестинација. Така, во поствоениот период, по креирањето на Источниот блок, имаме примери на минимална или забранета миграција од тие земји, во Југославија гас-

тарбајтерството се јавува како феномен на договори за испраќање на работна сила од Југославија кон земјите од Западна Европа. Во првите две децении од осамостојувањето на Република Македонија имавме рестриктивна мобилност во државите од Европската Унија поради воведувањето на визниот режим. Потенцирањето на оваа тавтологија е со цел да докаже колку е потребно да се истражи дополнително имиграциониот систем во САД за да се разбере подобро зошто во одредени периоди имаме зголемени или пак намалени бранови на емиграција. Овој наш заклучок апсолутно не ја негира важноста на социополитичките прилики, економската состојба и историските настани во Македонија и на Балканот, како главен пуш фактор на печалбарите и иселениците. Но доколку би сакале да ги разбереме и разгледаме овие текови од статистички аспект, тогаш не би смееле да го изоставиме правниот аспект, односно законите и нивното влијание врз бројот на имигрантите.

Токму поради горенаведеното, често пати во овој труд излегуваме од временската рамка која е дадена во неговиот наслов, бидејќи ни изгледаше невозможно да го разгледуваме вториот историски бран на емиграција од Македонија⁷⁰⁴ без да се навратиме неколку пати на раното печалбарство или да погледнеме кон некои случувања по Втората светска војна.

Друг проблем со кој се судираат научниците при истражувањето на македонската емиграција во меѓувоенниот период е несомнено идентитетското прашање на иселениците. Дали истражувачот треба да се лимитира да ја разгледува оваа проблематика исклучиво според пишаниот документ и официјалните статистики или ќе оди понатаму и ќе ја вклучи и антропологијата како помошна алатка останува право на индивидуален избор. Сепак, ние сугерираме дека треба да се има еден избалансиран пристап, во кој истражувачот нема ниту субјективно да го форсира секое пронаоѓање на зборовите „Македонец“, „македонски“ како универзален доказ за постоењето на еден народ, ниту ќе го негира постоењето на истиот, само поради фактот што истиот тој народ немал своја држава, бидејќи општо познато е дека создавањето на една нација претставува долготраен и сложен процес кој се развива во повеќе етапи. Во овој контекст, доколку меѓувоенниот период го сметаме за последна етапа на етаблирање на македонскиот народ, тоа претставува уште една дополнителна причина за негово истражување.

704 Според поделбата на проф. д-р Тодор Чепреганов, види стр. 22 од овој труд.

Често пати во историографијата се сретнуваат поимите „Трите Македонији“ кои алудираат на териториите на географска Македонија поделена помеѓу Србија, Бугарија и Грција по Букурешкиот мировен договор во 1913 година, односно вардарски, пирински и егејски дел на Македонија во рамките на Србија, Бугарија и Грција, соодветно. За нас, од особен интерес е и употребата на поимот „Четврта емигрантска Македонија“, која се однесува на нашата дијаспора низ светот.⁷⁰⁵ Овој поим, кој е меѓу другото и наслов на една книга од Ставре Џиков, го воведува Методија Андонов-Ченто во едно свое познато писмо: „[...] Зашто мислев дека последна шанса да се најправи нешто за обединувањето е што подобро да се организира четвртата – емигрантска Македонија, која можеше да добие појакрепа и од земјите во кои имаше повеќе Македонци, особено од Соединетите Американски Држави [...]“⁷⁰⁶

Македонската емиграција, во минатото, претставувала движечка сила во борбата на македонскиот народ за креирање на својствена држава, но ипак и денес е од големо значење за решавање на политичките проблеми со кои се судира современата македонска република. Истражувањето на иселеништвото може да ни одговори на многу прашања поврзани со идентитетот на македонскиот народ, борбата против асимилаторските политики на соседите на Македонија, борбата за самостојна Македонска црква итн.

Дека македонската емиграција во САД и генерално македонската дијаспора во својот се важни за историјата на Македонија, ширењето на македонското прашање од крајот на 19 и почетокот на 20 век, сè до формирањето на независна држава во рамките на Југославија и конечно нејзината самостојност во 1991, сведоштво повеќе факти. Пред сè формирањето на самоагителни друштва и политички организации во дијаспората кои во своите називи го содржеле зборот македонски и Македонија уште пред тоа да станат самостоен политички ентитет, е од големо значење од лингвистички, но и од политички аспекти.

705 Терминот дијаспора е од грчко потекло, во употреба во македонскиот јазик од поново време. Постојат посебни студии посветени на дијаспората, но во нашиот труд нема да бидат земени предвид бидејќи дијаспората се истражува секогаш во корелација со матичната држава на еден народ, и како што повеќе пати ќе потенцираме во нашиот труд Македонија во меѓувоенниот период не претставува државно-правен субјект.

706 Илија Андонов-Ченто, *Мојот татко – Методија Андонов-Ченто*, Скопје, 1999, стр. 352.

Во ова насока, во нашиот труд ги анализираме двете политички организации кои, според нашето мислење, биле најзначајни во преку-океанските земји во меѓувоенниот период: Сојузот на македонските политички организации и Македонскиот народен сојуз.

Обединувањето на буџарско-македонски друштва и браќества од САД и од Канада во една организација во 1922 година, претставува прв обид за организирањето на македонската емиграција на Новиот континент. Основна цел на нивното основање и понајмошно дејствување било издигнувањето на емиграцијата на културен план и ослободувањето на родната Македонија и реализирањето на националните права на народите кои живееле на нејзиниот простор. Нивното организирање функционираше со воспоставувањето на основните органи на организацијата – основните и внереградските конгреси и Централниот комитет, составен од нејен член. МПО се финансирала преку донации и од месечната членарина на своите членови кои морале да бидат со македонско потекло или родени во Македонија. Освен моралните и патриотските чувства, како основа на формирањето на МПО веруваме дека биле политичкото и економското влијание врз емиграцијата. Токму ВМРО го забележал веднаш потенцијалот на емиграцијата во Америка, како маса на народ, која била подготвена да даде многу за својата татковина. ВМРО и МПО дури покажале желба за целосна контрола врз емиграцијата, вклучувајќи го и нивниот духовен живот.

Нашиот труд се задржа на анализирање на првиот период на дејствувањето на МПО, од основањето на организацијата во 1922 година до почетокот на Втората светска војна. Овој период на консолидација и обединување на браќествата во една организација е окарактеризиран со големо влијание на Буџарија, особено преку испраќањето на буџарски свештеници и учители и претставници на ВМРО. Оттука и потстојаното испрејлестувано дејствување на буџарска и македонска линија на организацијата.

Истакнатите личности од овој период на дејствување на организацијата се Киселинчич кој инсистирал на пројажирање на гледаната идеја Македонија за Македонците и секретарот Јордан Чкатров, кој од една страна се покажал како добар агитатор и ја проширил дејноста на организацијата, но од друга пак, истата ја довел под влијание на Ванчо Михајлов. МПО будно ги следела настаните на Балканот, особено оние поврзани со македонското прашање, а истите имале непосредно влијание врз дејствувањето на организацијата. Од нив би ги издвоиле убист-

вото на Тодор Александров во 1924 година, убиството на Александар Протогеров во 1928 година и неизбежната поделба на протогеровисти и михајловисти која од круговите на ВМРО се пресликала во МПО. Неутралноста на организацијата траела до 1930 година, кога по обидот за убиство на Чкатров во Бугарија, и покрај настојувањето на Киселинчев за одржување на неутралноста, спроти убедувањето на секретарот кој го заменил Чкатров – Асен Аврамов и истакнатиот член на организацијата Христо Низамов, МПО одлучила да ја поддржи опцијата на Ванчо Михајлов. 1934 година и државниот удар во Бугарија претставуваат особено важен крстопат за дејствувањето на МПО. По забранувањето на дејствувањето на ВМРО и на други македонски организации во Бугарија, МПО останала единствената легална организација од движењето за ослободување на Македонија. МПО до почетокот на Втората светска војна продолжила со своите активности, но истите биле проследени со подеми и падови, како на пример смртта на првиот и долгогодишниот претседател Пандил Шанев. Бугарското влијание продолжило и се интензивирало, особено преку сè побројните бугарски училишта и црковни општини кои се формирале во САД. МПО дури го поздравила влегувањето на Бугарија во Втората светска војна со статија во својот печатен орган. Истото се однесува и на окупирањето на Македонија од страна на Бугарија, вест која била пренесена како ослободување на македонските Бугари.

До 1934 година, МПО секогаш гласно говори против српските и грчките угнетувачи, додека улогата на бугарските е минимизирана. Дури по државниот удар и забраната за легално дејствување на македонски организации во Бугарија, особено по забраната на делување на ВМРО, МПО, во својата кореспонденција и статиите во весникот *Македонска трибуна* критички се однесува и кон Бугарија. Вистина е дека сите документи, писма, резолуции на МПО завршуваат со слоганот „за слободна и независна Македонија“, но исто така е вистина дека по формирањето на истата во рамките на СФРЈ, МПО не го признала новокодифицираниот македонски јазик и посебноста на македонскиот народ наспроти бугарскиот. Таа линија продолжува во текот на втората половина на 20 век, особено под влијание на т.н. прекуокенски лидер на МПО, Ванчо Михајлов, кој до својата смрт во 1989 година, освен што не ретерира од позицијата за својот идентитет на македонски Бугарин, туку и не ги признава Македонците како посебен народ. Така и МПО до деведесеттите години од 20 век се потпира врз два идеолошки сим-

боли, од кои едниот се однесува на слободна, независна и самостојна Република Македонија, а според другиот македонското население се поврзува со етнички бугарското население. По независноста на Република Македонија во 1991 година, МПО ја признава државата како самостојна, но не и нејзиниот посебен јазик и идентитет. Таа ја поистоветува Македонија со САД и смета дека граѓанското чувство не треба да се поистоветува со етничко самоопределување. До денешен ден МПО продолжува да дејствува според принципите на антикомунизмот, антисрпството и антигрцизмот, додека ги поддржува капиталистичкиот систем на уредување, а политички има пробугарска ориентираност.⁷⁰⁷

Сепак, ако ја минимизираме политиката која ја водела МПО, нејзината улога би ја детектирале пред сè во организирањето и издигањето на македонската емиграција. Понатаму, фактот што таа опстанала до денешен ден, ја прави сведок на голем број настани од 20 век поврзани со македонското прашање. Според големиот број на писма и апели упатени до повеќе реномирани индивидуи, организации и институции, сметаме дека нејзиното влијание во меѓународната јавност било значајно за издигање на македонската кауза на повисоко ниво. Од особено значење, исто така, претставува одлуката на МПО за формирање на свој печатен орган – *Македонска трибуна* и неговото непрекинато излегување од 1927 година до денес, особено неговата улога како информативна алатка. За весникот на МПО одвоивме дел од трудот, но сепак, како што напоменавме, сметаме дека истиот треба да се анализира во засебно истражување.

Македонскиот народен сојуз (МНС), односно првата македонска независна прогресивна група се појавува неформално во 1928 година, во период кога, поради изнесените настани, МПО се наоѓа во криза. Оваа група прогресивни македонски иселеници ја поддржувала идејата за ослободување на Македонија и формирање на Балканска Федерација, како единствено решение за мир на Балканот и нејзините народи. Исто така, не се согласувала со ставовите на МПО, за која сметале дека е организација со пробугарски карактер, а ги осудувале и братоубиствата во редовите на ВМРО. И покрај стремежите да ја обедини македонската емиграција во САД, сепак, МПО била веќе изградена организација со многубројно членство. МНС соработувала со други прогресивни групи во светот, а директна поддршка имала од ВМРО (Об.). Има-

⁷⁰⁷ Вака немаше иронија - Интервју на Џорџ Лемабов за Капитал. Достапно на <http://www.kapital.com.mk/> (26 јули 2005).

ла свој печатен орган, кој повеќе пати го менувал својот назив и претставувал заедничко гласило на македонските и на бугарските иселеници во Америка. Водечка сила на МНС бил Георги Пирински. Сојузот одржувал редовно конгреси сè до почетокот на Втората светска војна, по која нејзината активност почнала полека да се намалува до конечно то згаснување на организацијата по започнувањето на Студената војна. МНС никогаш не го достигнало бројното членство и големото влијание на МПО врз македонската емиграција во Америка. Сепак, нејзиното формирање кон крајот на триесеттите години од 20 век сигнализира развивање на национална диференцијација кај македонската емиграција од бугарската, и токму поради таа причина сметаме дека заслужува свое место во миграционите истражувања од меѓувоениот период.

За понатамошните изучувања на миграциите предлагаме интердисциплинарен пристап кој би ја комбинирал историјата со други општествени науки како антропологијата и социологијата. Во последните години теоријата на социјален капитал (social capital theory) постави рамки за подобро разбирање на миграциите. Искуството на миграција им овозможува на луѓето да се здобијат со знаење, вештини и контакти што го зголемуваат целокупно социјалниот капитал на групата. Мрежите на миграции не само што го олеснуваат самиот процес на иселување, туку овие лични контакти се клучни за добивање информации и поддршка во намалувањето на трошоците и на ризикот при мигрирање.

Ова од денешна перспектива можеби не изгледа многу важно бидејќи пристапот на информации е многу олеснет со развивањето на технологиите и на интернет- комуникацијата, но гледано во периодот меѓу двете светски војни, а и претходно, можеби човекот претставувал единствен извор на информации. Немало сè уште амбасади, луѓето не зборувале стански јазици, транспортот бил побавен и сето тоа го зголемувало ризикот на мигрирање. Денес, овие мрежи постојат но во друга форма, тие се институционализирани во вид на агенции за посредување документи, амбасади и конзуларни одделенија и слично. Во случајот на прекуокеанската миграција, од рурална во урбана средина, голем е бројот на луѓето кои биле инволвирани за да се реализира истата. Требало да се обезбедат пред сè корисни информации, потоа пари за патот, документи, и да се има врска за лесно наоѓање на живеалиште и работа за почетниот период во новата држава.

Што се однесува до статистиките и попишувањето на македонските иселеници, како што напоменавме во третата глава од нашиот труд, од тековната 2013 година, за прв пат, САД ги стави пописите од 1940 година на располагање за истражувачите во електронски формат. Сметаме дека истите, како и оние од 1920 и 1930 година треба да се истражат, пред сè за разрешување на статистичките проблеми кои се јавуваат при истражувањето на македонската емиграција во меѓувоениот период. Информациите што ги нудат пописите, дополнително се корисни за истражување на потеклото, јазикот и професијата на македонските иселеници, и тоа подразбира засебно и продлабочено истражување. Понатаму, од големо значење е проектот за усна историја (Oral History Project) од денешниот Имиграционен музеј на Елис Ајленд. Проектот вклучува 2.000 интервјуа на имигранти кои минале низ инспекциите на островот до 1957 година и на дел од вработените. Покрај овие интервјуа кои им се на располагање на сите посетители на музејот, со посебно барање може да се добијат и документите на поединечни имигранти кои влегле во САД преку оваа имиграциона станица.

Конечно, миграционите студии се од исклучителна важност бидејќи можат да ни откријат многу повеќе од самиот процес на иселување од една во друга држава. Токму во нашиот случај, улогата на иселениците и нивните организации претставувала клучен фактор во издигнувањето и етаблирањето на македонскиот народ на американскиот континент. Сепак, она што е исто така забележително е силната врска со татковината, родните краишта и будното следење на настаниите поврзани со истите. Борбата за слобода е постојаниот leitmotiv на нашите иселеници, иако често пати замислата за слободна татковина има различни замисли и форми. Единствено нешто што било заедничко во перцепцијата на сите било ослободувањето од туѓите угнетувачи. За некои тоа биле Србите и Грците, за други биле Бугарите, а за некои главните виновници биле големите сили на Европа. Во таа насока, ремираниот автор Виктор Иго има кажано: „За европските влади, убивањето на еден човек е криминално дело, но убивањето на една цела нација е политичко прашање“.⁷⁰⁸

708 Цитатот во оригинал гласи: „For the European governments the killing of one person is a crime, but the killing of a whole nation is a political question“ - Victor Hugo. ДАРМ ф. Македонски национален комитет к. 5 а.е.103-104.

БИБЛИОГРАФИЈА

Документи

а) Необјавени документи

Државен архив на Република Македонија (ДАРМ), фонд Македонски национален комитет (МНК) кутија 5 архивска единица 102.

ДАРМ ф. МНК, к. 5 а.е. 103-104.

ДАРМ, ф. МНК, к. 8.

Државен архив на Република Македонија (ДАРМ), фонд Македонска патриотска организација (МПО) – вариа.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, а.е. 11.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, а.е. 12.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, а.е. 32.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, а.е. 33.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, а.е. 39.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, а.е. 119.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, кутија к. 1, а.е. IV.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 2, а.е. 5.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 2, а.е. 10.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 2, а.е. 45.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 2, а.е. 47.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 2, а.е. 75.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 2, а.е. 88.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 2, а.е. 121.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 2, а.е. 137.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 2, а.е. 141.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 2, а.е. 165.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 2, а.е. 475.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 2, а.е. 467.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 2, а.е. 481.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 2, а.е. 463.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 3, а.е. 1.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 3, а.е. 7.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 4.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 5, а.е. 32.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 5, а.е. 45.

ДАРМ. ф. МПО-вариа, к. 6, а.е. 1.

Public Record Office (PRO), фонд German Foreign Ministry (GFM) 33/3704.

PRO GFM 33/3705.

PRO GFM 33/3705, 2.

PRO GFM 33/3705, 3.

PRO GFM 33/3705, 4.

PRO GFM 33/3705, 95.

б) Објавени документи

Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, том втори, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје: 1981.

Тодор Чепреганов, *Два документи за активността на Македонската Патриотска Организација меѓу двеите светски војни*, Историја, год. XXXVIII, бр. 1-2, Сојуз на Историчарите на Република Македонија, Скопје: 2002.

Веселин Трајков, Трендафил Митев, *Документи за Македонија на българската емиграција в САЩ, Канада и Австралија, том I*, Македонски научен институт, Софија: 1995.

Користена литература

а) Монографии

Верица Јаневска, *Современиите меѓународни миграции, емиграцијата од Република Македонија и социо-економскиот развој*, Економски институт, Скопје: 2001.

Драган Зајковски, *Цркви и манастири во Македонија*, Тримакс, Скопје: 2012.

- Зоран Тодоровски, *Id Ego Sum – Македонски историски рефлексии*, Македонска реч, Скопје: 2008.
- Иван Гаджев, Иван Михайлов – *оивъд легендиите*, Том 1, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София: 2007.
- Иван Катарџиев, *Историја на македонскиот народ, том IV, Македонија меѓу Балканските и Втората светска војна (1912 – 1941)*, Институт за национална историја, Скопје: 2000.
- Костадин Гърдев, *Българската емиграция в Канада*, Академично издателство, Марин Дринов, София: 1994.
- Костадин Гърдев, *Македонските патриотически организации в Канада от основанието и до 1987*, Универзитетско издателство „Климент Охридски“, София: 1991.
- Лоринг М. Денфорт, *Македонскиот конфликт: етничкиот национализам во транснационалниот свет*, Македонска книга, Скопје: 1996.
- Марија Тодорова, *Замислувајќи го Балканот*, Магор, Скопје: 2001.
- Македонски алманах*, Ц. К. на МПО, Индијанаполис, Индијана: 1940.
- Македонскиот идентитет низ историјата*, Институт за национална историја, Скопје: 2010.
- Петко Христов (съставител), *Балканската миграционна култура: исторически и съвременни примери от България и Македонија*, Българска академия на науките, Етнографски институт с музей, Парадигма, София: 2010.
- Прв меѓународен научен собир „Иселеништво од Македонија от 1940-тите до денес“*, Крушево 3-5 август 2000 година, Агенција за иселеништво на Република Македонија, Скопје: 2001.
- Семјуел Ф. Хантингтон, *Судирот на цивилизации и преобликувањето на светскиот поредок*, Евро-Балкан прес, Скопје: 2010.
- Славе Николовски-Катин, *Аџанас Близнаков*, УКИМ, Скопје: 2000.

- Славе Николовски-Катин, *Македонски иселенички јанойџикум*, Друштво на наука и уметност, Битола: 1996.
- Славе Николовски-Катин, *Македонскиџе јравославни црковни ојшџини во Авсџиралија, Канада и САД*, Нова Македонија, Скопје: 1991.
- Славе Николовски-Катин, *Македонциџе во САД и Канада*, Македонска искра, Скопје: 2002.
- Славе Николовски-Катин, *Свејозар Свејле Сџамевски*, Македонска Искра, Скопје, 1997
- Ставре Џиков, *Чејвврџаџа емигранџска Македонија*, Аз-буки, Скопје: 2007.
- Стојан Христов, *Ова е мојаџа јашџковина*, Дијалог, Скопје: 2007.
- Танас Вражиновски, *Иселенички сџудии*, Агенција за иселеништво на Република Македонија, Скопје: 2005.
- Танас Вражиновски, *Македонскојо иселенишџво во Канада*, Матица македонска, Скопје: 1992.
- Тодор Чепреганов, *Судироџ на бриџанскиџе и џерманскиџе инџереси на Балканойџ 1939-1945*, Институт за национална историја, Скопје: 2002.
- Тодор Чепреганов, Теон Џинго (Избор, превод и редакција), Македонската емиграција во САД и во Канада во југословенската дипломатска кореспонденција (1931-1942), Државен Архив на Република Северна Македонија, Скопје: 2022.
- Alessandro Baricco, *Novecento. Un monologo*, Giangiacomo Feltrinelli Editore: 1998.
- Barry Moreno, *Encyclopedia of Ellis Island*, Greenwood Press, Westport, Connecticut – London: 2004.
- Benedict Anderson, *Imagined Communities, Reflections of the Origin and Spread of Nationalism*, Verso: London, New York, 2006.
- Clifford Geertz, *The Interpretation of Culture. Selected Essays*, Basic Books, Inc., Publishers, New York: 1973.

- Daskalovski Z. with Kostovska, S., Bimbilovski, I. Risteska, M., "Strengthening cross-border Cooperation in the Western Balkans Regarding Migration Management, Case Study Macedonia" in Vladimir Petronijević (ed.) *Migration Flows in Southeast Europe: a Compendium of National Perspectives*, Belgrade: Group 484, 2007.
- „Golden Book” 1922-1972, Macedonian Patriotic Organization of the United States of America & Canada, Central Committee of the M.P.O. of the U.S.A. & Canada, Indianapolis, Indiana.
- Jan Lucassen, Leo Lucassen and Patrick Manning (eds), *Migration History in World History, Multidisciplinary approaches*, Studies in Global Social History, Brill, Leiden, Boston: 2010.
- Jan & Leo Lucassen (eds.) *Migrations, Migration History, History: Old Paradigms and New Perspectives*, Peter Lang, Berlin: 1997.
- K. Lee Lerner, Brenda Wilmoth Lerner, Adrienne Wilmoth Lerner (eds.), *Immigration and Multiculturalism: Essential Primary Sources*, Thomson, Gale, USA: 2006
- Lubomir Todorov (ed.) *Македонска Трибуна, Macedonian Tribune: PAGE ONE, Major Events of the 20th century*, The Central Committee Macedonian Patriotic Organizations of the United States and Canada, USA: 1999.
- Milan Mesić, *Međunarodne migracije-tokovi i teorije*, Societas, Zavod za Sociologiju, Zagreb: 2002.
- Misha Glenny, *The Balkans, Nationalism, War, and the Great Powers, 1804-1999*, Penguin Books, London: 2001.
- Михајло Миноски, *Соединетите Американски Држави и Македонија (1869-1919)*, Архив на Македонија, Матица македонска, Скопје: 1994.
- Nikolay G. Altankov, *The Bulgarian – Americans*, Palo Alto, California: 1979.
- Paul Robert Magosci, *Historical Atlas of Central Europe*, University of Toronto Press, Toronto: 2002.

- Robin Cohen, *Migration and its Enemies: Global Capital, Migrant Labour and the Nation-State*, Ashgate Pub Co: 2006, стр. 42. Достапно на www.ashgate.com (9.6.2013).
- Trendafil Mitev, *One century of Bulgarian Orthodox Church in the New World (USA, CANADA AND AUSTRALIA)*, Macedonian Scientific Institute – Sofia, Sofia: 2011.
- Trendafil Mitev, *The Macedonian Patriotic Organization in the United States, Canada and Australia*. Достапно на: <http://vmro.150m.com/en/mpo/index.html> (16.5.2011).
- Zygmunt Bauman, *Identity, Conversations with Benedetto Vecchi*, Polity Press, 2004.

б) Статии

- Тодор Чепреганов, *Националниџе љројави на македонскаџа емиџрација во Соединеџиџе Американски Држави*, МАНУ, Скопје: 1997.
- Anne – Emanuelle Birn, *Six Seconds per Eyelid: The Medical Inspection of Immigrants at Ellis Island, 1892-1914*, стр. 281. Достапно на <http://ddd.uab.cat/pub/dynamis/02119536v17p281.pdf> (3.7.2013)
- E.G.Ravenstein, *The Laws of Migration*, Journal of the Royal Statistical Society, Vol. 52, No.2 (Jun., 1889), стр. 241. Достапно на [:http://www.jstor.org/stable/2979333](http://www.jstor.org/stable/2979333) (15.7.2013).
- E. G. Ravenstein, *The Laws of Migration*, Journal of the Statistical Society of London. Vol. 48. No.2. (Jun., 1885), Blackwell Publishing, стр. 199. Достапно на: <http://www.jstor.org/stable/2979181> (24.6.2008).
- Everett S. Lee, *A Theory of Migration, Demography*, Vol. 3, No.1 (1966), стр. 49. Достапно на <http://www.jstor.org/stable/2060063> (1.7.2013).
- E.H. Mullan, *Mental Examinations of Immigrants Administration and Line Inspection at Ellis Island*, Public Health Reports

- (1896-1970), Vol. 32, No. 20 (May 18, 1917), pp. 733-746. Достапно на: <http://www.jstor.org/stable/4574515> (9.8.2012).
- Henry Pratt Fairchild, The Immigration Law of 1924, The Quarterly Journal of Economics, Vol. 38, No. 4 (Aug., 1924), Oxford University Press, стр. 653-665. Достапно на: <http://www.jstor.org/stable/1884595> (16.3.2012).
- Khalid Koser, *International Migration. A Very Short Introduction*, Oxford: 2007, Достапно на: bookre.org/reader?file=660897 (7.8.2012).
- Marion F. Houstoun, Roger G. Kramer and Joan Mackin Barrett, Female Predominance in Immigration to the United States since 1930: A First Look. *International Migration Review*, Vol. 18, No. 4, Special Issue: Women in Migration (Winter, 1984), pp. 916. The Center for Migration Studies of New York, Inc. Достапно на: <http://www.jstor.org/stable/2546067> (9.8.2012).
- Samuel P. Huntington, *The Clash of civilizations*, Foreign Affairs, Summer 1993; 73, 3; ABI/INFORM Global.
- Warner Parker, The Ineligible to citizenship provisions of the immigration act of 1924, The American Journal of International Law, Vol. 19, No. 1 (Jan., 1925), стр. 23-24. American Society of International Law. Достапно на: <http://www.jstor.org/stable/2189081> (16.3.2012).
- Warner Parker, The Quota Provisions of the Immigration Act of 1924, The American Journal of International Law, Vol. 18, No. 4 (Oct., 1924), стр. 737. American Society of International Law. Достапно на: <http://www.jstor.org/stable/2188847> (16.3.2012).
- William S. Bernard, *The Integration of Immigrants in the United States*, *International Migration Review*, Vol. 1, No. 2 (Spring, 1967), Published by: The Center for Migration Studies of New York, Inc, стр. 26. Достапно на: <http://www.jstor.org/stable/3002806> (8.8.2012).

в) Зборници на трудови

Александар Трајановски, *Основањето на македонски храмови и црковни објекти во дијаспората од почетокој на 20 век, во Прв меѓународен научен собир „Иселеништво и Македонија од појавата до денес“*, Крушево 3-5 август 2000 година, Агенција за иселеништво на Република Македонија, Скопје: 2001.

Билјана Ристовска-Јосифовска, *Аспекти од проучувањата на миграциските процеси на Балканот во балканската миграциона култура*, стр. 45. Во Петко Христов (съставител), *Балканската миграциона култура: исторически и съвременни примери од България и Македонија*, Българска академия на науките, Етнографски институт с музей, Парадигма, София: 2010.

Блаже Ристовски, *Националното прашање во организите на Македонскиот народен сојуз во САД и Канада (1934-1941)*, во Прв меѓународен научен собир „Иселеништво и Македонија од појавата до денес“, Крушево 3-5 август 2000 година, Агенција за иселеништво на Република Македонија, Скопје: 2001.

Зоран Тодоровски, *Политичките погледи на МПО за ослободување и создавање на независна Македонија*, во Прв меѓународен научен собир „Иселеништво и Македонија од појавата до денес“, Крушево 3-5 август 2000 година, Агенција за иселеништво на Република Македонија, Скопје: 2001.

Михајло Георгиевски, *Улогата на Македонскиот народен сојуз во Америка и Канада меѓу двете светски војни*, во Прв меѓународен научен собир „Иселеништво и Македонија од појавата до денес“, Крушево 3-5 август 2000 година, Агенција за иселеништво на Република Македонија, Скопје: 2001.

Тодор Чепреганов, *Историски фази на миграциите од Македонија*, во Петко Христов (съставител), *Балканската миграциона култура: исторически и съвременни примери од*

България и Македонија, Българска академия на науките, Етнографски институт с музей, Парадигма, София: 2010.

Gabaccia Donna, “The ‘Yellow Peril’ and the ‘Chinese of Europe’: Global Perspectives on Race and Labor”, 1815-1930”, in Jan & Leo Lucassen (eds.) *Migrations, Migration History, History: Old Paradigms and New Perspectives*, Peter Lang, Berlin: 1997.

Jan Lucassen, Leo Lucassen and Patrick Manning, *Migration History: Multidisciplinary Approaches*, во Jan Lucassen, Leo Lucassen and Patrick Manning (eds), *Migration History in World History, Multidisciplinary approaches*, Studies in Global Social History, Brill, Leiden, Boston: 2010.

Keith Brown, “The ‘Yellow Peril’ of the Caucasian Race”: Macedonian Migrants and National Categories in early Twentieth Century U.S. Governmental Sources. Во: *Македонскиот идентитет низ историјата*, Институт за национална историја, Скопје: 2010.

Kok, J., *The Family Factor in Migration Decisions*. Во: Lucassen J., Lucassen L., Manning P. (Eds.), *Migration History in World History*, Brill: 2010.

Петко Христов (съставител), *Балканската миграционна култура: исторически и съвременни примери от България и Македонија*, Българска академия на науките, Етнографски институт с музей, Парадигма, София: 2010.

г) Брошури

Museo nazionale Emigrazione italiana, Ministero degli affair esteri (Comunicare organizzando), Roma: 2011.

д) Документарни филмови

Лупчо С. Паункоски, *Американците од Малесија* (документарен филм), декември 2006.

ѓ) Интернет-страници

<http://www.archives.com>
<http://www.jstor.org>
<http://ashgate.com>
<http://www.kapital.com.mk>
<http://www.canva.com>